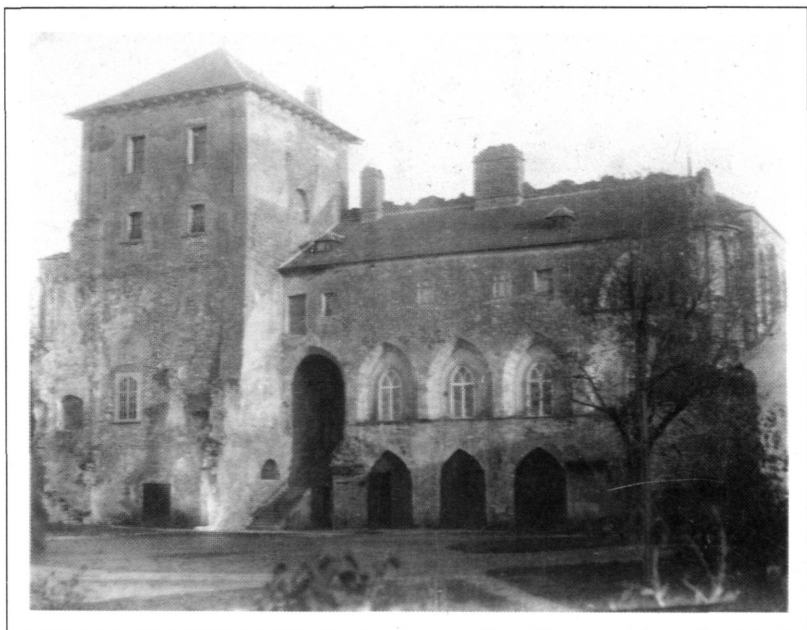

ÉRTÉK A FOTÓBAN

ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KONFERENCIA

T A T A
1993

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 9.
KOMÁROM - ESZTERGOM MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZET

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 9.

ÉRTÉK A FOTÓBAN
ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KONFERENCIA
előadásainak anyaga
/ Tata, 1993. szeptember 27, 28. /

Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
Múzeumainak Igazgatósága

TATA 1994.

TUDOMÁNYOS FÜZETEK 9.

Főszerkesztő: Fűrészné Molnár Anikó

Szerkesztő: Somorjai József

Olvasószerkesztő: Horváthné Landesz Edit

Készült: Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, Tata Város Önkormányzata, valamint: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Kecskemét, Baranya Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Pécs, Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Szeged, Déri Múzeum, Debrecen, Fejér Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Székesfehérvár, Göcseji Múzeum Zalaegerszeg, Heves Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Eger, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Tata, Közlekedési Múzeum, Budapest, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Magyar Néprajzi Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történelmi Múzeuma, Budapest, Nógrád Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Salgótarján, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, Pest Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Szentendre, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány, Budapest, Tragor Ignác Múzeum, Vác, Veszprém Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Veszprém támogatásával

Kiadja a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága

Felelős kiadó: Fűrészné Molnár Anikó megyei múzeumigazgató

Készült: 600 példányban ISSN 0866-2908 ISBN 963 7110 19 4

ÜNNEPI MEGNYITÓ

Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Konferencia!

Ha az irodalomhoz, a zenéhez, a képzőművészethez hasonlítjuk a fotózást, mint művészi kifejezési formát, akkor azokhoz képest - múlt századi megszületését tekintve - a fotó szinte gyermekkorát éli. Ugyanakkor mégis egy olyan művészeti ágról van szó, amely a szemünk előtt nőtt fel, erősödött meg, s kivívta esztétikai és etikai rangját, miközben egye jelentősebb értékeket teremtett.

Alig két éve csak, hogy a fotográfia megszületésének 150 éves évfordulóját ünnepeltük, s talán mondhatjuk, hogy az évforduló e művészeti ág nagykorúvá válásával is szembesített bennünket.

Az elmúlt 10 egynéhány évben több alkalommal is szembesülhettünk e ténnyel; az 1981-es nagysikerű „Tény-kép” című kiállítástól, az Országos fotótárlatokon át - az elsőre éppen itt Tatán került sor 1985-ben - a Magyar Fotográfiai Múzeum megnyitásáig. A fotó ma már nemcsak a hírlapok, folyóiratok illusztrációs eszköze, a kiállítótermekben látható művészi alkotás, hanem mindinkább múzeumi tárgy is lett; miközben mindennapjaink részévé is vált (a családi fotótól, az utazási képeken át az egyéb hobby-fotózásig). Nem véletlenül nevezik a fotót századunk népművészetének. Ez a mindennapjainkban való felhasználás indokolja is ezt a rangot.

- Szűkebb környezetünk, Komárom-Esztergom megye fényképezőművészei is sokat tettek azért, hogy a magyar fotográfia rangja megteremtődjön. Bizonyára nem véletlen, hogy a hetvenes években éppen Esztergom vált a fotóművészet egyik hazai központjává, hiszen a városnak komoly hagyományai voltak a fotográfia terén.

Néhány nevet érdemes megemlítenünk az egykor itt működött fotográfusok közül.

- *Beszédes Sándor* a múlt század 60-as éveiben működött Esztergomban, s jelentős anyagát őrzi a Balassa Múzeum. De utalhatunk *André Kertész* ma már klasszikus értékű esztergomi fotóira a század tizes éveiből. Vagy éppen *Martsa Alajos* művészportréira (Tersánszky, Babits), melyek mára a magyar fotóművészet becses értékeivé váltak. És akkor még nem említettük a többi kismestert: Kádast, Brodszkyt, Rónát. Ez utóbbinak egyébként mintegy 20 000 db-os üvegnegatívon lévő anyagát szintén a Balassa Múzeum őrzi.

Más megyei településeken is találkozhattunk a fotótörténet számára fontos nevekkel, eseményekkel: Tatán az 1930-as években nemzetközi fotókiállítást rendeztek, melynek katalógusából olyan érdekességeket tudhatunk meg, hogy pl. a kiállítás fővédnöke az Esterházy-család egyik nő tagja volt.

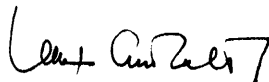
Komárom régi fotóit nézegetve szintén örömmel konstatálhatjuk a színvonalasan dolgozó helyi fotográfusok munkáját. Mindezek a hagyományok bizonyára megfelelő szellemi háttérrel, s muníciót jelentettek a 70-es években induló esztergomi fotósoknak, akik előbb fotóklubjukkal törtek be az országos fotóéletbe, majd a Fotóbiennálé megteremtésével a magyar fotó kibontakozását segítették. Ma már ez is a fotótörténelem szerves része, s a díjnyertes munkák megvásárlásával egy jövőző gyűjtemény alapját teremtettük meg - reményeink szerint - a kísérleti fotót.

Két kiadványt is megjelentettünk, melyekben megpróbáltuk a megye fotografiai múltját vázlatosan összefoglalni. - Megyénknek régi törekvése, hogy az ország fotóéletében jelen legyünk. A Fotóbiennálé támogatásán túl ezért adtunk helyet 1984-ben „Az év képe” kiállításnak, majd az Országos Fotótárlatnak. Számos megyei tárlatot rendeztünk, ösztöndíjakat biztosítottunk a megye fotográfusainak.

Külön öröm számunkra, hogy most - szándékunk szerint nem utoljára - egy olyan szakmai konferenciának adhatunk helyet, mely a fotónak, mint múzeumi tárgynak a helyét hivatott körbejárni, s tisztázni.

Reméljük, hogy Tata a fotómuzeológiában olyan jelentős szerepet fog betölteni a jövőben, mint Esztergom a kísérleti fotográfia terén.

Jó és eredményes tanácskozást kívánok!

Dr. Kovács György Zoltán
a Komárom-Esztergom Megyei
Közgyűlés elnöke

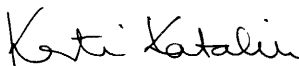
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sok szeretettel köszöntöm az Országos Fotótörténeti Konferencia résztvevőit: az előadókat, a rendezőket, az érdeklődőket - valamennyi kedves vendégünket. Nagy öröm és megtiszteltetés városunk számára, hogy a szervezők Tatát választották az „Érték a fotóban” kiállítás és a hozzá kapcsolódó konferencia színhelyéül.

A tegnapi megnyitón ámulva láthattuk micsoda páratlan anyag táru a helybéli és az esemény hírére szerte az országból idelátogató közönség elé az elkövetkező hónapban. Talán sosem volt eddig és sohasem lesz újra ilyen értékeket és érdekességeket felvonultató, ennyire változatos kiállítása a magyar fotográfiának. A kiállítás látogatóinak a nevében nagyon köszönöm a résztvevő intézményeknek, hogy féltve őrzött kincseiket a szervezők rendelkezésére bocsátották.

A kiállítás gazdag képanyagának forrásait, a fotográfiák keletkezésének szakmai és történelmi hátterét, a közreműködő intézmények további fotótörténeti értékeit mutatják be a konferencia résztvevői. Nagy örömünkre igen szépszámú, élvezetesnek és tartalmasnak ígérkező előadást és korreferátumot hallgathatnak végig az érdeklődők. Hadd köszönjem meg előre is valamennyi előadónak a közreműködést. Reményeink szerint Tata méltó vendéglátójuknak bizonyul: épített és természeti környezetünk, vendégszeretetünk már sok jóbarátot szerzett településünknek. Ha tehetik, fedezzék fel meglehetősen fotogén városunk szépségeit - és érezzék jól magukat nálunk!

Valamennyiüknek jó munkát, kellemes tatai élményeket kívánok!

Kerti Katalin

Tata Város Polgármestere

ELŐADÁSOK

A FOTÓ ÉRTÉKE - ÉRTÉK A FOTÓBAN

Kincses Károly

(Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét)

Mint minden a világon, a fotó területén is minden mindennel összefügg. Az egész csak akkor működhet jól, ha az alkotórészek kiépültek és hiba nélkül funkcionálnak. Nem mondom újdonságot a jelenlevőknek, ha kijelentem, hogy nálunk a fotográfiával nincs minden rendben, az Egész nem tökéletes és a részterületek némelyike még ki sincs találva, nemhogy működjön.

Éppen ezért, akármelyik oldalról kezdjük is el vizsgálni a fotó mai helyzetét Magyarországon, bárha más-más utakon, de ugyanazokhoz a megoldásra váró gondokhoz jutunk.

Mai vizsgálatom tárgya a fotó értéke. Kicsit kevésbé leszek pesszimista, mint amennyire tudnék, hiszen egy kiállítási térben beszélek, ahol remek fotók függenek, majdnem ideálisnak nevezhető körülmények között. Sikerült - először a magyar muzeológia történetében - összegyűjteni a legnagyobb vidéki és fővárosi közgyűjtemények legértékesebbnek tartott fotóműtárgyait. Így együtt még soha... és ki tudja mikor, ki tudja, lesz-e belőle értékének megfelelően kivitelezett album...

A kiinduló helyzet a következő:

1. A fotó pénzt ér, méghozzá külföldön sokkal többet, mint nálunk. Éppen ezért (nem Magyarországon) a fotóműtárgyaknak kiépült piaca van, szakértőkkel (akik sokszor a muzeológusoknál jobban értenek a fotóhoz), közvetítőkkel (galériásokkal, árverésekkel, ügynökökkel), akik mind megtalálják a számításukat a fotó révén, s nem utolsó sorban fizetőképes vevőkkel, akik tudják, hogy értékes fotót vásárolni nem rossz tőkebefektetés, hiszen értékálló, ahol vette, bármikor el is adhatja, stb.

2. A fotográfia elismerten a nemzeti kultúra része és nemcsak szóban deklarálva mint nálunk, hanem rendeletekben, gyakorlati tettekben is megnyilvánuló módon. Csak egy sokak által ismert példa: André Kertész még életében a magyar államra hagyta volna felbecsülhetetlen értékű fotós hagyatékát, ha az állam biztosította volna, hogy nemzeti értéknek nyilvánítja, méltó módon helyezi el, feldolgozza, működteti. Csak hivatalos levelek garmadája született az ügyben, de mindenki menekült a döntéstől. Így lett minden a francia államé. (Hasonló rémtörténetekkel sokáig tudnám szórakoztatni a nagyérdemű közönséget.)

Mindezek következményeként Magyarországon jóval értékén alul lehet fotókat vásárolni, ami a közgyűjtemények pénzszegény állapotában látszólag nem kellemtelen állapot, de hosszú távon nagyon veszélyes, mert a hazai piacokon alacso-

nyan tartott vételi és eladási árak következtében a képek és a gépek oda áramlanak, ahol többet fizetnek értük: külföldre. Nem tudjuk igazán felmérni, hány olyan fénykép, régi gép hagyta el ellenőrizetlenül az országot, amely a nemzeti kultúrkincs részét képezné. Elég csak arra a tavaszi müncheni aukcióra gondolni, ahol csakis és kizárólag magyar vagy magyar vonatkozású fotókat adtak el a pénzes közönségnek Bortnyik Sándor hagyatékaként. A neves avantgard szerző mellett Székely Aladárok, Brassaiak, Liszt és Kossuth-portrék is kalapács alá kerültek. De talán nem is baj, hogy a legjobb magyar képek egy-két külföldi műgyűjtő és közgyűjtemény birtokába kerültek, mert ha nem férünk is hozzájuk, de garantáltan megmaradnak, Európa vagy a világ fotókultúrájának részévé válnak.

S most jön a feketetelevés, mindaz, amiért viszonylag hosszabban beszéltem arról, hogy a fénykép mekkora - pénzben is kifejezhető - értéket képvisel. Ugyanis, ha elfogadjuk, hogy a fotó mind történeti, mind tartalmi, mind műtárgy vonatkozásában érték, akkor szembe kell néznünk azzal, hogy vajon a magyarországi közgyűjteményekben értékének megfelelő módon bánnak-e a jobbára itt megjelent kollégák (is) a fotográfiaikkal?

A továbbiakban arról szeretnék beszélni, hogy milyen feltételek együttes - és maradéktalan - megléte esetén lehet ki-ki nyugodt afelől, hogy mindent megtett annak érdekében, hogy ezek a hihetetlenül sérülékeny, a környezetre, a bánásmódra érzékeny fényképek ne pusztuljanak el úgy, hogy hátukon valamelyik közgyűjtemény pecsétjét és leltári számát viselik.

A legelső feladat annak megállapítása, hogy a birtokunkba került fotó milyen értékkel bír. Ezt minden egyebet megelőzve kell elvégeznünk, hiszen tudjuk, hogy a fényképezés - másfél évszázados története során - milyen hihetetlen mértékben vált tömegessé. Magyarországon az 1840-es évek elején évente néhány ezer felvétel készült csak, addig ma havonta több millió fénykép hagyja el a minilaborokat, a színes kidolgozó printereket. Nem Magyarországon, de a nálunk jobb helyzetben lévő nyugati országokban sincs arra pénz, hogy válogatás nélkül minden fényképet műtárgyként kezeljenek. (Meg persze semmi értelme sincs!) Ezért a rendelkezésünkre álló gyűjteményt - az érték vonatkozásában - piramisként kell felfognunk, melynek csúcán található az egyetemes értékű fotográfiaink, azon kevesek, melyek nemcsak szakmai szempontok szerint, de az egyetemes fotókultúránk egésze szempontjából is értéket jelentenek. Ezekre kellene a legnagyobb (kiemelt) gondot fordítania minden gyűjteményvezetőnek. Azt a kevés pénzt, ami felett rendelkezik, ezek konzerválására, szakszerű tárolására kellene költenie. A piramis középső szintjén vannak a lokális, helyi értékkel bíró fotográfiaik, az előzőhöz képest jóval tömegesebben. Ezek azok a fotók, melyeket néprajzi, szakmatörténeti, helytörténeti vagy bármely más speciális szempont előtérbe helyezésével, az illető szakgyűjtemény napi feladatai ellátása közben használ. Az ide tartozó képek elbírálásánál figyelembe kell venni, hogy ezek a képek csak egy szűkebb szakmai, kutatói réteg számára fontosak, s nem kezelhetők az egyetemes értékű fotográfiaik kárára. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezekkel a képekkel szemben ne kellene alkalmazni az alapvető műtárgyvédelmi szabályokat, de csak a fontossági sorrend betartásával, anyagi lehetőségeink figyelembe vételével.

A piramis legszélesebb alapját - s tudom, ennek kimondása nem emeli népszerűségi indexemet a szakmabeliek körében - a minden szempontból értéktelen fényképek képezik. Ezek azok az adott szakgyűjteményben tömegesen elheverő, semmire sem használható fotók, negatívak, melyek az archívum működését nehezítik, rengeteg helyet, energiát kötnek le, gyakorta a helyi vagy egyetemes értékkel bíró fotók rovására. Több javaslatom is lenne arra, hogy ezektől a képektől ki-kí megtisztítsa saját gyűjteményét. A legfontosabb, hogy a múzeumok saját erőik felhasználásával különítsék el a véleményük szerint értéktelen anyagot, s azt egy múzeumközi (szakmai) csoport, ha tetszik, bizottság vegye revízió alá, döntse el, hogy mi legyen a kép további sorsa. Egy töredéke átsorolást nyerhet az egyetemes érték-kategóriába, esetleg egy másik szakgyűjteményben nyerhetik el helyi értéküket, de nagy részükről feltehetőleg ki kell mondani, hogy sem itt, sem máshol nem képviselnek értéket, s akkor ennek megfelelően kell eljárunk. Ez a folyamat egészséges mozgást indíthatna meg az egyre mozdíthatatlanabbá váló gyűjtemény-struktúrákban, pénzbe sem kerülne, s valamelyest segítene a mostani, mondhatni áldatlan helyzeten. Én ezt nem tudom előírni az egész szakma számára, de azt elmondhatom, hogy a Magyar Fotográfiai Múzeum a kezdetektől e szellemenben gyarapítja gyűjteményét. Több kolléga kapott már a fotómúzeum anyagából olyan képeket, melyek nála speciális (helyi) értéket, a mi múzeumunkban pedig csak a munkát nehezítő ballasztot jelentenek. Amikor felmértem a fotómúzeum feldolgozási és raktári kapacitását, meg kellett állapítanom, hogy nagyjából 200 000 fotónál, negatívnál többet nem vagyunk képesek a műtárgyvédelmi szempontokat is kielégítő módon elhelyezni. Ekkor megfogadtam, hogy nem is lépjük túl ezt a számot, ha olyan új anyag érkezik, amelyekre okvetlen szüksége van a fotómúzeumnak, akkor ugyanakkora mennyiséget továbbadunk a már meglévő gyűjteményből oda, ahol nagyobb helyi értéket képviselhetnek. A mi múzeumunk ezt már csinálja, csak önkön múlik, követik-e a példát, vagy folytatják az eddigi gyakorlatot.

Ahhoz, hogy ki-kí biztosan dönthessen a gyűjteményében lévő sok ezer fénykép sorsáról, át kell néznünk vázlatosan az értékelismerés, meghatározás szempontjait. Döntő a pontos meghatározás, mely a kép korát, a készítés technikáját, a szerző személyét érintő kérdésekben elsősorban fotótörténeti ismereteket feltételez, s csak ezek mellett igényli a speciális szakmatörténeti tudást. Nem lehet e kettőt felcserélni, egymás rovására alkalmazni, mert elsősorban fotóműtárgyról, s csak másodsorban a speciális képi jelentést, dokumentumot hordozó médiumról van szó. Akik most berzenkednek, gondoljanak arra, mi lenne a véleményük arról a múzeumról, mely Dürer vagy akár csak Gross Arnold grafikai lapokat kizárólag aszerint határozná meg, hogy van-e rajta egy ló vagy más, számára egyébként fontos tárgy. Ha ők nem, mi miért igen? Márpedig, ha mi, fotóval foglalkozó muzeológusok nem teremtjük meg a szakmánk presztizsét (első lépésben sokszor a magunk ellenére is hozott döntésekkel), akkor továbbra sem lesz presztizs! A másik lényeges pont az értékmeghatározás terén az eredetiség problémája. Még a speciális, szakmai, történeti szempontok hangsúlyozása sem kenheti el annak azt a kérdést, hogy a kép, amit gyűjteményünk birtokol, eredeti, vagy csak valamilyen másolat. Nem célszerű és csak nehezíti a feldolgozást, a gyűjtemény

előtt álló soros feladatok (pl. számítógépes nyilvántartás, leltározás, konzerválás, restaurálás) elvégzését az eredeti műtárgyak és a reprodukciók, másolatok vegyes tárolása. Itt három szintet kell megkülönböztetnünk az érték szempontjából. A nyugati szakirodalom által vintage-nak nevezett eredeti, autorizált szerzői pozitívokat; a szerző által készített eredeti negatívokat és róluk készült későbbi kópiáit, valamint ezektől elkülönítve a reprókat, reprinteket, másolatokat. Hogy ezek 1993-ban Magyarországon mennyire nem utópisztikus kérdések, azt a kollégáknak nem kell bizonygatnom. Csak utalok arra, hogy például a szerzői jogok kérdése milyen szorosan összefügg az eredetiség problémájával. Ma még a magyarországi múzeumok - néhány szórvány esettől eltekintve - ellavírozhatnak a zavaros víz tetején, már ami a tisztázatlan szerzői jogok kérdéseit illetik, mert viszonylag kevés a külföldi megrendelésük, s nem figyelnek rájuk eléggé. De már nemzetközi botrányra dagadt az illegálisan másolt videokazetták, hanghordozók magyarországi ügye, most perelnek néhány kiadót és újságot nyugatról, mert a jogok figyelembe vétele nélkül publikáltak szövegeket és képeket, s nincs messze az a nap sem, amikor a fotóval foglalkozó magyarországi gyűjteményeknek is szembe kell nézniük azzal, hogy Európa fejlettebb részein, ahová oly nagyon törekszünk, már kiépült intézményrendszer védi az alkotók személyiségi s szerzői jogait, s nemcsak az illető ország határain belül. Jobban fizetik ott az alkotókat, magasabb a képek felhasználásakor kifizetett jogdíjak összege, s ennek megfelelően - az előadás elején már utaltam arra, hogy minden mindennel összefügg - a fotókat birtokló gyűjtemények is több pénzhez jutnak, melyből telik gyarapításra, védelemre is. Szerintem rövid időn belül Magyarországon is törvény fogja ezeket a szerzői jogi kérdéseket szabályozni, de akkor már késő lesz szembenézni azzal, hogy gyűjteményünk darabjai közül melyikre vonatkozik, melyikre nem. Csak érintőlegesen említem, hogy ez nemcsak jóval nagyobb bevételeket jelent majd a képpel és annak csorbítatlan szerzői jogával rendelkező múzeumnak, de további feladatokat is ró az ott dolgozókra. Egyebek mellett például mindenkit arra kötelez, hogy a publikálásra, kiállításra kerülő fotó képaláírásában a lelőhely mellett a szakmai alapadatokat is minden esetben feltüntesse. Ám ennél sokkal fontosabb, hogy az értékékként kezelt fotó-műtárgyak állagmegővására, védelmére, restaurálására a korábbiaknál összehasonlíthatatlanul több gondot kell fordítania minden közgyűjteménynek. Azért, hogy a birtokunkban lévő, esetenként dollár-tízezreket is érő fényképek értéke jövőre se csökkenjen, következetesen át kell gondolnia kinek-kinek a gondjaira bízott fotóvagyon konzerválásával, restaurálásával, megfelelő tárolási feltételeinek kialakításával kapcsolatos feladatait. Itt és most mondjuk ki végre, hogy a közgyűjteményekbe kerülő fotók némelyike nem csak úgy magától ment tönkre, hanem a szakszerűtlen kezeléstől, a hozzá nem értésből eredő gondatlanságtól.

Záró mondatként annyit, hogy ha elfogadjuk az alaptézist, hogy a fotó érték, akkor annak megfelelően kell bánnunk vele. Ez még mindnyájunknak sok új megtanulnivalót és plusz feladatot jelent - engem is beleértve.

A FÉNYKÉP MINT TÖRTÉNETI EMLÉK ÉS FORRÁS

Stemlerné Balog Ilona

(Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeuma, Budapest)

A fényképről, mint történeti emlékről és forrásról szólva fel kell idéznem Glatz Ferencnek a „Tárgyi emlékek és történeti muzeológia”, valamint „Az új történetírás, a forráskiadványok és a modern segédtudományok” című korábban írott tanulmányait („Történetírás korszakváltásban”, Gondolat Kiadó 1990.) amelyek segítettek elrendezni a fényképről, mint történeti emlékről és lehetséges forrásról az évek során összegyűjtött tapasztalataimat, gondolataimat. Mindenekelőtt a történeti emlék és történeti forrás fogalmára utalnék: történeti emlék mindaz az írott tárgyi illetve hang- és képanyag, amelyet az előző korok ránk hagytak - esetünkben tehát minden fénykép, amely ránk maradt és ma fellelhető. Történeti forrássá akkor válik, ha kiemeljük a történeti emlékek sokaságából és feltárjuk (meghatározzuk) vagyis olyan információkat kapcsolunk hozzá, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy a történeti kutatás számára felhasználható legyen, forrásként szolgáljon.

Muzeológusi munkánknak az a része, amelynek során speciális társadalom-, technika- és kulturtörténeti ismereteink felhasználásával az adott fényképet kiválasztjuk a történeti emlékek sokaságából és meghatározzuk, azaz lehetővé tesszük, hogy történeti forrássá váljon - véleményem szerint - tevékenységünk legérdekesebb, egyszersmind legfelelősségteljesebb szakasza. A történeti emlékekben a lehetséges forrás felismerése önmagában is alkotó jellegű folyamat, s ehhez szükség van speciális ismereteink mozgósítására.

Úgy gondolom, nem kell bizonygatnom azt, hogy a fénykép miért alkalmas arra, hogy történeti forrásként szolgáljon. Csak megemlítem néhány olyan tulajdonságát, amelyek szinte predestinálják arra, hogy a történetírás az eddigieknél jobban éljen vele.

A fénykép sajátosan egyesíti magában az írott és a tárgyi forrás bizonyos jegyeit. Az írott emlékek az írásban rögzített gondolatok, a mondanivaló révén válnak forrássá, a tárgyi emlékek alapvetően a korábbi korszakokban betöltött eszközfunkciójuk révén. A fénykép egyszerre hordoz vizuálisan megragadható tartalmat (amit a kép ábrázol), valamint a korábbi korszakokban betöltött szerepéről szóló információt. Indokolt tehát, hogy a képi tartalmán túl a mindenkori társadalomban betöltött szerepét is vizsgáljuk. (Csak megjegyzem, hogy valószínűleg ez a kettősség az oka annak, hogy fényképet mind az írott, mind a tárgyi

forrásokat őrző helyek, azaz a levéltárak, könyvtárak és a múzeumok is gyűjtenek, őriznek.)

A fénykép minden megelőző képkalkotási módtól eltérően és egyedülállóan objektív. Objektív abban az értelemben, hogy lefényképezni csak azt lehet, ami a valóság egy adott pillanatában létezik - és ez fordítva is igaz: amit egy fényképen látunk, az egy adott pillanatban a valóságban is létezett. Dokumentatív, bizonyító ereje tehát nyilvánvaló.

Szinte közhelyszámba megy az a megállapítás, hogy a megtörtént, a megélt történelem soha nem azonos a megírt történelemmel. A fénykép mint hiteles, képi dokumentum, a megtörtént, a megélt - Bódy Gábor filmcímével élve -, a „privát történelem” megidézésére ad lehetőséget.

A fénykép mentes a nyelvi kötöttségektől. Egy pillantással felmérhetően nyilvánvalóvá tesz azonosságokat és különbségeket, hasonlóságokat és eltéréseket. Ezért egyedülálló módon alkalmas egyetemes történeti összehasonlításra. (Gondoljunk például a közép-európai régió városainak egymáshoz hasonló arculatára, középületeire, pályaudvaraira, vagy arra, hogy a viselet alapján meghatározható bizonyos társadalmi réteghez tartozás stb.) A fénykép arra is alkalmas, hogy függetlenné válva tértől és időtől, egymás mellé helyezve, egyszerre láttasson akár évszázados fejlődést vagy változást - akár a városokra, a munkafolyamatokra, a viseletre, a tárgyi környezetre, az élet tárgyakban is megjelenő minőségének a változásaira gondolunk. A fénykép hiteles arcképet mutatja mindazoknak, akik az elmúlt másfél évszázadban szerepet játszottak a politikában, a tudományban, a gazdasági életben, vagy a művészetek területén alkottak figyelemreméltót.

A fénykép nélkülözhetetlen forrása az életmódkutatásnak. Életre kelti a múzeumok tárgyi anyagát, mert megmutatja, hogyan viselték a megőrzött ruhadarabot, milyen frizurát, kiegészítőt vagy akár arcot „hordtak” hozzá - ezzel mintegy a kor életérzését, szokásait, a jómódorrról vallott elképzeléseit is érzékelteti. Megmutatja, hogyan rendezte el maga körül bútorait, használati tárgyait egy adott kor embere - pótolhatatlan útmutatást adva a múzeumokban őrzött bútorok enteriőrre rendezéséhez. Egy lakásbelső mutató kép segíthet abban, hogy ne steril legyen az az enteriőr, hogy az alapvető elrendezési elvek érvényesítésén túl, milyen egyéninek ható tárgyakat helyezhetünk még el benne - gondolok függönyre, szőnyegre, apró dísz tárgyakra, képekre a falon stb. (Tanúi voltunk hogyan használta kolléganőnk a „Nagyvárosi háziasszony birodalma” című - az ebédlő, a konyha és a hozzá csatlakozó kamra, cselédszoba változásait bemutató - kiállításán a fényképet, mint a kiegészítő, a tárgyak elrendezéséhez nyújtott forrást - természetesen más írott és szóbeli forrásokkal együtt alkalmazva.)

Eddig a fényképnek, mint történeti emléknek és mint lehetséges történeti forrásnak a képi tartalmáról szoltunk. A továbbiakban az egyes korokban betöltött, napjainkhoz közeledve egyre sokrétűbb és szélesebb körű szerepére szeretnék utalni vázlatosan, csak a főbb területeket említve.

A fényképezés korai szakaszának uralkodó műfaja a portré. Nyomon követhetjük, hogyan szorítja ki a fotográfia a festett arcképet, egyszersmind átvéve annak eszközeit: színezik, festik a képet, díszes paszpartuba, keretbe, tokba, ékszerbe helyezik. Bár a fénykép technikája módot ad némi korrigálásra, retusra - a

fényképezett személy korántsem idealizálható olyan mértékben, mint a festett -, ezért a 19. század végére az állami bürokrácia és a bűnüldözés is használni kezdi: igazolványokba, útlevelekbe, bűnügyi nyilvántartásokba kerül. A portré nagyított, sokszor színezett fénykép vagy színes hatást keltő kromotipia formájában, díszes keretekben felkerül a polgári lakás reprezentációs célokat szolgáló helyiségeinek - az ebédlőnek, a szalonnak, az úriszobának - a falára. Intim emlékként hordják melltűként, óratokban, vagy egyszerűen levéltárcában; esetleg a budoár öltözőasztalán vagy egy íróasztalon kap helyet, nemegyszer díszes fényképtartóba helyezve. Leggyakrabban a portréval találkozunk a nem szokványos alapanyagra - selyemre, bőrre, vászonra, porcelánra - készült fényképek között. Ezek a fényképek különösen alkalmasak arra, hogy emléktárgyként funkcionáljanak, vagy reprezentációs szerepet töltsenek be. Így például a karlsbadi nyaralás emlékére készült fényképes porcelántál, vagy az ifjú pár fényképével díszített selyem esküvői menükártyatartó stb.

A családtagok és ismerősök portréit albumba gyűjti a polgár. Az album a szalonasztalán kínálja magát a családtagok és ismerősök képeivel, a ház urának és asszonyának, valamint bájos gyermekeinek fotográfiáival, az eladósorban levő kisasszony báliruhás, szende képmásával. De a fényképalbum őrizheti távoli utazások emlékeit, az ott vásárolt, sokszorosított, nyomtatott felirattal ellátott városképeket, híres épületek, műalkotások fotóit. Az arisztokrata és nemesi családok nyáron vidéki kastélyukba, kúriájukba költöztek. A polgár valamelyik ismert nyaralóhelyen töltötte szabadságát, ahonnan emlékként a nyaralóhely és környékének fényképeit vitte haza néha önálló album vagy leporelló alakjában, de módjában állt saját arcképével díszített emléktárgyat is készíttetni.

Teret hódított a fénykép az egyes tudományágakban. Már a múlt században használta a csillagászat, a meteorológia, a földrajz és a biológia, az orvostudomány, a néprajz, a régészet és a műemlékvédelem - hogy csak néhányat említsék a teljesség igénye nélkül.

A fotográfia szédítő, máig is felfelé szárnyaló karrierje azonban nyomdai sokszorosításának megoldásával, a nyomtatott fénykép és a sajtófotó megjelenésével gyorsul fel igazán. A sajtófotó megjelenése nagyjából egybeesik a fényképezés egyszerűbbé, olcsóbbá válásával.

A pillanatképek, mint a tömegméretűvé vált fotografálási passzió végtermékei, szintén az 1890-es években kezdenek elszaporodni. A sajtófotó az újságírás kiegészítőjeként, a korrekt képi tájékoztatás mellett gyakran válik a politikai propaganda eszközévé, ezért ilyen értelmű szerepének és hatásának tanulmányozása sem hanyagolható el, ha a fényképnek a társadalomban betöltött szerepét vizsgáljuk.

A fénykép, mint történeti emlék és forrás mögött ott van az azt létrehozó fényképész (fényképező) valamint az azt megrendelő, használó és fogyasztó réteg. Foglalkoznunk kell tehát forrásunk „szociális természetével”, azaz a mögötte húzódo társadalmi mozzanatokkal. Meg kell látni a hőskor kísérletező fotografusai után az 1860-as évektől a tiszt és kevésbé tiszt iparúzókat, akiknek nemcsak mesterségbeli tudásuktól, de üzleti érzéküktől és szerencséjüktől is függött, hogy hogyan boldogultak. Látunk küszködő vándorfényképészeket, akik vásári bódékban, búcsúkon próbálják mintakollekciójuk mutogatásával fényképezkedésre

csábítani a kispénzű közönséget és az úri közönséget saját házában berendezett műtermében fogadó fotográfust, aki maga is megbecsült polgára városának, akinek vállalkozásairól rendre hírt ad a helyi sajtó, kirakata a vasárnapi korzó kötelező stációja.

A fényképezés társadalmi háttérét kutatva külön fejezetet érdemel a fényképezést nem hivatásszerűen, nem jövedelemforrásként, hanem kifejezetten szabadidős, esetenként önmegvalósító tevékenységként űző, gyakran művészi babérokra is pályázó amatőr fényképezők rétege.

A századfordulón jelenik meg a modern értelemben vett fotóriporter, aki már nem a műtermébe csalogatott polgár fényképezéséből, hanem a sajtó számára eladott fényképekből él. Ez a mesterség/hivatás az előzőktől teljesen eltérő fotográfusi erényeket kíván, fontos eleme a mozgékonyaság, gyorsaság, az a képesség, hogy az események leglényegesebb, jellemző pillanatát tudja megragadni. A gyorsaság ezidőtájt nemcsak a felvételek elkészítésénél fontos, hanem azért is, mert lényege, hogy ki ér képével először a szerkesztőségbe. A képesújságok a századelőn nem tartottak státuszos fotóriportereket, annak a képét közölték, aki előbb szállított - jöllehet megfigyelhető bizonyos fotóriportereknek egyes lapokkal való szorosabb kapcsolata. A kutató dolgát megnehezíti, hogy a lapok nem vagy csak ritkán közlik a fotóriporter nevét, legtöbbször csak azt írják: „saját kiküldött fényképészünk pillanatnyi felvétele” - ami esetenként más és más fotóriportert takarhat. Névvél leginkább az amatőrök által beküldött fényképek szerepelnek, akikre kifejezetten számítanak is a képesújságok, buzdítva őket újabb felvételek küldésére.

A fényképet megrendelő, használó, fogyasztó rétegről szólva a polgárságot kell említenem, az első helyen, amint a fényképezők/fényképezők népes táborában is ők vannak legtöbben. A társadalom felső rétegéhez tartozók a fényképezés kezdeteitől jelen vannak, mint fényképezők és megrendelők. A parasztságról tudjuk, hogy a néprajzi fényképezés jóvoltából előbb vált a fényképezés tárgyává, mint saját fényképének tulajdonosává. Egészében elmondhatjuk, hogy századunkra a társadalom alsóbb rétegei számára is elérhető lehetőséggé, sőt igénnyé vált, hogy az élet bizonyos eseményei, fordulópontjai alkalmából lefényképeztesse magát (esküvő, katonaság, keresztelők stb.) hogy saját és szerettei fényképével díszítse lakását.

A fényképnek, mint történeti emlékeknek a 19. századi írott és tárgyi történeti emlékanyaggal közös tulajdonsága a tömegesség. A fénykép a 19. század szülötteként, létezésének első két évtizedét leszámítva, olyan mennyiségben készült és maradt fenn, hogy annak eldöntése mit őrizzünk meg belőle, szakmánk talán legnagyobb kihívása. Speciális, jórészt vizuális jellegű társadalom-, technika- és kultúrtörténeti ismeretekre van szükségünk, és ennek része kell hogy legyen bizonyos fotótörténeti és fotótechnikátörténeti ismeretanyag. Bizonyos mértékű szubjektivitás a döntésnél elkerülhetetlen, hiszen történeti tudásunk is szubjektív, nem beszélve ízlésről, érzelmekről, érdeklődésről.

A speciális történeti tudásanyag megszerzéséhez nem annyira a történeti feldolgozások, inkább forráskiadványok, naplók, visszaemlékezések és mindenkéltől az egykori képesújságok és más sajtótermékek adnak segítséget. Régi

filmhíradók megtekintése - a TV bemutat ilyeneket - és a még élő kortársak adatközlése is hasznos. Meg lehet kérdezni olyasmit, amit az adott korban mindenki tudott, ezért senki sem írt le. Tudnunk kell, hogy egy fénykép forrásértéke nem áll egyenes arányban a rajta megörökített esemény vagy személy fontosságával. A látványos, az adott korban politikai jelentőségű, vagy magas rangú vendég jelenlétével megtisztelt eseményekről sok kép készült, a gyűjtemények nagy számban őriznek ilyeneket. Ritkábban fordulnak elő - ezért olykor értékesebbek számunkra - a mindennapokat, a hétköznapi eseményeket és környezetet megörökítő képek.

Ismerve a fényképezési és fényképezkedési szokásokat, sokkal érdekesebbnek és mindenképpen begyűjtendőnek tartanék olyan fényképet, amelyek otthon, a saját konyhájában, mindennapi tevékenysége közben örökíti meg a háziasszonyt, mint amelyeken pl. vendégei körében áll a verandán vagy a kertben. Mint ahogy iskolai csoportkép, esküvői kép, vagy első világháborús katonai csoportkép sem jelent már számunkra feltétlenül begyűjtendő anyagot, kivéve, ha olyan személy, viselet, helyszín, technika, vagy a fotográfusra utaló információ van rajta, amely érdekessé teszi - vagy egyszerűen nagyon jó, mint fénykép, esetleg eltér a szokványostól. A nagyközönség sokszor egészen másképp értékeli a fényképet, mint a muzeológus. (Találkoztam olyan esettel, amikor egy szokványos első világháborús albumért nagy pénzt remélt valaki, vagy nagylelkű ajándéknak vélte a számára sokat jelentő, de a gyűjteményünkben nagy számban képviselt fényképtípust.)

Ezzel együtt nem könnyű egy fényképre kimondani, hogy nem kell, hiszen később is felmerülhetnek olyan szempontok, amelyek érdemessé tennék a megőrzésre. Áthidaló megoldásnak ajánlom a szekrénykatasztert. Ha egy fényképben valamilyen szempontból értéket sejtünk, de nem tudjuk pontosan meghatározni, tegyük el kataszterbe. Bizonyos kronológiai-tematikai rendezésben, alacsonyabb szinten feltárt, de használható anyagként raktározva időközben bővülő ismereteink segíthetnek a pontosabb meghatározásban. Óva intenék mindenkit attól, hogy politikai megfontolások vezéreljék akár a gyűjtésben, akár a selejtezésben. Ez utóbbira példa - az 1960-as években az MTI selejtezte az 1950-es években fényképezett anyagának jó részét - eltüntetve belőle a direkt politikai propagandát szolgáló képeket. A Legújabbkori Történeti Múzeum megőrizte, és ma gyűjteményünknek ez az egyik legkeresettebb része.

A továbbiakban arra szeretnék kitérni, hogy milyen információk megadásával tekinthető egy fénykép meghatározottnak, feltárt történeti forrásnak. Mivel a fénykép még túlságosan új a történeti források körében, nincsenek elfogadott, vagy akár csak a szokás által szentesített forrásmegjelölési szabályai, ezért az alábbiakban inkább jámbor óhajtás, szerény vélemény következik.

Feltétlenül meghatározandó:

1. A kép tartalma - annak leírása röviden, pontosan, hogy mi látható a képen. (Pl.: X.Y. portréja; X város főtere; az eucharisztikus kongresszus nagygyűlése stb. Nem jó a leírás, ha csak azt írom, „az eucharisztikus kong-

- resszus” - mivel annak más eseménye is lehet a képen, vagy csak azt, hogy „első világháború”, „tanácsköztársaság” stb.)
2. Hol készült a kép - a helyszín az egykorú elnevezéssel szerepeljen, feltüntetve mai nevét. Néha a helyszínre utalás része a kép tartalmának. Például: „az eucharisztikus kongresszus nagygyűlése a Hősök terén”
 3. Mikor készült a kép - a képzőművészeti alkotásoknál megszokott „év nélkül” jelölés fényképnél nem indokolt. A felvétel időpontját megközelítőleg szinte mindig meg lehet határozni abból, ami a képen látható. Segítségünkre van a viselet ismerete. Szerencsére régen nem változott olyan gyorsan, mint ma, ugyanakkor szigorúbb szabályai voltak. Felhívom a figyelmet. F. Dózsa Katalin: A női divat változásai 1850-1895 között. *Folia Historica* 6. (1978.), 79-159. old. u.a. 1896-1914 között. *Folia Historica* 10. (1983.), 189-220. old. c. munkájára, amely a divat változásának mozzanatait követi nyomon, rajzos ábrákkal segítve a tájékozódást. Persze a divat és a viselet nem egészen azonos - mi ez utóbbival találkozunk a fényképeken. A fiatal nők viselete áll legközelebb a divathoz. Városképeknél helytörténeti ismeretek, bizonyos épületek, üzletek megléte vagy hiánya stb., eredeti fényképeknél a fotótechnikatörténeti ismeretek is segítenek a kor meghatározásában.
 4. A felvétel készítője - szignált vagy nyomtatott hátlap, esetleg kiállításokon nyert érmek rajza, ugyanazon fotográfus verzióinak változása a datálásban is segít.
A fényképek meghatározásáról Szakács Margit: A fénykép meghatározásának néhány módszertani problémája c. tanulmányára megj.: A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei, 1974/2., valamint a fotóműhelyek jegyzékét tartalmazó: Magyarországi fényképészek és fényképészműtermek (1840-1920), megj.: A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1983. c. munkájára hívom fel a figyelmet. A felvétel készítőjének neve lehet első is a sorrendben - ez indokolt akkor, ha mint művészi alkotást, vagy mint fotótörténeti műtárgyat tekintem.
 5. A fénykép technikája - indokolt feltüntetni, ha tudjuk, kivált akkor, ha eltér a leggyakoribbtól, a zselatinos ezüsttől.
 6. A kép mérete, adjusztálása - a méret és az adjusztálás (ezen a kép megjelenését, kiszerezését értem) jellemző lehet. Pl. a vizitkártya, kabinet stb. méretek megjelenése időhöz kötött, egyéb külső jegyek, a karton, amelyre a képet kasírozták, ennek színe, ornamentikája is orientálhat. A fénykép felhasználására utal, hogy albumban, tárgyon, eredeti keretben, medálban stb. található.
Pl. IV. Károly és Zita királyné portréja nem számít ritkaságnak, ha a kettős portrét jelvényben találom esetleg felirattal (van ilyen), akkor kiderül, hogy az 1916. évi koronázáskor viselték, és a királyi pár népszerűsítésére szolgált. A méretet centiméterben vagy milliméterben is megadhatjuk. Jó lenne, ha ebben is kialakulna valamilyen egységes jelölés. Mi a centimétert használjuk. Ugyanúgy eltérő a méretek megadásának sorrendje. A művészet-történészek a festményeknél általában a magasságot adják meg első mé-

retnek, aztán a szélességet. Fényképeknél gyakori, hogy értelemszerűen nézve az alapvonal méretét adjuk meg először.

Ez is eldöntés kérdése. A lényeg az, hogy a méretekből kiderüljön: álló vagy fekvő képről van szó és mindig jelöljük a képhez tartozó karton, keret, album, tárgy méretét is.

7. Egyéb közlendők - a gyűjtéssel, a képpel kapcsolatosan. (Pl.: dedikáció, kinek a tulajdona volt, stb.)
8. A kép azonosítási (leltári) negatív száma.
9. A képet őrző intézmény neve.

A múzeum belső nyilvántartása számára fontos lehet a kép állapota, az hogy restaurált-e vagy sem, a gyűjtés egyéb adatai - vétel, ajándék, vételár stb.

Amennyiben a felsoroltak mindegyikére vagy többségére tudom a pontos, illetve megközelítően pontos választ, akkor a fénykép meghatározottnak, feltártnak tekinthető. Hogy a felsorolt adatokból publikációban mit közlünk, az a kiadvány, kiállítás stb. jellegétől is függ. Történeti munkák esetében az első négy adatot mindenképpen közlendőnek tartom.

A fényképnek, mint lehetséges forrásnak a felhasználhatóságát nagyban elősegítenék bizonyos mutatók, a levéltárihoz hasonló kutatási segédletek. Ezeknek a fényképre alkalmazható műfaja azt hiszem nincs még kitalálva, de az is lehet, hogy mielőtt megszületne, a számítógép feleslegessé teszi.

Tény, hogy korunkban a vizuális információ jelentősége megnőtt és a fénykép, mint vizuális információhordozó egyszerre lehet forrása és eszköze is a történetírásnak. Forrása - amennyiben információit felhasználják, eszköze - amennyiben a képet közlik.

A fényképi forrásanyag történeti feldolgozásának legelterjedtebb műfaja a képeskönyv. A képeskönyv anyagának kiválasztásával már absztrakciót végzünk, jellegét meghatározza, hogy milyen információt kapcsolunk a képekhez. Eredeti és sikeres megoldásnak tartom, hogy Jalsovszky Katalin és Tomsics Emőke: Magyarország városai a századfordulón című könyvükben a városképekhez egykorú ismeretterjesztő és publicisztikai szövegeket adtak. Könyvüknél egyértelműen a képi forrásanyag volt a kiindulási pont, a fénykép nem szöveg illusztrációjaként szerepel.

A fényképanyag történeti feldolgozásának tekinthetők bizonyos fénykép-kiállítások is - a példát itt is saját házunk tájáról hozom. A Műcsarnokkal közösen rendezett, sorozatnak indult kiállításaink közül az első: „Nemzeti ünnepünk kalandos története”, amely a március tizenötödikék koronként változó tartalmú megünneplését mutatta be 1992-ben. A fényképeken minden írott forrásnál nyilvánvalóbban volt nyomon követhető az, ahogy a mindenkori hatalom kísérletet tett a magyar nép választott nemzeti ünnepének elsikkasztására, államosítására, kisajátítására, majd lefokozására. Petőfi és Kossuth képmását együtt látni Rákosi Mátyás, Rajk László, Gerő Ernő és a munkásmozgalom számontartott mártírjainak arcképével az 1848-as centenáriumi év dekorációiban, önmagában is megrázóan groteszk élmény volt.

A kiállítás katalógusához Gerő András írt tanulmányt, amelyben forrásai között hivatkozott az általa megismert, a kiállítás anyagán túli fényképanyagra is. Az ilyen

típusú történeti fényképkiállítások viszonylag ritkák. Jóval gyakoribb az, hogy komplex történeti kiállításokon egyéb tárgyi és írásos anyaggal együtt kerül történeti feldolgozásra a fényképi forrás.

Előadásomban a fényképi emléktárgy felhasználásának egyik lehetséges módját, történeti forrásként való felhasználását vázoltam fel. A fotográfia azonban az elmondottaknál sokkal több tartalmat rejt, egyszerre lehet történeti forrás, kimagasló művészi alkotás, különleges fotótechnikai történeti ritkaság és még sok minden más.

**1993. SZEPTEMBER 27.
KORREFERÁTUMOK**

FÉNYKÉPEK A PETŐFI IRODALMI MÚZEUMBAN

Kovács Ida

(Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest)

A Petőfi Irodalmi Múzeum fotógyűjteménye az intézmény Művészeti tárában található. Külön leltárkönyvvel rendelkező, önálló egység az osztály festmény-, grafika-, szobor-, érem-, valamint relikvia-gyűjteménye mellett. Mintegy 30 000 fényképet őriz. Gyűjtőköre speciális, igazodva a múzeum profiljához, elsődlegesen magyar irodalommal kapcsolatos anyagot tart nyilván, így írók arcképeit, családi képeit, irodalmi tárgyú csoportképeket, valamint fotókat külföldi írókról, irodalmi vonatkozású eseményekről, helyszínekről, épületekről. Helyet kapnak az archívumban a nagyobb hagyatékok részeként bekerült, pl. politikusokat, színészeket, esetenként zeneszerzőket ábrázoló fotók is, vagy írók tulajdonában volt, gyakran rájegyzésekkel ellátott riport-, ill. viselettörténeti szempontból érdekes, ismeretlen személyeket ábrázoló felvételek, sőt, képeslapok is. A gyűjtemény túlnyomórészt eredeti pozitívokat, ill. kis számban eredeti (üveg) negatívokat őriz. A mintegy 30 000 fénykép kétharmada tekinthető naprakészen feldolgozottnak, mutatókارتonnal - mely ábrázolt, és fotós szerint készül -, valamint leírókارتonnal ellátottnak. Megkezdtük a fotóanyag számítógépes nyilvántartási rendszerének kidolgozását. A leltárba vett fénykép - hasonlóan egy festményhez - műtárgy. Értékét az irodalmi muzeológus számára döntően az ábrázolás tárgya határozza meg, a fénykép művészi kvalitásai csupán befolyásolják. A fotótörténészek szempontjából ez a hozzáállás bizonyára kifogásolható, de minden közgyűjtemény, szakmúzeum kénytelen követni ezt a gyakorlatot. Óhatatlanul műtárggyá emelkednek így, gyakran csupán dokumentumértékkel bíró fényképek is, sőt, nem ritkán - egyedülálló forrásértékük miatt - reprodukciók is. A Fotótár teljes gyűjteményi anyagának mintegy 60 %-a tekinthető fotótechnikai vagy fotótörténeti szempontból is értékelhetőnek. A Petőfi Irodalmi Múzeum fotógyűjteményének kétségtelenül legértékesebb, s egyszersmind leghíresebb darabja az 1847-ben ismeretlen mester által készített Petőfi dagerrotípiája.

Az ősfénykép múzeumunk elődjének, az 1909-ben létrehozott Petőfi Háznak a törzsanyagából maradt ránk. A Petőfi Házat, amely egyben kiállítóhelyként is funkcionált, a költő kultuszának ápolására 1876-ban alakult Petőfi Társaság hívta életre, hogy összegyűjtsön, s a nagyközönségnek bemutasson minden Petőfivel kapcsolatos muzeális tárgyat: kéziratot, festményt, grafikát, szobrot, relikviát, dokumentumot és fényképet. Utóbbiak leginkább topográfiai szempontból érdekes felvételek, műtárgyreprodukciók, esetleg Petőfi-kortársak későbbi fotói voltak. A

Petőfi Irodalmi Múzeum fényképgyűjteményének eredete tehát a század első évtizedéig nyúlik vissza. A Petőfi-gyűjtemény még az alapítás évében kibővült a Jókai-hagyatékek teljes anyagával, annál is inkább, mivel a Petőfi Ház székhelye Jókai Mór budapesti, Bajza utcai villája volt. Alapvető változásokra, s a gyűjtőkör kiszélesedésére csupán egy fél évszázad múlva kerül sor: 1954-ben alapítják meg a Petőfi Sándor Irodalmi Múzeumot, amely 1957-től, immár Petőfi Irodalmi Múzeum néven a Károlyi palotába költözik, s deklaráltan az egész magyar irodalom muzeális tárgyainak országos, központi gyűjtőhelye lesz. Az intézmény két jelentős törzsgyűjteményéhez előbb Szántó Judit jóvoltából József Attila hagyatéka, majd az Ady-család révén Ady Endre hagyatéka járul. Az 1970-es átszervezés eredményeképpen alakulnak meg a máig is változatlanul működő táruk, amelyek a muzeális tárgyak fajtái szerint (könyv, kézirat, képzőművészeti anyag, hanganyag) végzik a gyűjtést.

Nagyobb leltári tételekkel gyarapszik a Művészeti tárhoz tartozó fotógyűjtemény is, amikor évtizedek alatt a múzeumba kerül irodalmi hagyatékok részeként Bölöni György és Steinfeld Nándor, Móricz Zsigmond, Nagy Lajos, Déry Tibor, Balázs Béla, Kemény Simon, Babitsné Török Sophie, Kiss József, Lipták Gábor, Füst Milán, Hatvany Lajos írók fényképhagyatéka. Kisebb tételű vásárlások, ajándékozások, valamint saját fotósaink riport-, ill. portréfelvételei révén gyarapodott, s gyarapszik máig a gyűjtemény. Itt kell megemlítenünk, hogy az 1950-es évek közepétől a 70-es évek közepéig a Petőfi Múzeum fényképésze Berekméri Zoltán fotóművész volt, felvételei, sőt, műtárgy-reprodukciói máig maradandó értékkel bírnak. Három képe: a Díszőrség című, valamint két önarcképe, amelyeket a Leletek a magyar fotográfia történetéből című album is közöl, jól láthatóan éppen a Károlyi palota főlépcsőjének előcsarnokában készültek. A 70-es évek közepétől a 80-as évek elejéig dolgozott az intézményben fotósként Flesch Bálint is, aki megalapozott fotótechnikai ismereteivel, ill. ennek közreadásával komoly szerepet vállalt a fényképnek tényleges műtárgyként való elismertetésében. A Fotótár az elmúlt évtizedekben riport- ill. portréfelvételeket készített olyan jelentős irodalmi személyiségekről, mint Bohumil Hrabal, Vas István, Kormos István, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Weöres Sándor, Szentkuthy Miklós, Galgóczy Erzsébet, Mészöly Miklós, Lázár Ervin, Mándy Iván, Gyurkovics Tibor, Keresztury Dezső, Sütő András, Nádas Péter, Esterházy Péter. Irodalmi estek és színházi felolvasóestek alkalmával irodalomtörténészek és színészek portréival, ill. sikerült riportképekkel gazdagodhat tovább a fotógyűjtemény.

Ha archívumunk értékeit fotótörténeti, időrendi, - és érintőlegesen - technika történeti aspektusból próbáljuk meg áttekinteni, ismét vissza kell kanyarodnunk a Petőfi dagerrotípiához.

Több kutató egybehangzó állítása szerint arcképét Petőfi egy előttünk ma már ismeretlen fényképész műtermében készítette 1847-ben, (pontosan május 12. és június 2. között, 1. Rózsa György: Petőfi Sándor képmásai. Ikonográfiai tanulmány. Irodalomtörténet, 1951. 2. sz. 209. l.) ajándékképpen Szendrey Júlia számára. A dagerrotípiát Petőfi és Júlia halála után Zoltánra maradt, s az ő hagyatékából került dr. Beliczay Imre katonaoorvos (Petőfi barátja) birtokába. Beliczay sokat tett az egyetlen hiteles Petőfi fénykép népszerűsítéséért, reprodukciókat készített róla,

s az ábrázolás így az 1870-es években ismertté vált. A Szana Tamás szerkesztette Koszorú, Klösz György másolataként tette közzé a képet 1879. évi 1. számában, Kertbeny Károly: Petőfi arcképeiről című írása illusztrációjaként. Ezt követően a daggerotípiá sorsáról nincs tudomásunk, az 1920-as, majd 40-es években már köztudomású, hogy elveszett vagy lappang. 1948-49-ben bukkan fel újra. Rózsa György, aki Petőfi dokumentumok után kutat, Hatvany Lajos révén jut el a Beliczay családhoz, akiknek címét találomra a telefonkönyvben keresi, s szerencséjére meg is találja. A hajdani katonaeorvos azonos nevű unokája, dr. Beliczay Imre fővárosi tanácsnok lelkesen veti bele magát a becses ősfénykép keresésébe, átkutatja a családi hagyatékot, s mindenki meglepetésére megtalálja, s hozza a daggerotípiát. Dr. Beliczay hazafiúi kötelességének érzi, hogy az ereklye közkinccsé váljon, s ezért a Petőfi Háznak adományozza. Escher Károly, aki évekkel később Mihályfi Ernő kultuszminiszter személyes közbenjárására kapja meg a megbízatást a Petőfi daggerotípiá restaurálására, így emlékszik vissza a kép állapotára: „Végül pince, padlás, sok ócska láda átkutatása után előkerült egy kb. 7x10 cm nagyságú daguerrotypia, egy kis ezüst lapocská összetörött üveg alatt. De milyen állapotban! Csupa por, piszok, penész, üvegtörmelék. A képet alkotó ezüst felület teljesen feketére oxidálódott, úgy hogy az első pillanatban csak annyi volt bizonyos, hogy egy daguerrotyp képet találtak, de hogy ez Petőfi fényképe volna, azt semmi sem bizonyította.” (Fotó, 1956. szept. 5. Escher Károly: Petőfi igazi arca.) Idézett cikkében Escher említi a kutatót is, de Rózsa György nevét, aki 1949-től máig a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa, és most segítségemre volt a történetek rekonstruálásában, tévesen Rózsavölgyi Györgyként jegyzi le. A daggerotípiá restaurálását - melynek menetét nagy vonalakban olvashatjuk a cikkben - Escher Károly 1956 tavaszán végezte el, láthatóvá téve az addig kivehetetlen képet. Máig vitatott a daggerotípiá felületén látható durva dörzsölések, karcok eredete, többen Escher nem teljesen szakszerű beavatkozásának következményét látják benne. Egyébként Escher Károlynak nem sikerült tökéletesen konzerválnia a képet, az oxidáció a lemez szélétől jól láthatóan terjed a kép belseje felé.

Kertbeny Károly fentebb már említett 1879-es, a Koszorúban közzétett írásából tudjuk, hogy Jókai Mór emlékezete szerint 1848-ban a Ferenciek terén működő fényképésznél készült egy másik daggerotípiá is, egy csoportkép, amelynek szereplői Bulyovszky Gyula, Nyáry Albert, Jókai Mór, Vasvári Pál és Petőfi Sándor voltak. A kép nyomtalanul eltűnt, sem nyomtatásban, sem reprodukcióban nem ismeretes.

A Petőfi Irodalmi Múzeum Petőfién kívül további 4 daggerotípiát őriz, ezek az alábbiak: Kossuth Lajos, Kossuth Lajos és Pulszky Ferenc (J. J. Hawes felvételei, 1852. Boston, USA), Reményi Ede (Stelzner felvétele, 1849. december, Hamburg), valamint Petőfi barátja, Miklós Miklós tordai református lelkész és családja (Ismeretlen fényképész felvétele, 1848.). Valamennyi daggerotípiánkról, Escher Károlynak köszönhetően jó minőségű, még az 50-es években készített reprodukciókkal rendelkezünk.

Fotótörténeti ritkaság, és igen jó állapotú Tiedge 1855-ös, mívesen színezett felvétele Horváth Árpádról, s talbotípiája ugyanebből az évből az idős Vörös-

martyról. A Vörösmarty-fotó egyébként datálatlan, s hogy ilyen korai felvétel, arra Vörösmarty halálozási évszámából - 1855 - következtethetünk. Értékes az 1859-60. között a Borsos és Doctor cég által Madách Imréről felvett nedveseljárásos negatívról készült vizitkártya is. Az író tinterieureszerű háttér előtt: támlásszék, dúsán faragott asztal, drapéria, teljes alakban, tekintélyes polgárként ábrázolja. Kora neves fényképészének, Simonyi Antalnak műterméből az archívum nyilvántartásában 36 db fotó szerepel, legrégebbi az 1859-ben Szendrey Ignácra készült portré, leghíresebb pedig az iskolai tankönyvekből is jól ismert Arany János mellkép 1867-ből. Simonyi Antal készítette a Jókai Mórról fennmaradt első fényképet 1861-ben, s hogy az író mennyire elégedett volt a mester munkájával, annak bizonyítéka, hogy 1864-ig még további három sikerült műtermi felvételt készíttetett vele. A Barabás és Fájth cég 6 fényképét őrizzük: 1861-62-ben Kazinczy Gáborról, Lauka Gusztávról, 1863-ban Kemény Zsigmondról, 1864-ben Brassai Sámuelről felvett arcképek a korai portrékészítés dísztelen, természetes beállítású darabjai. Schrecker Ignác 32 fényképe közül Eötvös József mellképét említénék 1865-ből és Kemény Zsigmond, Czuczor Gergely, Tompa Mihály, Jókai Mór portréit. Arcképei akár igazolványképeket is helyettesíthetnének: puritán, háttér és kellék nélküli frontális beállítású, korrekt, tárgyilagos ábrázolások. Hátlapjukon a szokáshoz híven olvasható a fényképész mester neve és címe: „Schrecker I. fényképész műterméből, Bálvány utca Kappl féle házban, 3-dik sz.”, valamint, hogy „Mindennemű többszörözést törvény védelmielg fönntartván.” Az 1860-as, 70-es években a vizitkártyák verzője leginkább csak szöveges, sorminták, vagy a magyar címer díszítik, esetenként kétszínnyomásúak. Ritkaságszámba megy az a gondosság, amellyel Gévay Béla 1865 és 1875 között készítteti fotóinak hátlapját: a rézmetszetű lapon, a magyar címer, illetve a fényképész círadás neve alatt német és magyar nyelvű szöveg fog közre egy elegáns emeletes házat, ahová jól öltözött gyalogosok és lovasok sietnek - nyilván a fényképész mester műterme ez. A pontos cím alatt még ez is olvasható: „Kir. kizáró szabadalom színes fényképekre.” Az Irodalmi Múzeum fotótára mindössze 8 db Gévay Béla fényképet tart nyilván, legértékesebbek közülük Tolnai Lajos portréja, illetve Lenhossék József Jókainak dedikált arcképe. A fényképek, különösen a kabinetméretű portrék hátlapjai a századforduló tájékán, - egészen a tizes évekig - a leglátványosabbak. Hódít a szecesszió, egy-egy Székely Aladár vagy Uher Ödön fotó verzőjének rajza valóságos grafikai remek.

Különleges technikával készült a fotótár egyik Jókait ábrázoló, elég rossz állapotban lévő felvétele, Kalmár és Liederhoffer fotója 1869-ből: egy 207x239 mm-es nyolcszögletű papírra nagyított kromotípiá(?).

A gyűjteményben 7 db ferrotypiaát találunk. Az emulzióval ellátott vaslemezre készített, leginkább mutatós papírtokban átadott sötétbarna tónusú, egy példányban készült olcsó gyorsfényképek divatja idehaza a múlt század utolsó két évtizedében hódított. A technika egyik népszerű hazai művelője Helfgott Sámuel volt. A múzeum fényképtárának birtokában lévő ferrotypiaák kerete egy kivételével elveszett, így nem tudhatjuk, van-e közöttük Helfgott felvétel. (A Fotótárban 3 db Helfgott papírképet őrzünk: 2 Kemény Simon és 1 Révész Béla portrét.) Ismeretlen fényképész által a fiatal Molnár Ferencről készített ferrotypia klasszikus

ligeti gyorsfénykép: lefűrészelt faágakból összeácsolt padon keresztbe vetett lábakkal ül az író, ölében divatos, széleskarimájú világos kalap. A pad mögött jól látszik a festett textil háttér. Az Endródi Sándorról és két gyermekéről felvett ligeti fénykép hasonló környezetben készült, szerencsésen máig megmaradt igen szép, díszes, keskeny papírkerete is. A keretbe foglalt ferrotypiót ugyanebből a papírból készült puha lap fedi. A papírkeret verzóján a fotós reklámja olvasható: „Horváth Zs. első amerikai gyorsfényképészetéből Margit szigeten és a Város erdőben. Alapítotott 1873-ban.” A gyűjteményben lévő harmadik ferrotypia Holics Jenőről (Móriczné Holics Janka rokonáról) készült, a másik négy számunkra ismeretlen személyeket ábrázol. A gyűjtemény 1 db platinotypiáján Veigelsberg Leó, Ignotus édesapja látható. A kabinetméretű kép Koller utódai felvétele az 1890-es évekből. Összesen további 43 db Koller Károlytól ill. a Koller és Borsos cégtől származó fotóval rendelkezünk, túlnyomórészt Hatvany Lajost és családjának tagjait ábrázolják, látványos műtermi felvételek. A nagyobb műtermek közül meg kell említenünk Elligner Ede műhelyét: 44 db fotójuk között megtaláljuk Jókai, Deák, Kossuth, Trefort Ágoston portréját. A Strelisky cég majdnem fél évszázados fennállása alatt végigfényképezhette kora fél író és művész társadalmát, gyűjteményünk csaknem száz képüket tartja nyilván. Erdélyi Mór, Kozmata Ferenc, Klösz György műhelyei összesen mintegy 130 felvétellel gazdagították archívumunkat. Kiemelném Erdélyi Mór fényképeit az 1900-as párizsi világkiállításról, valamint Klösz György 1876-ban felvett portréját a fentebb már említett Kertbeny Károlyról.

Székely Aladár hagyatéka 1977-ben került az Irodalmi Múzeum fotótárába. A nagyközönség által is jól ismert képek (Ady, Babits, Móricz, Hatvany, stb.) eredeti üvegnegatívjai mellett több tucat nemes eljárással készült fényképet találtunk a hagyatéki anyagban. A mintegy 1200 felvételt tartalmazó Székely-hagyaték kb. negyedrészt részben az ismert, részben eddig ismeretlen fotók üvegnegatívjai teszik ki, sok közülük az ábrázolt személyek vonatkozásában máig is azonosítatlan. Közlésre érdemes volna egy sereg művészportré, valamint a Habsburg hercegi család portrészorozata. Több száz, fotóeljárással sokszorosított Ady-képeslap is van az anyagban, valamint a 20-as években a negatívokról utólagosan nagyított, és Székely segédje, Gisser Gyula által ceruzával aláírt „kvázi” Székely Aladár: Ady-fotók. Unikálisak azonban Székely Aladár egyes művészi felvételeinek negatívjai, valamint ezek nagyításai, kísérleti kópiái. Sajnos, a művészi, nemes eljárással készített pozitívok csaknem fele restaurálásra szorul, papírjuk penészes, gombás. Az elsősorban realista író-, és művészportréiról ismert Székely Aladár művészi felvételeit: zsánerképeit, csendéleteit, aktjait, város- és tájképeit a kor divatos festői stílusának jegyében különféle ún. nemes eljárásokkal készítette. Hagyatékában összesen mintegy 30 db brómolajnyomást, pigmentnyomatot, olajnyomást, guminyomást, matt albumin technikával készült képet, brómezüst felvételt tartunk nyilván, s a szín- és árnyalat-variánsokat még számba sem vettük. 1910-től az 1920-as évek végéig Székely Aladár rendszeresen szerepel hazai és külföldi kiállításokon, 1910-ben Budán c. pigmentnyomatával díjat nyer a Budapesti Nemzetközi Fényképkékiállításán. Gyakran szerepelnek tárlatokon az alábbi, különféle nemes eljárásokkal előállított, fotótárunkban őrzött képei: Anya

gyermekével, Lámpagyújtó, Idős nő, Tabánban, Nő gyerekkel, Az Est, Szénhordó. (Székely Aladár nemes eljárással készített fotóiról részletesen ír Csorba Csilla: Az ismeretlen Székely Aladár c. cikkében. Fotó, 1990. 11-12. sz. 482. l.)

Nemes eljárású technika alkalmazásával, kísérletezésével készítette egyes felvételeit Máté Olga is. A Petőfi Irodalmi Múzeum fotógyűjteménye 42 felvételt őriz, ezek legszebb darabjai közé tartozik Babits Mihályról 1914-ben készített finom tónusú, festői hatást keltő brómolajnyomása. Kaffka Margitot ábrázoló nemes eljárással kidolgozott profilképe álmodozó, elomló, érett nőt ábrázol, ellentétben Székely Aladár híres, néhány évvel később felvett, frontális beállítású Kaffka portréjával, melyen az írónőt egzaltált alkatú vadócnak láttatja. Máté Olga Osvát Ernő-sorozata ha hagyományos technikával készült is, eltéveszthetetlenül magán hordozza a festői szemlélet jellegzetes jegyeit, a lírai hangvételt, a lány kontúrokat, a tompán megcsillanó fényeket, a figurával szinte egybemosódó hátteret.

A női fényképezésről szólva meg kell említenünk azoknak nevét, akiknek munkái megtalálhatók az archívumban, így: Miklós Jutkát, Gaidusek Erzsit, Kálmán Katát, Zinner Erzsébetet, Rédner Mártát, Molnár Editet, Langer Klárát (tőle több mint 300 fotót tartunk nyilván írókról, rendezőkről, ill. közéleti személyiségekről). A századunkban működő, eddig még fel nem sorolt neves fotográfusok közül megjegyzésre érdemes Rónai Dénes neve a Nyugat Barátok Köre képeslapsorozat portréi miatt: gondoljunk itt híres, csokornyakkendős Kosztolányi arcképére vagy 1931-ben készített felvételeire Karinthyról. Rónai Dénes fennmaradt üvegnegatívjai - kb. 400 db -, a Fotótár letéti állományában szerepelnek, annak reményében, hogy egyszer majd tulajdonunkba kerülhetnek. Pozitív képei közül eddig mintegy hetvenet tudhatunk magunkénak. Kevesen ismerik Székely Aladár segédjének, Gisser Gyulának önálló fényképezési tevékenységét. Múzeumunk kb. 10 évvel ezelőtt vásárolta meg a fotós mintegy 70 felvételét, részint negatívokat, részint nagyításokat. Portréfelvételei között, melyeket Székely Aladárról, Pátzay Pálról, Vilt Tiborról, Nemes Nagy Ágnesről stb. készített, művészi felvételeket is találunk: pl. Őszi derű, Esőben, a Téli táj címűeket. Terjedelmi okokból csak egy fél mondat erejéig tudjuk megemlíteni a tárunkban található Escher Károly képek közül a Móriczról Leányfalun készültet, Bérci László az 1943-as Balatonszárszói találkozón felvett sorozatát, Bojár Sándor nagyszerű riportképeit a 40-es évekből és Erdélyi Lajos portréfelvételeit az elmúlt 30 esztendő erdélyi magyar íróiról.

A fotógyűjteményünkben kevés külföldi vagy külföldön élő magyar fotóművésztől származó fényképet őrzünk, de a csupán néhány száz kép között olyanok szerepelnek, mint Ambrosetti felvételei Kossuth Lajosról 1883-ból, Daireux 1890-es, fiatal, hetyke Szomor - arcképe, Brassaitól egy Tihanyi Lajos portré, André Kertésztől Ady-helyekkel kapcsolatos párizsi felvételek 1928-ból, portréi Brassairól, Károlyi Mihályról, s egy 20-as évekből származó sorozata francia feminista hölgyekről. Elsősorban az ábrázolt személyek miatt izgalmas számunkra Gabriel D. Hackett 57 db felvétele, amelyeken többek között Robert Capát, Yehudi Menuhint, André Kertészt, Kéthly Annát, Károlyi Mihályt, Faludy

Györgyöt, Zilahy Lajost láthatjuk. Éva és Károly Forgács mintegy 22 portréfelvétele Maurois-t, Beckett-et, Ionesco-t, Cocteau-t, Déryt, Ignotust örökíti meg.

Elsősorban az irodalomtörténészek, kutatók, de kétségtelenül a fotógyűjtők számára is különösen értékesek a dedikált fényképek. Szinte relikviák: kétségtelen bizonyítékunk van rá, hogy ezek a képek legalább egyszer az ábrázolt személy kezében voltak, sőt, kézírásukat is birtokolhatjuk. Intimitások tudói lehetünk így, - beavatottak. Hasonló érzésünk támad, ha neves személyiségek, írók által készített amatőrfényképeket láthatunk, forgathatjuk őket. Gyűjteményünkben többszáz dedikált fényképet, ill. írók által készített fényképet tartunk nyilván, az egyszerű, aláírt képektől kezdve a kis bökversekkel teleírt fotókig. Érdekes talán megemlítenünk, hogy Ady dedikációi színesek, tréfásak, Jókaié szűkszavúak és formálisak, Móriczé kicsit mindig hivatalosak, József Attiláé szépek, líraiak, Karinthy pedig egy-két kivételtől eltekintve még csak alá sem írja fényképeit. Ady 1908-ban így dedikálja egyik, Székely Aladár által készített fényképét Bölöni Györgynek: „Miheztartás végett, Fogadd el a képet, Mert rosszul megy néked, Hátha dől az élet, S ha össze nem téped, (Ide sok rímes sor jöhetett volna.) Állok elébed. Ady B...b.” József Attila pedig az alábbi szavakkal küld el egy 1919-ben felvett családi felvételt, amelyen édesanyjával és Etával látható: „Dr. Espersit Jánosnak, Atyámnak, Barátomnak szeretettel, mint ahogy halálos liliom kertészét illatával simogatja. József Attila Makón, 1923. ápr. 5.” Az idézeteket a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai által összeállított fényképikonográfiákból vettük. A fényképikonográfia műfaját 1977-ben az Ady-ikonográfia teremtette meg (Összeállította E. Csorba Csilla. In: Tegnapi és holnapok árján, Bp. PIM-NPI, 1977.), ezt követték önálló kötetekben József Attila, (1980. NPI), Jókai Mór (1981. NPI), Karinthy Frigyes (1982. NPI), Babits Mihály (1983. NPI) összegyűjtött fényképei. A sorozat pénz és jó szándék hiányában már tíz éve megszűnt. Újraélesztéséhez ma is hiányoznak az anyagi források, pedig kiadásra várna Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Nagy Lajos teljes, hiánytalanul összegyűjtött fotóanyaga, valamint múlt századi íróink egybegyűjtött fényképeinek fotóikonográfiai albuma, nem is szólva egy önálló Székely Aladár kötetéről. Ha nem valósulhatnak is meg kiadási terveink máról holnapra, megmarad számunkra a gyűjtői, a muzeológusi munka, ami nem kevés, ha elhisszük Susan Sontag szavait: „Fényképet gyűjteni annyi, mint a világot gyűjteni.”

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM FOTOGRÁFIATÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE

Tarcai Béla

(Herman Ottó Múzeum, Miskolc)

A Miskolci Fotográfia-történeti Gyűjtemény szerveződésének kezdetei a 80-as évek elejére nyúlnak vissza. Ekkor fogalmazódott meg az igény, hogy a hagyományos múzeumi szakágak mellett a fotomuzeológia is polgárjogot nyerjen.

Fényképgyűjtés a múzeumban az alapítás évétől, 1898-tól természetesen folyt, de a véletlenszerűen bekerült fotók nem éltek önálló életet, mert rendszerint valamilyen kutatási vagy gyűjtési terület segédanyagaként, de leginkább adattári anyagként szerepeltek.

Annak felismerése, hogy a fénykép szerepe a mindennapi életben és így a közgyűjteményi munkában is egyre nő, szükségszerűen ébresztette fel az igényt a fényképnek és mindannak, ami e fogalomkörhöz tartozik, önálló kutatási témává fejlesztésére. 1985 január 1-jén így indulhatott meg a Fotográfia-történeti Gyűjtemény szervezése.

A gyűjtemény létének, működésének és fejlesztésének alapelveit az alábbiakban határoztuk meg:

- legyen a gyűjtemény alkalmas arra, hogy a szakemberek és az érdeklődő laikusok számára bemutathassa, mi a fénykép
- a gyűjtemény tárgyi anyagával és publikációival tárja fel azokat a kölcsönhatásokat, amelyek a fénykép és a társadalom létezésében működnek
- Miskolc város, Borsod-Abaúj-Zemplén megye és a tágabb régió fotografikus értékeinek feltárásával segítse a helytörténeti kutatásokat.

E szempontok figyelembe vételével a gyűjtemény anyaga több forrásból állt össze. Mindenekelőtt áttekintettük a múzeum meglévő fényképes és rokon anyagait, és ha más érdeket nem sértett, a mi szempontjainknak megfelelő értékeket átvettük, az eredeti helyen maradtokról pedig nyilvántartó kartont készítettünk.

A gyűjtemény induláskori állományának jelentős részét képezte egy magán-gyűjtemény, melyben fényképezési eszközök, fényképek (főként művészfotók), folyóiratok, szakkönyvek, oktatási segédletek és írásos dokumentumok találhatóak. A harmadik forrás az évente szolid keretek között megállapított vásárlási lehetőség és a viszonylag gyakori ajándékozás volt.

A személyi és tárgyi feltételek lehetővé tették, hogy már az önállósulás évében, 1985-ben megrendezzük a Miskolci Galériában a miskolci fotográfia 1945 utáni

történetét bemutató kiállítást, 1986-ban pedig az ezt megelőző korszak emlékeiből összeállított tárlatot. 1987-ben nyílt meg a diósgyőri várban az állandó jellegű fotótörténeti kiállítás. Ezzel párhuzamosan készült el a miskolci fotográfia történetét összefoglaló tanulmány, amely a múzeum 1988. évi Évkönyvében jelent meg.

1987-ben a múzeum vizuális kultúrakutató programja keretében indult meg az az országos szakmai konferenciasorozat, amely a fényképnek mint múzeumi tárgynak helyét, szerepét és a kezeléssel kapcsolatos sajátos problémákat volt hivatott feltárni és a megoldás útjára segíteni.

Rövid idő alatt sikerült gyümölcsöző nemzetközi kapcsolatokat is kiépíteni. Elsősorban az NSZK-ban és Ausztriában, de hasonlóan jó az együttműködés a kassai múzeummal is.

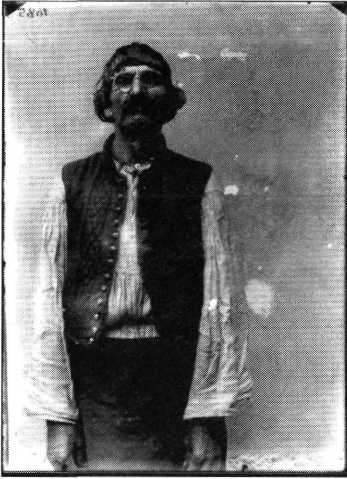
A gyűjtemény struktúráját és a meglévő illetve felbukkanó értékek szelektálását a bevezetőben említett alapelvek szerint szerveztük meg. Ennek megfelelően gyűjteményi csoportot képeznek a fényképezéstörténeti (szellemi és technika-történeti), a fényképezőiparra vonatkozó emlékek, az autonóm és az alkalmazott fotográfia termékei, a szakmai kiadványok, a technikai eszközök és az egyéb tárgyi emlékek. Az adattárban kapnak helyett az írásos dokumentumok és a feldolgozás során keletkezett feljegyzések, publikációk.

A gyűjteményi anyagból érdemes néhány fotó- és általános történeti szempontból fontos tételt kiemelni. Ilyen a 2 db 1840-ben készült és Egressy Gábort ábrázoló dagerrotípiá, az egykori jeles miskolci görög kereskedőcsalád leányának, Pilita Erzsébetnek fényképalbuma, a Radvánszky-Tisza család fényképgyűjteménye, André Kertész eredeti levele, melyben ars poetikáját foglalta össze. Különösen értékesnek tartjuk azt a közel kétezer darabból álló képegyűttest, amely a 80-as évek magyar művészfotográfiájának keresztmetszetét adja és a Miskolcon rendezett országos pályázatok valamint a sebesvizi alkotótábor anyagaiból áll össze.

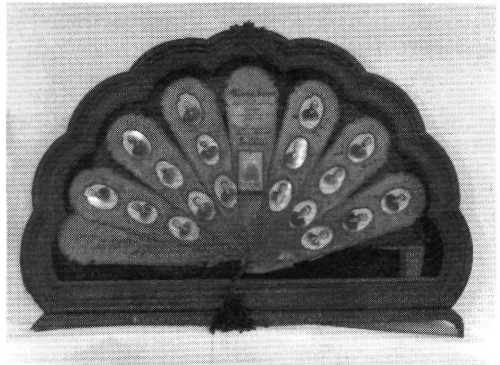
Tartozunk a történeti igazságnak azzal, hogy elmondjuk: a Miskolci Fotográfia-történeti Gyűjtemény néhány éve csak vegetál, mivel a közismert közgyűjteményi anyagi ellátottság nem teszi lehetővé a fejlesztést és az induláskor kovácsolt szép tervek megvalósítását.

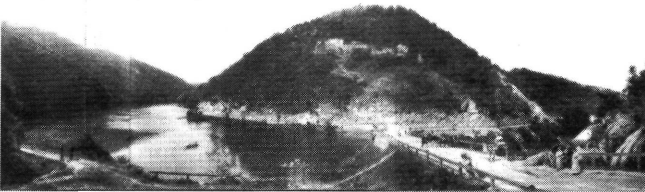
Az 1986-ban rendezett
miskolci fotótörténeti
kiállítás részlete

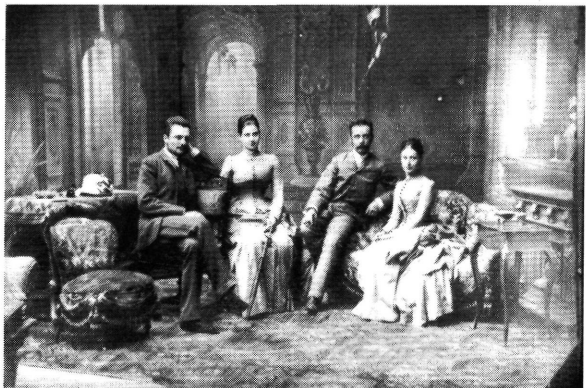
Kóris Kálmán:
Mezőkövesdi férfi

A Vajdahunyadról Diósgyőrbe
menekült kohászok emléktáblója
Legyezőalakú fakeretben

Vánca Emma
milleniumi nagydíjas
fényképe,
A Hámori völgy

A Tisza család fiatal
tagjai Koller tanár
műtermében 1891-ben

Munkácsy Mihály
Schabinszky László
műtermében 1880 körül

Blaha Lujza és
Reményi Ede

Egy méltatlanul elfelejtett
zseni: Zitkovszky Béla

Jogászbál Miskolcon
1941-ben

KATONAFÉNYKÉPEK

Bánffyné Kalavszky Györgyi
(Hadtörténeti Múzeum, Budapest)

A több mint 150 éve megjelent fénykép, mint ismeretes, sokféle értéket képvisel, és igen sokirányuan hasznos vizuális alkotás.

Funkciói, értékei alapján elméletileg osztályozni lehetne a fényképeket, pl. művészi fotók, dokumentum képek, emlékképek, történeti forrás értékű képek stb. csoportokba. Mivel azonban az osztályozás alapjául szolgáló tulajdonságok nem egzaktak, csak célirányosan, időlegesen volna értelme ilyen kiválogatást végezni.

Ami örökérvényű a képpel kapcsolatban, az a készítője és a tárgya. Fotótörténeti szempont érvényesül akkor, amikor egy-egy fotográfus életművét egybe-gyűjtjük, - más egyéb történeti (nemzet-, kultur-, gazdaság-, hely-, had-, stb.) szempont érvényesül akkor, amikor azonos tárgyú fényképeket gyűjtünk egy csoportba. Ez utóbbi szerint gyűjti a Hadtörténeti Múzeum a fényképeket.

Minden fényképünkre jellemző, hogy a valóságnak azokat a momentumait örökítik meg, amelyek a magyar katonaelettel kapcsolatosak. Harci és hadi eseményeket idéznek fel, azok színhelyeit, körülményeit, szürkeségét, szépségét, keserveit, romantikáját, drámaiságát, olykor tragikumát. Katonákat örökítenek meg, azokat az embereket, akik egy ősidők óta létező hivatást űznek: nekik állítanak emléket.

A hadtörténeti tárgyú fényképek rendszeres gyűjtése a múzeum létrejötte előtt három évvel, 1915 novemberében, a Honvédelmi Minisztérium I/a. osztályán felállított levéltári alcsoport működésével megkezdődött. Igaz ugyan, hogy kezdetben csak egy szűk tématerületre, az akkor folyó első világháború harctéri és hátországi eseményeire korlátozódott a gyűjtés, de megvetette az alapjait a mai, csaknem félmilliót számláló, a fényképezési technika felfedezését követő időszak teljes magyar hadtörténelmét dokumentálni és illusztrálni tudó, igen szép és értékes fotóarchívumnak.

1918 júniusában „fényképezési alcsoport” alakult a már említett minisztériumi alcsoporton belül a fényképanyag gondozására. Ugyanezen év novemberében, a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum felállításával a három éve összegyűlt levéltári és múzeumi - elsősorban fényképészeti - anyag az új intézmény induló állományává vált. Önálló tudományos és kulturális szervként, minisztériumi rendletekkel és utasításokkal támogatva, saját felhívásaikkal, önálló kiadványok segítségével egyre erőteljesebben megindult a muzeális tárgyak - köztük a

fényképek - gyűjtése. Rövidesen a világháborút megelőző és követő időszakok hadtörténelmére is kiterjedt a gyűjtés.

A jelenlegi gyűjtemény profilját a múzeum mindenkori profilja és feladatai alakították ki, és határozták meg. A kezdet kezdetén a gyűjtőmunka kizárólag azzal a céllal indult, hogy az első világháború emlékét megörökítse. Egy 1918 novemberében született felhívás már „úgy a múlt, mint a világháborús jelen idők” emléktárgyainak, valamint „a vértelen forradalom alatti és az ezt követő események” történeti anyagának gyűjtésére ösztönöz.

A 20-as években életbe lépett szervei határozvány szerint „a Magy. Kir. Hadtörténelmi Múzeum tudományos szakintézet.

Feladatai:

1. ...
2. A hadiesemények, színhelyük és résztvevők ábrázolatainak gyűjtése, helyreállítása, megóvása és kiállítása.
3. ...

Az intézet munkája az 1-3. pontban megszabott határok között főleg az 1848-tól napjainkig terjedő korszakra, s elsősorban Magyarországra és a vele szövetséges, vagy ellenséges viszonyban volt államok haderőinek és hadtörténelmének beható szemléltetésére irányuljon, míg az előző korszakok, valamint a nem közvetlenül érdeklő államok hadügyének bemutatásában kizárólag az általános fejlődéstörténet főbb mozzanatainak bevezetésű, rövid, de jellegzetes szemléltetésére szorítkozzék.

Az ekként meghatározott célnak ingadozástól mentes követése már eleve kizárja a hasonló anyagú, de eltérő rendeltetésű közgyűjteményekkel való káros vetélkedést, sőt elősegíti a velük való együttműködést. ...”

A szervei határozványban lefektetett profil főleg az időhatárt igyekszik megszabni, elsősorban a Magyar Nemzeti Múzeummal történő átfedések elkerülése érdekében. Ez a szempont a mi gyűjteményünket lényegében nem érinti, hiszen a fényképezés felfedezésének ideje eleve időbeli határt szab a gyűjtőmunkának.

Szintén a 20-as években látott napvilágot az az írás, amely nem annyira a gyűjtés korszakhatárát akarja megvonni, hanem elvi értelemben akarja a profilt meghatározni. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy hadtörténelmi, hadsereg-, vagy háborús múzeum legyen-e az intézmény. Válasza: a magyar Hadimúzeum a magyar katonai múlt egyetemes fejlődéstörténetének tudományos intézete legyen. „Mint ilyen, állítsa ki a fejlődést bemutató sorozatban a fegyvertechnika, taktika, egészségügy, a katonai szakirodalom stb. bármilyen megjelenési formájú, bármilyen vonatkozású, egyetemes fejlődésének tárgyakban kifejezett tényeinek, s az ezen tárgyakhoz esetleg hozzáfűződő, igazolható, erekljeszerű morális értékeknek történelmi emlékeit. Ebből a szempontból a Hadimúzeum számára minden muzeális jelentőségű, ami a magyar katonai múltat jellemzi, szóval a Militaria Hungarica egész köre: iratokban, nyomtatványokban, képes és arcképes ábrázolásokban, bármilyen tárgyban kifejezett magyar tények történelmi sorozatai.”

Ez a vélekedés lényegében napjainkig megállta a helyét a Hadtörténelmi Múzeum gyűjtési körének meghatározásában. Leszűkítve most már a kérdést a fényképgyűjteményre, gyűjtünk minden olyan fényképészeti technikával előállított

anyagot, melynek bárminemű magyar katonai vonatkozása van, és amely elsődleges történelmi forrás, illetve dokumentum. Technikai ismérvek alapján ide tartoznak a pozitív nagyítások, negatívok és diapozitívek. Műfaji szempontból pedig minden olyan fénykép megtalálható, ami a fenti kritériumoknak eleget tesz: portrék, csoportképek, eseményfotók, életképek, tájképek, városképek stb.

A fentiek szerint meghatározott célirányos gyűjtés eredményeképpen 1918-ban mintegy 10 ezer pozitív kép volt már leltárba véve, és ez a szám 1930-ra 33 300-ra nőtt. A negatív leltárkönyvben pedig 1942 augusztusában 12 ezer bejegyzés található.

A két világháború között folytatott gyűjtőmunka eredményeképpen gyarapodott a fényképállomány több volt első világháborús császári és királyi, honvéd és népfelkelő csapattest anyagával. Hivatalos átadással került a fényképtárba a kőszegi alreáliskola, a kismartoni főreáliskola emlékanyaga között talált fotóanyag. Egy 1919-es rendelet értelmében gyűjtötték be az első világháború tábornokai, törzstisztjei, magyar seregtestek és csapattestek parancsnokainak arcképeit személyi adataikkal együtt. Nagy mennyiségű - főleg első világháborús - anyagot ajánlottak fel magánszemélyek is. A sok mesteri amatőr és haditudósító fotográfus mellett ismert fotóriporterek fényképei gazdagítják gyűjteményünket. Utóbbiak közül Müllner János nevét érdemes kiemelni, akinek 1100 darabot számláló kollekcója a háború utolsó éveitől a 20-as évek elejéig a leghitelesebben dokumentálja a hadtörténelmi eseményeket.

A pilseni Skoda Művek még ma is szép és egyedülálló fényképanyaggal gazdagította a fegyvergyártásra vonatkozó, egyébként nem túl gazdag gyűjteménycsoportunkat.

Méltán vagyunk büszkék az olaszországi magyar légió tisztjeit ábrázoló 150 db korabeli vizitképre, amelyek szintén e korszak gyűjtőmunkájának eredményei. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverése után emigrációba kényszerült magyarok legnagyobb tömegeit az olaszországi magyar légió tömörítette. Tagjaik neves olasz fényképészekkel csináltattak a kor divatjának megfelelő vizitképeket, melyeket kézjegyükkel ellátva ajándékoztak egymásnak, vagy parancsnokuknak.

Ezen a portré együttesen kívül több ezerre tehető azoknak a vizitképeknek, kabinetképeknek a száma, melyeken a legkülönfélébb rangú és fegyvernemű császári és királyi ill. magyar királyi katonák vannak megörökítve.

Fényképészettörténeti ritkaságokban soha sem bővelkedett a gyűjteményünk. A második világháború előtt bizonyos mennyiségű daguerrotípiát mondhatott magáénak, de ezek számáról és tárgyáról nincs ismeretünk. Az egyetlen bizonyíték a daguerrotípiák létezéséről nemes görgői és toporczi Görgey Aladárnak, a múzeum volt könyvtárosának írása a M. kir. Hadimúzeum Kiadványai sorozatban, melynek egy rövidke bekezdését a „különösen érdekes és értékes” daguerrotip gyűjteménynek szenteli. Ezek a második világháború pusztításainak eshettek áldozatul. Valószínűnek látszik, hogy mint a múzeum ritka kincsei, azok közé az anyagok közé tartoztak, amelyeket a frontvonal közeledtével a dunántúli somlővári kastélyba kitelepítettek, később magára hagytak és ott elpusztultak.

A fényképgyűjtemény többi része nagyobb háborús károkat nem szenvedett. Köszönheti ezt a „mostoha bánásmódnak”, melynél fogva elkerülte a kitelepített

anyagok sorsát. A háborús zűrzavart a múzeum pincéjében, ládába csomagolva vészelte át.

A világháború vége után pár évnek kellett elteltie ahhoz, hogy a romok alól előássák, letisztogassák, számba vegyék a múltból örökölt fényképeket és a további gyűjtéssel folytassák elődeik munkáját.

A gyűjtő és feldolgozó munkát kedvezően befolyásolta az évek múltával bekövetkező olyan irányú szemléletváltozás a muzeális értékű fényképek ügyében, amely idővel az őt megillető rangra emelte ezt az anyagcsoportot a múzeumi gyűjtemények rendszerében.

A Hadtörténeti Múzeum egész történetében a 60-as évek végéig ismeretlen fogalom volt a fotótár, nem volt a fényképek gondozására, tudományos feldolgozására, rendszerezésére alkalmas, még csak középszintű tudományos munkatárs sem. Volt viszont több tízezer fényképészettörténeti, történelmi dokumentatív értékeket képviselő fénykép, amelyeknek „rendezése és karbantartása” a restauráló szakcsoporton (más időkben Helyreállító szakosztályon) belül egy fényképész volt „hivatott”, akinek a szükséges múzeumi fényképezés mellett kellett az archív fényképek felett is őrködni.

Könnyen belátható, hogy ilyen körülmények között képtelenség volt olyan gyűjteményt kialakítani, amely a fénykép sokirányú hasznosságának megfelelően mind a történelmi kutatások, mind a múzeumi felhasználás igényeit ki tudta volna elégíteni. Különösen akkor nem, amikor ilyen igény igazán nem is létezett. A fényképeket valójában múzeumi segédanyagként tekintették. Először fel kellett ismerni a fényképben rejlő kiállítási és kutatási lehetőségeket. Azután meg kellett teremteni a szervezeti feltételeket az új követelményeknek eleget tenni képes gyűjtemény felállításához.

Így került sor múzeumunkban 1966 őszén a fotóarchívum felállítására a gyűjteményi osztály keretein belül. Ezzel lényegében a fénykép múzeumi gyűjteménytárgy rangra emelkedett.

A feldolgozó munkát szinte az alapoknál kellett kezdeni. Az anyag számbavétele, nagyobb tematikus egységekbe csoportosítása után darabonként kellett azonosítani, tartalmilag feltárni, jobb esetben csak pontosítani. Ezzel párhuzamosan folyt a teljes újraleltározás, ami még a mai napig is tart. A legfőbb feladatnak az anyag közkinccsé tételét tekintettük. Ezért a beazonosított, meghatározott de esetleg még újra nem leltározott fényképek is megkapták végleges helyüket az elhelyezési rendszerben.

Jelenlegi gyűjteményünk három nagy csoportból áll:

1. Pozitív fényképek
2. Negatívok
3. Diapozitíók

A legnagyobb gyűjteménycsoportot a pozitív fényképek alkotják. Az 1993. szeptember 30-i adatok szerint 91 632 db leltározott egységet tartalmaz. A fényképek darabszáma ennél jóval nagyobb, mivel az ebbe a csoportba tartozó albumgyűjtemény (másfél ezer album kb. 100 000 képpel) egyes darabjai is csak egy leltári számot kapnak. Több tízezerre tehető a még újra nem leltározott pozitív kép.

Az anyag csoportosításánál, elhelyezésénél, visszakeresési segédletek készítésénél a kutatás mind tökéletesebb szolgálata volt fő célunk. A fotóarchívum végleges helyiségének falai mentén különféle méretű fényképek elhelyezésére alkalmas beépített szekrény sor számjelzetekkel ellátott fiókjában és polcain kronológikus, ezen belül több alcsoportra bontott tematikus elrendezésben tároljuk a fényképeket.

A fő csoportok a következők:

1. Magyar hadtörténelem a honfoglalástól 1703-ig
2. II. Rákóczi Ferenc szabadságharc
3. Magyar hadtörténelem 1711-1848-ig
4. Forradalom és szabadságharc 1848-49-ben ^{/x/}
5. Garibaldi szabadságharc és az olaszországi magyar légió
6. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadtörténelme 1914-ig
7. Az első világháború
8. Magyar hadtörténelem a két világháború között
9. A második világháború
10. Magyar Néphadsereg - Magyar Honvédség
11. Varsói Szerződés és tagállamai
12. NATO és tagállamai
13. Forradalom és szabadságharc 1956-ban
14. Egyes országok hadseregei és hadtörténelme

Külön gyűjteménycsoportjaink, amelyek a kronológikus rendbe nincsenek beillesztve az alábbiak:

1. A Katonai Mária Terézia Rend tulajdonosai
2. Honvédelmi miniszterek 1848-tól napjainkig
3. Nemzetközi mozgalmak, tárgyalások, szervezetek
4. A Hadtörténelmi Múzeum története
5. Katonai emlékművek

Vannak ezen kívül személyi archívumaink egy-egy kiemelkedő katona vagy katonacsalád egybegyűjtött fényképei.

Hogy az egyes nagyobb időrendi csoportokon belül milyen bontásban található a fényképek, álljon itt példaként az „Osztrák-Magyar Monarchia hadtörténelme 1914-ig” témakör részletes felosztása:

- I. Ferenc József és családja
 - I. Ferenc József portréi
 - Erzsébet királyné portréi
 - I. Ferenc József lakosztálya
 - I. Ferenc József temetése
 - Rudolf trónörökös

^{/x/}Ezeknek a koroknak a fényképanyaga természetesen különféle technikával készült korabeli ábrázolások fénykép reprodukciói, ennél fogva nem tartoznak a primér források körébe. Az említett korok kiállításainak készítésekor begyűjtöttük ezt a pár száz darab fényképet, és azóta itt a fotoarchívumban őrizzük. A 4. pontban foglaltakra már csak részben érvényes a megjegyzés.

- IV. Károly és családja
 - Arcképek
 - Családi képek
 - Koronázás
 - Látogatások
 - Lakosztálya Budán
 - Temetése
- Főhercegek és családjaik
- Magasabb parancsnokok (szoros betűrendben)
- Tiszti arcképek (szoros betűrendben)
- Ismeretlen tiszti arcképek
- Legénységi arcképek (szoros betűrendben)
- Katonai csoportképek
- Egyenruhaképek
- Polgári személyek arcképei (szoros betűrendben)
- Polgári csoportképek
- Idegen államok uralkodói és családjaik
- Gyakorlatok
 - gyalogság
 - lovasság
 - tüzérség
 - híradás
 - műszaki csapatok
 - egészségügyi szolgálat
 - állategészségügyi szolgálat
- Szemlék
- Kiképzés
- Hadtörténelmi események
- Csendőrség, rendőrség, testőrség
- Vegyes katonai képek (sport, zenekarok, épületek, ünnepek stb.)
- Vegyes képek a Monarchia életéből

Tisztában vagyunk azzal, hogy ez a rendszer kezdetleges, messze van a tökéletestől. Különösen a számítógépek korában. Ahhoz azonban, hogy ez a felbecsülhetetlen értékű fényképgyűjtemény mind szélesebb körben közkinccsé váljék, kénytelenek vagyunk ezekkel a mechanikus módszerekkel, utalókar-
tonokkal, név- és tárgymutatók segítségével boldogulni.

Reményeink vannak arra, hogy a közeli jövőben áttérhetünk a számítógépes nyilvántartásra, amit egy nagyon alaposan átgondolt program kidolgozásával kell majd kezdeni. A kollégák tapasztalatai és elgondolásai nélkülözhetetlenek ennek a programnak a kidolgozásához. Ezért célszerűnek látszik a nem túl távoli jövőben egy olyan konferencia megrendezése, melyet ennek a kérdésnek szentelnénk.

ALACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM TÖRTÉNETI FÉNYKÉPTÁRÁNAK SZÁMÍTÓGÉPES NYILVÁNTARTÁSA

Vágó Károlyné

(Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)

A gyűjtemény kialakulásának kezdetei

Múzeumunk fotógyűjteményének első darabjait - ugyanúgy, ahogy a többi dokumentumot és tárgyat is - alapítónk és névadónk, Laczkó Dezső gyűjtötte. Módszerét nemcsak közvetlen, de későbbi utódai is követték, minden fontosnak vagy érdekesnek tűnő papírt - így fényképet és levelezőlapot is - gondosan megőrizt és a szerzeményi naplóba bevezetett.

Laczkó Dezső nemcsak nagytudású geológus, piarista paptanár, de a város közéletére is érdeklődő ember volt. Kiterjedt levelezést folytatott, így maga is nagyon tekintélyes mennyiségű dokumentum anyagot - közte számos fotót - gyűjtött.

Múzeumunk alapítása 1903-ban volt, így fotógyűjteményünk is nagymúltúnak tekinthető, hiszen gyűltek a többi értékes és kevésbé értékes dokumentummal együtt a fényképek is. A gyarapodás rendszerezés nélkül történt. Az alapítónkat követő igazgatók tevékenységi idején is hasonló volt a helyzet.

Nagy László maga is szívesen fényképezett, s utazásairól, például görögországi útjáról sok-sok fotóval tért vissza.

Vajkai Aurél néprajzi gyűjtőútjain szintén szívesen és rengeteget fotózott.

Éri István igazgató az évtizedek folyamán összegyűlt hatalmas mennyiségű, értékes dokumentum anyagot - természetesen köztük a fotókat is - adattárrá alakította.

Új nyilvántartás és rendszerezés

A tényleges leltárkönyvi nyilvántartás 1960-ban kezdődött. Ekkor már az anyagot tematikusan csoportosították. Azóta az adattár a következő gyűjteményrészlegekből áll: régészeti, néprajzi, cégtörténeti, műemléki, múzeumtörténeti, helytörténeti, irodalomtörténeti, művészettörténeti és legújabbkori történeti dokumentumok gyűjteményéből. Az anyag legnagyobb része és a fotók túlnyomó többsége is ebbe az utóbbi gyűjteménybe került, de az akkori adattárosok elképzelése szerint jutott belőle a többi gyűjteményrészlegbe is; főként a műemléki és a múzeumtörténeti anyagba. (Elsősorban a levelezőlapok és épületfotók.) Immár beleltározva, de a dokumentumok közé keverten, mutatkozás nélkül. Ennél fogva

az adattári anyag alapos ismerete kellett ahhoz, hogy hozzájusson valaki egy-egy fotóhoz.

A fényképek tárolása - tekintettel sérülékenységükre - szintén nem volt a legmegfelelőbb. Levélborítékokba csomagolva, levéltári dobozokba helyezték és salgó-polcokon tartották őket.

Jelentős változásra csak 1982-ben került sor. Ekkor kezdték meg a történész kollágák a történeti fényképtár kialakítását, s ettől kezdve elkülönítve gyűjtötték és leltározták a fotókat.

Elsőként pontosítani kellett a régi képek adatait, világossá kellett tenni meghatározásaikat.

A gyűjtés is alapvetően megváltozott, hiszen szakemberek végezték, szisztematikusan.

Egyfelől a hadtörténeti és politikatörténeti témájú képekre, másfelől az ipartörténettel és polgári életmódtörténettel kapcsolatos területekre irányult.

Jelentős az első világháború eseményeit bemutató fotók és levelezőlapok, valamint a szocialista építés időszakára vonatkozó különböző témájú képek száma.

A megye, ezen belül Veszprém város számottevő kis- és kézművesiparral rendelkezett. A múlt század 80-as éveitől 1948-ig tartó időszakból sok fényképet sikerült begyűjteni, amelyek részben a kihalóban lévő, továbbá a jellegzetesen városi iparosokra vonatkoznak. Történelmünknek ezek a fontos dokumentumai nemcsak egy-egy munkafolyamatot vagy szerszámokat ábrázolnak, hanem megmutatják azt a környezetet, (pl. a műhelyeket, műtermeket), ahol a termékeket árulták és azokat az élettereket, amelyekben ez a jellegzetes kis- és középréteg a mindennapjait élte. Az otthonok berendezéseire kevesebb, a szórakozás, művelődés területeire viszont már egészen gazdag információt szolgáltatnak a képek. Az iparosok multságait (színhátszó körök, szüreti bál, dalárda) egyleti életét, hazafias rendezvényeken való részvételét számos fotó dokumentálja. Ezek és a mind nagyobb mennyiségben készített családi fotók az adott kornak, a divatnak, a szokásoknak, az alkalomnak megfelelő viseletről pontos tájékoztatást adnak.

A nyilvántartásban 1988-ban újabb minőségi változás történt. Ekkor kezdtük meg a régi fotók kiemelését az adattári gyűjtemények összes dokumentumai közül. Ez egyúttal egy újabb problémát is felvet, nevezetesen a leltározást. Hiszen ezek a fényképek a történeti, múzeumtörténeti, műemléki, stb. leltárkönyvekbe már be voltak leltározva. Végül úgy döntöttünk, hogy semmiképp sem szabad átletlároznunk őket, hanem a leltárkönyv „megjegyzés” rovatában „áthelyezve a történeti fényképtárba” bejegyzés került, a fotón pedig maradt az eredeti leltári szám. Ez esetenként nem is egy számot és bélyegzőt jelent, hiszen az egész régi fotókon még a szerzeményi naplósám is szerepel, terjedelmükkel zavarva a régi fotók verzóját.

A különböző adattári gyűjteményekből kiemelt, valamint a már eredetileg, a múzeumba kerülésükkor fotóként beletárolt képeket most önálló, külön gyűjteményként újra csoportosítottuk. A következő gyűjteményrészlegeket alakítottuk ki:

1. Arckép és viselettörténet - ezen belül: esküvői fotók, portrék, gyermekfotók
2. Oktatás, művelődés - ezen belül: alsó- és középszintű oktatás, zene, dalárdák, egyesületek, műalkotásokról készült fotók
3. Eseménytörténet
4. Fényképezészek hagyatéka
5. Gazdaság - ezen belül: nagy- és kisipar, bányászat, gyárak, üzemek, kereskedelem, mezőgazdaság, közlekedés
6. Városképek
7. Albumok
8. Levelezőlapok - magyar és külföldi városképek
9. Veszprémi levelezőlapok
10. Eseménytörténeti, politikatörténeti, frontlevelezőlapok
11. Üdvözlőlapok
12. „Egyéb” elnevezésű gyűjteményi részleg - ezen belül: tájképek, középületek belsejét, sporteseményeket, nevezetes embereket ábrázoló fotók.

Papírrestaurátorunk tanácsai alapján a tárolásnak olyan módját választottuk, aminek alkalmazása nem gyakori a közgyűjteményekben. A fotókat savmentes papírból készített borítékokba tesszük, erre írjuk a leltári számot. Kemény kartonból készült dobozokba tároljuk a nem túl vaskos csomagokba kötött borítékokat (az összekötözésre azért van szükség, hogy minél kevesebbet csúszkáljanak és így ne törődjenek a fotók). A dobozok a korábbi gyakorlattal szemben nem nyitott salgó-polcokon vannak, hanem zárt szekrényekbe kerülnek. A nagyméretű fotókat szintén savmentes kartonból hajtogatott tékába helyezük, és lemezszekrényben, fektetve tároljuk. A legnagyobb gondot a keretes képek elhelyezése jelenti. Ezeket egy fa polcon, egymás mellett, állítva tároljuk, s ez nyilvánvalóan nem a legjobb, végleges megoldás.

Ennek az új, a fotók számára megfelelőbb csomagolási módnak is megvannak a hátrányai, hiszen ezek a borítékok nem átlátszóak, a fotót ki kell venni, ha látni akarjuk. A gyakori kézbevétele különösen árt a régi képeknek.

A leggyakrabban kutatott gyűjteményrész a Veszprémet ábrázoló levelezőlapoké. A régi városképek sok esetben csak ezeken a lapokon található meg a múzeumban, ezért kutatási szempontból a legértékesebbnek tekinthetők. Ezekről másolatot készítettünk. A másolatokból lapozható albumot állítottunk össze - ez a munka még nem befejezett egész - amit bárkinek nyugodtan a kezébe adhatunk. Jól látható maga a kép és mellette a leltári szám, ennek segítségével kiválasztható az az eredeti levelezőlap, amelyikre szükség van. Dédelgetett tervünk, hogy egyszer majd az összes veszprémi közgyűjteményben, esetleg az ismert nagyobb magángyűjteményekben fellelhető levelezőlapról, valamint városképről legyen ilyen másolatunk, a lelőhely feltüntetésével, hogy a kutatók legalább információt kapjanak arról a fotóról, amelyiknek eredetije nálunk a múzeumi gyűjteményben nincs meg.

A veszprémi levelezőlapokról készült másolatoknak még egy fontos szerepük volt. Jelentős részük nem a történeti, hanem a műemléki illetve a múzeumtörténeti adattárban volt eredetileg, s ezekre a helyekre egy-egy megfelelő másolat került,

hogy ne hiányozzon azokból az adattári egységekből sem, hisz különösen a műemléki adattárban fontos szerepük van.

A számítógépes feldolgozás

A nyilvántartás és a kereshetőség szempontjából nagy lépést jelentett, hogy 1989-ben számítógépet vásárolt a múzeum.

IBM kompatibilis 386-os 32 bites gépet választottuk, mert a mi céljainknak aránylag hosszú távon is megfelel, bővíthető, s abban az időben korszerűnek számító gép volt. Hamarosan beüzemeltük és megvettünk hozzá egy ARIADNE nevű adatbázis kezelő rendszert. Ezzel a választással kissé elébe vágunk a minisztériumi elképzeléseknek, illetve azok megvalósításának. Mire megvásárolták a DATA EASE nevű nyilvántartó programot az ország múzeumai számára, mi a saját programunk segítségével már több ezer adatot gépre vittünk. Végül is ez nem okoz komoly gondot, mert mindkét adatbázis kezelő Bases alapú adatállományt használ. Ezáltal az adatok egyik rendszerből a másikba átvehetők.

Mikor birtokba vehettük a gépet és a programot, ki-ki előadta a maga elképzelését, észrevételeit és számítógépes szakember segítségével kialakítottuk a történeti fényképtár nyilvántartására alkalmas képernyőt, sőt képernyőket, mert minden egyes fotó adatainak feldolgozásához két képernyőnyi helyre van szükség. A leltárkönyvek és a szerzeményi naplóban szereplő adatok pontos felvitele mellett további, a fotóról leolvasható, illetve szerzett információ is számítógépre kerül. Minden kartonon szerepelnek a következő elnevezésű mezők:

A doboz címe

Fotózás ideje

Belső csoport

A kép címe, leírása

A fotó méretei

Leltári száma

Leltározó

Fényképész neve

Elhelyezés (itt szerepel a dobozszám, lemezszekrény, stb.)

A fotós székhelye

A fotózás helyszíne

Megszerzés módja

Eladó, ajándékozó neve

Címe

Revízió

Vételára

A fotó állapota

Kölcsönzés, kinek, mikor, meddig

Megjegyzés

A keret mérete, anyaga

A megszerzés ideje

Restaurátor

A kezelés leírása

Gyarápodási naplósám

Negatív szám

A mezők eltérő módon tölthetők ki. „A doboz címe” elnevezésű mezőbe kerül az a meghatározás, amit a különböző gyűjteményrészlegek kialakításánál választottunk. Például egy gyermek arckép esetén: arckép-viselettörténet, a „Belső csoport” elnevezésű mezőbe: gyermekfotó. Mindkét mező választékot kínál az előre meghatározott és általunk már beírt elemekből. Új elemeket bármikor bevihetünk a számítógépbe.

„A kép címe, leírása” elnevezés magáért beszél. Ide írjuk be a fotó meghatározását, de az erre a célra szolgáló leltárkönyvi rubrika helyett a számítógép lehetőséget ad három gépelt oldalnyi szöveg beírására. Bár a képernyőn csak általunk meghatározott számú sor látszik, a sorok léptethetők.

A fotó méretei. Ennél a mezőnél célszerű előre meghatározni a használt mértékegységet és a kitöltés formáját. A leltári számot tartalmazó mező számmal és betűvel tölthető ki, a tagolásra használt karaktert szintén előre meg kell határozni.

A leltározó és a fényképész nevét, a fotós székhelyét, a fotózás helyszínét s a restaurátor nevét egy billentyű lenyomásával választhatjuk ki és rögzíthetjük. Ezt úgy érhetjük el, hogy a már ismert személy és helységneveket előre felvittük a gépre. A névsor folyamatosan bővíthető.

A megjegyzések beírására szolgáló mező szintén három gépelt oldalnyi információ bevételére alkalmas. A keresés annál könnyebben megy, minél részletesebb, pontosabb egy-egy karton kitöltése. A számítógép segítségével percekben belül bármit megtudhatunk akármelyik feldolgozott képről, s azonnal, keresgélés nélkül kiemelhetjük a helyéről. A gép által nyilvántartott adatok saját elképzeléseink szerint tervezett formában kinyomtathatók. Ezt a lehetőséget kihasználva minden dobozt elláttunk a bennük tárolt fotók listájával. S ha pl. kutató számára keresünk, ő is megkaphatja az általa kért fotók kinyomtatott listáját.

Beleltározott és számítógépes nyilvántartásba vett fotóink száma 2349 db. (Keretes és bekeretezetlen összesen). Van még kb. 200 db leltározatlan fotónk is, melyek jórészt nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem meghatározhatóak.

Gyűjteményünk nem nagy, de azon kívül, hogy neves veszprémi fényképészek képeit őrizzük - Becske és vitéz Mészáros István munkáit - sok országos híró fényképész alkotása is megtalálható nálunk. Például: Klósz György, Divald Károly, / Lieu de livraison: Divald és Monostory műtermében készült fotók. Uher Ödön és Kozmata Ferenc munkái.

Technikai érdekességgel is rendelkezünk. Dagerrotípiánk ugyan csak egy akad: Balog Ádám honvédtisztet ábrázolja. De több ezer üvegnegatívunk van. Jelentős részük néprajzi tárgyú, Vajkai Aurél hagyatéka, de nagy számban található a gyűjteményben régészeti (pl. a nagydéli laráriumról), céhtörténeti (céhkorsók, pecsétek, cégládák fotói) is. Különösen értékesek a Csikász Imre műveiről készült nagyméretű, 18x24-es üvegnegatívok vagy a vitéz Mészáros István fényképész mester hagyatékából származók.

Maga a negatívgyűjtemény (néprajzi, régészeti és vegyes anyag) sajnos nem képezi szerves részét a fényképtárnak. A leltárkönyvben sem szerepelnek a negatívok számai, emiatt sokszor feleslegesen kell reprodukciókat készíteni. De

a számítógépes nyilvántartás további tökéletesítéséhez hozzátartozik, hogy a két gyűjtemény megfelelő adatai is gépre kerüljenek.

A jövő egyébként is még rengeteg lehetőséget kínál. Programunk képes a képet magát is tárolni, megfelelően bővített memória és technikai felszerelések segítségével. Ehhez rendelkezünk már grafikus kártyával és a kezeléshez szükséges szoftverrel, melyek segítségével digitalizálhatók a fotók. Beolvasási módjuk különböző eszközökkel lehetséges. Így pl. lapscanner, videokamera. Ez a digitalizáló program több típusú adatállományt tud kezelni. Az ARIADNE adatbázis kezelő program a beolvasott képekről készült állományt átkonvertálja. A szöveges részekkel együtt tartja nyilván a képet is egy grafikus mezőben. Lehetővé teszi, hogy a pozitív képet negatívvá, illetve a negatívot pozitívvá alakítsa. A kép egyes részei kinagyíthatók, a fotók a programmal retusálhatók, kijavíthatók. Ha pl. a digitalizálás során a kontúrok hibásak, ezen javítani tudunk. A képernyőn megjelenő képre ráírhatjuk; pl. ha egy fotón több személy látható, nevük, alakjuk mellett feltüntethető. A beviteli készülékről függően fekete-fehér és színes képek egyaránt tárolhatók.

Mindezen technikák alkalmazásával - reméljük a nem túl távoli jövőben - nagy lépést tehetünk értékes fotóink állagának megőrzése érdekében.

Céljaink és terveink megvalósítása nagyban függ attól, hogy milyenek lesznek az anyagi és technikai lehetőségeink. Mind a gyűjtemény gyarapítása, mind feldolgozása tekintetében.

Felhasznált irodalom:

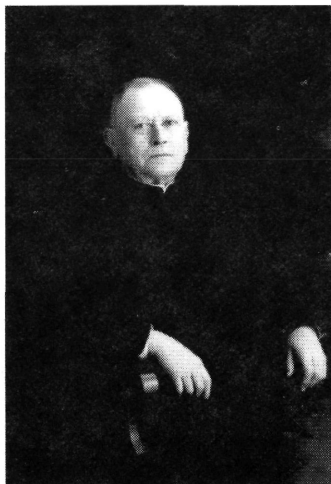
Cs. Dax Margit: Laczkó Dezső életútja = Múzeumi Diárium Veszprém, 1990.

Kincses Károly: Hogyan (ne) bánjunk (el) régi fényképeinkkel? Gödöllő, 1987.

Stemlerné Balog Ilona: A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum fényképtára. = Történeti Múzeumi Közlemények, 1984. évi 1-2. szám

Szakács Margit: A fénykép meghatározásának néhány módszertani problémája. = A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei, 1974. 2.

Sz. Bányai Irén: A Bérei Balogh Ádám múzeum archívfoto gyűjteményének történeti tanulságai = A szekszárdi Bérei Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 1975-76. Szekszárd, 1977.

Laczkó Dezső, a múzeum alapítója

I. Ferenc József fogadására
előkészület a veszprémi vár
feljárójánál

Vitézi
ünnepség

Veszprém, Főtéri
részlet

KÉPI DOKUMENTUMOK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR BUDAPEST GYŰJTEMÉNYÉBEN

Sándor Tibor

(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest)

Az „Érték a fotográfiában” című kiállítás szervezői történeti, tematikus vagy stiláris szempontok helyett ezúttal a fotoarchiválás hazai intézményrendszerét választották kiindulóponttúl fényképkincsünk legjava darabjainak összegereblyezéséhez, megajándékozva a fotógyűjtemények - régies kifejezéssel élve - „őreit” a legértékesebbnek vélt művek kiválasztásának szabadságával. Kérdés persze, hogy mennyiben képviselik hitelesen a tárlat szempontjából reprezentatívnak tekintett fényképek tíz- és százezernyi, ezúttal fiókokban, mappákban maradt társukat, mennyiben tükrözi e válogatott művekben megtestesülő virtuális nemzeti fotómúzeum a tényleges hazai fényképgyűjteményezési törekvéseket és viszonyokat.

Az ilyesfajta seregszemlék összeállításakor ugyanis - érthetően - a lehetséges értékalakzatok közül a fénykép *műtárgy jellegéhez* kötődőre kerül a hangsúly. A gyűjteményszervezés elvei azonban többnyire a fotó látványreprodukáló, -konzerváló, -helyettesítő tulajdonságához tapadnak. A célirányosan begyűjtött látványdarabokkal való intézményesült foglalatosságokat - megalapozottan, vagy sem - forrásgyűjtésnek, dokumentációnak, információközvetítésnek szokás nevezni. A teljes állományokat tehát talán érvényesebben lehetne jellemezni a bennük rejlő *használati érték* megragadásával. Akadhat olyan archívum, ahol éppen az egész kollekció funkcionalitása, (felépítése, anyagkezelése, feltártsága, hozzáférhetősége) a felmutatásra méltó vagy legalábbis a megcélzott érték.

A két érték szemlélet közé persze értelmetlen volna merev választófalat emelni, sőt világos, hogy mind az átörökíteni és értelmezni kívánt *képi információ*, mind pedig a *mű, mint tárgy* javát igazán csak e szempontok együttes alkalmazása szolgálhatja. Mindenesetre ha a kiállításon a műtárgy-központú megközelítés érvényesült, e vázlatos gyűjtemény-ismertetésben érdemes a képet kiegészíteni annak bemutatásával is, hogy miképpen illeszkedik be a fotó- ill. általában a képhasználat egy nyilvános könyvtár helytörténeti-helyismereti különgyűjteményének sajátos szolgáltatási rendjébe.

A Budapest (akkoriban Budapesti) Gyűjteményt 1913-ban hozták létre a Szabó Ervin vezette Fővárosi Könyvtárban, abból a célból, hogy - miközben a könyvtár profilja elsősorban a társadalomtudományok felé szélesedett - a korábbi municipális jellegű feladatkör és az elődintézményektől örökölt várostörténeti-

városigazgatási témájú könyvállomány e speciális gyűjteménybe összpontosuljék. Az akkoriban körvonalazott alapfeladatok lényegében azóta sem változtak: a lehetséges teljességre törekedve kell gyűjteni a főváros történetére vonatkozó könyvtári dokumentumokat és tudományos igényű bibliográfiai, ikonográfiai feltáró munkálatokkal, kiadványokkal kell az azokban rejlő ismereteket hozzáférhetővé tenni a felhasználók mind szélesebb köre számára.

A képi ábrázolások jelentőségét e célok megvalósításában már az induláskor felismerték, magukévá téve Rómer Flóris javaslatait, aki 1869-ben, a várostörténeti gyűjtemények alapítására szólító felhívásában egyebek mellett sürgette minden olyan képi emlék - köztük bécsi példa nyomán a fényképek - összegyűjtését, ami a város arculatát és lakóinak szokásait megőrizheti, mindent „mi ... tudóst és a pórt, főleg pedig történetíró-t meglephet, és néki kedves és nélkülözhetetlen anyagul, a szemes polgárnak tanulmányozásul és önértetű büszkeségül szolgálhat, midőn ősei emlékét, gyermekkori emlékeinek már eltűnt képeit viszontláthatja.” (1.)

Kezdetben a képi források közül az alaprajzok, tervek, térképek, plakátok és illusztrált kisnyomtatványok mellett elsősorban a metszetekre helyezték a hangsúlyt. Előbb csak a hagyományosabb könyvtári dokumentációt terjesztették ki a könyvritkaságokban rejlő metszetek leírására (a cikkek, jelentések 1918-tól említik a folyamatosan épülő *képkatalógust*), majd egy önálló *metszetgyűjtemény* felállítására is sor került. Az előbbi odaveszett az ostromban, az utóbbit egy 1948-ban polgármesteri utasításra át kellett adni a Fővárosi Múzeumnak.

Eredeti fényképek beszerzése csak a harmincas évek kezdetén vált rendszeressé. A kollekció azonban nem lehetett túl nagy volumenű, évente mindössze egy-két tucatnyi gyarapodásról tudósítanak az e tekintetben szűkszavú jelentések.

A muzeális könyvanyag közé viszont nem egy értékes fotóalbum került. 1932-ben vásárolták meg például Schrecker Ignác Magyar Akadémiai Albumának ún. „kis” változatát, melyet 1865-ben, az Akadémia épületének avatására készített a tudós társaság tagjairól. (2.) Szintén Schreckert dicséri az 1865-ös országgyűlés 360 portrét tartalmazó díszalbuma. (3.) Ugyancsak 1932-ben, a Lantos könyvkereskedés aukcióján szerzi meg a könyvtár Erzsébet királyné hagyatékából talán legjelentősebb fotográfiai ritkaságát, Veress Ferenc Kolozsvárról és környékéről 1859-ben felvett látképeinek albumát. A mű mindössze két példányban készült, ebben a verzióban a fáradszóró kísérletező kedvű erdélyi mester sajátkezű bejegyzései hívják fel a figyelmet a maga fejlesztette pozitív-technikákra. (4.)

A háború utáni évtizedben már nemigen került sor hasonló beszerzésekre. Ennek nemcsak anyagi oka volt: a népművelési szemléletű könyvtárpolitika doktriner alkalmazói gyakorlatilag befagyasztották a Budapest Gyűjtemény fejlesztését, egy időre megszüntetve szervezeti önállóságát is. Az 1955-ben nagy lendülettel megindult reorganizációs folyamat részeként merült fel egy önálló és módszeresen épített képtároló gondolata - mintegy a sérelmezetten átadni kényszerült metszetgyűjtemény modern utódjaként. A ténylegesen 1958-ban megkezdett gyűjtőtevékenységet tekinthetjük a mai fotótár megalapozásának.

A könyvtáros számára intézménye gyűjtőkörével összefüggő dokumentum tényleges birtokbavételével mondhatni csaknem egyenértékű teljesszerű áttekin-

téshez jutni azokról. E törekvés jegyében már a harmincas években tervbe vették „Budapest székesfőváros ikonográfiai korpuszának” (5.) kiadását. A terv akkor anyagi nehézségek miatt nem valósult meg, de a könyvtár munkatársai, Jajczai János, Kremmer Dezső és a gyűjteményt irányító Kelményi B. Ottó néhány értékes részmunkával így is gazdagították a fővárosra vonatkozó történeti ikonográfiai iradalmat.

A hatvanas években a képi források számbavételének már a korábbiaknál is ambíciózusabb elképzelései fogalmazódtak meg. A nagyarányú bibliográfiai anyaggyűjtés mellett folyamatosan cédulázták ki a könyvek és az illusztrált periodikák budapesti vonatkozású képanyagát is.

Sokat elárul a könyvtári megközelítésmódról, hogy akkoriban képgyűjtemény alatt is a fényképfelvételek és a képleírások együttesét értették.

E vállalkozás eredményeként jelenhettek meg a *Budapest története képekben 1493 - 1980* című kiadvány kötetei. A mű a jelzett időhatárok között mindennemű budapesti tárgyú képi ábrázolásra kiterjed, így a nyomtatott fotográfiákra is. Mutatókötetek - fotótörténészek, képszerkesztők figyelem! - az idén kerül nyomdába. Az említett kötetek a topográfiai jellegű képeket tartalmazzák, a most még cédulaformában őrzött eseménytörténeti képleírások hozzáférhetőségét pedig frissiben elkészült számítógépes adatbáziskezelő rendszerünk segítségével kívánjuk majdan biztosítani.

A *fotótárban* jelenleg mintegy százezer képi dokumentum található. Ma már ténylegesen csak fényképek gyűjtéséről beszélhetünk, csupán egy-két százaléknyi a megörökölt grafikus ábrázolás, a többi fotográfia ill. fotómechanikai úton sokszorosított fénykép. Az anyagon belül elkülönített egységet képez a képeslapgyűjtemény és a közel négyszáz fotográfus ill. cég betűrendjében felállított műtermi kollekción. Ez utóbbi egyszerre ad áttekintést a budapesti fényképész műipar múltjából és egyfajta keresztmetszetet a főváros társadalmából.

A korábbi könyvtári felfogással szemben - a múzeumi gyakorlathoz közeledve - néhány éve megindult az eredeti negatívak beszerzése is (a hét és félezer darab van az állományban), és folyamatosan épül az állományvédelmi célokat szolgáló reprodukciós negatívár.

Az anyag kb. húsz százaléka portré, ugyanennyi az eseményjellegű felvételek részaránya, a döntő többséget pedig látképek ill. épületfelvételek alkotják. A képek keletkezése idejét tekintve, a kései indulás és a jelenkori fejlemények céltudatosan vállalt dokumentációja következtében az 1945 után készült képek dominálnak (67 %), kb. 12 % a két háború közti és 21 % az 1918 előtti fotók részaránya.

A kialakult témaszerkezet felőleli Budapest arculatát meghatározó objektumok és a főváros életében szerepet játszó intézmények csaknem teljes körét, kiterjed a városi infrastruktúra lényeges tárgyi elemeire, érinti a helyi közigazgatás, a közélet, a gazdaság és a kultúra területeit, valamint fogódzókat kínál a különféle társadalmi rétegek életviszonyainak megismeréséhez is.

Egy rövid névsorolvasás erejéig illő felidéznünk néhány régi mester emlékét, akiknek városképeit archívumunkban őrizhetjük. A sort időrendben Heidenhaus nyitja ismert 1861-es sorozatának a Nemzeti Múzeumot ábrázoló lapjával. A hatvanas-hetvenes évek fővárosi nevezetességeiről számos szignálatlan vagy csak

a kereskedő, Calderoni pecsétjével jelölt vizit méretű látkép maradt meg. Ebből a típusból vallók az Aldunasoron székelő Zograf és Zinsler cég „Pest-Ofner Ansicht”-jei is.

A századvég nagyarányú építkezéseinek krónikáját gyűjteményünkben elsősorban idősebb Divald Károly és Klösz György fényképeinek, fénynyomatainak segítségével lehetne összeállítani. Idősebb Divald Károly úttörő jelentőségű vállalkozása, a Rozinay István építész szerkesztésében megjelent *Budapest építményei* című nyomatsorozat gyakran használt forrás a főváros eklektikus építészetének kutatásában. (6.) Akit viszont a szecessziótól megérintett századfordulós architektúra vonz, annak a bécsi Schroll kiadó hasonló fénynyomatos műlapjait forgathatja haszonnal. (7.) Klösz György 1959-ben előkerült, ma már közismert üveglemezeiről modern kontaktmásolatokkal rendelkezünk, de számos eredeti kópia, sztereofelvétel, kereskedelmi célra készült sokszorosítvány és néhány album is található tőle anyagunkban.

A századelő felidezéséhez Erdélyi Mór képei kínálkoznak. Az ő mozgással, étellel feltöltődött utcaképei már egy új fotótörténeti korszak hírnökei. Tőle már eseményeket megörökítő felvételeket is találni. A közelgő évforduló kapcsán talán érdemes utalni Kossuth Lajos temetéséről kiadott albumára (8.), de érdeklődésre tarthat számot a Budapestet 1919-ben megszálló VII. román hadosztály megrendelésére (tiszteletére vagy kényszerítésére?) készült összeállítás is. (9.)

A háborúk közti időszakból Kerny István, Wolny Károly, Járai Rudolf, Inkey Tibor mellett elsősorban Kinszki Imrere hívnám fel a figyelmet, akinek közel kétszáz negatívját őrizzük. Egyéni ízeket hozzáadva kísérletezett a korszak stílustörekvéseivel: utcaképein, zsánerein merész felülnézetek, felragyogó utcakőfaktúrák, térformáló elemmé vált, megnyúlt árnyékok. A negyvenes évek első felét képviselje ezúttal Angelo - ő ugyanis inkább sztárfotóiról, portréiról és szimbolisztikus kompozícióiról ismert, de dombornyomásos szignóját ott találni jónéhány, főleg budai és óbudai utcát, épületet ábrázoló fényképünkön.

A múlt századi műtermi fotográfiákat tartalmazó családi albumokat ebben a korszakban már felváltják gyűjteményünkben is az oldottabb, intimebb „hétvégi” fényképeket tartalmazó összeállítások. Törekvő fotóamatőr számára ekkor kötelező zárandoklat volt a lebontásra ítélt Tabán felkeresése - igényes munkájuk gyümölcseit szintén albumokba rendezték. De díszkötésbe fogott fekete lapok állítanak emléket az 1940-es árvíznek (10.), az első bombázásoknak (11.) vagy éppen egy rendőrségi helyszínélő fotós erős idegzetet követelő pályafutásának. (12) A háborút közvetlenül követő évekből való Ráth (Roth) László negatív-hagyatéka, ami egy lomtalanítás során került elő. A dohos tasakok tartalmából egyebek mellett az is kiderül, hogyan válhat a történelem nyomása alatt egy korábban harcos társadalomkritikát hirdető szociófotósból olcsó eszközökkel élő pártpropagandista.

Nagy-Budapest „szocialista fejlődéséről” elsősorban MTI fotók tudósítanak. Az idő ezeken is elvégzi a maga munkáját, érdekes megfigyelni, hogyan mozog rajtuk a jelentés a társadalmi klíma átalakulásaival. Az MTI fotó stílusjegyeit meghatározó szakmai, erkölcsi és persze politikai kánon változása pedig önmagában is forrásértékkel bír.

Számos téma megragadásában támaszkodik a gyűjtemény a helytörténészek, kedvtelésből fényképezők felvételeire. Az információtartalom elsődlegessége miatt e képek válogatásánál általában nem támasztottak túl magas igényeket. A használatban ennek egyelőre több előnyét, mint hátrányát tapasztalni. Ha a háborús romokban fekvő Budát, 1956 eseményeit, az eltűnt városrészeket, eldugottabb utcákat, rejtett szobrokat, árvízi táblákat, udvarok mélyén romladozó díszkutatok megörökítő sorozatokra gondolunk, az idő haladtával egyre értékesebbnek tűnnek fel az amatőrök mégoly közepes színvonalú felvételei.

Napjainkban mind témaválasztásban, mind pedig formanyelvi szempontból igyekszünk kiszélesíteni a megközelítések körét. Keressük a kapcsolatot a saját útjukat járó többnyire fiatalabb vagy középgenerációba tartozó fotósokkal. Komoly nyereségnek könyvelhetjük el például Déri Miklós gondosan dekomponált riportképeit, Hajdú József régies műgonddal készített gyárépület-felvételeit, Hajtmanszki Zoltán alászállásainak dokumentumait a menekültek és hajléktalanok mélyvilágából, vagy Frankl Aljona és Lugossy Lugo László képeit, akik a városi környezetben velünk élő félmúltat fedezték fel akkor, amikor még nem lehetett tudni, milyen viharos gyorsasággal válik visszavonhatatlanul múlttá mindaz, amit megörökítettek; ki kell emelnünk még Szilágyi Lenke kültelki hangulatjelentéseit és Szerencsés János félezres negatívanyagát, mely a jellegzetes budapesti épületplasztika banalitás és heroizmus között lebegő gipszköltészetéből nyújt válogatást.

A fotóarchívum a könyvtár jellegéből fakadóan teljes mértékben nyilvános. Leggyakoribb használói építészetel, művészettörténettel, helytörténettel foglalkozó szakemberek és a sajtóorgánumok, kiadók, filmgyárak munkatársai. A helyi tapasztalat az, hogy a fénykép forrásszerű kezelése elsősorban a más tekintetben is képi ábrázolásokra utalt szakmák művelői (építészek, restaurátorok stb.) számára természetes, a felhasználók zöme továbbra is csupán illusztrációs szerepet szán a fotóknak. A fénykép dokumentum jellegével kapcsolatos szépségszisztem további megnyilvánulásaként pedig a kárptólási ügyek kapcsán az is kiderült, hogy a sokak által megfellebbezhetetlen igazoló érvényűnek gondolt fényképet a illetékes hatóság még kiegészítő bizonyítékként sem fogadja el.

Az anyag döntő többsége önfeltáró rendszerben van elhelyezve. A raktározási és a feltáró rendszer egybeesésének közismert hátrányainak kiküszöbölésére megkezdődtek az előkészületek a számítógépes nyilvántartás bevezetésére. A képi adatbázis kezelésére készült gépi program egyfelől a fotótárban elhelyezett egyedi dokumentumok, másfelől a különféle kiadványokban megjelent képek feltárására szolgál. E két eltérő leírási szempontokat követelő dokumentumtípus rekordjait külön adatfájlban tárolja, de az indexfájlok közösek, tehát a képi információt hordozója iránt közömbös felhasználó valamennyi lehetséges forráshoz egyszerre juthat hozzá. Az adatcsere lehetőségének biztosítására tekintettel voltunk az állóképekről is rendelkező nemzetközi könyvtári szabványokra, továbbá a múzeumi nyilvántartási szokásokra (a fényképek fizikai-technikai jellemzésénél a minta a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum volt), a tartalmi feltáró rész pedig a Budapest Gyűjtemény bibliográfiai és kronológiai adatbázisaihoz kialakított tárgyszavas keresőrendszerrel azonos.

Mind a kutatás, mind pedig az állományvédelem szempontjai azt diktálják, hogy a képleírások mellett a képek is rögzítésre kerüljenek. A megoldást a CD-lemez kínálja. Érdeemes volna megvizsgálni, nem kínálkozik-e az érdekelt intézmények között valamilyen együttműködési lehetőség e téren a költségek csökkentésére.

Különös felelősséget vesz a nyakába az, aki fényképtárgyait ily módon kétfős értelemben is (képként és leírásként) digitalizálja. Mert az eredetikkel kapcsolatban még éppen vitatható Vilém Flusser megállapításait, hogy tui. „A fénykép, mint dolog, szinte érdektelen: csak egy szórólap... Bár még tapadnak hozzá a dologiság maradványai, értéke nem a dologban van, hanem a felületén levő információban.” (13.) Ám, elektronikusan átalakított képei már harmónikusan simulnak az információs társadalomnak az idézetből visszatükröződő értékrendjébe. Az átalakítással magunk hozzuk létre azt az értelmezési-terjesztési csatornát, mely egyrészt óhatatlanul a maga képére formálja, kereső-profiljaihoz igazítja a rendszerbe szippantott kép jelentését, másrészt végképp felnyithatja a sorompót a történeti képek tömeges és reflektálatlan felhasználása előtt. A képnek az a része, ami az információs/szórakoztató piac számára értékes, elszakad a fotográfia eredeti tárgyi vonatkozásaiban őrzött utalásoktól, egyebek közt attól, ahogyan a képtárgy eredeti installációjával, felvételi léptékével, méretével, színével - *horribile dictu* - tapintásával utal arra a módra, ahogyan a fénykép segítségével a régiek birtokba vették a maguk világát.

Az elektromos fénykép szabadon alakítható, sőt ma már mozgásba is hozható, és ez beláthatatlan hatással lehet a fénykép már ma is rendkívül ellentmondásos társadalmi értékelésére.

A számítógépes tárolás persze másfelől kétségkívül megkönnyítheti a forráskutatást és izgalmas képzettársításokhoz adhat impulzusokat. És talán az eredeti fotográfiákat is így óvhatjuk meg a legtovább az enyészettől. Az elektromos képinformáció járja az újrafelhasználás útjait az információs társadalom különféle csatornáiban: tudományos dokumentumként, sajtóillusztrációként, oktatóeszközként, reklámhordozóként vagy éppen ingerküszöb körüli villanásként egy videoklipben. Az eredeti fénykép pedig ott pihenhet egy hűvös, félhomályos helység mélyén, s csak néha-néha kerül a mostanihoz hasonló alkalmakkor az ámuló szemek elé. Ki tudja, talán így mégis megőriz valamit abból az „aurából”, amit, technikai jellege ellenére, nem kevesen tulajdonítanak ma is neki.

Jegyzetek

1. Römer Flóris: Városi múzeumaink = Archeológiai Értesítő 1871. 13. p. 312.
2. Magyar akadémiai album. A Magyar Tudományos Akadémia ünnepélyes megnyitásának emlékéül. 1865. Schrecker Ignác műterméből. Bőrötéses album, rézdíszítésekkel, 19 t., közös lapra montírozott, kicsinyített porték (albumin). B 061/44
3. (Schrecker Ignác): (Az Országgyűlés tagjai.) 1865. Bőrötéses album rézdíszítésekkel, 15 t., 360 portré (albumin) Bf 923/504
4. (Veress Ferenc): (Kolozsvár és környéke). (1867 után) Album mai bársony kötésben, 60 t., város- és tájképek, az első felelős magyar kormány és pápák történeti tablója (vegyes technika). f 09/6985
5. Kelényi B. Ottó: Buda és Pest grafikus ábrázolásai a visszafoglalás korában. 1683-1718. Bp., 1936. (Klny. a Fővárosi Könyvtár 6. évkönyvéből.) p. 8.

6. Rozinay István (szerk.): Budapest építményei. Bp.-Eperjes, 1883. t., Divald Károly felvételeivel, (fénynyomat). Bf 725/130
7. Budapest új épületei. Homlokzatok, részletek, kapuk, előcsarnokok és udvarok. Bécs, 190. 130 t. (fénynyomat) Bf 728/20
8. Erdélyi Mór: Kossuth Lajos temetése. Bp. 1894. 17. t. Bf 779/17
9. Erdélyi Mór: Divizia VII-a Budapesta, szept.-okt. 1919. Bp., 1919. 123 t. (zsel. ezüstbromid). Bf. 779/16
10. Az 1940 évi árvíz. (Bp., 1940.) 50t. (zsel. ezüstbromid). Bq 614/600
11. Kucsara Pál: Az 1942. évi szeptember hó 4-én és 9-én lezajlott légi támadásról készült felvételek. Bp., 1940. 19. t. (zsel. ezüstbromid) B.kisny 4238/1
12. Kucsara Pál: (Baleseti helyszíni felvételek, Budapesten 1940 körül) 22 t. (zsel. ezüstbromid). B.kisny 4238/2
13. Vilém Flusser: A fotográfia filozófiája. Bp., 1990. 42. p.

Munkásnők,
1946 k.

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE NEVES FOTÓGRÁFUSAI - A TATABÁNYAI MÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYE

Fűrészné Molnár Anikó
(Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
Múzeumainak Igazgatósága, Tata)

A mai Komárom-Esztergom megye négy településének - Esztergomnak, Komáromnak, Tatának és Tatabányának - fotótörténetéről 1987-ben, illetve 1988-ban jelentek meg tanulmányok: Kaposi Endre (Esztergom), Mácza Mihály (Komárom, Szlovákia), Pusztai Ágota (Tata) és Fűrészné Molnár Anikó (Tatabánya) tollából. A Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár sorozatban megjelent két kötet (1.) jelentette a kezdetét a megyénkben megindult fotótörténeti kutatásoknak. Hogy miért éppen erre a négy településre esett először a választás? Mindenekelőtt ezeknek a városoknak a jelentősége és történelmi szerepe miatt, de az is sokat számított, hogy a helyi városi múzeumokban őrzött fotógyűjtemények anyagát is felhasználhatták a szerzők munkájuk megírásához. A kezdeti lépéseket tehát már megtettük, de adósok vagyunk a megye még több nagyobb települése fényképezés-történetének megírásával, és adósok vagyunk még a múzeumainkban őrzött gyűjtemények (2.) teljes feldolgozásával is; akár gyűjteményi katalógusok kiadása formájában. (3.)

Az első fényképészek a megyében a XIX. sz. 60-as éveiben telepedtek le Esztergomban és Komáromban. Tatán, illetve Tóvároson kicsit később, a múlt század 80-as éveiben bukkant fel az első fényképész, a mai Tatabányát alkotó elődtelepüléseken pedig még később, csak 1907-ben - a bányanyitás után 11 évvel - találkozunk letelepedett, hivatásos fotóssal.

Az eddigi adatgyűjtések szerint 1945-ig Esztergomban és Tatán több mint húsz, Komáromban közel 40, Tatabányán pedig csak alig több mint 10 fényképész (4.) tevékenységét lehet nyomon követni. Én most csak a legjelentősebb fotográfusokról szeretnék röviden szólni, elsősorban azokról, akik országosan is elismert mesterek voltak.

A XIX. századi Esztergom legjelentősebb egyénisége kétségtávol Beszédes Sándor, (5.) a magyar fotótörténet egyik nagy, ismert alakja volt. Beszédes 1868-ban érkezett Esztergomba. Házat vett a Széchenyi téren és a fényképezés mellett a felvételek nyomdai sokszorosításával is kísérletezett, sikerrel. Találmányával elnyerte az 1873-as Bécsi Világkiállítás kitüntetési érmét is. Ettől kezdve sok megbízást kapott. Az 1876-os esztergomi tavaszi árvíz alkalmával „árvízalumbot”

adott ki, amelynek bevételét az árvízkárosultak javára szánta. Az albumból 3 felvételt (6.) a kiállításra is kiválogattunk a Balassa Bálint Múzeum fotógyűjteményéből.

Ugyancsak látható a kiállításon a székesegyházi kincstár műkincseiről készített felvételeiből kettő (7.), amelyet az esztergomi érsek rendelt tőle egy kiadvány számára. Közben az iparfejlesztés terén szerzett érdemeiért elnyerte az Arany Érdemkereszt kitüntetését. Az 1885-ös budapesti országos kiállításon nagy kollekcióval szerepelt, egyike volt a kiállítás nagyérmével kitüntetetteknek, 59 éves korában, 1889-ben, váratlanul vetett véget munkásságának a halál.

Komáromban az 1890-es évekig két család kezében volt a helyi fényképezés. (8.) A városban elsőként, a 60-as évek derekán, Mager Ármin fényképész nyitotta meg műtermet, majd a 60-as évek végén id. Wittmann Nándor. A Mager-családból még egy fényképész került ki, Mager Ottó. Id. Wittmann Nándor fia, ifj. Wittmann Nándor is külön műtermet nyitott, míg az apa műtermének vezetését később a család többi tagja; Wittmann Amália és Henriette vették át.

Tatán a legelső fényképész, akinek nevével találkozhatunk Blobner (Plobner) József. (9.) Rajta kívül Tatának ezidőtájt igazán jelentős fotográfusa nem volt.

Századunk elején megjelentek megyénkben is az ún. „gyors-fényképezsek”, akik utcán, vásárokon fényképeztek és a felvétel után rövid idő múlva kész fényképet adtak a megrendelők kezébe (ferrotípiá). A fényképezés technikájának fejlődése, a kisebb méretű, könnyebben kezelhető, s olcsóbb fényképezőgépek megjelenése pedig a múlt század végén megyénkben is elősegítette az amatőr fényképezés elterjedését.

Esztergomban Beszédes Sándor utódként jelentkezett a századfordulón Klómann Ferdinánd. (10.) A város fotótörténetében azonban az 1910-es évek a kiemelkedő jelentőségűek, ugyanis 1915-ben érkezett a városba Kertész Andor - a később fotográfusként világhírűvé vált André Kertész -, aki a 26. gyalogezred tisztjeként, kisebb-nagyobb megszakításokkal, mintegy 3 esztendő telt itt sebesülésből, betegségből lábadozva. Ez idő alatt készültek azok az esztergomi felvételek, melyeket ma is az életmű reprezentáns darabjaiként tartanak számon világszerte. Csaknem 70 év telt el utána, mire André Kertész ismét Esztergomba látogatott. Ez 1984-ben - halála előtt egy évvel - történt, amikor a Budapesti Tavaszi Fesztivál díszvendége volt. (11.)

A XX. század esztergomi fotótörténetének még egy kimagasló egyénisége volt; 1920-ban érkezett a városba szüleinek és öccsével Martsa Alajos. 1933-ban önálló műhely létesítésével próbálkozott, de 1935-ben Afrikába utazott. Egy Tuniszban működő magyar fényképész segédje lett. A kint töltött esztendőket életének fontos szakaszaivá váltak. Martsa, édesanyja halálhírére, 1937-ben jött haza Afrikából. Műtermet nyitott. Alapvető célja a modern szemléletű portréfényképezés megvalósítása volt. Színes, sokoldalú egyénisége markáns tényezője volt Esztergom szellemi életének. Elindítója lett egy nagyigényű fotóamatőr mozgalomnak, 1979-ben halt meg. (12.)

Komárom legrégebbi fotóműtermének tulajdonosa Wittmann Nándor, 71 éves korában, 1920-ban meghalt. Műtermében 1921-től Kaksa Géza fényképész folytatta az ipart.

A század elején Komáromban létesített műtermek közül a legjelentősebbek közé tartozott az 1910-ben üzletet nyitó Wojtowicz Richárd, (13.) aki letelepedése után néhány éven belül a város legismertebb, legtöbb megrendelést vonzó fényképésze lett. A két világháború közötti időszakban is a város vezető mestere maradt.

Komárom jobb parti részében (a mai Komáromban) 1919. előtt nem működött fényképész kisiparos. Miután e városrész önálló várossá vált, a 20-as években itt is létrejöttek az első fényképészeti műtermek. A bal parti városban (Szlovákia) ugyanakkor a két világháború között csökkent a hivatásos fényképészek száma. Többnyire megrendelőik igényei szerint dolgoztak, de számos dokumentum értékű képet is készítettek a város fejlődéséről, jelentősebb politikai, társadalmi és kulturális eseményeiről.

Az amatőr fényképezés a városban a 40-es évek elején mozgalommá szerveződött, amely egy megyei és egy országos jellegű művészi fényképképzés sikeres megrendezésére is képes volt. (14.)

A XX. században Tata egyik legnevesebb, - 1907-től több mint 30 éven át az 1940-es évekig tevékenykedő - fotósa Dimény Olivér volt. Képei különböző tatai kiadványokban is megjelentek. Vele majdnem egyidőben tevékenykedett Kaksa Rajmund. 1914-től az 1940-es évekig készítette felvételeit a városról és lakóiról. (15.) Testvére, Kaksa Vilmos rövid ideig (az 1910-es évek végén, az 1920-as évek elején) Alsógallán dolgozott. (16.)

Az 1930-as években 5 jelentős és hosszú ideig működő fényképésze volt a városnak. Közülük ketten: Futó Fábiánné sz. Bóna Jolán (aki Dimény Olivér tanítványa volt) és Szabó Zsigmond Tatán, Dimény Olivér, Kaksa Rajmund és (Dimény Olivér másik tanítványa) Vasass Tiborné sz. Dosztál Gizella ugyanabban az utcában dolgoztak Tóvároson. (17.) Futó Fábiánné 51 évig, Vasass Tiborné 54 évig fotózott. A hosszú évek alatt megszámlálhatatlan felvételt készítettek. A fényképezés minden területével foglalkoztak.

A hivatásos fényképészek mellett Tatán is több amatőr munkássága követhető nyomon. Felvételeikkel kiegészítették a többiek anyagát, ezenkívül hasonló sikerrel szerepeltek kiállításokon és versenyeken is.

Gróf Esterházy Ferencné - Tata utolsó birtokosa - szívesen és sokat fotózott. Egyik fő védnöke volt Tata első fotókiállításának, az 1938-ban megrendezett I. Nemzetközi művészi fényképképzésnek. (18.)

Dr. Révhelyi Elemér építészettörténettel foglalkozott és bár nem volt tatai, jelentős munkát végzett a város arculatának képeken való megőrzésében. Fellner Jakab életútját kutatva végigfotózta az általa épített épületeket. (19.)

Esztergomhoz, Komáromhoz és Tatához viszonyítva a mai Tatabányát alkotó hajdani községekben csak viszonylag későn telepedett le hivatásos fényképész. Az itt élők addig feltehetően a közeli Tatára mentek át fényképezkedni. A helyi fényképezésre vonatkozó első bejegyzés az iparlajstromban 1907-ből származik, s arról tudósít, hogy Krakovszky (Krakowsky) András „fényképész és arcfestő” iparendélyt váltott ki és műtermet létesített Bánhidán. Vele együtt dolgozott testvére Krakovszky Augusztia és felesége Krakovszky Andrásné is. A Krakovszky család Bánhidán kívül még Kőrmöcbányán és Herkulesfürdőn is tartott fenn

műtermet. Válásuk után Krakovszky Andrásné 1931-ben Felsőgallán külön üzletet nyitott. A műtermi felvételek mellett riportfényképezésre is vállalkoztak. Mindhárman 1949-ben szüntették be az ipart. (20.) Működésük 42 éve alatt sok értékes felvétel készült.

A tatabányai fényképészet másik jelentős egyénisége 1945 előtt Alsógallán és Tatabányán tevékenykedett: Stingl Józsefné Szlávik Rozália. Képeit először Szlávik Rózsi névvel szignálta, férjhezmenetele után mint Stinglné, majd később mint Stingl Józsefné használta nevét. 1935-től a város legtöbb megrendelőt vonzó fényképésze lett, (21.) s ma is a legismertebb fotósok közé tartozik, bár már nem igen vállal munkát. Alkotásainak témája rendkívül sokrétű. Közel 60 esztendő pályafutása alatt rengeteg felvételt készített. Fotóit, műtermének berendezésével együtt, a Tatabányai Múzeum őrzi.

A Tatabányai Múzeum egyik leggazdagabb gyűjteményegyüttese a fotóarchívuma. Megyénk múzeumai közül, mennyiségét tekintve, a legnagyobb gyűjteménnyel rendelkezik. A múzeum, mint megyei gyűjtőkörű új-, legújabbkori történeti múzeum vált önállóvá 1971-ben, így gyűjteményeink kialakításánál fontos szerepet kapott a fotó. Ma mintegy 12 000 fényképet őriz. Portrék, albumok, csoportképek, életképek, épület- és tájképek, riportképek, szociofotók stb. széles tárházát felölelő a gyűjtemény, amelyet gazdag levelezőlap anyag egészít ki. A helytörténeti gyűjteményben pedig megtalálhatjuk a helyi fotózás tárgyi emlékeit is (fényképezőgépek, fényképész-műtermek berendezési tárgyai, a laborálás régi eszközei stb.).

A fényképtárban őrzött régi felvételek nagy hányada Tatabánya történetének dokumentuma, alkotóinak nagy része az 1947-ben várossá vált Tatabányát alkotó hajdani községekben - Bánhidán, Alsógallán, Felsőgallán és a szénbányászat révén 1902-ben önálló községgé lett Tatabányán - élt és alkotott. Természetesen készültek itt említésre méltó felvételek hivatásos fotós megtelepedését megelőzően is, csak alkotójukat nem ismerjük. A helyi bányavezetőség valószínűleg Budapestről hozatott fényképezőket a „magyar Ruhr-vidék” fejlődésének megörökítésére.

Az első bányauzemekről, az ott dolgozó bányászokról a századfordulón készített csoportképek - melyek dokumentációs értéküket tekintve fontos alkotások - alkotói ismeretlenek. Ezek a fennmaradt fényképek sajnos nem szignált képek.

Nem ismerjük az alkotóját (vagy alkotóit) annak a kiállításon látható nagyon szép kivitelű fényképalbumnak sem, amelyet Tiles János helyi főmérnök kapott ajándékba 1907-ben a III. számú akna alkalmazottaitól. (22.)

Fennmaradt felvétel bizonyítja, hogy Stemmer Vilmos, a század elejétől működő budapesti portréfényképész is megfordult itt riporteri tevékenysége során. (23.) Miként megyeszerte másutt is, a tatai szénmedence községeiben is megjelentek a XX. sz. elején a „gyorsfényképészek”. Néhány igen érdekes ferrotípiá maradt utánuk, mint pl. egy munkába induló bányászt megörökítő felvétel, amely a kiállításon is helyet kapott. (24.)

A hosszú évekig működő fotóműtermekből került be gyűjteményünkbe a legtöbb anyag. A Krakovszky család a bánhidai szlovákokról és a felsőgallai németekről nagyon sok szép portrét és családi képet készített, népviseletben örökítve meg őket. Az ő fotóikon őrződtek meg leginkább a díszes régi esküvői ruhák. A műtermi

felvételek mellett szívesen vállalkoztak riportfényképezésre is, mint azt a helyi társadalmi és politikai eseményekről készített felvételeik is bizonyítják.

Stingl Józsefné, Szlávik Rozáliától őrizzük - a többi fotóműterem anyagához viszonyítva - a legtöbb fotót. Kezdetben ő is inkább portrékat, családi képeket készített. Értékes felvétele a korai időszakból egy díszgyenruhás bányász portréja. (25.) Épületfényképezéssel is szívesen foglalkozott. Ennek ma már igen komoly helytörténeti jelentősége van. Néhány régi középületről már csak az ő munkássága révén nyerhetünk képet. Készített fotókat képes levelezőlapokhoz is, így a MÁK Rt. által nagy számban megjelentetett Tatabánya levelezőlap sorozatokhoz is. (26.) Mindig szenvedélyesen szemlélte az eseményeket, és minden figyelemre méltót megörökített. Tatabánya közelmúltjának történelmét őrző felvételei, múzeumunk féltett kincsei.

A jegyzett fotóműtermek legtöbbször rendelkezik egy, vagy több felvétellel. Ezek jórészt portrék, vagy családi képek de akad közöttük fontos dokumentációs értéket képviselő fotó is, mint pl. Kónya Istvánnak (27.) a VI. aknai munkásokról 1947-ben készített felvétele, vagy Jenei Ferencnek (28.) a tatabányai „Zamenhof” Eszperantó Szakkör tagjairól az 1950-es évek második felében készült fényképe.

Az iparlajstromokból több olyan fotóműteremről is tudunk, amelynek tulajdonosaitól még nem került be kép a gyűjteményünkbe. Ugyanakkor vannak olyan felbélyegzett fényképei múzeumunknak, amelyek készítőinek nevét az iparlajstromokban nem találtuk meg.

Az iparlajstromokból a legutóbbi évekig nyomon követhető, hogy kik váltották ki a fényképész ipart. A mai fotográfusok munkáját is figyelemmel kísérjük, s számunkra értékes fotóikat gyűjteményünk részére igyekszünk megvásárolni. Hiszen rengeteg változásnak vagyunk ma is tanúi, amelyek képi dokumentumait a jövő számára meg kell őriznünk, mentenünk.

Fényképtárunkban természetesen nem csak a tatabányai fényképészek alkotásai kerültek begyűjtésre. A rokon kapcsolat révén idekerült, Tatabányán fellelt személyi anyagokban is találtunk bőséggel tatai és más megyei fotográfusok által készített felvételeket. Emellett tudatos gyűjtéssel is bővítettük az ismert megyei fotóműtermek anyagát.

Tata legelső fényképészetétől, Blobner Józseftől portrékat őrzünk. Fotóarchívumunk féltett felvételei közé tartoznak - Tata egyik legnevesebb fényképészének - Dimény Olivérnek - a Gróf Esterházy uradalmi gótzéglagyárról és ipartelepről készített sorozatképei (29.) Futó Fábiánné, Fürst Frigyes, Piekarowicz Richárd nálunk lévő képei elsősorban arcképek és csoportképek. (30.)

A Komáromban az 1860-as évek derekán elsőként Mager Ármin által megnyitott műteremből még nem került be gyűjteményünkbe fotó, de a család másik jeles fényképészetétől, Mager Ottótól már igen. Halála előtti két utolsó műtermében készített felvételeiből főleg arcképei maradtak ránk. Idős Wittmann Nándor régi műtermében készült portrék, illetve ifj. Wittmann Nándor két műtermében készült portrék és egész alakos képek közül is őrzünk néhányat. Az 1910-ben műtermet nyitó neves fotográfus, Wojtowicz Richárd néhány igen jelentős alkotása is tulajdonunk. (31.)

A komáromi fényképészek műveiből igen gazdag gyűjteménnyel rendelkezik a Duna Menti Múzeum (Komárom, Szlovákia) újkori gyűjteménye.

A XIX. sz-ban Esztergomban letelepedett fotográfusok alkotásai közül fényképtárunk legértékesebb darabjai között tartjuk számon Beszédes Sándor udv. fényképész gyűjteményünkbe került képeit (32.). Legértékesebb felvételei azonban az esztergomi Balassa Bálint Múzeum tulajdonában vannak. Az esztergomi fotográfusok közül még Nagy Ferencről, Kádas Károlytól, Klomann Nándortól és Czernil Róberttől vannak gyűjteményünkben felvételek. Nálunk őrzött fényképek megrendelésre készített egészalakos és portré fotók, családi képek. (33.)

Fényképtárunk anyagával kapcsolatosan csak a műteremmel rendelkező megyei fotográfusokat említettem, és csak azokat, akiknek a műterméből múzeumunk fényképgyűjteménye egy, vagy több darabot őriz. Teljességre még itt sem törekedhettem, hiszen gyűjteményünk fotótörténetileg még nincs teljesen feldolgozva, ennek a munkának még csak a kezdetén tartunk.

Fotóarchívumunkban - elsődlegesen a portrégyűjteményben, családi fotóalbum-gyűjteményben, a személyi hagyatékokban, de az oktatástörténeti gyűjtemény tablóképei között is -, a megyei műtermek mellett az ország más területén lévő fényképésműtermek is képviselve vannak egy-egy darabban. Számptalan budapesti fényképésztől (34.) őrzünk különböző felvételt, de külföldi fotográfustól származó képeket is találunk a gyűjteményben. Budapesti fotográfus - Strelisky udv. fényképész - alkotása pl. az egyik féltve őrzött fotónk is, amely Jókai Mórról készült. (35.) A kép értékét emeli Jókai 1894. január 6-án keltezett saját kezű dedikációja. Jókairól Erdélyi Mór által készített felvétellel is rendelkezünk. (36.)

A fényképtár jelentős hányadát alkotják az amatőrfényképezés művelőinek felvételei. Amíg a hivatásos fényképészek egy része idővel eltűnt a jellegtelen rutinfényképezés szürkeségébe, addig az amatőrfényképészek közül nem egy művészi igénnyel lépett fel. Ezeknek az anyagoknak a fotótörténeti feldolgozása is feladatunk még.

Fényképgyűjteményünk elsősorban történeti jellegű, tartalmi szempontok szerinti gyűjtés eredménye (mint: bányászat, ipari üzemek, mezőgazdaság, társadalmi és politikai események, városképek, életmód, egészségügy, oktatás, kulturális élet, vendéglátás, kereskedelem, sport stb.). Reméljük, a közeljövőben még jelentősen bővíthető a már ismert műtermek anyaga újabb felvételekkel, de kutatunk eddig még ismeretlen megyei fényképésműtermek után is. Célunk az is, hogy a ma élő neves megyei fotóművészek alkotásaiból is válogassunk. Fontosnak tartjuk az amatőrfényképészek felvételeinek további gyűjtését. Természetesen a tartalmi szempontok szerinti gyűjtőmunkát sem kívánjuk abbahagyni a napjainkban, vagy a közelmúltban készült fotók esetében, függetlenül attól, hogy ezeket a képeket hivatásos vagy amatőrfényképészek készítették.

Jegyzetek

1. Kaposi Endre: Fotográfusok Esztergomban a XIX. és a XX. században - Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 17. Tatabánya, 1987.
Mácza Mihály - Pusztai Ágota - Fűrészné Molnár Anikó: Fotográfusok Komáromban, Tatán, Tatabányán - Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 18. Tatabánya, 1988.
 2. Fotógyűjteménnyel rendelkezik a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatóságához tartozó: tatai Kuny Domokos Múzeum, az esztergomi Balassa Bálint Múzeum, a komáromi Klapka György Múzeum és a Tatabányai Múzeum. A Tatabányai Múzeum fotóarchívuma önálló gyűjteményként kezelt anyag, míg a többi múzeumban még a helytörténeti gyűjtemény része a fotótár.
 3. A Kuny Domokos Múzeumnak eddig két gyűjteményi anyagát bemutató és azt teljesen feldolgozó katalógusa jelent meg: A tatai céhek - a Kuny Domokos Múzeum gyűjteményei I. Tata, 1991. és a Római üvegek - a Kuny Domokos Múzeum gyűjteményei II. Tata, 1992. A gyűjteményi katalógust a múzeumainkban őrzött gyűjtemények bemutatására jónak tartjuk, így további kötetek folyamatos megjelenítését tervezzük.
 4. Az esztergomi fényképészek névsora időrendben 1945-ig:
 1. Haeck János (1845-48)
 2. Aranyvári Zsigmond (1863)
 3. Tyroler Béla (18a64)
 4. Schönwald B. (1865)
 5. Beszédes Sándor (16868-1889)
 6. Stockmann Nándor (1876)
 7. Brodszky Mór (1878-1881)
 8. Eörsi Nagy Ferenc (Beszédes cégtársa) (1880-82, 1883-84)
 9. Möller Lajos (Brodszky cégtársa) (1881-85)
 10. Gromov (1886)
 11. Kádas Károly (1886-1910)
 12. Vedák (1891)
 13. Strecker Ignác (1893)
 14. Czernil Róbert (1898)
 15. Klómann Ferdinánd (Beszédes utóda) (századforduló-1910)
 16. Albrecht Ferenc (1911- a II. világháború után is működött még)
 17. Kertész Andor (André Kertész (1915-1918, 1984)
 18. Koch Dániel (1919)
 19. Tvarosek Pál (1926)
 20. Róna műterem (1929- a II. világháború után is működött még)
 21. Sziklay Béla (1933)
 22. Martsa Alajos (1933-35, 1937, 1979)
 23. Möller István és társa (1938)
 24. Eitler Gottfrid (1942- a II. világháború után is működött még)
- A komáromi fényképészek névsora időrendben 1945-ig:
- A Duna bal partján fekvő városban:
1. Mager Ármin (kb. 1863-65 - kb. 1875)
 2. id. Wittmann Nándor (kb. 1868-70 - kb. 1885)
 3. Mager Ottó (1871-75-1896.)
 4. ifj. Wittmann Nándor (1878-1920)
 5. Wittmann Amália és Henriette (kb. 1885-1926)
 6. Balázsovich Lajos (kb. 1894-95-1902)
 7. Reitter Géza (kb. 1894-96 - kb. 1911)
 8. özv. Mager Ottóné (1896-1897)
 9. Fritz Pál (1s897-98-1910)
 10. Szabó Mária (1902. dec.-?)
 11. Veit Jenő (1903. máj. - ?)
 12. Meszlényi Ferenc (1903. júl. - 1926. ápr.)
 13. Paál József (1904. júl. - 1942)
 14. Valgoczy Károly (1906. jún. -?)
 15. Bokor Gyula (1907. máj. -1912)
 16. Wellner Arnold (1907. jún. -?)
 17. Wechter Sámuel (1907. júl. -?)
 18. Beck Ede (1908. nov. -?)
 19. Reiter Gáspár (1910-1920)
 20. Wojtowicz Richárd (1910. okt. 1945)
 21. Nagy Géza (1911. aug. - 1913.)
 22. Licht Ödön (1912-1922)
 23. Kúnné Unger Margit (1915- kb. 1918)
 24. Feiling Péter (1916- kb. 1918)
 25. Baranyai Rudolf (1919)
 26. Kaksza Géza (1920-1923)
 27. Kiss László (1920-1948)
 28. Kavácsik Stefánia (1921. jan.-kb. 1938)
 29. özv. Licht Ödönné (1922- kb. 1927)
 30. Sobotka Alexej (1923. júl.-1938. okt.)

31. Névény Kálmán (1932-1948)
 32. Mórocz Ernő (1938-1948)
 33. Dobos Imre (1939. dec.- kb. 1945)
 34. Paál Józsefné (1942-1947)
- A Duna jobb partján fekvő városban:
1. Günsberger József (1920-as évek 1944.)
 2. Lőwy József (1930-32-1944)
 3. Vermesi Sári (kb. 1934-36-1944)
 4. Novák Béla (1938-1945)
 5. Csiffáry István (1945)
- Mácza Mihály: A fényképezés története Komáromban 1945-ig id.mű. 26-27. o.
- A Tatán működött fényképezés névsora időrendben 1945-ig:
1. Blobner (Plobner) József (- 1886.) Tata
 2. Niklay János (1893.) Tata
 3. Geil J.H. (1894.) Tata
 4. Kálmán Péter (1897.) Tata
 5. Eggenweiler N. (1900-as évek körül)
 6. Fürst Frigyes (1900-as évek körül)
 7. Nagy Ferenc (1900-as évek körül) Tata
 8. Piekarowiz Richárd (1900-as évek körül)
 9. Stölczl J.M. (1900k-as évek körül)
 10. Nagy Jenő (1907.) Tóváros
 11. Dimény Olivér (1907-1940 körül) Tóváros
 12. Kaksa Rajmund (1914-1940 körül) Tóváros
 13. Adler Konrád (1916-1920) Tóváros
 14. Willner Jenő (1920-1925)
 15. Futó Fábiánné sz. Bóna Jolán (1921-1972.) Tata
 16. Szabó Zsigmond (1922-1946 körül)
 17. Vasass Tiborné sz. Dosztál Gizella (1926-1980) Tóváros, ill. Tata
 18. Kaulich Rudolf (1932) Tata
 19. Pápay Ilona (1935-1936) Tóváros
 20. Dobos Gyula és Dobos Vilmos (1937) Tóváros
 21. Dobos Imre (1938-1948) Tóváros, ill. Tata
 22. Izsáki Mária (1942-1952) Tata
 23. Futó Fábián (1943) Tata
- Pusztai Ágota: A fényképezés története Tatán id.mű. 52-53. o.
- A tatabányai fényképezés névsora időrendben 1945-ig:
1. Krakovszky András (1907-1949) Bánhida, Körmöcbánya, Herkulesfürdő
 2. Krakovszky Augusztina (1915-1949) Bánhida
 3. Kaksa Vilmos (1910-es évek vége - 1920-as évek eleje körül) Alsógalla
 4. Dudás András (1922-1949) Felsőgalla
 5. Számel Antalné sz. Barabás Tatár Irén (1923-1934) Felsőgalla
 6. Schwartz Vilmosné (1929) Alsógalla
 7. Krakovszky Andrásné (1931-1949) (előtte Krakovszky András műtermében dolgozott) Felsőgalla
 8. Jereb Erzsébet (Erbeszkorn Mihály műtermének bérlője) (1932-1933) Felsőgalla
 9. Sting Józsefné sz. Szlávik Rozália (1935-1972) (1973-) Felsőgalla, Tatabánya
 10. Schlégl János (1940-1941) Felsőgalla
 11. Molnár Ferenc (1940-1959) Felsőgalla, Tatabánya
 12. Kónya István (1944-1974) Felsőgalla, Tatabánya
- Fűrészné Molnár Anikó: A fényképezés története Tatabányán id.mű. 80-81. o.
5. Ld. Beszédes Sándor fényképész Esztergomban (1830-1889) - Emlékkiállítás, Balassa Bálint Múzeum Esztergom, 1986. (Katalógus). Ld. még Kaposi Endre: Fotográfusok Esztergomban id.mű. 8-19. o.
 6. Az 1876. évi esztergomi árvíz - tabáni részlet (albumin)
Ltsz.: 953. 11-1. - a városháza (albumin)
Ltsz.: 68. 34.l.
- Buda utca (albumin)
Ltsz.: 66.46.l.
- Balassa Bálint Múzeum, Esztergom
 7. Szent olajtartó szaru a XV. sz. végéről, valamint úrkoporsó a XV. sz-ból, 1880-as évek (albumin) Ltsz.: 85.52.l., 84.35.l. - Balassa Bálint Múzeum, Esztergom
 8. Mácza Mihály: A fényképezés története Komáromban 1945-ig - Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 18. Tatabánya, 1988. 4-5. o.
 9. Pusztai Ágota: A fényképezés története Tatán - Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 18. Tatabánya, 1988. 40. o.
 10. Kaposi Endre: Fotográfusok Esztergomban a XIX. és a XX. sz-ban id.mű. 23. o.
 11. Kaposi Endre: id.mű. 29-30. o.
 12. U.o. 31-33. o.
 13. Mácza Mihály: id.mű. 12. o.
 14. U.o. 13. o. és 18. o.
 15. Pusztai Ágota: id.mű. 40-41. o.

16. Fűrészné Molnár Anikó: A fényképezés története Tatabányán - Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 18. Tatabánya, 1988. 72. o.
17. Pusztai Ágota: id.mű. 42-43. o.
18. U.o. 44-45. o.
19. A tatai Kuny Domokos Múzeum helytörténeti gyűjteménye igen gazdag Rév helyi anyaggal rendelkezik, melynek feldolgozása folyamatban van.
20. Fűrészné Molnár Anikó: id.mű. 69-70. o.
21. U.o. 70-72. o.
22. Ismeretlen fényképező: Emlékalbum Tiles János főmérnöknek a III. sz. akna alkalmazottaitól Tatabánya, 1907. (album 31 portréval) ltsz. 3419/1 - Tatabányai Múzeum, Tatabánya
23. Fűrészné Molnár Anikó: A Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum fényképtára = Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 3. Tata, 1989. 122. o.
24. Ismeretlen fényképész: Bányász munkaruhában Tatabánya, 1910 körül (ferrotípiá) - Tatabányai Múzeum, Tatabánya
25. Bányász díszgyejenruhában Tatabánya, 1930-as évek (zselatin ezüst) ltsz. 3314/1 - Tatabányai Múzeum, Tatabánya
A kép értéke, hogy pontosan bemutatja a hazánkban általánosan ismert bányászviseletté vált „freibergeri” fekete bányászruhát.
- ld. Fűrészné Molnár Anikó: A tatabányai Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum I. Munkásfotók, szociófotók = Új Forrás, 1984. I. 94-96. o.
26. Ld. Tatabányai Múzeum fényképtára - levelezőlapgyűjtemény
27. Komárom-Esztergom Megyei Levéltár. a Tatai járás főszolgabírója által vezetett iparendély nyilvántartások, ld. még: Tatabánya Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal - „A” iparlagstrom (Tatabányai Városi Tanács V.B. Ipari Osztály)
28. U.o. „A” iparlagstrom
29. Tatabányai Múzeum fényképtára; ltsz. 2772/1 - 2783/1
30. Tatabányai Múzeum fényképtára; - családi album-gyűjtemény, ld. még portrégyűjtemény.
31. U.o.
32. Gyűjteményünkben őrzött felvételei; portrék és egész alakos képek. Igen változatos módon szignálta képeit. Néhány felvételének különösen szép, díszes hátlapja (verzó) van. - Tatabányai Múzeum fényképtára - fotógyűjtemény; ltsz. 2332I/42, 2311/1.
33. Mind a négy fotográfus képeinek hátlapján feltüntette műtermének címét is. - Tatabányai Múzeum fényképtára - portrégyűjtemény; ltsz. 2315/1, 2332/42, 2331/1, 2717/1, 2324/1.
34. A legtöbb felvételünk: Adler Mór (Budapest VIII), Alkér Ede (Dísz tér 200.), Borsos és Doctor (Országhút 42.), Ellinger Ede (Régiposta u. 11.), Erdélyi Mór (Erzsébet tér 18.), Gévay Béla (Dorottya u. 6.), Halász Anna (Kerepesi út 65.), Haugwitz Béla (Bodzafa u. 34.), Hercz Henrik (Rákóczi út 16.), Klösz György (Hatvani u. 1.), Koller Károly (Harmincad u. 4.), Mai és Társa (Váci körút 14., Nagymező u. 20.), Mártonfy Gyula (Koronaherceg u. 5.), Mertens Ede és Társa utóda Dakovits János (Erzsébet tér 7.), Pflieger Károly (Váci u. 51.), Simonyi Antal (Váci u. 1., Sebestyén tér 2.), Strelisky Lipót (Dorottya u. 11.), Strelisky Sándor (Dorottya u. 9.), Szombathelyi Nándor (Bors u. 16.) fotográfusoktól van.
35. Tatabányai Múzeum fényképtára - portrégyűjtemény; ltsz. 65.414.1.
36. U.o. ltsz. 66.592.1.

Az esztergomi árvíz
Buda utca

Az esztergomi árvíz
A városház

Az esztergomi árvíz
Tabáni város részlet

EGY CSONGRÁDI FÉNYKÉPÉSZ, LŐCSEY ÁRPÁD RENDAHGYÓ VÁLLALKOZÁSAI

Erdélyi Péter

(Tari László Múzeum, Csongrád)

A századfordulót követő évtizedekben a fényképész iparos tevékenység kezdett élesen szétválni a művészi jellegű és a dokumentum-riport fotózástól. Ez az elválás azonban nemcsak elkülönülést, hanem minőségi süllyedést is jelentett a fényképésziparban. Ugyanis a szélesebb, úgynevezett tömegigény kielégítése a fényképészeti műintézetek számának gyors növekedésével járt, amihez természetesen kapcsolódott a mesterségbeli tudás differenciálódása is, hiszen a különböző szakmai fészekaljából kirajzó segédeknek, a későbbi mestereknek a felkészültségét nagyban befolyásolta a szárnyrabocsátó műintézet színvonala. Mindezek mellett tematikai beszűkülést is eredményezett a fényképészipar szélesedése. A vezető szerepet a portréfotózás vette át, amelynek kiegészítő kellékei - a háttérdrapériák, a gipszoszlopok, a műtermi bútorok - giccses és - sok esetben - égbé kiáltó ellentéteket a fényképen összegző kompozíciókat eredményezték. (Erre példa: mezítlábas gyermekek a családi fotón - a háttérben pedig egy főúri szalon imitált berendezése díszleg.) A fentebb említett konvenciókat viszonylag kevés mesterember fényképész törte meg. Többségük megelégedett a kordivat követelte apróbb beállítási változtatásokkal.

A makacsul továbbélő, öröklődő, esztétikailag értéktelen hagyományok folytatója Lőcsey Árpád is, akit azonban vállalkozó szelleme és sajátos ötleteinek kivitelezése félévszázados működése során több alkalommal kiemelt a sablonok skatulyáiból. Ezeknek a rendhagyó vállalkozásoknak a termékei teszik az ő munkásságát muzeológiai és helytörténeti szempontból értékkessé.

De mielőtt ezeket részleteznénk, ismerjük meg rövid életrajzát. Született az erdélyi Tövisen 1897-ben, egy kétgyermekes családban. Apja MÁV kocsivizsgáló volt. A kolozsvári piarista gimnáziumban tanult. Négyszer is megsebesült az első világháborúban. 1919-ben beiratkozott a kolozsvári jogi karra, de csak az első félévet hallgatta. Kolozsvárott, Dunky Elek fényképészetében sajátította el a szakmát. Kétéves segédkezés után 1924-ben Nagykovácsoson nyitott önálló műhelyt (1.), majd 1926-tól Csongrádon folytatta az ipart, de telephelyeket tartott fenn Nagykovácsoson, Kecskeméten, Baján, Kalocsán, Dombóváron és Kunfehértón. 1975-ben hunyt el Csongrádon (2.).

Többezser darabos hagyatéka, amely nemcsak fényképész működésének tárgyi és dokumentumanyagát, hanem teljeskörű levelezését és egyéb vonatkozású iratait is tartalmazza, nem sokkal halála után került a csongrádi múzeumba.

A hagyaték rendezése során bukkantunk rá azokra a helytörténeti és fotótörténeti szempontból rendkívül értékes albumokra, fényképekre, üvegnegatívokra, amelyek a fényképész iparosok átlagos tevékenységétől elütnek. Miért? Azért, mert ő a vállalkozásai során kivonult a műteremből. De nemcsak kivonult, hanem kereste és meg is találta azokat a megrendelőket, akiket jó érzékkel rá tudott venni arra, hogy sajátos ötleteit elfogadják. Ilyen ötletei voltak például a kalocsai főegyházmegye, majd a váci püspökség templomairól és papjairól készítendő albumok összeállítása, amelyeknek az „életrevaló eszméjét” a kalocsai érsek és a váci püspökség káptalanja is támogatta. (3.) Sajnos, a hagyatékban megőrzött templom és papfényképek azonosítása az üzleti könyvek hiányosságai és a jelzések mellőzése miatt szinte lehetetlen.

Nagyobb és sikerebb vállalkozása volt a Kecskemét és környéke kulturális életét, ipari és kereskedelmi állapotát bemutató, 1927-ben készült albuma, amelynek üveglemezei is múzeumunkba kerültek. A törvényhatóság támogatásával és az albumban szereplő ipari és kereskedelmi cégek jelentős tételű megrendeléseivel nagy hasznot hozó lett ez a vállalkozása. A korabeli reklámozási lehetőségek egyik formáját is jelentette az album, például akkor, amikor egy kereskedőházat bemutató fényképbe az üzlet áruválasztékából a lehető legtöbbet próbál belezsúfolni, emellett gondosan ügyel a márkareklámok élességére, s szinte a háttérbe szorítja a tulajdonost és még hátrébb a segédeket, alkalmazottakat. Tehát a lényeg: a reklámhatás fokozása.

Ugyanezt a célt szolgálták a képeket kíséző szövegek is azzal, hogy tömören tájékoztatnak a cég jellegéről, címéről, alapítási évről, főbb gazdasági adatairól és az alkalmazottak számáról. Méltán nevezhetjük az albumot Kecskemét korabeli fényképciklopédiájának. (4.)

Ennél is nagyobb szabású vállalkozásnak indult a Duna-Tisza-közi Mezőgazdasági Kamara által támogatott, a régió mezőgazdasági állapotát szemléltető album terve. A gazdákhöz és az előljáróságokhoz kiküldött közel félezer felhívás a terv méreteit érzékelteti. A kamara támogatása elsősorban erkölcsi alapú volt, de emellett az albumba való anyag felkutatásához is jótékony segítséget nyújtott. Ez eredményezte azt a hatalmas mennyiségű iratanyagot, amelyben található a kamara felhívására küldött válaszokat, melyek tartalma, hogy mit érdemesítenek a címzettek az albumba kerülésre. Például Miske község előljárósága ajánlja a szép parasztlakások, a rendesen és célszerűen berendezett parasztudvarok, a szép utcarészletek, a katolikus kör, a házi szövéshez használatos szövőszékek (megjegyzik azt is, hogy körülbelül 500 van belőlük), a szép svingelések, a díszes ágyhuzatok és a festői leányviselet lefényképezését. (6.) De olvashatunk elutasító visszajelzéseket is, például Öregcsertőről a következő válasz jött: „.... az album számára semmit sem tudunk megnevezni, ami megörökítésre érdemes. Előjegyzésre pedig számítani nem lehet azért, mert” a gazdák erre pénzt nem adnak ki. (7.) Hasonló módon viszonyult Foktő és Homokmégy előljárósága is a tervhez, vélhetően a magas rendelési költségek riaszthatták el a gazdákat az albumba

kerüléstől. (8.) Több községből is helytelenítették az albumterv megvalósítását, félve attól, hogy nem a mezőgazdasági kamara állapotát fogja szemléltetni, „hanem csupán egyoldalúan azok birtokait, akiknek esetleg üzleti szempontból érdekében áll.” (9.) Ezek az aggodalmak azonban viszonylag gyorsan oldódtak, mert a következő felhívásra már a fényképek elkészítésének ütemezése volt a válasz.

Az albumkészítés további kísérő dokumentumai voltak még a kamara gazdasági felméréseinek Lőcsey rendelkezésére bocsátott ívei, amelyek részletezve tartalmazzák a gazdaságokra vonatkozó legfontosabb adatokat, ezért fontos helytörténeti és társadalom-néprajzi forrásként is hasznosíthatók. (10.)

Érdekes, hogy ezek az adatok a fényképek megrendelő lapjaira is rákerültek a fotók témáinak rövid leírása mellett. (11.) Viszont hiába maradtak meg a fent említett forrásértékű dokumentumok, alig tudjuk őket hasznosítani a jelzések nélküli üvegnegatívok és fényképek adatainak meghatározásában. Pedig a többszáz - az album számára készített - fénykép pótolhatatlan dokumentuma a Duna-Tisza köze paraszti gazdálkodásának, így készítési helyüknek és idejüknek az azonosítására feltétlenül szükség volna.

Visszakanyarodva a mezőgazdasági album további sorsához megállapíthatjuk, hogy az csak részlemeiben valósult meg, hiszen a megrendelések bizonytalansága és Lőcseynek a kamarával való összeütközése lehetetlenné tette kiadását. Ellenben az egyes gazdaságokról készült fényképek megőrizték Lőcsey sajátos látásmódját, aminek lényege: minden legyen a fényképen, ami a gazda munkájának a büszkesége: gépek, kocsik, állatok, háttérben a tanya és szétszórta a család tagjai, s esetenként a cselédek, napszámosok kellő távolságban tőlük. Noha a beállítások mesterkéltek, mégis valami megható báj lengi be ezeknek a fényképeknek a hangulatát. Győri Lajos, aki a hagyatékot először mérte fel, igen találóan határozta meg a Lőcsey fényképeknek a helyét a korabeli fotográfiai irányzatok között, amikor a képesújságok felsőbb rétegek társadalmi életét bemutató riportfotói és a szociofotósok nyomorúságos életkörülményeket ábrázoló fényképei közé helyezi őket. A képeken megjelenített valóság a középrétegek - a kisgazdák, a kereskedők és üzemtulajdonosok - világa elsősorban azt követelte meg a fényképésztől, hogy dokumentálja gazdasági gyarapodásuk látható eredményeit, valamint, hogy mutassa be azokat az embereket is, akik hozzájárultak munkájukkal a gyarapodáshoz. Ezt a feladatot maradéktalanul meg is oldotta Lőcsey; igaz, távol esve a művészi színvonaltól. (12.) Több megrendelő levél viszont igazolja, így például a szatymazi gróf Klébelsberg Kunó Gazdasági Iskola igazgatójává, hogy az intézetről készített fényképekkel meg van elégedve. (13.) Ugyanezt a véleményt erősítik azok a Lőcseyhez címzett megrendelések, amelyekben gazdasági tanárok az ország különböző részeiről kérnek szemléltető példányokat tanya és gyümölcsfa fényképeiből. (14.) Tehát a fenti példák is mutatják, jól értékelték az egyébként albumba alig-alig szerveződő Lőcsey munkák!

Külön színfoltot képviselnek Lőcsey 30-as évekbeli munkásságában a gyáriüzemi fényképek, albumok. Közöttük talán a legsikerültebb Varga Mihály szegedi kendergyáráról készített sorozat. A tizenhat kép nyomon követi a termelési és üzleti tevékenység szinte valamennyi jellegzetes fázisát, többféle beállítási-kompozíciós

elvet követve. Vannak olyan fényképek, amelyeken a gépek a főszereplők, és a rajtuk dolgozó nők természetesen végzik munkájukat, és vannak olyanok is, amelyeken a munkások mindegyike a lencsébe néz; ezzel a kissé esetlen pózzal - vagy a fényképész vagy a megrendelő - valószínűleg személyessé kívánták tenni a fotót. (15.)

Míg az albumba kötött képek azonosítása egyértelmű, addig - sajnos - a többi üzempotója anonim. A több szem többet ismer fel módszere az egyetlen járható út ahhoz, hogy azonosítsuk őket.

Lőcsey utolsó nagyszabású vállalkozásának az időszaka a második világháború utáni másfél évtized volt. Ugyanis ezekben az években kereste fel a Csongrád környéki és - utazó ügynöke által - a kisebb lakosú baranyai falvakat (16.) azzal a céllal, hogy fényképreprodukciók felhasználásával készíttessék el a helység hadviseltjeinek tablóját. A megrendelések és a fényképek begyűjtése valószínűleg nem kis munkát jelentett faluról falura, családtól családig járva, de a fáradságot megérte, mert több tucat községből több ezer megrendelést kötöttek, és a tablóra kerülők fényképeinek száma is hasonló nagyságrendű. Hősi halottak, eltűntek, hadifoglyok jól adatolt fényképei alkották a tablók nyersanyagát. Lőcsey feladata a reprodukciók elkészítése és a tablók megszerkesztése volt. Hogy minden megrendelésnek nem tudott eleget tenni, azt jelzik a nála maradt fényképek (a képeslap formátumú műtermi katonafotóktól a különböző méretű amatorképeken át a civil fényképekig). Ezek különleges értékét adatolásuk adja. Ugyanis a hátoldalukon a néven, a helységen kívül feljegyezték a hősi halál időpontját, a hadifogság adatait, valamint a megrendelő egyéb kívánságait, például azt, hogy a tablón ki mellé kerüljön a katona, vagy azt, hogy az eredeti fényképet miképpen változtassák meg, milyen rendfokozattal lássák el, illetve ilyen kérés is akadt: a tábori csendőrről vegyék le a sapkát; ez az óhaj - a kort ismerve, a 40-es évek végén és az 50-es években vagyunk - nagyon is indokolt. (17.) Így vált minden elkészült tabló egy kis emlékművé azoknak a hadviselteknek állítva, akiknek azokban az években valódi emlékmű nem állíthatott.

A felületes vizsgálódó azt hihetné, hogy ezt a munkát, ha nem is illegálisan, de legalábbis rejtve lehetett végezni. Ennek a sejtésnek mond ellent több olyan köszönő levél is, amelyeket a tablót készíttető falvak vezetői írtak még a 60-as évek elején is Lőcseyhez, például Lászlófalváról a vébé titkár 1961-ben a mestert dicséretben részesítette a 38 hősi halotról készített művészies kivitelű tabló elkészítéséért, amit a község házában is elhelyeztek. (18.) Természetesen Lőcsey sem maradt hálátlan megrendelőihez: az eredeti tablókat felajánlotta községeknek, a sokszorosított tablók árbevételének 10 %-át a hadigondozottak segélyezésére ajánlotta fel. (19.) Ekképpen lettek Lőcsey közreműködésével mások által készített fényképek történelmi emlékké.

Élete utolsó évtizedében a fényképésziparosok robotos munkáit végezte: portrékat és reprodukciókat készített.

Lőcsey Árpád csongrádi fényképész munkássága csak egy kis morzsája a magyar fényképészipar történetének. Hozzá hasonló vállalkozói valószínűleg sokan voltak a fényképész mesterségnek. Nem szabadna elfeledkeznünk róluk,

mert ellenkező esetben felmérhetetlenek lesznek veszteségeink. Erre szerettem volna előadásommal felhívni mindannyiunk figyelmét.

Jegyzetek

1. Lócsey Árpád önéletrajza. Tari László Múzeum Helytörténeti Gyűjtemény. Ltsz. 87. 1. 694. (A továbbiakban: TLM-HGY)
2. Györi Lajos: Fényképész ipartörténet Csongrádon. 223. o. In: Mozaikok Csongrád város történetéből. Csongrád, 1979.
3. Kokovay János váci káptalani kisprépost 1926-ban felhívta az egyházmegye papjainak figyelmét: álljanak a fényképezésben Lócsey rendelkezésére. TLM-HGY Ltsz. 87.1.1142.
4. Az album tartalomjegyzéke megtalálható: TLM-HGY Ltsz. 87.1.154, 155.
5. A kamara felhívása aprólékosan részletezte a felvételre érdemes témákat. Lásd: TLM-HGY Ltsz. 87.1.989.
6. TLM-HGY Ltsz. 87.1.190.
7. TLM-HGY Ltsz. 87.1.193.
8. TLM-HGY Ltsz. 87.1.196.
9. Katymár község visszajelzése. TLM-HGY Ltsz. 87.1.173.
10. A kérdőívek főbb adatai: termelési ágazatok, használ-e nemesített vetőmagot, van-e kísérleti telepe, az állatállomány részletezése, gyümölcs- és szőlőfajták, melyik piacon értékesít stb. TLM-HGY Ltsz. 87.1.957. és 87.1.948.
11. Egy példa ezek közül. A mezőkovácsházi Papp Gusztáv megrendelő lapján a következő adatok szerepelnek: 49 hold saját és 87 hold bérelt földön gazdálkodik, 61 kisholdat búzával, 32-t bánykúti tengerivel, 3-at rozssal, 16-ot őszi árpával vetett be. A tengeri termésátlaga 25 q holdanként stb. A felvételek részletezése pedig a következő: az úrilak, a gazdasági udvar 8 lóval, a baromfiudvar, a sertéshízlaló és a gazda nejével a folyosón. TLM-HGY 87.1.272.6.
12. Györi Lajos: i.m. 223-229. o.
13. TLM-HGY Ltsz. 87.1.118.1.
14. TLM-HGY Ltsz. 88.1.73.3.
15. TLM-HGY Ltsz. 87.1.1531.
16. A baranyai falvak a következők voltak: Medina, Zengővárkony, Bakonya, Magyarürög, Pácsarányos, Aranyosgadány, Hosszúhetény, Göröcsöny, Mecsekalja, Kékesd.
17. TLM-HGY Ltsz. 88.1.380. és 389. A fényképek zengővárkonyi megrendelőké.
18. TLM-HGY Ltsz. 87.1.1060.
19. Lócsey levele Gátér község főjegyzőjéhez. TLM-HGY Ltsz. 87.1.171.

A JANUS PANNONIUS MÚZEUM ÚJ- ÉS LEGÚJABBKORI OSZTÁLYA FOTÓGYŰJTEMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE

B. Horváth Csilla

(Janus Pannonius Múzeum, Pécs)

A JPM Új- és legújabbkori gyűjteményének a dokumentumok és az iratok mellett a fényképgyűjtemény a legjelentősebb része mind szám szerint, mind minőségileg.

Pécssett a vidéki nagyvárosok viszonylatában elég későn, 1904-ben alakult meg a városi múzeum. A mai újkori osztály fényképgyűjteményének az alapjai azonban az 1891-ben alakult Mecsek Egyesülethez kapcsolódik. Ez az egyesület valójában turista egyesület volt, de vállalták a városban még nem létező, de már hiányzó múzeumi anyag létrehozását. Foglalkoztak régészeti ásatással, helyi újságok, képes levelezőlapok gyűjtésével. Egyik fő feladatuk állandó fényképgyűjtemény létrehozása volt, kimondottan azzal a céllal, hogy a majdani múzeumnak átadják az összegyűjtött anyagot. A munka támogatására felkérték „a fényképészettel foglalkozó szakférfiakat és amatőr tagtársaikat.” Segítségként Hamedli Gyula hivatásos fényképész laboratóriumát ingyen használhatták az amatőr fényképészek. Az első évben 67 fényképet sikerült begyűjteniük. Ezek a képek főleg a Mecseket, az ott létesített kilátókat, pihenőket és a kirándulókat ábrázolták.

Az írott források alapján az egyesület kb. 250 képet adott át a múzeumnak. A felvételek ma már nem azonosíthatók, feltételezhetően a legtöbb már nincs is meg.

Hogy a fényképet az 1904-ben megalakult Múzeumi Egyesület is értéknek és fontosnak tartotta, arra bizonyíték a Múzeumi Egyesület első értesítőjében egy olvasói levélre adott válasz: „Múzeumunk legnagyobb készséggel fogad el amatőr fényképet (mennél nagyobb formátumban), ha azok főképpen érdekesebb baranyai tájkép, régészetiileg érdekes épület vagy műemlék, illetőleg néprajzi tárgyra vonatkoznak.”

1910-ben a múzeumi titkár dr. Szőnyi Ottó a következőket indítványozta: „Vegye meg az egyesület 68 koronáért Wesser-Krell Nándor perspektívai intézetétől ama 85 drb. 13x18 cm nagyságú fényképeket, melyet az a székesegyházról és a pécsi vár falmaradványairól és ezek közelebbi és távolabbi környékéről készített.” Ezenkívül felhatalmazást kért a titkár, „hogy az Egyesület költségére lefényképeztesse a Malom utcába lévő, a 19. sz. elejéről való jellegzetes polgári házakat, az izraelita hitközség lebontás alá kerülő házat a Munkácsy Mihály utcában, a belvárosi plébánia házat, a régi temető szebb síremlékeit és kápolnáját,

s majdan fokozatosan több pécsi emléket.” Ezek közül a felvételek közül szinte mindegyik ma is a múzeum becses darabjai közé tartozik.

1910-ben és 1860-as évek végétől származó „Bayer H. (Henrik) és Weber (Xavér Ferenc) pécsi fényképészek felvételeiből 284 darabot ajándékozott Koszits Kamil, melyek viseleti és helyi történeti tekintetben jelentősek.” - írta a helyi újság erről az adományról.

A város jelentős eseményeit pl. az 1888-as és az 1907-es pécsi ipari kiállítás és vásárt megörökítő felvételek is a múzeumba kerültek.

Az 1910-es évek végétől kezdve az amatőr fényképészek is egyre több jó minőségű városképet ajándékoztak a múzeumnak.

A múzeum államosítása előtti időből a fényképgyűjteményre vonatkozó adatokról a Múzeumi Értesítő számai nyújtanak némi támpontot.

Innen tudjuk, hogy a múzeum ún. régiségtárában, a néprajzi és a képzőművészeti gyűjteményben is volt fénykép.

1916-ban 778 fényképről tudunk, megoszlása a következő: régiségtár 276, néprajzi osztály 79, képzőművészeti gyűjtemény 423. Ez utóbbi 1923-ban már képzőművészeti és fényképészeti osztályként működött, s már 2002 felvételt tartalmazott.

Az 1953-ban megnyitott és ma is meglévő leltárkönyvekben a képzőművészet és az iparművészet körébe tartozó fényképek, reprodukciók és a helytörténeti gyűjtemény képei együtt szerepelnek.

1967-ben történt meg az anyag szétválasztása. Ez az anyag a mai Újkori Osztály fényképgyűjteményének az alapja.

Az archív pozitív képek száma a képzőművészeti anyagtól való szétválasztásakor, 1967-ben 3538 darab volt, 1993-ban 19265. Ez a szám csak a gyűjtemény szorosan vett történeti archív fényképeket tartalmazza, az adattári fotókat teljesen külön kezeljük.

A múzeumban a Néprajzi és a Képző- és Iparművészeti Osztályon is található archív fotók. Az előzőben a századforduló és a 20. sz. elejétől népviseleti és faluképeket őriznek, elég kis számban. A Képzőművészeti Osztályon többszáz korabeli felvétel található a Zsolnay család és a Zsolnay gyár termékeiről.

A megyében a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum rendelkezik még fényképgyűjteménnyel. A 20. sz. elejétől népviseleti felvételeik, az 1920-40-es évekből városképek, eseményekről (busójárás, szüret, a fogadalmi templom alapkövének letétele stb.) készült képek vannak.

Az Újkori Osztály üveglemezeinek és eredeti negatívjainak száma 2381.

A fényképalbumaink száma több mint 80.

A 19. századból származó albumok közül a legérdekesebbek: családi albumok (31 db.) nemzeti arckép album, a helyi megyei kórházat és a Pécsi Dalárdát bemutató album valamint Irányi Dániel családi albuma.

Ezeknek az albumoknak a képeit kivétel nélkül hivatásos fényképészek készítették.

A 20. századi albumok közül 19 a pécsi családi album, 4 pécsi városképet, 1 a Mecseket mutatja be, kettőből a DGT bányáit ismerhetjük meg, 1 a pécsi királyi ítélőtábla tagjait ábrázolja 1904-ből. 15 album a rendszerváltozáskor került be a

múzeumba. Ezek a városi pártbizottságok, a pártiskola és a munkásőrség életét és ünnepeit mutatják be.

Ennek a korszaknak az albumaiban egyre több az amatőr fotósok felvétele. A legrégebb album 1860-ból, a legújabb 1985-ből való.

Három darab dagerrotípiánk van. Készítőik ismeretlenek, az ábrázolt személyeket azonban ismerjük.

Az archív képek kimélése érdekében az anyag 80 %-ról már készült mai másolat. A napi munka során ezeket használjuk.

A gyűjtemény témák szerinti felosztása

1. portrék
2. csoportképek
3. események
4. városképek
5. gyáarak, üzemek, üzletek
6. helyi fényképészek hagyatékai
7. társadalmi mozgalmak, egyesületek, pártok
8. oktatás, művelődés
9. első világháború

Ez a csoportosítás a gyakorlati felhasználhatóság szempontjai alapján osztja fel az anyagot. Most röviden csak a portrékról, a városképekről és a fényképészek hagyatékairól szólok.

I. PORTRÉK

A legkorábbi felvételek a gyűjteményben a portrék. Ezeknek a képeknek a nagy részéről nem tudjuk, hogy kit ábrázol, inkább csak az ábrázolt személy társadalmi hovatartozása határozható meg. Ez részben a viselet, részben a készítő fényképész személyéből következtethető ki. Ui. bizonyos társadalmi rétegek csak bizonyos fényképészeknél készítették a képeiket.

A név szerint ismert személyekről készült portrék tudatos gyűjtése nyomán, ma már az 1860-as évek második felétől az 1930-as évekig rendelkezünk legalább egy-egy fényképpel Pécs polgárának, vezetőinek, iparosainak, kereskedőinek és a szellemi élet képviselőinek legjelentősebbjeiről.

A későbbi időkből még van gyűjteni való. Azt hihetnénk, hogy közelebb az időben könnyebb a fényképek beszerzése, de ez nem így van. Egyre nagyobb a város, egyre nagyobb a fluktuáció, sokan csak rövid ideig, ameddig valamilyen funkciót betöltenek, addig laknak a városban. Az emberek eltűnnek a szem elől mielőtt a múzeum megkeresné őket.

II. VÁROSKÉPEK

A gyűjtemény jelentős része helyi épületekről, városképekről készült. Az 1860-70-es évek fordulójától kezdve ezeknek a felvételeknek a segítségével felidézhető a város arculatának változása.

A 19. századi fényképek főleg a belvárost, valamint a város fölött elhelyezkedő tettyei romokat mutatják be. Az 1870-es években Exner Gyula és fia, Károly készítették a legszebb és legjelentősebb Pécset ábrázoló felvételeket. Exner Károly

képei alapján ismerjük a fő utcában, a mai színház helyén állott katonai kórház 19. sz. elején készült épületét. A Nádor szálló régi épületét is ő fényképezte le. A híres máriagyüdi fogadalmi templom első fotóját is Exner Károlytól ismerjük. Az apa Exner Gyula készítette a ma ismert első látképet a városról, valamint a zsinagógáról és a vaspályáról. Tőle ismerjük a székesegyház Polláck-féle átalakítás előtti képét is. Exner Gyula képe alapján tudjuk, hogy a tettyei rom mennyivel épebben állt az 1870-es években.

A későbbiek során is főleg a belváros állt a fotósok érdeklődésének a közép-pontjában. A fő téren általában három részletre figyeltek a fotósok: a városházára, a ciszterci gimnáziumra s a tér közepén álló török Gázi Kászim pasa dzsámijára. Így ezeknek az épületeknek és a környező házaknak az alakulását is leolvashatjuk a képekről. A városközpont földszintes barokk házainak eltűnését, s a helyükre emelt két-, háromemeletes ún. „paloták” megjelenését a századfordulón. Az 1910-es évektől kezdődően, de főleg az I. világháború után kitágult a várost fényképező hivatásos és amatőr fényképészek tematikája. A belváros kisebb utcáiba és a külvárosba is elmerészkedtek már. A város első futballpályájának képe is ebben az időben készült.

Az 1930-as évek végéről van egy sorozatunk, amely egy külvárosi tisztviselő-telep építését kísérte figyelemmel.

1948-ban a város egyik hivatásos fényképésze, Kozma Gizi a belváros üzleteit és tulajdonosait kapta lencsevégre. A képek elemzése során kibontakozik az akkori kirakat-kultúra, az eladók és a tulajdonosok viselete, amely más forrásból ilyen szemléletesen nem tehető meg.

Az 1960-as években a város szigeti külvárosának szanálásakor szintén akadt egy amatőr fényképész, aki megörökítette, habár elég rossz minőségű képeken, ezt a 19. század közepén épült negyedet.

Az épületek külső felvételei mellett az újonnan elkészült középületek, hivatalok általában megrendelésre készült belső felvételei is megtalálhatók a gyűjteményben. Két példa ezek közül: a régi, 1905-ben lebontott városi tanács közgyűlési termét 1897-ben fotózták le. Egyszerű hosszú asztal, körülötte magastámlás székekkel, a falakon a városatyákat és Erzsébet királynét ábrázoló festmények láthatók. 1941-ben a mai Jelenkor irodalmi folyóirat szerkesztősége helyén megalakult az Olasz Intézet pécsi kihelyezett tagozata. Innen hat belső felvételt ismerünk, az irodákról és a nagy előadóteremről. A képekről leolvashatjuk, hogy az utána ideköltözött Jelenkor megörökölte a teljes berendezést, s ez maradt egészen a közelmúltig ott.

III. A FÉNYKÉPÉSZEK HAGYATÉKAI

Sajnos a város legismertebb és legjelentősebb fényképészenek, Zelesny Károlynak (1872-1913) /ez a működési ideje/ és két gyermekének, Ottónak és Emiliának a munkásságáról csak fényképalbumok és fényképeik alapján tudunk képet alkotni, mert 1953-ban a család utolsó fotója, Emília halála után a képeket és az üveg-negatívokat s az üzletre vonatkozó minden iratot megsemmisítették, s hamarosan a házat is lebontották. Hárman 78 évig fényképeztek Pécsen.

A 20. században tevékenykedő hivatásos fotósok közül háromnak, az amatőrök közül kettőnek, ha nem is teljes hagyatékát sikerült eddig begyűjteni a múzeumba.

Könnyű Józseftől (1887-1969) fényképek és néhány dokumentum az iparáról, Kozma Gizitől (1903-1974) fényképek, üvegnegatívak, családi iratok és naplói, Kundelein Ilonától (1895-1987) fényképek és műtermi berendezések kerültek a gyűjteményünkbe.

Az amatőrök közül Simsa Györgytől üvegnegatívak, fényképek, városképek Pécsről az 1930-40-es évekből, Halász Béla zenepedagógus és orgonistától fényképek, negatívak és a család régi fényképei vannak a múzeum tulajdonában. Halász saját felvételei az 1930-as évek végétől az 1960-as évek közötti időben készültek, főleg a Mecsekről. Az anyag most van feldolgozás alatt.

Könnyű József 58 évig volt fényképész Pécsen. 1911-ben Kolozsvárról érkezett a városba. Ott a Donki fivérekénél tanulta ki a mesterséget. Önállóságához az alaptörkét az erdélyi unitáriusok között, mint vándorfényképész kereste meg. Műtermét a város fő utcájában építette fel. Az üzlet igen változó sikerrel működött. (Közbejött az I. világháború és az utána következő válság) 1924-26 között szüneteltette az iparát. Autófuvarozóként dolgozott ez alatt az idő alatt.

A megszerzett anyag 317 fényképből áll. A képek 1927-től, tehát a másodszor megkezdett munkássága idejétől kezdve az 50-es évek közepéig reprezentálja Könnű munkásságát. A későbbi munkássága már csak igazolványképekre és esküvői képekre korlátozódott, s a család nem tartotta megőrzésre érdemesnek ezeket a felvételeket. Első korszakából csupán néhány képe van, pl.: az I. vh. frontjaira menetelő pécsi katonákról és az 1920-21-es Pécs-baranyai szerb megszállás eseményeiről. Ő volt 1927-56 között a város legkedveltebb tablókészítője. A műtermi felvételeken kívül nagyon sok társadalmi megmozdulás kedvelt fényképésze volt. Különböző bálokon, iskolai találkozókön, a város „elitjének” esküvőin is rendszeresen fényképezett. Az 1930-as évek elején a pécsi bányák különböző aknáiról képeket készített, ezekből 15 került be a múzeumba. Városképeiből, a város jeles iparosairól, kereskedőiről és műhelyeikről fényképezett képeiből is egy sorozat a múzeum tulajdonában van.

Kundelein Ilona (1920-1979). Ő az első olyan női fényképész, aki helyi születésű és a külvárosban nyitott műtermében dolgozott 59 évig. A szokványos műtermi felvételek mellett specialis munkája volt egész működése alatt a külvárosi iskolák csoportképeinek s különböző iskolai eseményeknek (színi előadások, évvégi ünnepélyek, betlehemi játékok stb.) megörökítése. Másik rendszeres munkája a bányavidék és a Pécs környéki németlakta falvak lakosságának helyszínen történő fényképezése.

A Zsolnay gyárhoz fűződő személyes kapcsolata (a családja több tagja ott dolgozott) és a műterem közelsége a gyárhoz lehetővé tette számára a gyár jelentős eseményeinek dokumentálását.

Jelentősek a sikondai fürdő vizének feltörése után készült felvételei. Ezek közül kettőt levelezőlapként is forgalmaztak 1935 körül. A 263 db felvétel, amely a műteremből a múzeumba került a fent felsorolt témák közül, mindegyikből tartalmaz néhányat az 1930-1960-as évek elejéig.

Kozma Gizi (1930-1953 és 1964-1974). Pécsi iparos családból származott. Helyi fényképésznél tanulta ki a szakmát. Majd egy évig Budapesten Rozgonyi Dezsőnél volt segéd. 1930-ban nyitott önálló műtermet „Elit fotó” néven.

157 üvegnegatívja került a múzeumba. Ezek részben hagyományos műtermi képek, a kisebb rész (28 db a Dunántúli Nyomda és kiadó helységeiben készült a gépekről, a dolgozókról és az irodákról 1938-ban).

A pozitívok száma 652. Nagyobbik részük a saját műtermében készült kép a másik rész családi kép.

A műtermi fotóit az teszi számunkra érdekessé és értékessé, hogy a fotós minden képre ráírta, hogy kit ábrázol, mi a foglalkozása és később mi történt vele. Az ábrázolt személyek túlnyomó többsége a 30-40-es években Pécsen működött iparosok, kereskedők, értelmiségiek köréből kerültek ki. Így ez a fényképanyag az ő életük kutatását segítheti.

Saját családjáról is rendszeresen készített felvételeket az 1930-as és az 1960-as évek között. A hagyatékban kb. 50 ilyen kép van. Láthatjuk a család lakását, a karácsonyi ünnepeket, eljegyzést, a család első lemezjátszóját. A budapesti, harkányi és a mecseki kirándulások alkalmával is sok felvételt készített Kozma Gizi.

Élete utolsó 10 évében rossz anyagi körülményei miatt, betegen ismét kiváltotta az ipart, gyermek fotózást folytatott, de csak bejelentések alapján dolgozott.

Ezeket a képeket halála előtt megsemmisítette, valószínűleg az egész életében mindig igényes munkát végző szakember érezte, hogy ez már nem tartozik a munkásságához.

Természetesen a teljes gyűjtemény ismertetése, bemutatása és különböző szempontok alapján történő elemzésére ez az idő nem volt elegendő, de azt hiszem, tendenciájában látható, hogy milyen időhatárok között milyen tematikájú képekkel rendelkezik a JPM új- és legújabbkori gyűjteménye.

A SOMOGY MEGYEI MÚZEUM ÚJ- ÉS LEGÚJABBKORI TÖRTÉNETI FOTÓGYŰJTEMÉNYE

Varga Éva

(Somogy Megyei Önkormányzat Igazgatósága, Kaposvár)

Tisztelt Kollégák!

Ez év januárjában a történész-muzeológusok országos konferenciáján szakmám, az újkortörténeti muzeológia somogyi helyzetét ismertettem. Engedjék meg, hogy visszaataljak az akkori korreferátumomra a tekintetben, hogy e muzeológiai tudományág csak 1960-61 óta képviselteti magát az intézményben. Bár sok-sok nehézséggel küzdöttünk - ti. hogy 1983-ig mindig csak egyvalaki képviselte a tudományágat, valamint megszűnések, újrakezdések jellemzik a máig vezető utat, és szakmánk tennivalóit is jobbára a korszak ideológiája szabta meg, s így mindez a rendszerváltás tükrében negatív imázssá vált stb. - mindennek ellenére mégis azzal dicsekedhetünk, hogy gyűjteményi anyagunk jelentős, és ennek csak egyik része a fotógyűjtemény.

Más szakterületeken dolgozó kollégáim - régészek, művészettörténészek, néprajzosok, a természettudományi muzeológia képviselői is - méltán szerepelhetnének ezen a konferencián, mert speciális szakági érdeklődésükhöz képest megfelelő fényképgyűjteménnyel rendelkeznek.

A képzőművészettel foglalkozó kollégák távolmaradása részben érthető: fényképgyűjteményük 99 %-a műtárgyfotó. Nem fordítottak kellő figyelmet eddig a helyi művészekkel kapcsolatos fényképek gyűjtésére. Náluk található viszont Juan Gyenesnek, a kaposvári származású s jelenleg Spanyolországban él (Madridban a királyi udvar fényképésze) Európa-hírű fotóművésznek gyűjteménye, mely technikátörténeti érdekességként dagerrotípiákat tartalmaz, ezenkívül pedig olyan művészi felvételeket, melyeket Gyenes Kaposvárnak ajándékozott, s a város - saját külön múzeuma nem lévén - letétként a megyei múzeum képzőművészeti gyűjteményében helyezte el.

Hasonlóképpen megértem a régészeink távolmaradását is, hiszen fotógyűjteményük jórészt ásatási és tárgydokumentáció.

A természettudósok fotótára ugyancsak speciális. Somogy megye növény- és állatvilágára vonatkozó fényképeket, illetve a somogyi tájak, természeti képek felvételeit gyűjtik. Esetükben is érvényes, hogy a megörökített pillanat nem biztos, hogy megismételhető, hiszen - az ember beavatkozásának köszönhetően is - változik a táj, a bennünket körülvevő természeti környezet.

A néprajzi gyűjtemény fényképkollekciója javarészt az itt dolgozó néprajzosok kutatási témájához igazodó felvételeket tartalmazza. A kezdet az 1920-as, 30-as évekre tehető, amikor is Gönczi Ferencnek, a Somogy Megyei Múzeum Egyesület vezetőjének felkérésére Gönyei Sándor, az Országos Néprajzi Múzeum munkatársa végigfotózta megyénket. Ez az akció Gönczi somogyi gyermekérettel kapcsolatos kutatásaihoz fűződött. Gönczi utóda, a költőként országosan is ismert Takáts Gyula a szőlészet, borászat tematikát fotózta. A 60-as évektől jelentősen Knézi Juditnak a somogy népi építkezéssel, a temetkezési szokásokkal, a babona- és hiedelemvilággal kapcsolatos gyűjtései, melyeket fényképekkel is dokumentált. A 70-es években egyetemisták szakmai gyakorlatok során karádi és Babócsa környéki gyűjtései felvételeit helyezik el a néprajzi fotógyűjteményben.

Mindezek ismeretében egyértelmű, hogy szakmám, az újkortörténeti muzeológia érdeklődése a fénykép iránt tágabb és sokrétűbb, mint más muzeológiai szakágaké. Annál is inkább, mivel magának a fotózásnak a felfedezése is az újkorra (1839-40-re) esik.

Számunkra nemcsak a fénykép tartalma izgalmas, hanem az is, hogy kik és mikor mit fényképeztek és milyen célból. Nem mellékes az sem, hogy ezt a tevékenységüket milyen technikai eszközök tették lehetővé, ezek az eszközök hogyan fejlődtek a dagerrotípiá készítésétől napjaink korszerű technikáig. Mindebből következik, hogy nem csupán a fotográfiákat gyűjtjük, hanem a fotózás technikai eszközeit is.

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága újkortörténeti fotógyűjteménye hozzávetőleg 124 ezer fotót (51 318 db negatív és 72 740 db pozitív felvételt) számlál. Legkorábbi darabjai - bár néhány ferrotípiával is rendelkezünk - a múlt század második feléből valók. Ebben az időben vált ugyanis általánossá a fényképezésben gyökeres változást eredményező, s kiváltképp jóval olcsóbb ún. nedves eljárás. Ez idő tájt (1863-ban) telepedett le Kaposváron Langsfeld Mór fényképész-mester, kinek szakmabeli tudását, igényességét nem lehet az őt követő, későbbi fényképészekéhez hasonlítani. Az 1870-es évekre Langsfeld a Dunántúl egyik legjelesebb fotográfusa lett. (Erre a mostani, az „Érték a fotóban” címmel rendezett fotótárlatra küldött válogatásunk is részben az ő munkáit mutatja be.)

Fényképgyűjteményünkben a művészfotók kivételével valamennyi fényképzési műfaj - akár a portré, a csoportkép, a zsáner-, a város- és falukép, a riportfelvétel - megtalálható. (Ugyan bátran állíthatjuk, hogy a maga nemében egy Langsfeld-kvalitású fényképész is művészt alkotott.)

Míg gyűjteményünk korban az 1860-as évektől napjainkig terjed, tematikája a Somogy történetére, az itt élt és élő emberek életére és környezetére vonatkozó felvételeket tartalmazza. Nemcsak a régi városképek, az egykori munkaeszközök és termelési eljárások rögzülnek az immár tömegesen gyártott fotózás révén. Megörökítődik a letűnt kor emberének gondolkodását, életmódját kifejező környezetkultúra, sőt, a társadalmi magatartásformák együttese is. Áruklodóak a beállítások is, a felvevő jól ismert pózokra ösztökélése.

Vajon mit s hogyan tart felvételre érdemesnek a fényképész? Ez is igen sokat elárul a korábbi időszakok viselkedési és társadalmi presztizs-normatíváiról.

„Ősleltárkönyvünk” tanúsága szerint újkortörténeti tematikájú fénykép szinte megjelenése pillanatától fogva bekerült múzeumunk jogelődjének, a Somogy Megyei Múzeum Egyesületnek a gyűjteményébe, s az újkortörténeti muzeológia megjelenése előtt (azaz 1960 előtt) is gyarapították. Az 1960-as évektől, különösen az utóbbi évtizedben, az újkorkutatás fellendülésével a szakemberek egyre több figyelmet szenteltek a fotónak, hiszen felismerték, hogy az utóbbi 100 év története magukon a fotókon is megjelenik. Ennek ellenére a fotó az 1980-as évekig nem kapta meg az öt megillető rangot (ld. a 60-as, 70-es évek két- vagy háromdimenziós vitáit), nem tekintették műtárgynak, múzeumba valónak. Szívósan tartotta magát - és a laikusoknál tartja még tán ma is - az a nézet, hogy műtárgy csak az lehet, mely - egyediségével, anyagának nemességével - unikális értéket képvisel. Holott a fotózás kiterjedése az élet minden területére minőségileg új forrástípust teremtett. Olyat, amely a cselekvéssel (azaz az expozícióval) azonos időben, utólagos ferdítések lehetőségét kizáróan jön létre, azaz nem úgy, mint ez akár az írott, akár a szóbeli forrásoknál rendszeres, s amely ráadásul a pillanatnyiságnak az emlékezetből hamar kieső idősíkját örökíti meg. S mint minden történeti forrás, emléke mindannak a technikai eljárásnak, amellyel létrehozták és tanúja annak a társadalmi életformának, melynek mint „tárgy” részese volt.

Egy-egy konferencia - így ez a mostani is - jó alkalom a mérlegelésre: mi az, amivel rendelkezünk, hol tartunk a feldolgozásban, a gyűjtemény feltárásában, a kutatások eredményeinek tudatosításában szűkebb és tágabb hazánkban egyaránt.

Ahhoz, hogy képet alkothassunk a gyűjtemény jellegéről, át kell tekintenünk, mit tartottak fontosnak elődeink a gyűjteményben elhelyezni.

Egy-egy múzeumi fotógyűjtemény hosszú időn keresztül alakul ki. Mind a fényképek készítésének, mind azok összegyűjtésének szándékai sokfélék. Az újkortörténeti fotógyűjtés korszakait - a somogyi múzeumalapító Gönczi Ferenc munkásságától napjaink gyakorlatáig - elemezve nyilvánvaló, hogy az újkortörténeti muzeológia számára mi az érték a fotóban.

Az újkortörténeti fotógyűjtés korszakai Somogyban

A kezdetekről az az ős fotóleltárkönyv tanúskodik, melyet a múzeumegyesületi időkből (1925-től) Gönczi Ferenc, a múzeum egyszemélyes mindenese vezetett a maga elgondolása szerint. Sajnos, számos, mai szempontból fontos adatot nem tartott még érdemesnek feltüntetni: hiányzik a fotós neve, gyakran a felvétel készítésének időpontja, s az, hogy a kép milyen célra készült. Számára viszont az érték a fotóban nyilvánvaló volt. Erre utal, hogy általában gondosan feltüntette a fotó értékét még ajándékozás esetén is. (Érdekességként említem meg, hogy általában kép pengőt írt be fényképenként, s lehetőleg mindegyikből két példányt szerzett be).

Bár maga Gönczi néprajztudós volt, érdeklődési köre ezen kívül is sokféle fotótémára kiterjedt. Gyűjtötte a saját kora polgári életének ünnepnapjait (pl. szoborleleplezés, főispán beiktatás, a tisztviselői kar portréi stb.) megörökítő felvételeket, a számára még közelmúltbeli első világháborús fotográfiákat (katonai csoportképek, táborigenitális, a lövészárkok élete, katonasírok) éppúgy, mint az újkori magyar történelem jeles személyiségeinek (Deák Ferencről Móra Ferencig) portréit. A bejegyzések sokat sejtetnek az azóta már elveszett, elkallódott képek tartalmáról: mint pl. „Ottó, a trónkövetelő” egy 1936-os felvételen. Érde-

kessége a gyűjteménynek továbbá az a képegyüttes, mely a kaposvári Magyar Királyi Törvényszék ajándékaként 1925-ben került az anyagba, mely bűnözőket, rabokat örökít meg. A bilincsbevert rabok műtermi felvételeken láthatóak, s ez már a bűnügyi fotónyilvántartás kezdeteit tanúsítja. Gönczi Ferencnek mint A somogy betyárvilág című könyv szerzőjének ezirányú érdeklődése érthető volt. 1932-ben kerül a gyűjteménybe az a fényképsorozat, mely a XX. század eleji Kaposvárt örökíti meg. Az értékes kollekción Bereczk Sándor ny. városi tanácsosnak, A Kaposvár rendezett tanácsú város története és fejlődése című, 1925-ben megjelent várostörténeti monográfia szerzőjének ajándéka volt. A képeket a már említett Langsfeld Mór készítette a város történetét ismertető könyv számára. A városképek együttesét Gönczi tudatos gyűjtőmunkával egészítette ki. De ajándékként a város legjobb fotográfusainak egy-egy felvételét is megszerezte. Így kerülnek be képek Szatmári Bélától, Grábner Gyulától. Ők a fotós szakma helyi kiválóságai voltak, s részben örökítették azt a szakmabeli igényességet, melyet az egykori Langsfeld műhely képviselt. Felvételeik a helyi ipari létesítményeket, vállalatokat, intézményeket, a helyi közélet eseményeit örökítik meg.

A Gönczi időszakban kerül a gyűjteménybe két fotóalbum. Az egyik Dr. Vének György polgármester tízéves polgármesteri jubileuma alkalmából készült 1932-ben. (Őt egyébként csak Virágos Gyurka néven emlegették a kaposiak a „virágos Kaposvár” - kampányok miatt s a nevét az akkori divat jegyében Kaposváry Györgyre magyarosította 1934-ben.) Az emlékalbum színezett fotográfiái Kaposvár „új létesítményeit” örökítik meg. A középületek mellett a városi tisztviselői kar portréit is tartalmazza. A másik album Nagyné Csorba Mária polgári iskolai igazgatónő hagyatékából kerül a gyűjteménybe 1947-ben, melyet Gönczi mint rokon szerez meg „tíz pengő” értékben. Ma már csak mint viseleti albumot értékelhetjük a zömmel az 1870-es évekből származó vizitkártyákkal és kabinet-fotókkal teli veretes kötetet. Gönczi Ferenc 1948-ban, 87 éves korában bekövetkező halálát követően már sajnos nem akadt kutató, aki az album rendezési szempontjait megfejtené volna.

Formálódik az újkortörténeti muzeológia

Az újabb korszakot a múzeum történetében Takáts Gyula neve fémjelzi, aki 1951-től, több mint két évtizedig állt a múzeum élén. Ebben az időben a megyei múzeumban képviselt valamennyi tudományág számára szolgáló közös fotóleltárkönyvet vezettek. A fotóleltárkönyv tudományág rovata a hagyományos muzeológiai szakágak megnevezésén kívül (régészet, néprajz, művészettörténet) olyan kategóriákat tartalmaz, mint pl. „helytörténet”, „műemléki”, „legújabbkori”, „várostörténeti”, „irodalomtörténet”, „múzeumtörténet”. Ennek az a magyarázata, hogy bár fontosnak tartották a képek begyűjtését, ám az újkortörténeti muzeológia hiányában számos terület gazdátlanul, lefedetlenül maradt. Ebben hozott gyökeres változást 1960-61-ben az, amikor Andrassy Antal személyében (az azóta elhunyt történészről van szó, aki később, 1988-ban a Somogy Megyei Levéltár igazgatója lett) olyan szakembert kapott az intézmény, aki úttörő szerepet vállalt abban, hogy Somogyban is kibontakozhasson a történeti muzeológia gyakorlata.

Az 1960-as, 70-es évek

Andrássy a Gönczi féle hagyományt folytatta abbeli törekvésében, hogy figyelme elsődlegesen a kortárs világra, a város történéseire irányult. (Itt tartom szükségesnek megjegyezni, hogy mindazidáig egyetlen városa volt megyénknek, ti. Kaposvár, mely az idén múlt 120 éves. Jelenleg Somogyban tizenkét város található. Siófok 1969-től, Nagyatád 1971-től, Marcali 1977-től, Barcs 1978-tól, Boglárlelle 1986-tól, Csurgó, Tab, Fonyód 1989-től, Balatonföldvár, Lengyeltóti 1992-től számítva nyert városi rangot. Boglárlelle 1991-ben Balatonlelle és Balatonboglár városokra vált szét.)

Andrássynak törekvéseiben segítségére volt, hogy a megye akkori napilapjától gazdag archív fotóanyagot kapott az intézmény. A felvételek az 50-es évek második felének helyi eseményeit örökítik meg. Hozzá kell tennünk mindehhez, hogy természetesen a kor kimondott és kimondatlan „elvárásainak” megfelelően a múzeum tevékenységében is érvényesült a munkásmozgalom-orientáltság és a propagandisztikus jelleg. Jelzik ezt az 1958-ból származó sajtófotók is, amelyek a „míg a múltban” sivárságát, elmaradott világát voltak hivatottak szembehelyezni az „addig ma már” vívmányaival.

A kampányjelleg érvényesül eleinte Andrássy Antal távozása után Rózsai Ágnes munkájában, 1967-ben. Ekkor van ugyanis a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” ötvenedik évfordulója s már ettől kezdve folyik a készülődés a magyar tanácsköztársaság 1969-es ünneplésére. Ezt az adott helyzetet figyelembe véve szakmai szempontból pozitívumként említhetjük, hogy nem elégedtek meg a központi dokumentumokkal, hanem a helyi munkásmozgalmi múlt feltárására törekedtek. Rózsai feldolgozta a korabeli somogyi sajtót és az MSZMP megyei archívumából pedig archív felvételeket kapott másolatkészítés céljára.

Az iméntieknél jelentősebb változás az, hogy fotónyilvántartásunk elsőként ekkoriban, egészen pontosan 1967-től különül el az ún. „közös” fotóleltártól. (A többi tudományág fotóanyagának nyilvántartása viszont 1981-ig a régi szisztema szerint megmaradt.)

1967-től a Somogyi Néplap MTI fotókkal látja el a múzeumot. Ezek a Kádár-féle konszolidáció jegyében született felvételek mai szemmel nézve rendkívül érdekesek. Az épülő szocialista Magyarországról s benne Somogy megyéről tudósítanak. Szerepelnek rajtuk nagyberuházást igénylő építkezések éppúgy, mint a hétköznapi embereknek szóló, megnyugvást keltő képsorok arról, hogy rendben vannak dolgaink. Íme néhány jellemző képaláírás a kollekciónál: „A siófoki kenyérgyár dolgozója a tészta súlyát ellenőrzi. Önkiszolgáló boltok nyílnak. Felújítják a pécs-barcsi vasúti pályát. Poliesztertetős kertmozi épül Balatonlellén. Nylon presszó nyílt Siófokon (1962). A szentai általános iskola cigánytanulói.” És így tovább.

1970-ben újabb kampány következik: a „felszabadulás 25. V. I. Lenin születésének pedig a 100. évfordulója. Mindezt a világháborúkkal kapcsolatos s annak előzményeit dokumentáló képanyag begyűjtése is jelzi. A kényszerpálya szerencsére nem eredményezett egyoldalú, torz gyűjteménystruktúrát. A korszerű, az időt álló szemlélet érvényesítése a gyűjtőmunkában és a kiállításokon köztudomásúan nem a tematikától, hanem az alkalmazott szakember tudományos felkészültségétől, lelkiismeretétől, az alkalmazott módszerektől függ. Ennek köszönhetően került a

gyűjteménybe a Horthy kor somogyi ifjúsági mozgalmát (cserkészlet, leventemozgalm) megőrkítő kollektív, s vásárlás során somogy híres szülőiteinek (pl. Nagyatádi Szabó István, Kónyi Manó, Kálmán Imre), valamint az első kaposvári fényképészeknek, Langsfeld Mórnak a portréja.

A muzeológus hadtörténet iránti vonzalmát sejtetik azok a nagyszámú katonafelvételek, melyek az 1970-es évek elején kerülnek nyilvántartásba. A felvételek pályázati akciók, ajándékozás és tudatos gyűjtés eredményeként kerülnek be. Sajnos, töredékükről rendelkezünk csak információval. Kevés ideje maradt a muzeológusnak azzal foglalkozni, amire valójában egy regionális múzeum újkortörténésze hivatott.

Rózsai távoztával a megyei múzeumban az újkortörténeti adatgyűjtés 1975 és 1977 között szünetelt. A gyűjteményt Marcaliba, a Munkásmozgalmi Múzeumba szállították. 1977-ben pedig újra a kaposvári múzeumba telepítik vissza.

Ezekről az évekről az 1978-as múzeumi évkönyvben így számol be az akkori múzeumigazgató, Honfi István: „... A Marcaliban működő újkortörténész 1976-ban kivált a múzeumi szervezetből, de bebizonyosodott az is, hogy Marcaliban nem lehet eredményesen megalapozni a megyei történeti muzeológiát. Ezért 1977-ben visszatelepítettük a gyűjteményt Kaposvárra, s a Rippl-Rónai Múzeum újonnan kinevezett újkortörténészeinek gondjaira bíztuk...” (Ld. Somogyi Múzeumok Közleményei III. Kaposvár, 1978. 543. p.)

Nem tett jót az anyagnak a költözés és a többszöri szakembercseré sem. Hiszen a távozók magukkal vitték mindazt a tudást is, ami az általuk begyűjtött anyagra vonatkozott.

A 80-as évek

Az elmúlt évtizedben folyamatosan javultak a személyi és tárgyi feltételek. Már lehetőség volt arra, hogy a „kötelező” évfordulós kiállítások megrendezése mellett nagyobb figyelmet szenteljünk a gyűjtemények feldolgozására.

1984-ben a volt vármegyeháza klasszicista épületébe költöztünk. Ezzel a munkafeltételek és a raktározási körülmények is kedvezőbbé váltak. A szakma „egymuzeológusos” ellátottságát időnként két-három muzeológus és ugyanennyi gyűjteménykezelő alkalmazása váltotta fel. 1984-ben újkortörténeti osztály szerveződött.

A 80-as évek eleje az újrakezdés jegyében telik. „Rendet kell tenni” a gyűjteményben, folytatni a fotók esetében az anyag elkülönítését, a hagyományozott törzsanyagról információkat szerzni, hogy a szaknyilvántartást elkészíthessük. (Ez jónéhány esetben nem valósulhatott meg maradéktalanul.) Takács Éva, aki 1980-ban veszi át a gyűjteményt, tisztában volt a fénykép forrásértékével. Vezetésével volt osztályunk arra törekedett, hogy a meglévő fotógyűjteményt kiegészítse. A fénykép nemcsak különleges forrásértéke miatt kerül jelentős mennyiségben a gyűjteménybe, hanem azért is, mivel az intézmény korlátozott anyagi forrásokat biztosított gyűjteménygyarapításra. Ezért az olcsón, sőt sok esetben ingyen, ajándékba kapott „tárgyak” megszerzésére volt csak igazán lehetőségünk. Így jutottunk nagy számú archív fotóhoz és képeslaphoz.

Az elmúlt évtized gyarapodásából csak a legfontosabbak megemlézésére szorítkozom. Tervszerűen folyt a kurrens városképi fotók készítése mellett a megye temetőinek fotózása. Hagyatéki anyaggal is kerültek be fotók. Közülük kiemel-

kedik Wollák József kaposvári kereskedő családjának fényképgyűjteménye, mely számos felvételt tartalmaz a család mindennapi életéről. Érdekessége a gyűjteménynek az a képegyütes, melyet egy kaposvári tengerész tiszt készített a „Somogy” tengerjáró hajó 1982. augusztus-októberi útján. A képek a hajón élők életét, a kikötőket, az ott folyó munkálatokat, az egzotikus úti élményeket örökítik meg.

Meghirdetett fotópályázataink révén értékes családtörténeti, helytörténeti dokumentumokat kaptunk olyan helyekről, ahonnan eddig még nem rendelkezünk fotográfiákkal. A két világháború közti Kötcséről egy helyi lakos állított össze pályázati anyagot. A felvételek egy helyi vegyeskereskedő és családja fényképein kívül a korabeli falu- és utcaképet is tartalmazzák. A kismemesi udvarházak képei - köztük a pl. a Roboz családé - mellett a parasztházak fotói is szerepelnek a kollekciónban, mely az egykori kötcsi aranyifjak mulatozásával, szórakozásával kapcsolatos zsáner- és csoportképekkel egészül ki.

A korábbi gyűjtemény kiegészítéséhez gyakran a véletlen is hozzásegített. Több mint 600 darabból áll az a fényképegyütes, melyet 1985-ben a kaposvári izraelita temető ravatalozójából mentettünk meg az enyészettől. A múlt század végén s az 1920-as, 30-as években keletkezett, zömmel kaposvári műhelyekből származó felvételek a háború alatt elhurcolt, elpusztult zsidó családok hozzátartozóit ábrázolják. Egyéb ingóságai - így az egykori képkeretek is - a szabad préda martalékaul estek. A képeket 1981-ig a kaposvári zsinagógában őrizték. Az épületet azonban életveszélyessé nyilvánították. 1981-ben felrobbantották. A hitközség nem tárolta tovább az erősen szennyezett, kopott fotográfiákat. Megsemmisítésüket tervezték. Szerencsére idejében érkeztünk... A képek tisztítása, konzerválása sajnos csak ez évben vette kezdetét.

Gyűjteményünk az idők folyamán egyre teljesebbé vált. A 80-as évek második felében már nemcsak az ábrázolt téma érdekelt bennünket, a gyűjtemény továbbfejlesztése, szakszerű feldolgozása érdekében a kollekción somogyi, főleg kaposvári fényképészműhelyekből származó fotókkal egészül ki. A fotók hátlapjának emblémái ugyanis gyakran segítenek a képek datálásában is.

Míg fotóink különböző kiállításokon több ízben is bemutatásra kerültek már, a fényképalbumaink jobbára a raktárban porosodnak. A századfordulón készült veretes, míves családi albumok mellett a helyi nemesi családok hétköznapi életéről tudósító naplókcal is rendelkezünk, melyeket az egykori tulajdonos amatőr fényképekkel illusztrált (pl. gr. Niczky-Esterházy Margit valamint a gr. Somasich család naplója). A kaposvári cserkészek táborozásairól, a katonaeletről, egy-egy község előjáróiról készült albumaink századunk első feléről tanúskodnak.

A XX. század második felének jellegzetes felvételei a rendszerváltásnak köszönhetően kerülnek hozzánk. Az eladdig becsben tartott relikviák ekkor egyszeriben feleslegessé, „leselejtezendővé” váltak az egyes intézményeknél. Így jó esetben nevezhető, hogy ezek a múzeumba kerültek s nem a kukába. A tanácsi és pártintézményeknél felhalmozott fényképek és albumok nemcsak a politikai és mozgalmi életéről szólnak. Különbőféle üzemek, vállalatok, kulturális intézmények képes híradói mellett a korszak létesítményeiről, rendezvényeiről (vásárok, a Ki mit tud? megyei döntője stb.) is tudósítanak.

Fotógyűjteményünk 1990-91-ben a kaposvári Mozi-Múzeum megszűntével közel 50 ezer film standfotójával gyarapodott. Ezek feldolgozásával még adósak vagyunk.

A fotózás technikai eszközeinek gyűjtése is még a 80-as években, a kintotechnika-történettel összefüggésben kezdődött. Mostanára már a somogyiak által egykoron használt amatőr és műtermi gépek együttesének mutatós és szép anyagával rendelkezünk, melyet a megyei múzeum kinotechnika-történeti kiállításán mutatunk be.

Tavaly egy marcali fényképész mestertől vettük meg a kiállításon szereplő, századfordulóról származó műtermi fényképezőgépet. Az idén 30-as évekbeli gépeket vásároltunk a Sellman műhelyből.

A fényképezés somogyi múltjáról gyakorta beszélgetünk a Somogyi Hírlap fényképészével, a Somogy szerzte közismert Király Béla bácsival. A szakma csínját-bínját még édesapjától, Király János fényképész mestertől tanulta. 1936-ban vette át tőle az üzletet. Ő már jobbára amatőr munkák kidolgozására szakosodott. Az amatőr fényképezés széleskörű elterjedése, az egyre korszerűbb technika háttérbe szorította a műtermi fényképész ipart, amely hajdanán elit szakmának számított. Előfordult gyakran, hogy az amatőr jobbat produkált, mint a felszínes tudású, igénytelenebb, „csak” a pénzre hajtó mester. A szama nimbusza alábbszállt. Az ipart a megjelenő újabb igények fejlesztették tovább. (Ld. a különböző alkalmazott célok pl. sajtófotó, reklámfotó stb.) A XX. századra a vizuális tömegkultúra - a tömeges fotózás, filmezés, televíziózás, videózás - korszakát éljük. A technika egyre jobbat és újabbat produkál. Halló és látó chipeket mutatnak be az akadémián...

Korunk történész muzeológusai nem elégedhetnek meg a vizuális tömegkultúra kezdeti etapjainak gyűjtésével. Ezért örültünk annak, hogy tavaly megkaptuk ajándékba a Somogyi Néplap egykori képtáviróját. A Néva névre hallgató öreg masina hozzávetőleg harminc évig üzemelt a szerkesztőségben. Elektromos, vezetékes úton működött; a budapesti MTI naponta ezen keresztül továbbította az aktuális fotókat a szerkesztőségbe, elég jó minőségben. Az MTI-ben levő adókészülék elektromos jelekké bontotta a képet, majd telefonvonalon továbbítva érkezett meg a kép a szerkesztőségbe, a fogadó gép az elektromos jeleket visszaalakította képpé. A vevőkészülékhez külön kazetta tartozott, melyben fotópapírt helyeztek el. (Pótkazetta is volt a gyors csere lehetőségének biztosítására.) Az ügyeletes fotós ebben a készütségi állapotban várta a Pestről jövő képet. Így volt lehetséges, hogy a lap a világ bármely tájáról jövő képes információt megkaphassa, s a következő napon az olvasók láthassák, mi történt a nagyvilágban. Az öreg Néva már egy éve nem működik, vezetékei kiszáradtak, múzeumi tárgy lett, bár a kazettában még ott van készenlétben a fotópapír.

RÉGI EGRI KÉPEKRŐL

Pető Ernő

(Dobó István Vármúzeum, Eger)

A Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága fennhatósága alá tartozó múzeumok közül háromnak a gyűjteményeiben találhatóak fotók. Ezek az egri Dobó István Vármúzeum, a gyöngyösi Mátra Múzeum és a hatvani Hatvany Lajos Múzeum. Jóllehet ezek közül jelentősebb történeti fotógyűjteménnyel egyedül az egri Dobó István Vármúzeum bír.

A Hatvany Lajos Múzeum elsősorban városi múzeumi feladatokat betöltve nem tekintette kiemelt területnek történeti fotógyűjtemény kiépítését, lévén múzeumszervezési és személyi problémák miatt a múzeum más gyűjteményeinek kiépítése is rendszertelenül folyt. A gyöngyösi Mátra Múzeumban az utóbbi években a személyi feltételek megteremtésével párhuzamosan alakult ki és fejlődött a történeti fotó- és képeplapgyűjtemény. Feladatul a helytörténet képi illusztrálását; a városkép, az épületek változásának dokumentálását; a helyi félmúlt fontosabb prominenseinek, azok családjának bemutatását tartják. Különösen fontos az 1917-es tűzvész - mely a város centrumát, jelentősebb középületeit csaknem teljesen elpusztította, s a visszaépítés, a rehabilitáció csak részlegesen valósult meg - előtti állapot dokumentálása. Mindkét városban a helyi fotográfusok, a helyi fotózás története mind a mai napig kutatásra váró terület.

A megye múzeumai közül a legtöbb fotót az egri Dobó István Vármúzeum őrzi. Gyűjteménytörténeti és múzeumszervezési okokból az itt található fotók több gyűjteményegységben találhatóak. Nem képeznek egyetlen, áttekinthetően felépített gyűjteményt. Ennek elsősorban szemléleti, de ezzel összefüggően személyi okai is vannak. A fotókat más gyűjteményeknek alárendelten kiegészítő gyűjteménynek tekintették. A néprajz területén, a gyűjtőutakon mint munkafotókat használták valamilyen esemény (ünnep, lakodalom, jeles nap stb.), vagy építmény (ház, kalyiba, kemence stb.) megörökítésére, dokumentálására. A történeti vizsgálódásokban pedig a várostörténet forrásaiként jöttek szóba. A múzeum kiállításain installációs, kiegészítő, hangulatfestő szerepet kaptak a képek. Ez a szemlélet annak ellenére uralkodott, hogy a fotógyűjtemények - bár a saját intézményen belül messze nem tartoznak a legjelentősebbek közé - a hasonló nagyságrendű városok múzeumaival összehasonlítva, általában nem tűnnek szegényebbnek azoknál.

A gyűjtemény valódi súlyának felismerését nehezítették az intézménnyel szembeni külső elvárások is. Az egri múzeum, az ország egyik leglátogatottabb

helyeként az egri vár területén található. Az idegenforgalmi és a néhány évvel ezelőtti nemzettudati igények következtében a középkor és a kora újkor vált szinte kizárólagosan a bemutatandó korszakká. A polgárosodás fogalmának és folyamatának hivatalos újraértelmezésével az előbb vázolt nemzettudati beállítódás változásával, immár a fotótechnikát használó korszakok is a helyükre kerültek.

Végül a legprofánabb, személyi ok: általában azt tapasztalhatjuk, hogy azokban az intézményekben van jelentősebb elkülönített fotógyűjtemény s folyik tervszerű fejlesztés és kutatás, ahol a fotózás által „megfertőzött” szakember működik. Az egri múzeum szerencséje, hogy bár munkatársai érintőlegesen foglalkoztak a vizuális megőrkítés ezen ágával, eközben mintegy mellékesen értékes fotóanyagot gyűjtöttek egybe és dolgoztak fel. (1.) A város fotótörténete, régi fotósainak működése jórészt feltáratlan.

Mint már említettük a múzeum több gyűjteménye is tartalmaz fotókat, s ezek közül csak az egyik a kiemelten kezelt történeti fotógyűjtemény. Helyzetünket nehezíti, hogy a gyűjtemények kialakítása, illetve szétválasztása során nem lett kellő pontossággal tisztázva egy-egy egység kiterjedése, kompetenciája. Ezért néhány gyűjtemény egymásba folyik, átfedések alakultak ki, konkrét esetekben nem lehet megmondani, hogy adott fotók miért az egyik, vagy miért a másik gyűjteménybe kerültek.

Az előbbieket figyelembevéve négy nagyobb egységet különíthetünk el.

1. Fotóadattár

2. Különböző gyűjteményekben a fő profiltól eltérően kiegészítésként lévő fotók (képzőművészeti, iparművészeti, irodalomtörténeti gyűjtemények, történeti adattár)

3. Néprajzi adattár

4. Legújabbkori történeti fotódokumentációs gyűjtemény

A továbbiakban nézzük, milyen főbb elkülöníthető kiemelkedő részeket tartalmaznak a felsorolt gyűjtemények!

1. Fotóadattár

Hivatalosan más gyűjteményeknek alárendelt, úgynevezett kiegészítő gyűjtemény. Összesen 78 800 tételt tartalmaz, ebből 8 600 diaképet. A fotóadattárat a múzeum fotósa vezeti, aki a szokásos múzeumi feladatokat látja el. Tárgyfotókat, munkafotókat készít, fotózza a kiállításokat, közreműködik a katalógusok és egyéb kiadványok elkészítésében. (2.) Ma már az így keletkezett anyag tárolására szolgál a fotóadattár.

A múzeum története során azonban viszonylag későn alakultak ki a tiszta profilú gyűjtemények. Ez a folyamat lassan, vontatottan, sőt időnként esetlegesen haladt. A különálló néprajzi és történeti fotóegyüttes felállításáig a fotóadattár szolgált valamennyi fénykép, dia és egyéb technikával készített fotódokumentum őrzésére. Ennek megfelelően az anyag igen heterogén volt és maradt. Vizsgálódásunk során a publikációknál is nagyobb pontossággal nyomon lehet követni a múzeum mindenkori prominenseinek érdeklődését, annak változásait, hogy a néprajz és a helytörténet mikor, mely részterületei felé fordultak. Így kiemelt tételszámmal szerepelnek az adattárban a néprajzi lakóházátípusok az észak-hevesi-nógrádi hosszú, emelt, faverendás palóházaktól egészen a jászok alföldi stílusú

fehér vályogépületeiig. Nagy számban találhatunk viseletekről, textíliákról, kerámiákról és egyéb népművészeti tárgyokról készült felvételeket. Általában kisebb számban szerepelnek a városi eseményekről, a mindennapokról tudósító fotók. Nagy számban találhatunk viszont protokollfotókat. (3.) Az intézmény tudatosan épített mítoszából és idegenforgalmából következően elég rendszeresen látogatták hivatalos állami vendégek, ezek emlékéért őrzik a fotók és - főleg az éremgyűjteményben - egyéb reliktumok. Az utóbbi években a jelen pillanatának történeti-tudati felértékelődésével a mindennapok megörökítése fontosságának felismerésével, a felgyorsuló politikai-közéleti eseményeken túl is igyekszünk dokumentálni a város hétköznapi eseményeit, épületeit, szokásait. A fotóadattár összességében jól feldolgozott, témakör, címszó és keletkezési hely szerint mutatózott, kutatásra, illusztrálásra jól használható gyűjtemény.

2. Különböző gyűjteményekben a fő profiltól eltérően kiegészítésként lévő fotók

A képzőművészeti, iparművészeti, irodalomtörténeti gyűjteményekben és a történeti adattárban található képek, üvegnegatívak tartoznak e körbe. Közös jellemzőjük, hogy egy nagyobb egység, többnyire hagyaték részeként kerültek a múzeumba.

A képzőművészeti gyűjteményben található a múzeum művészileg legértékesebb fotóegyüttese a Kepes György művészetét, munkásságát bemutató kollekción. A ma az Egyesült Államokban élő idős művész Eger városának adományozta munkáinak egy részét, mely Kepes fotóművészi tevékenységének fontos műveit is tartalmazza. Kepes György bár elsősorban festőként lett világhírű, de már pályakezdéséről foglalkoztatta a fotózásban rejlő kifejezési lehetőség. Moholy-Nagy mellett Berlinben ismerte meg az új médiumot. Már az 1930-as években sem a fotó látványkezelő naturalizmusa, hanem az új lehetőségeket nyújtó dimenziók izgatták. A képi struktúrák megújításának lehetőségei, a nézőpont a kompozíció és a plánok kérdései foglalkoztatták. A fotográfia anyagainak és technikájának vizsgálatakor különös figyelmet szentelt a fény és az árnyék szerepének, a fénytel történő képalkotás gyakorlati és elméleti kérdéseinek.

1937-től, immár Amerikában, a chicagói Új Bauhaus fény- és szín tanszakának vezetőjeként fénykísérleteket folytatott a fotográfia és a fényérzékeny anyagok felhasználásával. A pigmentek nélküli fénytel és fényszínekkel történő képalakítás lehetőségeit kutatta. Használta a kamera nélküli fényképezés, a fotogram technikáját. A világháborút követően a látás új dimenzióit térképezte fel a mikro- és makrofotók, az infra- és röntgenfotók segítségével. Azt a természetet mutatta be, mely a szemhez és nem a kamerához szól. Tevékenységével jelentős nemzetközi elismerést aratott, beírva nevét a világ fotótörténetébe. (4.)

Az irodalomtörténeti gyűjtemény része, sőt mintegy gerince Gárdonyi Géza hagyatéka. Az író nem készített felvételeket, de sajátos, paraszti szívóssággal igyekezett megszerezni és gyűjteni mindent, amelynek valamilyen kulturális értéket tulajdonított. Így könyvtára, festmény- és szoborgyűjteménye mellett mintegy 100 db üvegnegatívt is felhalmozott. Ezek az üvegnegatívak fontos öltözőkódéstörténeti dokumentumok, a múlt század második felének női divatváltozásait mutatják be. Divatlapokra emlékeztető pózokban, fiatal dámák

mutatják be alkalmi öltözéküket. Az üvegnegatívok kisebb része szobabelsőt mutat be, székek, asztalok láthatók. Sajnos, mára már több darabon a negatív levált a hordozóanyagról, így a kollekciónak csokulásával, megsemmisülésével fenyeget.

További két személyhez kapcsolódóan kell még említést tenni jelentősebb fotógyűjtésről. Hevesy Sándor, Eger egykori főépítészének hagyatékában is található fényképek. Ezek részint családi, részint épületfotók, melyek feltehetően dokumentációs céllal, elképzeléseket, koncepciókat alátámasztó illusztrációs igényrel készültek. A Hevesy munkásságát kutatók számára a tervrajzok, naplók és levelek, valamint egyéb feljegyzések mellett fontos adalékkal szolgálhatnak.

Röviden említést kell tennünk a történeti adattárban őrzött fotókról is. Ezek egykori vöröskatonák, vagy annak vélt személyek időskori fényképei. A 70-es évek végén készültek. Érdekes megfigyelni, hogy ezek a fényképező szándékával ellentétben, mintegy leleplező dokumentumok. A szegénysorsú idős kisembereket látjuk, végigdolgozott étellel - néhánynál még a képen is van valamilyen szerszám - hétköznapi, egyszerű ruhájukban, láthatóan örülnek, mert fotózzák őket. Ha nem tudnánk, hogy idős vöröskatonák, néha vidéki szociófotóknak néznénk őket.

3. Néprajzi adattár

Nevéből is következően a tájegység néprajzára, ezen belül is elsősorban a szellemi néprajzra vonatkozó információkat, feldolgozásokat tartalmaz. De a gyűjtemény részét képezi mintegy 900 db eredeti fotó és reprodukció is. Az eredeti felvételek nagyobb része a századelőről származó falusi kis- és középparasztok szobáiból előkerült családi fotók. Ezek közismert módon az élet fontosabb eseményeihez kapcsolódnak (házasság, a fiú bevonulása, a gyermekek felnőttéérése stb.). Mivel ezek a képek egy-egy nagyobb kollekciónak részeként kerültek a gyűjteménybe, bútorokkal, textilekkel, viseletekkel együtt, nem látszott célszerűnek tárgytípusonként szétválasztani őket. A gyűjtemény kisebbik részét a gyűjtőutakról származó felvételek és reprodukciók alkotják. Ezek a néprajz klasszikus tárgykörén belül maradvá örökítenek meg valamilyen népszokást, eseményt.

4. Legújabbkori történeti fotódokumentációs gyűjtemény

Témánk szempontjából a legfontosabb egység. Ez tartalmazza a történeti jellegű felvételeket a városképeken, a családi képeken és albumokon túl a különböző eseményfotókon át egészen az 1970-80-as évekből származó szociófotókig.

A legújabbkori történeti fotódokumentációs gyűjtemény 1974-ben állítódott föl és két leltárkönyvben a legutóbbi időig 2 895 leltározott tételt tartalmaz. Egy leltári szám alatt több fotó (album) is lehetséges.

A gyűjtemény felépítése esetleges, s fejlesztése sem mindig tematikus átgondoltsággal történt. Ennek ellenére vannak értékesebb darabok, fontos együttesek, melyek több részterületet jól reprezentálnak. 17 db dagerrotípiával rendelkezünk, mely a gyűjtemény egyedül publikált része, (3.) emellett két ferrotípiát is őrzünk (két egri polgár képe a századfordulóról). Sajnos, ezek többségének állapota a restaurálás ellenére sem kielégítő. A rézlemezokről eltűnőben vannak a képek, s mára oda jutottunk, hogy az eredeti állapotot csak reprodukciókon tudjuk bemutatni.

A gyűjtemény mintegy 80 db üvegnegatívot is tartalmaz, melyek döntő többsége századelős városábrázolás, illetve szobabelsőket, enteriőröket bemutató negatív.

A városábrázolásokkal jutottunk el a gyűjtemény számarányát tekintve legjelentősebb típusához. Múlt század végi pozitív papírképektől, üvegnegatívokon át egészen az 1970-es évekig igen sok városábrázolás van a birtokunkban. Jóllehet ezek döntő többsége a Horthy-korszaktól a közelmúltig terjedő időszakban keletkezett, mindenképp ki kell térni néhány századfordulós felvételre, s két akkor élő és működő fényképészre.

Az egri fotózás elindítója volt Kiss József fényképész, akinek életéről ugyan keveset tudunk, de azt bizton állíthatjuk, hogy az 1890-es évek végén állandó műtermet tartott fenn Eger városában, a Káptalan utcában. Abból, hogy a fényképezést főállásban művelte, már képet alkothatunk a megrendelők igényeiről, a fotóztatás elterjedtségéről. Legrégebbi fennmaradt képét 1897-ben készítette. Ez az egri főutcát ábrázolja; sárosan, kocsistól, járókelőstől. Azt, hogy a fényképezés mégsem lehetett mindennapos dolog, mutatja, hogy valamennyi gyalogos megállt s felénk tekintve nézi, mit csinál Kiss azzal a masinával. E felvétel a legrégebbi fennmaradt egri fotó. Bár múzeumunk őriz - elsősorban a családi képek és az albumok felvételei között - régebben készült fotókat, azonban ezek vagy külhoni területeken (Németország, Ausztria), vagy a felvidéki nagyvárosokban (Kassa, Besztercebánya, Eperjes) készültek. Sajnos, Kiss Józseftől a már említett képen kívül csak néhány városi- és személyábrázolás maradt fenn, így munkásságának egészéről, méreteiről ma még nem adhatunk végleges képet.

A városábrázolásoknál kell említést tenni a műfaj helyi klasszikusáról, Steinhauser Ágostonról. Steinhauser Ágoston az egri felső jómódú rétegekhez tartozott, a város frekventált helyén, a Kossuth tér (a mai Dobó tér) sarkán lévő polgári lakóház emeletén lakott, s háza földszintjén ruhaüzletet és varrodát működtetett. A helyi kör és társasági élet központi figurája volt. Egyéb tevékenységei mellett amatőr fényképészként működött. Számos üvegnegatívot készített, melynek egy része fennmaradt. (6.) Mivel megtehetette, hogy nem megrendelésre dolgozott, így témaválasztása is igen szerteágazó lehetett. A fontosabb épületek, utcák megörökítése mellett találunk családi fotókat, életképeket, szórakozó, mulatozó társaságot, sőt legérdekesebb felvételén egy autóbalesetet örökített meg, még a botkormányos időkben.

A gyűjteményben már számarányuknál fogva is kiemelt szerepet játszanak a személyeket ábrázoló fotók, családi fényképek, csoportképek, albumok. Ezek fontos történeti forrást is képezhetnek, túl az öltözképből levonható, társadalmi hovatartozásra vonatkozó következtetéseken, a kiegészítőkön (hajviselet, övek, tárgyak) át, egyéb járulékos elemeken keresztül még a jellemre és a gondolkodásmódra is következtethetünk. Gondoljunk csak arra a tényre, hogy nemcsak századunk 60-as éveiben, hanem a múlt század végén is szemléleti politikai hovatartozást fejezett ki a szakáll viselete. (A Kossuth-szakáll viselői, kontra az angolán Wekerle Sándor borotvált arca.)

A legújabbkori történeti fotódokumentációs gyűjtemény fontos elemét képezik, s értékes forrásként fognak szolgálni a kádárizmus alatt a helyi párt és gazdasági vezetők által proletkultus szellemben összeállított albumok. A fotó naturalizmusa

folytán nemcsak azt tükrözi, amit láttatni akarnak vele, hanem ezeken a képeken a valóság más, az összeállítók által hangsúlyozni nem kívánt dimenziói is megjelennek.

Végezetül a múzeum szociofotóiról kell szólnunk. Ezek az 1970-es évek második felében és a 80-as évek elején keletkeztek, s az akkori idők szociál-avantgarde felfogást követve az idős falusi-tanyasi népesség és a cigányság elesett életkörülményeit mutatják be, óhajtott művészi igényel.

Jegyzetek

1. Az egyetlen munka: Csiffáry Gergely: Az egri Dobó István Vármúzeum legújabbkori történeti gyűjteményének dagerrotípiái. In: AGRIA (Az egri múzeum évkönyve) XVI-XVII. 1978-1979. 335-371. p. Eger, 1980.
2. Mindenképp meg kell említenem a múzeum történetének két fotósát, Szederkényiné Kovács Évát és utódát Lónyainé Nagy Évát, akiknek sokat köszönhet a gyűjtemény.
3. Pl.: Vorosilov marsall az Egri Gótikus Palota előtt kezét fog a helyi illetékesekkel. A műfaj legszebb darabja szerintem Babrak Karmal.
4. Kepes György művészete. (Kiállítási katalógus) Írta és szerk.: Lengyel László. Eger, 1992.
5. Lásd bővebben Csiffáry Gergely idézett mű
6. A Steinhäuser-hagyaték nagyobb része ma Pilisly Elemér egri lakos tulajdonában van.

A POSTAMÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE

Hajdú József
(*Postamúzeum, Budapest*)

A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány sajátos helyzetben van az itt megjelent országos-, megyei-, vagy városi múzeumokhoz képest. 1990-ben az addig egységes Magyar Posta három, önálló vállalattá vált szét: Magyar Posta Vállalat, Magyar Távközlési Rt. és Műsorszóró Vállalat, mai nevén Antenna Hungária. A közel évszázados közös múlt addig összegyűlt emlékeit azonban nem lehetett - és történetileg is hiba lett volna - szétdarabolni. Ezért a Postamúzeum és a Bélyegmúzeum a három fent említett vállalat múzeumi alapítványaként, továbbra is országos gyűjtőkörű szakmúzeumként működik.

A Postamúzeum központi kiállítóhelye az Andrassy út elején álló, egykori Saxlehner-palota első emeletén található. Az eredeti formájában pompázó főúri lakosztályba 1972-ben került a Postamúzeum.

E mellett az ország különböző pontjain működnek kiállítóhelyei. Nagyvázszyban a Balaton-felvidék posta- és távközléstörténete; Balatonszemesen a postaszállítás eszközei; az ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark tömörkényi épületében a századforduló postája; Hollókőn pedig Nógrád megye postatörténete került bemutatásra.

A két legfrissebben létrehozott filiálé pedig a budapesti Uri u. 49. sz. alatt megtekinthető ún. Telefónia Múzeum és a diósdói Rádió- és Televíziómúzeum. Az előbbi különlegessége, hogy egy eredeti funkciójában meghagyott, működő, régi telefonközpont köré épült; az utóbbié pedig az, hogy az első URH rádióadó termében lett berendezve.

Mindezek ellenére a Postamúzeum tárgyi és dokumentációs emlékei egységes gyűjteményt képeznek. Nyilvántartásuk, raktározásuk az Andrassy úti központban történik.

A Postamúzeum fotógyűjteménye nem képez külön egységet, hanem mint a kép- és ábrázolásgyűjtemény része festményekkel, grafikákkal, stb. együtt szerepel a nyilvántartásban.

A képek ill. albumok száma néhány ezerre tehető. Pontos adat nem áll rendelkezésünkre, mivel az anyag feldolgozása csak néhány évvel ezelőtt kezdődött meg, és még sok a feldolgozatlan kép. Én magam kb. egy évvel ezelőtt kapcsolódtam be ebbe a munkába és legfőbb feladatommak a rendszerezésen és

állam megóvása után azt tekintem, hogy a képanyag fotótörténészek, muzeológusok és minden érdeklődő körében ismertté váljon.

A gyűjteményben nem találhatóak képek a fényképezés első évtizedeiből: nem található a gyűjteményben sem dagerrotípiák, sem egyéb más, a korai évekre jellemző technikákkal készült kép.

Annál gazdagabb azonban a századforduló előtti és utáni évtizedekből származó anyag.

Az akkor világszínvonalon működő M.Kir. Posta a legnevesebb hazai fényképezéssel dolgozott. Külön ki kell emelni Erdélyi Mór és Klösz György nevét, akiknek munkái az e korból fennmaradt gyűjtemény legszínvonalasabb és szám szerint is a legnagyobb részét képezik.

Klösz Györgytől hat darab albumot őriz a múzeum, amelyek mind képanyagokat, mint megjelenésüket tekintve méltó helyen állnak a Klösz-életműben.

A „Budapesti Távbeszélőhálózat” vagy a kétkötetes „Távbeszélőtörténeti Fotók” c. albumok nemcsak a szakirányú kutatóknak felbecsülhetetlen értékűek, hanem újabb adalékok Budapest várostörténetéhez is. Az elmúlt években sokak által megismert budapesti városképeinek méltó kiegészítői ezek a fotók a Klösztől megszokott magas technikai színvonalon.

„Újban épült vidéki posta- és táviradaépületek” a címe annak a nagyformátumú, és kb. 20 kg súlyú albumnak, amelynek 12 fotója közül hármat Klösz György, kilencet pedig a kor másik nagy fényképésze, Erdélyi Mór készített. Az albumban külső és belső épületfotók találhatók, Szeged, Nagyvárad, Kolozsvár, Pécs, Zágráb és Nagyszeben postapalotáiról, mint a város fontos középületeiről.

„Magyar Királyi Postaházak” címmel albumsorozat indult, amely 1912-1925 között készült Erdélyi Mór felvételeiből. A sorozat darabjai egységes, de a korábban említett albumoknál szerényebb külsővel és minden valószínűség szerint nagyobb példányszámban készültek. Az egyes albumokat sorszámmal látták el, éppúgy, mint ahogyan az oldalak is számozottak és magyarázó szöveggel vannak ellátva. A sorozat minden darabja egy-egy postai vagy távközlési létesítményt mutat be, 12-16 képben. Ennek a kornak legfontosabb szakmátörténeti dokumentuma ez a sorozat, ezért néhány albumcímet külön megemlítek.

A „Magyar Kir. Posta Kísérleti Állomása” című album annak az intézménynek a rövid bemutatására vállalkozik, amely kutatásaival nagyban hozzájárult a posta sikereihez.

Ugyanilyen fontos intézmény volt a M.Kir. Posta Műszerész Tanonciskolája, amelynek feladata a speciálisan szakképzett munkaerőutánpótlás biztosítása volt. A képek alapján átfogó képet kapunk az iskoláról, hiszen a műhely, vagy a tanterem bemutatása mellett jutott egy-egy felvétel a tornateremre és a mosdóra éppúgy, mint a „tanoncháló”-ra.

Szintén a sorozathoz tartoznak a nagyforgalmú pályaudvari postahivatalokat egyenként bemutató albumok. A Keleti pályaudvar mellett lévő 72-es postahivatal bemutatató albumban igazi érdekesség pl. a korabeli levélzsák-mosó, -szárító, és -mángorlógép. De ugyanígy megőrkítésre érdemesnek találtatott a felvételi csarnok mellett az „altiszti- és szolgáló ruhatár” is.

A posta járműveit bemutató albumban pedig úgy áll a felsorakoztatott autók között az elektromotorral hajtott automobil, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga volna.

Az említett fényképészek munkáin kívül található még felvétel Mindszenty Bélától és Kerny Istvántól, hogy csak az ismertebbeket említsem. Mindszenty a pozsonyi postapalotát fényképezte 1915-ben, míg Kerny ugyanakkor a déli hadszíntéren fényképezett, mint a posta szolgálatában álló, távírvonalakat építő postatiszt.

A két világháború közötti időszak krónikásai a már említett Kísérleti Intézet műszaki fényképészei voltak, akiknek a személyéről szinte semmit nem tudunk. Ha nem is a kor legkiválóbb fényképészei voltak ők, amit hátrahagytak, az korrekt, színvonalasan dolgozó szakfényképészeket sejtet.

A 45 utáni képek sorát a háborús károkat dokumentáló felvételek nyitják.

Ezután következik az az anyag, amit az MTI munkatársai készítettek 1957-1980 között, megrendelésre. Ezek száma a legnagyobb a gyűjtemény egészét tekintve. A felvételek negatívjai az MTI archívumában találhatóak. A riporterek megjelentek a kiemelt új létesítmények alapkövetésénél, ünnepélyes átadásán, és a fontosabb postai megmozdulásokon, rendezvényeken. Műszaki fényképészeik járták az országot, és megörökítették az új postahivatalokat, telefonközpontokat, és a televíziózás beindulásával nagy számban megjelenő adótornyokat. Az MTI, kiemelt helyzeténél fogva nagyon jó technikai háttérrel rendelkezett, és már nagyon korán - jóval a színes fényképezés tömeges elterjedése előtt - színesben készítette el a megrendelő által kért felvételeket. A képeket nézve találhatunk bennük kifogásolni valót, de ezzel együtt mégis nagyon fontos és egyedülálló dokumentumai ennek az időszaknak.

1980 körül az MTI-vel ez a fajta kapcsolat megszűnt, a múzeumi gyűjteménybe ettől kezdve nem érkezett automatikusan postatörténeti fotódokumentáció. Ettől az időponttól kezdve a fotógyűjtemény gyarapítása aprólékos gyűjtőmunkát igényel, amit nagymértékben nehezít, hogy pl. a tervezésben és beruházásban résztvevő vállalatok egyre népesebb táborával egyre nehezebb a kapcsolattartás.

Nem szóltam még a portrékról, csoportképekről és az ezeket tartalmazó albumokról, amelyek minden időszakot végigkísérnek, és az adott korra jellemző felfogásban készültek. Itt is található néhány igazán szép darab, mint pl. az, amelyet „Nagyságos alsószatai Pethő János kir. tanácsos úrnak a temesvári posta- és távirda-, igazgatósági kerület - igazgatójának állami szolgálatának 25., igazgatói minőségben Temesvárott eltöltött szolgálatának 10. évfordulója alkalmából ajánlva” az igazgatóság személyzete készítettett. Az album 39 lapból áll, és oldalanként 4-8 darab portrét tartalmaz. A nagyformátumú, díszes album súlya 15 kg.

Ismertetésem végére hagytam azt az üveglemezekkel teli kis faládát, ami ugyan nem most került elő, de nem is igazán volt a figyelem középpontjában. A ládika az 1960-as évek közepén került a múzeumba, és mintegy nyolcvan darab, 18x24 cm-es üveglemezt tartalmaz. A lemezek kb. 1/3-ról megállapítható, hogy Klösz György felvételei, hiszen ezeknek a felvételeknek a szignóval ellátott korabeli pozitívjai megtalálhatóak a gyűjteményben, de az is elképzelhető, hogy az összes

negatív tőle származik. Az üveglemezek állapota erősen változó. A kollekciónak több mint a fele teljesen ép, de bőven akad közöttük törött, penészes, vagy éppen olyan lemez is, amelyiken a fényérzékeny réteg levált a hordozóról. Az anyag megmentése megkezdődött.

A gyűjtemény ismertetésénél Bocskai Sándor: Képek és albumok a budapesti Postamúzeumban c. cikkére támaszkodom, ami a Fotóművészet 1992I/2. számában jelent meg, valamint a Postaépítészet Magyarországon című Távközlési Könyvkiadó gondozásában megjelent könyv anyagára.

A BAJAI TÜRRE ISTVÁN MÚZEUM FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYE

Sipos Katalin
(*Türr István Múzeum, Baja*)

A bajai múzeumot 1937-ben, a két világháború között hozták létre, abban az időszakban, amely a múzeumalapítások számát tekintve igen mostoha kor volt, s az első 10 év háborús viszonyok között telt el. Mindezek ellenére Borsay Jenő, az első múzeumvezető, majd egy maroknyi lelkes amatőr - elsősorban tanítók - megkezdték Észak-Bácska, az akkor csonka Bács-Bodrog vármegye, köztük Baja néprajzi, helytörténeti emlékeinek összegyűjtését. Ma már múzeumunknak értékes néprajzi, régészeti, történeti, képzőművészeti gyűjteménye van.

A múzeum első évtizedében vezetett szerzési naplókban bejegyzett tárgyak a beérkezés sorrendjét követték, nem volt tudományágakra bontott nyilvántartás. A naplókban fényképeket csak elszórtan találunk, de az ezen időszakban gyűjtött felvételek várostörténeti szempontból jelentős értéket képviselnek gyűjteményünkben. Ezekben az években a város polgárai több olyan fényképet ajándékoztak a múzeumnak, melyeken megőrződött Baja város arculata, elsősorban a múlt század végéről a negyvenes évekig.

A XIX. sz. végén készült képeken leginkább Baja belvárosa, jelentősebb középületei láthatók. A fényképek készítőinek a célja az volt, hogy érzékeltessék Baja korabeli hangulatát, építészeti szépségeit. Emellett azonban más fontos információt is közölnek számunkra. Gondolok itt az üzleteken látható cégtábláknak helytörténeti vonatkozására (1. kép), ritkább esetekben pedig a képen látható személyek öltözetére, mely szintén jól hasznosítható adat lehet a kor jellemzésére.

A századforduló és századelő időszakában készült képek örökítették meg először a város jelentős eseményeit.

A bajai gyűjteményben az első ilyen felvétel egy szerencsétlenséghez fűződik, nevezetesen a Darázs utca 1905-ös leégéshez (2. kép). A tizenegy évvel később készült kép már az I. világháborúhoz kapcsolódik, melyen a hadászati célra leszerelt templomi harangokat búcsúztatják.

A boldog békeidők pezsgő társadalmi életét szintén bemutathatjuk a fényképek segítségével. Városunkban is sok egyesület működött, s a legtekintélyesebbek egy-egy estélyén, évfordulóján készült csoportképek megtalálhatók gyűjteményünkben. Ilyen például a bajai Tűzoltóegyletről készült felvétel, melyről tudjuk, hogy a már említett Darázs utcai tűzvész után - ahol sikertelenül próbálkoztak az oltással - közgyűlésen határozták el, hogy fejlesztik felszereléseiket, tanfolyamokon vesznek

részt a sikeresebb működés érdekében. Ezeknek a tanfolyamoknak, korszerűsítéseknek az emlékét több felvétel őrzi, közte az 1926-ban megrendezett győri tanfolyamét is.

A közélettel foglalkozó fényképek leginkább a 20-as 30-as években készültek. Ebből az időszakból származnak a polgármesterekről, valamint a városházán dolgozó tisztviselőkről s a város iskoláinak tanerőiről készült felvételek.

A helytörténeti vonatkozású képek tekintélyes része az 1944-ben múzeumunkba került, közel 300 üvegnegatívból álló, Bajza Lajos által a városról fényképezett sorozat. Az 1930-as 40-es években készült felvételek bemutatják a város jelentős műemlékeit, létesítményeit, sőt az akkor működő gyárakat s az ott folyó munkát. Szintén ebből a korszakból valók Nagy Andrásnak, a város építész-mérnökének felvételei, melyek az általa tervezett vagy átalakított épületeket örökítik meg. Nagy András nemcsak jó minőségű felvételeket készített, hanem ezzel együtt fontos információkat is közöl az utókor számára a fotók hátoldalán. Érdekességként említem meg, hogy a fontos adatközlés mellett a humornak is teret engedett. Feljegyzése alapján tudhatjuk meg azt is, hogy a Vörös-hídon álló horgászó fiút mintázó szobor (3. kép) felavatása utáni napon a vidám szentjánosi gyerekek sütőtököt ragasztottak a szobor fenekére.

A XX. század elején készült felvételek között található - igaz a várost ábrázoló képek mellett kisebb számban szerepelnek - néprajzi vonatkozásúak és igen értékesek, melyeken a Baján és környékén élő népcsoportok (német, bunyevác, sokac) viseletének alakulása is nyomon követhető.

A magyar múzeumok életében döntő fontosságú volt az 1950-es év. Ekkor központi irányítás alá kerültek, s egységesült a nyilvántartás rendszere is. A bajai múzeum esetében azért is kiemelkedő jelentőségű ez az év, mert ekkor kezdte meg munkáját Solymos Ede néprajzkutató, az első szakképzett muzeológus, akinél gyűjtőútjain nélkülözhetetlenek voltak a fényképezőgép. 35 éves múzeumi munkássága során közel 20 000 felvételt készített. A területünkön élő népcsoportok viseletein, szokásain, a várostörténeti szempontból fontos eseményeken kívül megyénkben, sőt határainkon túl is több száz felvételt készített.

A bajai kisipar, a kismesterségek tárgyi emlékei mellett a munkafolyamat jellemző mozzanatait is megörökítette.

A gyűjtemény egyik legértékesebb részét alkotják az általa kutatott, a dunai halászatot bemutató felvételek, melyeket működése kezdetétől egészen a nyolcvanas évekig fényképezett.

Az 50-es évekkel kezdődő folyamatban, amely a fényképanyag ugrásszerű növekedését eredményezte, egy másik muzeológus is fontos szerepet játszik, Kőhegyi Mihály régész személyében. Ásatásain több ezer felvételt készített.

Ma is igyekszünk a város képének változását megörökíteni. A kilencvenes évek elejétől a politikai események hatására több szobor, tábla tűnhetett volna el nyomtalanul, ha azt nem dokumentálják a fényképezőgép segítségével is.

A gazdasági átalakulást követően számtalan kis bolt, vállalkozás rövid életű, s évek múltán csak a fénykép őrzi azt, hogy valaha, ha rövid ideig is, részei voltak a város életének.

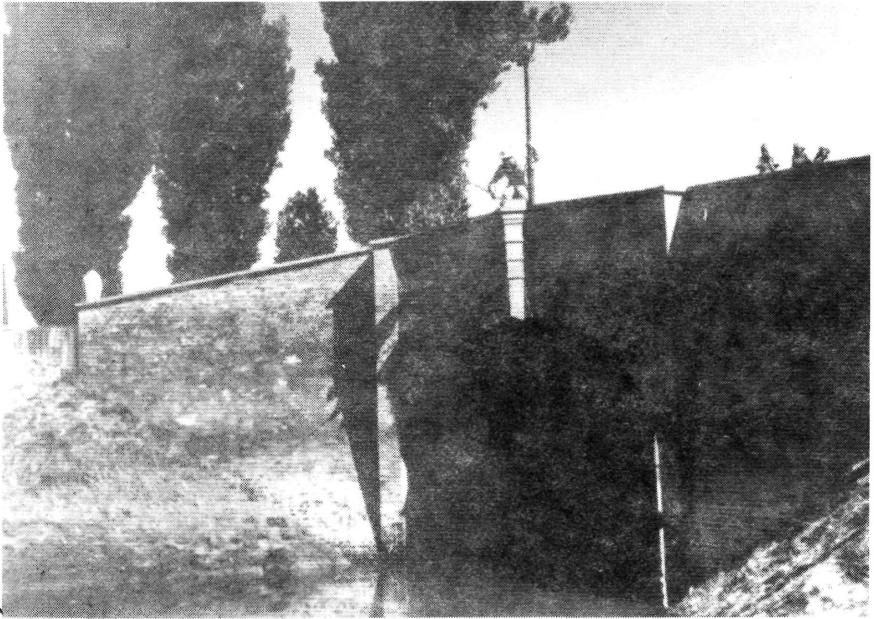
A múzeum munkatársai kutatásaik, gyűjtőútjaik során igyekeznek minden megörökítésre érdemes tárgyat, eseményt, személyt lefényképezni, így a fotógyűjtemény gyarapodása folyamatos.

A közel 30 000 darabos rendezett gyűjtemény mellett sajnos sok rendezetlen, feldolgozatlan anyag van a múzeumban.

Gondolok itt a harmincas években idekerült anyag azon részére, melynek csak nyilvántartási száma van, de a kép keletkezési idejéről és helyéről nincs adatunk. Egy másik nagy anyag is rendezésre vár, mely a 70-es években egy Bártfai nevű bajai fényképész több ezer darabos gyűjteménye.

Ennek az anyagnak a rendezése már nemcsak sok munkát, hanem sajnos sok pénzt is igényel, hiszen a tisztítás és azonosítás után nem kerülhetnek vissza mostani - nem éppen „állagmegóvó” - helyükre.

FOTÓTÖRTÉNETI ÉRTÉKEK ÉS KUTATÁSOK A DEBRECENI DÉRI MÚZEUMBAN

Szöllősiné dr. Kürti Katalin
(*Déri Múzeum, Debrecen*)

1865-ben azt írták a *Hortobágy* című lapban, Debrecenben, hogy „*városunkban a fényképészet valódi mánia*”. Ekkor már Müller Lajos, Szentkuthy István, Simonyi Antal, Gondy Károly és Egey István tartott fenn fényirdát a cívis városban. Nem kívánom áttekinteni a fényképezés hőskorát, csak megemlítek pár nevet: a Letzter Testvérekét, Varságh Jánosét, Mandel Manóét, Tauffer Gyuláét, Fleck Rudolfét, Halász Ignácét, Ilinyi Chikánét, Knebel Jenőét, Kiss Ferencét, Haranghy Györgyét, Letzter Józsefét, Balkányi Antalét, Ruzicska Gyuláét. 1896-ra már 15 amatőr nevét említik Debrecenben, a századelőn pedig úgy megnőtt számuk, hogy *Ruzicska Gyula* jónak látja kiadni az Amatőr Útmutató-t 1904-1906 között. 1907-ben megalakult a Műkedvelő Fényképezők Egyesülete, amely - *Haranghy György* szerkesztésével - kiadta a Műkedvelő Fényképezők Lapját. 1901-ben Haranghy elkészítette a *Déli bábok hazája* című ősfilmét, amely mozgóképre és diasorozatra épült. Személyében a fényképész operatőrre vált s egyúttal a képzőművészet inspirálójává: Csontváry e film hatására festette meg 1903-ban a „Vihar a Nagyhortobágyon” című vásznát.

Hogyan tartott lépést a fényképezéssel, a fotótörténettel a debreceni múzeum? Alakulásakor, 1902-ben már állandó munkatársa volt Haranghy György, majd Kozmann Gusztáv és Leó. 1902-ben a Városi Múzeumba került Haranghy György egész sor hortobágyi és debreceni felvétele, Lovag Chylinsky Györgynek az 1900. évi párizsi világkiállításon szereplő hortobágyi sorozata, Kiss Ferenc életképei és városképei csoportja. De a debreceni családok is úgy érezték, hogy jó helyen lesznek családi portréik a múzeumban, s beadták értékeiket. A legnagyobb tett 1923-ban történt, amikor a múzeum megvásárolta *Gondy Károly* özvegyétől a 45 éven át működő Gondy-Egey cég 32 albumát 31 518 fényképpel. Zoltai Lajos és munkatársai mutatózták a közel 32 ezer darabos anyagot, s betűrendbe szedtek 22 003 nevet, köztük sok híres emberét is. Ez az album tartalmazza Blaha Lujza több arcmását, Krúdy Gyuláét, Ódry Lehelét, Szana Tamásét, Móricz Pálét, s pl. Ady Endréét, a fiatal debreceni újságíróét is 1899. augusztus 26-i dátummal. Aztán mennyiségben kisebb, de minőségben igen jó ajándékozások történtek a 30-as években, így gyűlt be egész sor színészportré és közéleti képmás a dualizmus korából.

A Déri Múzeum a harmincas évektől időnként helyett adott fényképkiallításoknak. Az 1930. évi nemzetközi kiállítás után megalakult Debreceni Fotó Club. Ez rendezte meg magyar és nemzetközi kiállításait 1932-1942. között (1938-ban pl. 628 fotó érkezett négy kontinensről, 1939-ben 585).

Külön fejezet az 1939. évi ún. MANSZ (Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége) kiállítás, amelyen régi debreceni családi portrékat, bútorokat, órákat, porcelánokat állítottak ki a Déri Múzeumban, komplex módon, életmód kiállításként dr. Nagybákay Antalné vezetésével. Ekkor derült ki, hogy igen értékes képzőművészeti anyag van Debrecenben (Donát János, Barabás Miklós, Borsos József, Györgyi Giergl Alajos, Molnár József, Thán Mór) magántulajdonban. Sajnos a háború elpusztította az anyag egy részét, de megmaradt a kiállításrendező jóvoltából egy gondosan összeállított katalógus és egy fényképalbum az egyes képekről. Ez a fényképalbum meghatározó élményem és ösztönzőm volt. Arra vágytam, hogy felkutassam a műveket és rekonstruáljam az 1939-es kiállítást. Szerencsére élt és él még a kiállításrendező két fia. Különösen dr. Nagybákay Antal segítette munkámat.

1986-ban rendeztem meg a *Régi debreceni családi képek, azaz „Régimódi történet”* című kiállításunkat, ahol már fényképeket is állítottam ki. Természetes volt ez, hiszen a XVIII-XIX. sz. fordulóján készített árnyképek és akvarell miniatűrök, olajképek után, 1860 körül a fényképek következtek egy-egy családnál. Átmenetet jelentettek azok az akvarellnek tűnő biedermeier képek, amelyekről kiderült, hogy akvarellrel, temperával átfestett, kihalványított ősfotók. A kiállításért olyan hálások voltak a nagy debreceni családok leszármazottai, hogy egész sor ajándékot kapott a múzeum. Ez ösztönzött a kutatásra s annak „végtermékére”, a *„FOTÓTÖRTÉNET-CSALÁDTÖRTÉNET”* című kiállítás rendezésére 1987-ben. E kiállításról beszámoltam a *Fotóművészet*-ben, de katalógusa, együtt a már említett *Régi debreceni családi képek* kiállításával, önálló könyvként is megjelent 1987-ben.

A kiállítás címválasztását alátámasztotta az, hogy nem egy esetben családfák, a családi krónikák átnézése, vagy a fotók hátlapján lévő korabeli felírás segített. Bármilyen különös: kutatásunkban fontosabb volt a családoktól kölcsön és ajándékba kapott 350-400 darab Gondy-Egey kép, mint a 32 albumba kötött, közel 32 ezer fénykép. Ezek ugyanis hátlap nélküli, albumba ragasztott nyersfotók, míg a családi képek verzóval rendelkeznek, tehát a fényképész közlésein túl családi „firkálmányokat” is tartalmaznak. Milyen jó, hogy ráírták a nevet, a dátumot, néha a születési adatokat is! Így tudtuk korszakra osztani a Gondy-Egey cég működését, s díjait, címüket, mozgásukat megállapítani.

Talán feltűnt valakinek, hogy a nagyvárad Mezey Lajos dagerrotípiái is szerepeltek kiállításunkon. Nem akartunk idegen tollakkal dicsekedni és le kell szögezni, hogy nem valószínű Debrecenben a dagerrotipizálás. Mezey Lajost be akartuk „csempészni” a debreceni fotótörténetbe, azzal az ürüggyel, hogy voltak debreceni kapcsolatai és valószínűleg első mestere Egeynek. Tettük ezt azzal a céllal is, hogy felvállaljuk a kiszakadt kulturális területek közül Erdély és Partium fotótörténetének feltérképezését, a tárgyak gyűjtését.

Ezt célozta az „*ERDÉLYI ÉS NAGYVÁRADI FÉNYKÉPEK 1850-1920*” címet viselő kiállításunk, amelyen aradi, bihardíószegi, brassói, dési, felsővisói, gyergyószentmiklósi, kolozsvári, marosvásárhelyi, máramarosszigeti, nagybányai, nagyenyedi, nagykarolyi, nagyszebeni, nagyváradi, szászrégeni, székelyudvarhelyi, temesvári, zilahi fényképészek munkáit mutattuk be. Ezek egy része friss gyűjtés volt.

1991-ben ünnepelte a debreceni kőszínház 125 éves fennállását. A jubileumi kiállításon nagyszámú sztárfotót állítottam ki és több fórumon (Fotó, Déri Múzeum Évkönyve, újságcikkek) népszerűsítettem a *színháztörténet-fotótörténet* témát. Az eredmény újabb ajándékozás lett.

1988-ban rendeztünk kiállítást „*DEBRECENI FÉNYKÉPEK 1900-1944*” címmel a Kossuth Egyetem könyvtárának előcsarnokában. E kiállítás keretében főként városábrázolásokat és tájképeket mutattunk be, de felvillantottuk a portré-, életkép- és riportfotózás eredményeit is. Ez a korszak a debreceni fotózás fénykora, Haranghy György, Letzter József, Ruzicska Gyula, Balkányi Antal, Perczel Miklós, Aszman Ferenc, Czabán Márton, Zöld József, Gisser Gyula, Hapák József, a Kozmann család, a Szipál család működésének kora. Örökösök, leszármazottaik újabb adatokkal és ajándékokkal segítettek gyűjteményünket és kutatásainkat. Kiemelkedik ebből Zöld József 36 db-os fotógyűjteménye.

Közben, 1987-89 között egy ismeretterjesztő célú „kalandozás” történt: kamarakiállításokat rendeztem a Medgyessy Múzeumban, amely Debrecen egyik legrégebbi cívis háza lévén már 1982-től központja volt a városépítészeti rendezvényeknek. A „*DEBRECEN ANNO...*” sorozat utcáról-utcára, térről-térre mutatta be a városkép kétszázéves alakulását térképek, akvarellek, metszetek és fotók segítségével. Sajnos a sorozat csak négy kiállítást ért meg, de felkeltette az érdeklődést és egy harminczéves riportsorozattal folytatódott a Cívis Rádióban. E vasárnap délelőtti *Debreceni séták* című műsor hatására újabb anyaggal gyarapodott a múzeum képzőművészeti adattára.

A 80-as évek elején kezdtem egy Hortobágy témagyűjtésbe. Meg is jelent a Déri Múzeum 1983-84-es évkönyvében „*A HORTOBÁGY A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN*” című tanulmányom, amelyben Haranghy, Aszman és a kortárs fotósok Hortobágy ábrázolásairól is írtam dióhéjban. Előtte történt egy örvendetes esemény: Aszman Ferenc Braziliában élő fotóművész 36 fényképét ajándékozta a Déri Múzeumnak, s 1985-ös látogatásakor sokat mesélt nekem a nagymúltú Debreceni Foto Clubról és hortobágyi fotós sétáikról. Ennek hatására kezdtem el a „*DÉLIBÁBOK HAZÁJA*” című kiállítássorozatomat 1990-ben. Az első kamaratárlaton főként helyi fényképészek: Gondy-Egey, Kiss Ferenc, Haranghy György, Zoltai Lajos, Ecsedi István (ez utóbbiak muzeológusok voltak) fényképeit mutattam be. A II. és IV. kiállításon már igyekeztem országos áttekintést adni: bemutattam Jankó János, Gyórfy István, Radiczky Jenő, Kerny István, Erdélyi Mór, Gink Károly, Szöllőssy Kálmán, Balogh Rudolf, Vadas Ernő hortobágyi fényképeit. A IV. kiállítás kortárs fotóművészeket reprezentált, azokat, akik részt vettek a Balmazújvárosi Nemzetközi Fotóművész Alkotóház munkájában. Ezen a kiállításon Molnár Edit, Nagygyörgy Sándor, Kónya Kálmán, Eifert János, Gedeon Péter, Kapocsy György, Kunkovác László, Vencsellei István, Ilku János

és Hans Gustav Edöcs állította ki. Ilku tíz hortobágyi fényképét, a burgenlandi Edöcs János száz színes fényképét ajándékozta a Déri Múzeumnak.

A konferencián résztvevőkkel szemben én nem történész vagyok, a fotó nem mint történeti, vagy néprajzi forrás, hanem, mint műtárgy érdekel. A 12 000 festményt, rajzot, szobrot, érmet tartalmazó képzőművészeti osztályt vezetem, de a fotótörténethez fűződő szerelem, érdeklődésem révén - ha módom nyílik -, képzőművészeti kiállítások részeként is becsempészem a fotót.

Az idén kerül sor *Nagyvárad-debreceni városképek* című kiállításunkra, amelyre fotókat is válogattam Nagyváradon. Jövőre tervezzük a *Marosvásárhelyi művészeti élet* című kiállításunkat, amelyre szeretnénk ősfotókat is áthozni a múzeumból, ill. a Teleki Thékából.

Mint a legtöbb múzeumban, Debrecenben is nyolc gyűjtemény adattárában van a kb. 140 000 fénykép (ebből 68 ezer található a fotótárban, ennek kb. 20 %-a régi, a többi új műtárgy fotó.) A szétszórta lévő értékek részleges számbavétele sok energiát vett el képzőművészeti munkámtól, ugyanakkor sokat is adott: tágitotta történeti ismereteimet, ajtót nyitott újfajta megközelítésekre. Erre csak egy példát említek: Munkácsy kutatásaimat és 1989-ben megjelent *Munkácsy Mihály Krisztus trilógiája* című könyvemet. A képanyag válogatásánál sikerült rávennem a Gondolat Kiadót, hogy ne elsősorban Munkácsy művek jó, rossz fekete-fehér és színes reprotit közöljük, hanem életrajzi fényképeket. Az 1989-ben megjelent könyvben mintegy negyven fényképet közöltem *a fotósok nevével együtt*. Ezt azért hangsúlyozom, mert nagyon ritka az a szerző, vagy képszerkesztő, aki ügyel arra, hogy, az ábrázolt mellett a fotós nevét is kiírja. Nekem ebben a könyvben sikerült a magyar Erdélyi Mór, Koller Károly, Ellinger Ede mellett belga, luxemburgi fényképészek, az Amerikában élő Ketskemethy fényképeit és Paul Nadar párizsi fotóit közölnöm. Ehhez nemcsak a Nemzeti Fényképtár anyagát, hanem a békéscsabai Munkácsy Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria adattárát is át kellett nézmem, de megérte. Ha lesz módom még Munkácsy könyvet, katalógust írni, igyekszem e témában még inkább elmélyedni.

S végezetül megismétlem, amit 1988-ban, a miskolci konferencián említettem: ideje lenne összefognunk: múzeumoknak, kutatócsoportoknak, szövetségnek. Katalógusok, állagjegyzékek révén tudnunk kell egymás anyagáról (még egy múzeumon belül is!). Örvendetes, hogy a Magyar Nagylexikon már a legjelentősebb fotóművészekről is közöl címszavakat. Nekünk azonban teljességre kell törekedni, s ez nem is lenne nehéz Szakács Margit úttörő munkája után. Ugyancsak szükséges a leghíresebb ábrázoltak katalógusa, országos összesítése. Fontos közéleti arcképcsarnok állna össze 1850-től, ha közölnénk hol, mely gyűjteményekben, milyen írókról, költőkről, tudósokról, történelmi személyiségekről van fénykép. Külön jelentősége van itt a Gondy-Egey albumnak.

Jegyzetek

Sz. Kürti Katalin fotótörténeti bibliográfiája

Régi debreceni családi képek. Debrecen, 1987. 119 p. (A Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei 48.)

Debrecen anno... I. A Kossuth tér múltja. Kiállítás a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban. 1987. február-május. Debrecen, 1987. (6) p. Katalógus.

Debrecen anno... II. Az emlékkert, Kálvin tér múltja. Kiállítás 1987. október-december. Debrecen, 1987. (6) p. Katalógus.

A debreceni fényképezés történetéből:

1. A város első fényírdái = Debrecen, II. 1987. 17. sz. 10. p.
2. Gondy-Egey fényírdájának hőskora = Debrecen, II. 1987. 19. sz. 10. p.
3. Rövid életű fényírdák 1868-1881 között = Debrecen, II. 1987. 21. sz. 10. p.
4. Mezey Lajos és köre = Debrecen, II. 1987. 23. sz. 10. p.
5. Gondy és Egey külön utakon = Debrecen, II. 1987. 25. sz. 10. p.
6. Hivatásos fényképészek a századvégen = Debrecen, II. 1987. 27. sz. 10. p.
7. Az amatőr mozgalom kezdetei = Debrecen, II. 1987. 29. sz. 10. p.
8. Haranghy György (1868-1945) fényképész és operatőr = Debrecen, II. 1987. 31. sz. 10. p.
9. Ruzicska Gyula (1859-1931) = Debrecen, II. 1987. 33. sz. 10. p.
10. Letzter József = Debrecen, II. 1987. 35. sz. 10. p.
11. Balkányi Antal = Debrecen, II. 1987. 37. sz. 10. p.
12. Némethi József = Debrecen, II. 1987. 39. sz. 10. p.
13. Takács Vince = Debrecen II. 1987. 41. sz. 12. p.
14. A Komlóssy család albumaiból = Debrecen, II. 1987. 43. sz. 9. p.
15. A Dienes család fényképalbumából = Debrecen, II. 1987. 46. sz. 10. p.
16. A Medgyessy család fényképei = Debrecen, II. 1987. 48. sz. 10. p.
17. Fényképek a Hortobágyról = Debrecen, II. 1987. 50. sz. 10. p.

A régi Debrecen. Régi debreceni városképek. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1988. 17. p. 14 kép
Debreceni fényképek 1900-1944.

Fotótörténeti kiállítás a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában 1988. augusztus 25-szeptember 20. Debrecen, 1988. 48. p. Katalógus

Debrecen anno... III.

A Déri tér múltja - Paptava, Botanikus kert. Kiállítás a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum 1988. március-szeptember. Debrecen 1988. (6) p. Leporelló

Debrecen anno...IV.

A Kossuth utca. Kiállítás a Csokonai kávéházban 1988. október 27-november 10. Debrecen 1988. (4) p. Leporelló

Fotótörténet, családtörténet.

A Déry Múzeum fotótörténeti anyagáról és kiállításáról. In: A fénykép mint műtárgy. Országos szakmai konferencia Miskolcon 1987. október 16-án. (Szerk. Tarcai Béla) Miskolc, 1988. 26-32. p. 32000 fotó Gondy-Egeytől. = Fotó, XXXV. 1988. 1. sz. 2-8. p.

Az amatőr-mozgalom kezdetei Debrecenben. = Fotó, XXXV. 6. sz. 267-269. p.

Fotótörténet-családtörténet. Kiállítás a Déry Múzeumban. = Fotóművészet, XXXI. 1988. 1. sz. 27-31. p.

Debreceni fényképek 1900-1944. - Kiállítás a Déry Múzeumban = Fotó, XXXV. 1988. 9. sz. 401-405. p.

Század eleji sztárfotók = Debrecen, III. 1988. 24. sz. 10. p.

Debrecen fotóélete a két világháború között = Debrecen, III. 1988. 35. sz. 10. p.

Debreceni Fotóklub (1931-1944). = Debrecen, III. 1988. 36. sz. 7. p.

Nemzetközi művészi fénykéпкиállítások Debrecenben (1938-1940). = Debrecen, III. 1988. 37. sz. 10. p.

Fényírdák. A Déry Múzeum kincsei = Magyarország, XXV. 1988. 33. sz. 23. p.

Munkácsy Mihály Krisztus-trilógiája.

Gondolat Kiadó, Bp., 1989. 100. p.

Debrecen képzőművészeti élete a két világháború között

In: Debrecen képzőművészete 1919-1944. Megyei Könyvtár, Debrecen, 1989. (Szerk. Tárczyné Mányi Sarolta) 7-13. p.

Sztárfotó-minden mennyiségben. = Fotó XXXVI. 1989. 3. sz. 101-103. p.

Székely Aladár tanítványa volt. Emlékezés Gisser Gyulára (1901-1986). = Fotó XXXVI. 1989. 7. sz. 324-325. p.

A Hindu cserkészttől az Ónarcképig. Emlékezés Gisser Gyulára. = Debrecen IV. 1989. 14. sz. 10. p.

Erdélyi és nagyváradi fényképek 1850-1920. Kiállítás a Bihari Múzeumban. (Debrecen 1990) 1990. február-leporello, 6 p.

Erdélyi tájak és emberek = Fotó, 37. évf. 1990. 4. sz. 146-150. p.

Déliabok hazája - Fotók, festmények a Hortobágyról. = Fotó, 37. évf. 1990. 9. sz. 386-391. p.

Hortobágy ábrázolások 1846-1920. A „Déliabok hazája” sorozat első kiállítása, Debrecen - Déri Múzeum, 1990. április-május (Debrecen, 1990.) 8. p. leporelló

A Balmazújvárosi Nemzetközi Fotóművész Alkotóház retrospektív kiállítása. In: Délibabok hazája II. katalógus (Debrecen, 1991.) 33-37. p.

Déliabok hazája. Fényképek a Hortobágyról 1960-1991. Kiállítás a Déri Múzeumban, 1992. március-június 8. p. leporelló

Déliabok hazája. Kortárs fotóművészeti alkotások 1960-1992. Kiállítás a Déri Múzeumban, 1992. március-július, katalógus 36. p.

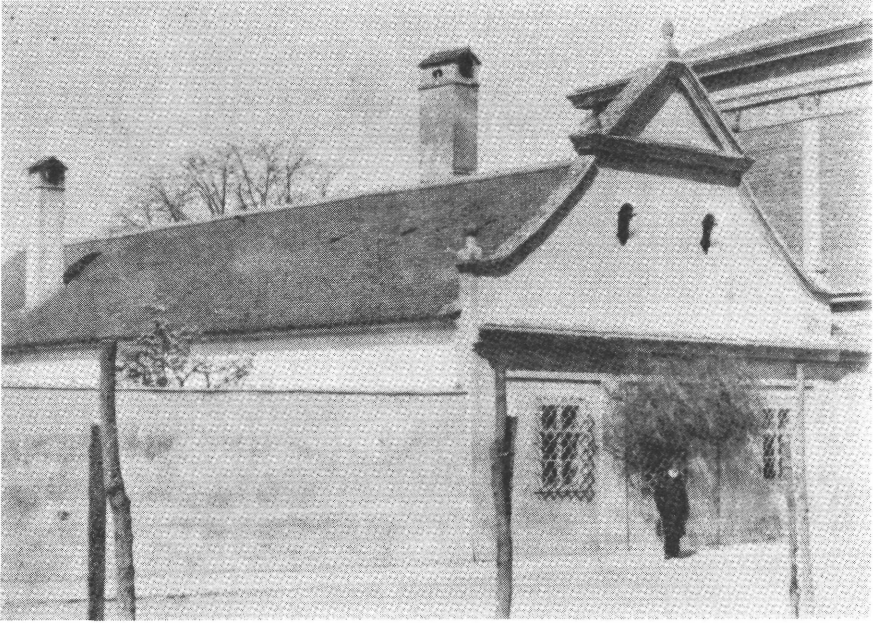
A debreceni színház 125 éve (1865-1990). Kiállítás a Déri Múzeumban, 1991. ápr.-jún. (Debrecen, 1991) katalógus, 16. p.

Színháztörténet-fotótörténet - Debreceni színészfotók 1865-1944 között In: Déri Múzeum évkönyve, 1992 (sajtó alatt)

Csokonai szobra, 1920

Kallós - Kleinfeller: az ó-kollégium, 1869

A püspöki lak a lícium fával, 1909

Az Egyház tér 1920 körül

KÉPEK A NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM FÉNYKÉPTÁRÁBÓL

Cs. Sebestyén Kálmán

*(Nógrád Megyei Önkormányzat Múzeumainak
Igazgatósága, Salgótarján)*

Nehéz volt eldönteni, hogyan is próbáljam bemutatni pár percben a Nógrádi Történeti Múzeum fényképgyűjteményét. Közrejátszott ebben az is, hogy a fényképtárunk nem önálló, hanem a dokumentumtáron belül egy gyűjteményegység. Így az egyes fényképek sok esetben más anyagokkal együtt szemlélve értelmezhetők. Részletezhettem volna egyfajta statisztikai megközelítésben a több mint hatezer darab képet: mennyi ebből a településekről szóló, a nagy múltú vállalatok fejlődéséről, a bennük zajló munkafolyamatokat ábrázoló vagy éppen személyeket megörökítő. A mindennapi kutatómunkában ez számunkra fontos. Kiemelhettem volna az értékesnek minősülő képeket. De melyek azok? A településtörténettel foglalkozó számára felbecsülhetetlen például az 1900-as évek elejéről származó acélgyári lakótelep fényképe, vagy az 1908-as losonci Kossuthszobor avatásáról készült kép; az ipartörténész első helyre sorolja a bányai tisztikarokról, vagy az acélgyári fogaskerekű kisvasút pályájának különböző szakaszairól tudósítókat; a néprajzos a falusi eszközöket vagy körmeneteket ábrázoló fényképeket tartja csemegének, és még lehetne sorolni.

Mindezeket mérlegelve inkább két személyről szeretnék szólni, akik tevékenysége különböző területek kutatóinak speciális érdeklődéséhez is kapcsolódhat. Sok, a század első felében készült fénykép készítője rejtve marad előttünk. Valószínűleg nem egyedül csak a mi múzeumunk gondja, hogy ajándékként bekerült képek fotográfusáról semmiféle információ nem áll rendelkezésünkre. Az ajándékozó vagy már elfelejtette, vagy nem is tudta, hogy ki készítette. Ezért számít kivételnek számunkra az 1981-ben bekerült 783 darab üvegnegatív, amely Gábler Vilmos hagyatéka, illetve az évek során több részletben beletárolt Krúdy Pál aláírással és évszámmal ellátott fényképek sora. Két különböző érdeklődésű, mentalitású emberről van szó, akiket a fényképezés iránti lelkesedésük miatt lehet csak egymás mellett említeni.

Gábler Vilmos Ung megyei származású, Pálocon született 1873-ban. Reáliskolát és felsőiparisiskolát végzett, majd 1892-ben lépett a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. kötelékébe. A salgótarjáni gyárban műszaki gyakornokként kezdett, majd a gépműhely művezetője lett. 1925-ben munkája és elismert szaktudása alapján kapta meg a mérnöki címet és kinevezést. Minden bizonnyal

a technikai újdonságok iránti érdeklődése vezette el a fényképezéshez a századforduló környékén. Legelső felvétele, melyet a negatívokat tartalmazó doboz listáján ő maga jelölt meg, 1903-ban készült és „Mamuska a lócán” címet viseli. Lelkesedése a fényképezés iránt haláláig megmaradt. 1928 júniusában, utolsó naptári bejegyzései között is szerepelnek ilyen napi programok, mint „albumba képragasztás”, vagy „Somoskőújfalun fényképezés”. 25 éves tevékenysége alatt sokkal több képet készített, mint amennyi negatívja bekerült a gyűjteményünkbe. Az előbb említett listái alapján nemcsak azonosítani lehet a felvételeket, az azokon szereplő személyeket, hanem a témák bővülését is nyomon lehet követni. Az első időszak a közvetlen környezet, a család és szűk baráti kör fényképezése. A következő egy-két évben még mindig ebben a körben mozog, de már nemcsak otthon készít képeket, hanem Salgón, felesége szüleinek lakása környékén is. Ez azonban nem jelenti, hogy kilép az acélgyári zárt világból, amelyet harminc évvel később Szabó Zoltán is hasonló szemléletűnek ír le. A hirtelen városi méretűvé duzzadó falu egyes részei nehezen kapcsolódnak egymáshoz. Az acélgyáriak „élettere” a gyár környéki lakótelep és Salgó. A barátok is innen kerülnek ki, akikkel közösen lehet szórakozni és kirándulni. S a kirándulások újabb fényképezésre alkalmas témát adnak Gábler Vilmosnak. Nemcsak a környékeliek, hanem a távolabbiak is. 1911-ben pálóci szülőházáról készít felvételt. Közben születnek gyermekei. Az ő fejlődésük, játékaik, ünnepeik nyomkövetése a megörökített bensőséggel mellett számunkra mással is szolgál. Láthatjuk a századeleji salgótarjáni középréteg lakását belülről. Ezek a felvételek - üveg-negatívok - az egyetlen támpontunk erre vonatkozólag. 1908-ban, 1912-ben és 1925-ben is fölűnnek a szobákat, lakásrészleteket ábrázoló képek, általában „csendélet”-ként, családtagok nélkül. Az 1920-as évek elejétől egyre többször lép ki a kertkapun, s az acélgyári kolónia részleteinek megörökítésére is vállalkozik. „Fényképfelvétel helyének kikeresése a Dolinkában, a sportpálya fölött” - olvashatjuk 1928-as naptárának egyik bejegyzését, vagy „Tiszti kaszinó, tenispálya negatív felvétel”, „Sportpálya kópiák brómpapírosra” stb. Az utolsó években bekapcsolódott a dr. Dornyay Béla által írt Salgótarján és a Káranacs-Medves-vidék részletes kalauza című könyv munkálataiba. Az útikalauzban szereplő fényképek egy részét Gábler Vilmos készítette. Erről tanúskodik több április-májusi feljegyzése, mint például április 13-án: „dr. Dornyaynak 8 gyárkép, 1 kép a templomról, 2 kép a Hurkapécskőről elküldve”, de többször olvasható, hogy „a 600 éves tölgyfa lefotografálása”, illetve „Dr. Dornyaynak geológiai rétegződés képe a református templomnál.” A könyv azonban csak 1929-ben, halála után jelent meg. Az említett naptár tevékenységének részletes nyomkövetésével arról is számot ad, hogy Gábler nemcsak fényképezett, hanem a kép megszületésének teljes folyamatát végigjárta. Esti programjai között szerepelt az előhívás, nagyítás, reprodukció készítése. Általában havonta egyszer pedig beütemezett egy „általános rendezést (fotóberendezéseknél)”.

Gábler Vilmos amatőr fényképész volt. Olyan jó értelemben vett amatőr, aki a kedvtelésből űzött fényképezésen túl tisztában volt és gyakorolta is a gépe elkattintásától a papírkép elkészültéig tartó egész technikai folyamatot.

Ez utóbbit elmondhatjuk Krúdy Pálról is. Azonban ő egész mentalitásában Gábler Vilmos ellentéte. Igazi fotóriporter. Számára a pillanat megörökítése a fontos. Képeinek döntő része a mozgalmasságot ábrázolja. Az 1878-ban, a Nógrád megyei Ludányban született Krúdy Pál örökölte családjának nyughatatlan szellemét. Hisz közeli-távoli rokonsága nemcsak az író Krúdy Gyulára terjedt ki, hanem az ellentmondásos megítélésű Krúdy Kálmánra, az 1849 utáni idők nógrádi „úri betyár” - „gerillájára”, valamint az 1920-as években a Mátra és Karancs alján különböző bányavállalkozásokkal próbálkozó és politizáló Krúdyakra. Ő maga a losonci érettségi után jogi pályára készült, azonban az egyetemet a negyedik szemeszter után otthagyta. Losonc városánál kapott számvevőségi állást, ahol 1914-ben főszámvevőnek választják. Innen megy nyugdíjba is. Köztisztviselői állása mellett az 1920-as, 30-as években próbálkozik ő is - nem nagy sikerrel - Ragyolc mellett, Csákányházán szénbányászattal. Ha életvitelében nem is követi elődeit, szellemében mindenképp. Hivatali tevékenysége mellett elmélyül a geológia és a hidrológia tanulmányozásában, majd az 1900-as évek elejétől a fényképezésben. Mivel nem rendelkezik olyan összeggel, melyet fényképezőgéppel vásárlására fordíthat, felkeresi a századelő neves losonci hivatásos fényképészét, Halmy Bélát. Visszaemlékezésében a következőképp idézi ezt föl: „megkértem őt, hogy az egyik használaton kívüli fényképezőgépét engedje át nekem egy bizonyos időre, hogy a fotografálást begyakorolhassam, s előre is biztosítottam, hogyha a fényképezésben már jó eredményeket érek el, nem fogok neki konkurenciát okozni, sőt ha már eljutok odáig, hogy elfogadható képeket készítek, s abból az illető rendelni akar, úgy a lemezt átadom neki, hogy arról fényképet készíthessen és értékesítse azt.” A Halmytól kapott utazógép birtokában lényegében mindent fényképez, ami elé kerül. Arcképek mellett a losonci szüreti mulatságot, a 16. tüzérezred tisztikarának vadászatát, az Ipoly árvizét Kalondánál, a losonci gyorsvonalat stb. Képeinek érdekessége - szerencsénkre -, hogy a jobb alsó sarokban szerepel az aláírása és a készítés évszáma, néha napja is. „Egy alkalommal - írja - képeimet látta gróf Wenkheim Ferenc, a gácsi vár akkori ura, és felhívta a figyelmet, hogy a londoni „Salon London of Photographi” - egyesület nemzetközi pályázatot írt ki vári felvételekre, s az általuk meghirdetett pályázaton bárki résztvehet...” Ettől ösztönözve készítette el sorozatát a gácsi várról. Bár ezeken a képeken is feltűnik a pillanat adta lehetőség kihasználása, de hangsúlyosabb a komponáltság, a felvétel helyének gondos kiválasztása. A 45 darabból álló fotóalbum - melynek sajnos csak töredéke került be múzeumi gyűjteményünkbe - meghozta számára az elismerést. „A fotópályázat eredményét - emlékezik vissza Krúdy Pál - a The Graphik és a Photographische Rundschau is közreadta, amelynek eredményeként úgy az angol, mint a német kamera-gyárak és optikai intézetek, valamint a lemez- és papírgyárak elárastották olyan tömegű anyaggal, hogy azokat alig tudtam az ötszobás lakásomban elraktározni, és valamennyi küldő cég és társulat azon a papíron készült képet kért és szakvéleményt, ezzel viszonztam a küldött áruk ellenértékét”. A felhalmozódó fényképezési anyagok és a 25 darab fényképezőgép adta neki azt az ötletet, amely elvezetett 1905-ben a Losonci Amateur Fényképezők Egyesülete megalaku-

lásához. Krúdy Pál elképzelése szerint a belépő tagok kaptak gépet, fotóanyagokat és az ő szakmai irányítása mellett dolgoztak.

Az elkészült képekből egy év után kiállítást rendeztek, ahol a díjnyertesek megkapták saját tulajdonukba a gépeket. Ez meghozta az egyesület elismerését is, oly módon, hogy a díszelnök felkért Wagner Sándor királyi tanácsos, Losonc város polgármestere és Rakottay György, a város legjelentősebb üzemének tulajdonosa, szívesen vállalta azt. A 30-35 tag tíz éven keresztül működött az egyesület keretében, amely a világháború miatt, 1915-ben szűnt meg.

Krúdy az egyesület vezetése mellett technikai újításokkal is kísérletezett. Visszaemlékezése szerint a Goerz Berlin-Fridenau Optikai Intézet és Kameragyár pályázatára, amely olyan lemezkazetta megalkotására szól, „amelybe tetszés szerinti lemezek helyezhetők el, de betétek nélkül”, adta be újítását. „A találmányomat át is vették Berlinben tőlem” - írja -, de „... kb. 15-20 nap múlva kaptam a gyártól egy rövid értesítést, amelyben azt közölték, hogy sajnálatukra az ígért összeget (30 ezer márká) nem áll módjukban kifizetni, mert tudtukon kívül szabadalmi osztályuk az enyémmel megegyező kazetta-tervet készített, a berlini szabadalmi hivatalhoz már be is nyújtották...” Krúdy a szabadalmi bírósághoz fordult, amely elutasította a cég szabadalmi kérvényét és kimondta, hogy hasonló 25 éven belül nem nyújthat be. Ezen fiaskó következtében Krúdy Pál az 1910-es évek közepétől csak a fényképezéssel foglalkozott. Az évek során a kezdeti lendülete is lefékeződött, s a minden adódó pillanat fényképezése helyébe a mérlegelés és a fontosabb, kifejezőbb jelenségek fényképezése lépett. Így örökített meg az 1920-as években több kis magánbányát, az ott zajló munkafolyamatokat, amelyek a bányászat történetét kutató számára kuriózumot jelentenek.

Gábler Vilmos és Krúdy Pál tevékenységének vázlatos bemutatása, úgy hiszem, valamennyire érzékelteti, hogy a századfordulón az akkori modern képrögzítéshez milyen különböző utak vezettek, s az egyéniségek magukon a képeken keresztül is hatnak. Múzeumunk fényképgyűjteménye erről is beszél - de mint az elején is említettem - más dokumentumokkal együtt.

AZ OMVH MAGYAR ÉPÍTÉSZETI MÚZEUMÁNAK FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYE

Ritoók Pál

(Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest)

A Magyar Építészeti Múzeumot mint az Országos Műemléki Felügyelőség egyik gyűjteményét 1968-ban hozták létre. 1973-ban múzeumi rangot kapott, de máig is az utóbb Országos Műemlékvédelmi Hivatalnak nevezett intézmény keretei között működik. A múzeum kutatószobái 1987 ősze óta Óbudán, a III. kerület, Mókus utca 20. szám alatt, raktárhelyiségei részben ugyanitt, részben Székesfehérváron találhatóak. Állandó kiállítótér híján leggyakrabban az OMvH I. kerület, Táncsics Mihály utcai székházának aulájában szoktuk kiállításainkat bemutatni, de szerepeltek már kiállításaink többfelé az országban, sőt külföldön is. Nyugdíjas munkatársainkat is beleszámítva tíz főből áll a múzeum létszáma.

Gyűjtőkörünkbe tartoznak a magyarországi és lehetőség szerint az egyetemes építészettörténet dokumentumai: tervrajzok, építészeti vonatkozású képzőművészeti alkotások, építészek hagyatékai (személyes iratok, levelezés, elméleti írások, rajzeszközök, személyes tárgyak), könyvek, folyóiratok, makettek, iparművészeti alkotások és nem utolsósorban fényképek.

A gyűjteményben lévő fényképek száma a negatívokat tekintve 15 000, az archív nagyításoké 8000. Az anyag tárolásának módja nem ideális. A negatívok különálló gyűjteményt alkotnak. Az archív nagyítások rendszerezése kétféleképpen történik: vagy egy adott építész hagyatékában maradnak a például egy adott épületre vonatkozó írásos dokumentumok mellett, vagy a fotógyűjteménybe sorolódnak, ahonnan topografikus rendben lehet visszakeresni a képeket. A gyűjtemény képeslapokkal illetve képeslapokról készült reprodukciókkal egészül ki. A fényképek restaurálását szakképzett restaurátor végezné, ha lenne ehhez kiépített műhelye.

A gyűjteményben őrzött képek fő témái a következők:

- épületek, épületbelső
- építészportrék és csoportképek
- építkezések

A gyűjtemény alapján véve két részre osztható. Az első a szakfényképészek hagyatékai, amelyek a fényképgyűjtemény jelentős részét teszik ki. Szöllösy Kálmán, Seidner Zoltán és Kozelka Tivadar művei. Mindhárman az 1920-as évek végén kezdték pályájukat, így anyaguk együttesen a két világháború közötti és utáni időszak legjelentősebb építészeti vonatkozású felvételeinek ezreit őrizte meg

részben negatívon és nagyításon is. Az anyag érdekessége, hogy nagy számú lakásbelső ábrázoló képet is tartalmaz, valamint hogy ezek túlnyomó része budapesti vonatkozású.

A gyűjtemény második részét az a fényképanyag képezi, amelyet építészek vagy művészettörténészek saját maguk készítettek vagy szakfényképészekkel készíttettek, esetleg gyűjtöttek az általuk vagy mások által tervezett épületekről, műemlékekről dokumentálási, kutatási vagy oktatási céllal.

Ezek a következők:

- Czigler Győző 1200 archív nagyítást tartalmazó gyűjteménye
- Lajta Béla gyűjteménye, amelyet utazásai során fényképezett vagy vásárolt képekből állított össze
- Hüttl Dezső fényképhagyatékának is jelentős része oktatási céllal készült illetve saját épületeit dokumentálta
- Foerk Ernő a Felső Építőipariskola növendékeivel számtalan műemléki felmérést rögzített fényképen is
- Révhelyi Elemér a hazai barokk kutatásához hozott létre egy 1500 üveg-negatívból álló, ma már forrásértékű képgyűjteményt
- Csányi Károly műegyetemi előadásaihoz gyűjtött hatalmas képanyagot
- Péczely Bélának főleg a budai vár polgárvárosi házairól gyűjtött képei értékesek
- Schauschek János a később lebontott vízvárosi és óbudai házakat rögzítette fényképeken
- Gerő László a Műemlékvédelem című folyóirat szerkesztése során összegyűjtött képeit és várkutatásaihoz készített fotóit bocsátotta a múzeum rendelkezésére
- Kósa Zoltán hagyatéka a saját épületeiről készített fotókat és a 20. század építészettörténetével foglalkozó könyvéhez gyűjtött fényképeket tartalmaz
- Bierbauer (Borbíró) Virgil, a Tér és Forma című haladó szellemű építészeti folyóirat szerkesztőjének fényképhagyatéka saját házait ábrázoló és a folyóirat szerkesztése során összegyűjtött képeket tartalmaz.

A továbbiakban csak az építészek nevét soroljuk fel, akiknek hagyatéka jelentősebb fényképanyagot tartalmaz: Árkay Aladár, Gregersen Hugó, Györgyi Dénes, Molnár Farkas, Radó Sándor, Rimanóczy Gyula és Sebestyén Artúr

**1993. SZEPTEMBER 28.
KORREFERÁTUMOK**

A KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM KÉPTÁRA

dr. Dienes Istvánné
(Közlekedési Múzeum, Budapest)

A Közlekedési Múzeum az 1896. évi Ezredéves Országos Kiállításának köszönheti létrejöttét, s épülete - noha a többszöri átépítés után már nem is emlékeztet rá - máig is az akkori Közlekedési Csarnok alapjain áll. A lelkes szervezők az egy nyárra szánt bemutatóra olyan hatalmas anyagot gyűjtöttek össze, hogy azt érdemes volt végleg együtt tartani és állandó múzeumná átalakítani, már csak a hatalmas érdeklődés miatt is, hiszen a millenniumi kiállítás egyik leglátogatottabb együttese volt az akkor tornyos-kupolás épületben. Ez a siker teljesen érthető, hiszen a közlekedés fejlődése terén igazán volt mit a közönség elé tárni: a múlt század nagy találmánya, a vasút az utolsó negyedszázadban épült ki Magyarországon, a század végére már 17 000 km vasúti pálya hálózta be a Kárpát-medencét - csak a millennium esztendejében, egy év alatt 953 km vasút épült meg. Hazánk ekkor már a járműgyártásban Európa legfejlettebb országaival vetélkedett, a MÁV gépgyárában a kiváló mérnökök önálló mozdónyszerkezetekkel hívták fel magukra a külföld figyelmét is. A vasútépítésekkel együtt járt a hidak, alagutak, völgyáthidaló viaduktok, állomásépületek, műhelyek sokaságának építése, biztosító berendezések létesítése is. Budapesten egyetlen évtized alatt három híd épült meg a Dunán: 1896-ban a Ferenc József-híd és az újpesti vasúti híd, 1903-ban az Erzsébet-híd, s negyedikként - már csak ráadásul - 1900-ban a Margit-híd bevezető szakasza a Margit-szigethez. Hidacska épült a millenniumi kiállításra a városligeti tó fölé is, s 1896-ban megnyílt a Gizella-tértől a ligetig az európai földrészt legelső földalatti vasútja. A világvárossá növekedő Budapest utcáin a lóvasúti kocsikat villamosok váltották fel, a mellékutcákban is természetessé vált a pormentes, kövezett útburkolat, amelyen már az új világcsoda: a benzinmotoros kocsik is megjelent a századforduló előtt.

Ekkorra, a 19. század végére már az is jól érzékelhetővé vált, hogy a haladás, a fejlődés a múlt emlékeinek eltűnésével, pusztulásával jár, s tudatosan össze kell gyűjteni mindazt, amit abból meg akarunk őrizni. Múzeumunk alapító igazgatója, Banovits Kajetán - maga is kiváló mérnök és feltaláló - az 1899. évi múzeumavatás alkalmából kiadott „Emlékirat”-ában ezt így fogalmazta meg: „Ezen haladás következménye az volt, hogy a tökéletlenebb építkezések és berendezések lassankint eltűnedeztek s közel állt azon veszély, hogy a közismeretek nagy hátrányára a használaton kívül helyezett építkezések és berendezéseknek, valamint a vasutak egész fejlődésének még emlékezte is el fog tűnni; s a jövő kor sem ezen

haladást kellően méltányolni, sem a múlt tapasztalataiból és törekvéseiből tanulságot venni s további haladásra ösztönzést meríteni képes nem leend.” A tárgyi emlékek teljes körű megőrzéséről természetesen szó sem lehetett, ennek minden múzeumban határt szab a rendelkezésre álló terület, s a közlekedési eszközök kiváltképp terjedelmesek; épp ezért igyekeztek elődeink minél több *képet* összegyűjteni a múzeum számára. A megnyitásra kiadott „Emlékirat” - nevével némi-képp ellentétben - voltaképp a múzeum első kiállítási vezetője: teremről-teremre haladva 12 oldalas „útmutató” ismerteti a látnivalókat. Mivel - a kor múzeum-felfogásának megfelelően - az egész anyag a kiállításban kapott helyet, raktár ezidőben még nem volt, ez a teljes gyűjteményt mutatja be. Az ismertető természetesen a tárgyakra helyezi a nagyobb hangsúlyt, a képekről meglehetősen szűkszavúan tájékoztat: „Fent a falakon a magyarországi vasutak egyes érdekesebb részleteinek fényképei vannak elhelyezve”, vagy „különféle mozdonyok és egyéb járművek” képei. Az bizonyos, hogy szerepelt ott a budapesti Fővám-téri Duna-híd - vagyis a Ferenc József-híd -, a pozsonyi, komáromi Duna-híd, a vásárosnaményi Tisza-híd, a Vág, az Ipoly, a Körös és más folyók hídjainak „látképei”.

Múzeumunk első teljes és részletes gyűjteményi katalógusa 1910-ben jelent meg, s ebben tárgykörönként csoportosítva tették közzé a tárgyak és *képek* leírását, feltüntetve, hogy az a kiállítási termekben hol is található, ám a képeknek sem műnemét, sem alkotóját, de még méretét sem közölték. Mivel a múzeum épületét a második világháború alatt kétszer is súlyos bombatalálat érte, a romok alól kimentett képanyag azonosítása a katalógus laza leírásaival sokszor megoldhatatlan feladat. Az egykori gazdagságnak csak töredéke maradt ránk, s a veszteség mértékét csak érezzük, felbecsülni számszerűen lehetetlen.

Annyi azonban bizonyos, hogy a kiállításban már századunk elején mintegy 1800 darab kép volt, s ezek túlnyomó többsége *fénykép*, de felbukkantak *akvarellek*, *olajfestmények*, mégpedig portrék és tájképek egyaránt. Már akkor voltak „színezett diapositívek keretbe foglalva”, sőt „Magyarország különböző tájairól és népviseletekről” 450 darab „*stereoskop*” volt megtekinthető 9 „stereoskop szekrényben”. Ez utóbbi műfajnak az a különlegessége, hogy a két szemhez külön-külön beállított lencsékkel, tükrökkel egyazon képet mintegy megtestesítve, térhatásúan láthatott a szemlélő. (A Brno-i Műszaki Múzeumban még ma is működik egy ilyen stereoskop-néző készülék, egész szobát foglal el, s nagy tetszést arat még a külföldi látogatók körében is; javasolom, aki arra jár és teheti, föltétlenül nézze meg.) Katalógusunk szerint két „*körkép*” is volt a kiállításban, egyik a Vaskapu-csatornát, a másik a fiumei kikötőt mutatta be; a helyszínrajzon feltüntetett elhelyezés alapján azonban állíthatjuk, hogy ezek legfeljebb széles „*panoráma-képek*” voltak, s nem a szó valódi értelmében vett, külön építményben bemutatott látványosságok, mint a Feszty-körkép a magyarok bejöveteléről. Valódi volt azonban a *dioráma*, amelyben Aggházy Gyula három olajfestményét helyezték el: Munkács, Visegrád és Pétervárad váráról. A dioráma, „a fény színháza” a 19. század 20-as éveinek Párizsban feltűnt szórakoztató intézményei közé tartozott, s még az 1796-ban Londonban szabadalmaztatott körképnél is hangosabb sikert aratott: a francia De Villiers még verset is írt a lenyűgöző élmény hatása alatt. A látványosság lényege abban állott, hogy egy olajkezeléssel áttetszővé tett papírra

festett képet hátulról és fölülről világítottak meg, s miközben a közönség elsötétített teremben nézte, a fényerő változtatásával, esetleg színes papíreányók közbeiktatásával a különböző napszakok életteli illúzióját lehetett felkelteni. Tulajdonképpen az annyira áhított térhatást igyekeztek megvalósítani itt is, s egyben kimozdítani a látványt egyhangú változatlanúságából - a mozgókép első tétova kísérleteit gyaníthatjuk a fényszínház működésében. Ez teszi érthetővé, hogy egy ilyen tájkép-dioráma helyet kaphatott a Közlekedési Múzeumban: az intézmény akkori vezetői - sok híres külföldi műszaki múzeummal ellentétben - nem egyoldalúan a személytelen technika fejlődését igyekeztek bemutatni, hanem a hazai közlekedés művelődéstörténeti szerepét: az átformálódó tájat és benne a környezetét építő, a technikát a maga javára fordító embert. A közlekedési eszközök tökéletesedése mellett érzékeltetni akarták az utazás hasznát, értelmét, gyönyörűségét is: a vonat ablakából feltáruuló tájat, várromot, városképet, az akkori - a mainál több mint háromszor nagyobb - történelmi Magyarország megismerésre érdemes nevezetességeit, romantikus szépségeit is.

Az elmondottak alapján bizonyára már érthető, hogy műszaki szakmúzeum voltunk ellenére nem *fortótárról*, hanem *képtárról* beszélek, s remélem, ez nem hangzik szerénytelenségnek: ez a hivatalos elnevezése is ennek a részlegnek. Ez a képtár természetesen nem történelmi képcsarnok, még kevésbé szépművészeti galéria; de a fényképeken kívül ma is nagy számban található benne metszetek, kőrajzok, színezett litográfiák, akvarellek és olajfestmények is. Elkerülhetetlen ez már csak azért is, mert maga a közlekedés jóval nagyobb múltra tekint vissza, mint a fotográfia, s az utak, postakocsik, fogadók világa mindig is kedvelt témája volt a festőknek, rajzolóknak. A vár- és városkép-ábrázolások, tájkép-metszetek - különösen, ha későbbi fényképekkel összevethetők - sok gazdag tanulságot, ismereteket nyújtanak egy-egy téma kutatójának. Tisztában vagyunk persze azzal, hogy dokumentációs érték tekintetében a műfajok nem egyenértékűek: a rajzoló - önkéntelenül is - mindig szerkeszt, komponál, elhagy és kiemel egyes részleteket, így a fotográfia hitelességével nem vetélkedhet a legaprólékosabb rajz sem. Igen tanulságos példa erre a szegedi vasúti híd képe, amely a szakmunkákban is Ludvig Rohbock rajzáról készült metszeten található meg, az 1860-as években Darmstadtban kiadott metszet-sorozatból. Képtárunkban megtalálható ennek a hídnak 1859-ben készült fényképe - fotógyűjteményünknek ez a legkorábbi darabja. Azt már csak a régi katalógusból tudjuk, hogy volt egy évvel még korábbi fénykép is - tehát 1858-ból -, amely építés közben örökítette meg ezt a nevezetes, korai vasúti hidat - ez a kép nem maradt fenn a háború után. Mindenképp fotográfia-történeti értékű az a ma is meglévő, 67x19 cm méretű fénykép, amely az állványzataiból még ki nem bontott híd terhelési próbáját mutatja, mozdonyokkal, vasúti szerelvényekkel megrakva. A mélybarna tónusú kép valójában három részből - 21-24 cm-es darabokból - van ügyesen egybeszerkesztve, s így széles panorámát nyújt a teljes hídról. Az erősen megsérült, több helyen végigszakadt fényképet ma szépen restaurálva, különös gonddal őrizzük: joggal tekintjük fotógyűjteményünk alapkövének. A kép jobb alsó sarkában látható a finom, ovális préselt pecsét: „Photographie von Anton Rorhbach in Szegedin”.

Névvel nem jelölte a fényképész azt a 13 darab 1861-ben készült - sajnos, már erősen halványuló - sárgás-barna fotografiát, amelyeken a szolnoki pályaudvar és az egykor volt Tiszavidéki Vasút járműveit örökítették meg. A mozdonyok között a magyar vasúton közlekedő legkorábbi típusokat láthatjuk, amelyeket az 1840-es években gyártottak: még nem is számmal, hanem névvel jelölték ezeket. „Harangod, Hatvan, Máramarosziget, Érsekújvár” - ilyen táblákat látunk az oldalukon, s ami számunkra igen lényeges: műszaki adatokkal is feliratozták a passe-partout, feltüntetve a gyártás évét és a szállító céget is.

A vasútépítő magántársaságok után a Magyar Államvasútak - mint ismeretes - 125 éve, 1868-ban alakult meg, első vonala a Pest-Salgótarján közötti szakasz volt. Itt a kiállításban látható egy 1871-ben, ismeretlen személy által készített fénykép, amelyen Salgótarján állomás épülete előtt az állomás személyzete látható örömmel és büszkeséggel veszi birtokába a felvirágozott 14. pályaszámú mozdonyt. Az már a kutatómunkának köszönhető, hogy ismerjük a gép műszaki adatait, tudjuk, hogy a Wienerneustadt-i Siegl Gépgyár akkoriban korszerű terméke volt, követni lehet sorsát a MÁV későbbi átszámozásai során, de még a képen látható állomásfőnök nevét is számontartjuk: őt Blagovich Árminnak hívták.

A közlekedéstörténetnek valóban nagy nyeresége, hogy a fotografálás, illetve főként a szabad téren való fényképezés épp abban az időben vált általánossá, kedvvel gyakorolt, megbecsült mesterséggé, amikor a hatalmas vasútépítések, híd- és alagút-építések szinte napról-napra alakították, átformálták az ország képét. Az 1870-es években - amikor a nagy vasútépítési láz megkezdődött - szokássá is vált, hogy az építendő társaság megrendelte a pályaeépítés folyamatának, főként a legnehezebb szakaszokon végzett munkáknak folyamatos fényképezését. Minden vidéknek megvolt akkor már a maga kipróbált, jónevű fotográfusa, aki szívesen vállalta a feladatot, hiszen üzletnek, hírverésnek, reklámnak a fényképész csakúgy felhasználhatta a képeket, mint az építő társaság. A múlt századi történelmi Magyarország területéről nagyon sok vasútvonal képe maradt így ránk, összes állomásépületével, hídjával, viaduktjával, műtárgyával; albumba kötve vagy lapokban díszes dobozba rakva. A legalaposabb, legrészletesebb leírásnál is többet mondó tanúi e képek a kor közlekedési építészetének. Olykor megörökített a helyi fényképész eseményeket is: amikor például a már csaknem készen álló eperjesbártfai vasútvonal pályájának jórésztét egy elemi erejű vihar elmosta: a pusztulás méreteit a szavak nem képesek visszaadni. Divald Károly fényképei érzékeltetik igazán az építők hősi erőfeszítését, hogy a katasztrófa ellenére a vasút a megnyitás kitűzött időpontjára mégis elkészült.

A Nyugati pályaudvar - amelyet akkor még az Osztrák Államvasút Társaság budapesti felvételi épületének neveztek - 1875-77-ben épült fel a régi Pest indóház helyére, s tudjuk, hogy az építkezés egész ideje alatt a forgalmat zavartalanul fenntartották. A tényt ismerjük ugyan, mégis, a kitűnő Klösz György remek fényképsorozata nélkül szinte elképzelni sem lehetne, hogyan szolgált állványzatul az építkezéshez a régi épület tetőzete, míg föléje nőtt az új, tágas csarnok vasváza; amikor teljesen készen állt az új pályaudvar, egyszerűen kibontották alóla a kiszolgált régit. Klösz György itt külön hála kötelez bennünket azzal, hogy a felvétel dátumát belekarcolta negatívjaiba, s így szinte napról-napra követhető a

munka haladása a mintegy 60 darabból álló sorozaton. Jelentős mértékben hozzájárultak ezek a nagyszerű fényképek ahhoz, hogy a Nyugati pályaudvar rekonstrukciója, az eredeti állapot helyreállítása a közelmúltban viszonylag jól sikerült. Képtárunk különféle műfajai ebben az esetben is jól kiegészítik egymást: két művészeti szépségű, temperával színezett rajzát is őrizzük az Eiffel építési irodának, amelyeket a hitelesítő pecsét szerint a Párizs melletti Levallois-Perret-ben készítettek arra a kiállításra, amelyen 1874-ben a nagyközönségnek bemutatták Budapestten az új pályaudvar terveit. A két nagyméretű - két méterszer egy méteres - műszaki rajz közül az egyik a nagykörúti sarokpavilon homlokzatát, a másik a pénztárcsarnok részletét ábrázolja; színezésével szinte tapinthatóvá teszi az építőanyagokat, a fa, fém, téglarészleteket, a festés árnyalatait. Klósz György fényképeivel összevetve ezeken a tervrajzokon azt is tetten érhetjük, mi minden módosult, egyszerűsödött a megvalósítás során az eredeti elképzelésekhez képest.

A vasútnál is nagyobb múltja van hazánk közlekedéstörténetében a hajózásnak, amely az elhanyagolt, rosszul épített földutakhoz képest évszázadokon át a legcélszerűbb szállítást nyújtotta. Már az 1830-as években megkísérelte gróf Széchenyi István áttörni a Vaskapu szirtjeit, amelyek megakadályozták, hogy a dunai hajók a Fekete-tengerig jussanak el. Az első hajó 1834-ben haladt át a Vaskapun, s ez akkor óriási diadal volt; a Kazán-szoros képét, akkori állapotát angol utazók rajzai örökítették meg, akik nagy számban jártak Konstantinápoly felé az első dunai gőzhajókon. A század végén a Duna medrét tovább kellett mélyíteni a nagy úrtartalmú, mélymerülésű hajók számára. Maga Baross Gábor miniszter tette meg az első kapavágást 1890-ben, a Vaskapu-csatorna építésének elkezdésekor. Erről a hatalmas, hat éven át tartó építkezésről temérdek nagyszerű fénykép maradt ránk, nemcsak a munkálatok folyásáról, a sziklák robbantásáról, elszállításáról, de az ott hosszú időn át állomásozó építő mérnökök, munkások mindennapjairól is. A varázslatos szépségű, vad Ada Kaley sziget légkörét, a régi Mehádia-fürdő hangulatát éppúgy megörökítette az orsovai kitűnő fényképész, Hutterer Géza, mint a közeli Szent Korona kápolnát, amelyet azon a helyen emeletek, ahol 1853. szeptember 8-án fellelték a koronát és a koronázási kegytárgyakat, amelyeket 1849 augusztusának végén - a világsi fegyverletétel után - szegény menekülő Szemere Bertalan miniszterelnök a saját kezével ásott el. Megmaradt számunkra - fényképen - a nagyszerű pillanat, amikor - éppen 97 éve - 1896. szeptember 29-én az I. Ferenc József nevét viselő gőzhajó átszakította az e célra kifeszített papírmaché vasláncot, felavatva ezzel a Vaskapu-csatornát. A hajó fedélzetén három király ünnepelt együtt: a magyar, a román és a szerb uralkodó.

Mindez ma már a Duna víztükre alatt van: Ada Kaley szigete és a Koronakápona éppúgy, mint a 120 km hosszú Széchenyi vontató-út, az emléktáblával együtt. Szegény jó Banovits Kajetán 1915-ben meghalt, s nem kellett tapasztalnia, hogy a múlt emlékeit nemcsak a technikai haladás semmisíti meg, hanem az annál sokkal gyilkosabb történelem. Nem csupán a területükkel együtt elvesztett építményekre, vasútvonalakra gondolok. Az első világháború után, Budapest 1919-es román megszállásának három hónapja alatt - más vasúti szerelvényekkel együtt - eltűnt az a millenniumi királyi vonat is, amelynek néhány képe itt látható a

kiállításban. Képtárunkban rajzokkal, leírásokkal együtt minden részletét bemutató gazdag képanyag szemlélteti a Ganz és Társa Vasöntő és Gépgyár Rt. e mesterművének pompáját. A szerelvény hét kocsiból állt, a királyi, királynéi kocsihoz étkezőkocsi, két udvari kísérleti kocsi készült. A vonat az összes technikai újdonsággal fel volt szerelve: gázfűtéssel, automata szellőző és hőszabályozó berendezések voltak a királyi pár kocsijaiban és az ebédlőteremben. A belső díszítés csupa nemes anyagból készült, sok faragott és intarziás bőrborítással, faberakással, arany rácsozattal és veretekkel. A leírás a legnagyobb részletességgel megőrökíti az egyes kocsik térbeosztását és belső berendezését, a különféle bútorzatokat, tükröket, gyertyákat, majolikavázákat - láttatni azonban még sem lenne képes Klösz György nagyszerű képei nélkül.

Ezek a kiragadott példák is bizonyára érzékeltetik, hogy képtárunkban igen sok - kb. 5000 darab - eredeti fénykép van, olyan, amelyek valóban műtárgy értékűek. Múzeumunk sajátossága, hogy nálunk a kép műneme, készítési technikája nem elsőrendű szempont: a leltárkönyvben, a katalógusban és a tároló tékában is egymás mellett található a metszetek, litográfiák, fényképek, nyomatok. A műfajt feltüntetjük ugyan a nyilvántartásban, mégis, a rendszerezés fő szempontja a szakmai tartalom: a közlekedési ágazat. A háború előtti képanyagnak kb. 60 %-a vasúti, 20-25 %-a hajózási, 10 %-a híd-közúti tárgyú volt, az autózás és a repülés alig-alig kapott helyet a képek között. Mára ez az arány alaposan megváltozott: noha a vasút továbbra is vezet és a hajózás is tartja második helyét, a harmadik legnagyobb ágazat mára a repülés lett, amelynek képi emlékeiből hatalmas mennyiséget gyűjtöttek be megszállott hívei. Ez az a csoport, ahol a legnagyobb az amatőr fényképek aránya - az 1910-es, 1920-as évekből -, ami egyszerre jelent előnyt és súlyos hátrányt: a csak egyetlen példányban létező személyes emléket, élményt rögzítő dokumentum egyedi értékét, és sajnos, a halványuló, kisméretű, gyakran alig meghatározható képecske rossz minőségét. A magyar repülés hőskorát, kezdeteit végigkúzdó gépszerkesztők, pilóták legtöbbje múzeumunkra örökítette féltve őrzött fényképeit, közöttük sok páratlan értékű ritkaságot. Számban felnőtt lassan a városok közlekedését tartalmazó ágazat a magyarországi hidak, alagutak, útpályák képeit tartalmazó csoport mellé; a legkisebb egység az autózás képeié, s alig számosabb a kocsizásé, bár ez utóbbi fényképeket alig tartalmaz, inkább rajzokat, metszeteket, színes litográfiákat. A képtár ma összesen közel húszezer darabból áll.

Jelenkori képeket a múzeum képtára nem gyűjt, illetve csakis akkor, ha egyedi értékű fotók és negatívjuk nem hozzáférhető. Napjaink közlekedési építkezését, járműveit és eseményeit múzeumunk kitűnő fotósai rögzítik az utókor számára, s ezeknek filmjeit őrzi a múzeum fotónegatív-tára. A képtárnak tehát kiegészítője, sok tekintetben folytatója a mintegy százezer darabos, igen értékes negatívár; a kettő együtt tartalmazza a Közlekedési Múzeum teljes képgyűjteményét.

RÉGI VÁCI FÉNYKÉPESZEK KÉPEI A VÁCI TRAGOR IGNÁC MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN

Forró Katalin

(Tragor Ignác Múzeum, Vác)

A váci Tragor Ignác Múzeum gyűjteményében őrzött fotók mennyisége nem nagy, ám - különösen a régi, eredeti fényképek - dokumentumértéke jelentős. A képek kisebb része régi, eredeti fotó, nagyobb része az egyre szaporodó számú munkafotó és a múzeumi, városi rendezvényekről, eseményekről készült felvételek.

A fotók leltározása, elhelyezése nem egységes rend szerint történt. Az '50-es évek leltárkönyveiben még minden tárgy és dokumentum együtt szerepelt. Az egyes területek szétválását követően új leltározási rend alakult ki, de a fotódokumentumok elhelyezése nem volt következetes. A régi, eredeti fotók közül sok került a történeti dokumentációs gyűjteménybe és az archív fotók közé. A városi és múzeumi eseményekről készült fényképek egy része az adattárban található, de előfordul a történeti dokumentációk között is. A jelenlegi állapot szerint a munkafotókat, a negatívokat, a diákat és az újonnan bekerült eredeti fotókat is a fotótárban őrizzük. A meglévő fotóanyag szakszerű leltározása, a gyűjtemény gyarapítása a múzeum egyik fontos feladata.

A régi, eredeti fotók helytörténeti, dokumentatív értéke egyrészt az ábrázolt tárgyukban, másrészt - ha helyi hivatásos, vagy nevesebb amatőr fényképész készítette - az ábrázolt személyében jelentkezik. Gyűjteményünk kisebb részéről, a régi városi fotográfusok múzeumunkban őrzött képeiről szólnék részletesebben, s csak vázlatosan a II. világháború után készült nem kevésbé fontos fotókról.

Az első hivatásos fényképész Erdőssy Rezső, akinek 1870 és 1896 között volt műterme Vácott. (1) A pesti vaskereskedőből lett fotográfus eredeti neve Holtzbauer Rudolf volt. Vácra felesége révén került, aki itt a városban élt. (2.) A Siketnémák Intézetében, a Főtéren bérelt helyiséget. Egy évre rá már tanulótt lett fel. (3.) A következő évben már minden nap, bármilyen időben készített felvételeket. (4.) 1873-ban a váci hadgyakorlat alkalmával lefényképezte József főherceget és Koburg herceget, s a képekből készült albumot is nekik ajándékozta. (5.) Ezekből a felvételekből nem került a múzeumba egy sem. 1874-ben örömmel értesíti a tisztelt közönséget, hogy a bécsi viláckiállításon kitüntetett új eljárást alkalmazva „ferrotypiai, azaz vaslemezre készült fényképeket” is készít. „Legnagyobb ezen új, szép és kiváló tartósságú, minden külbefolyással, tehát nedvességgel és rozsdával is daczoló, még az új divat szerint sremlékekre is hasz-

nálható fényképeknél az, hogy azok 5 rövid perc lepergete alatt elkészülnek, s a megrendelő által rögtön elvihetők...” (6.) - hirdeti. A múzeum gyűjteményében található két ferrotypia. Az ábrázolt személyek ismertek, de a képek készítőjének neve nem. 1883-ban egy különleges album elkészítését ajánlotta fel, melyet vállalkozó kedvű polgárok fotóiból állított volna össze. Célja a kortársak, a jellegzetes váci típusok megörökítése volt. Az albumot a Múzeum Egyletnek ajándékozta volna. (7.) Elkészültéről nincs tudomásunk, ilyen album nincs a múzeum tulajdonában, de a fotótárban és a történeti dokumentációs gyűjteményben számos olyan fotót őrzünk, amelyeket a múlt század '80-as '90-es éveiben váci polgárokról készített Erdőssy Rezső.

Albumot állított össze a város jellegzetes épületeiről, tereiről, utcáiról készült fotóiból. A szép kivitelezésű albumot karácsonyi ajándéknak ajánlotta. (8.) Ezekből a felvételekből egyet sem őriz a múzeum, de feltehető, hogy a képek képeslap formájában megjelentek. Erdőssy rövid idő alatt a város közmegebecsülésnek örvendő polgárává vált.

1894. július 15-én jelentette be Regetzky Ferenc műtermének megnyitását a Váci Hírlap. A Takarékpénztár épületében a Főtér 15. szám alatti műtermet vette meg. Ez a műterem előzőleg Eller Mór fotográfus tulajdonában volt. Tőle egy fotót sem őriz a múzeum.

Regetzky előnyös helyzetben volt: egy már működő fényképészetet vett át, de ő maga sem volt kezdő, 11 évig Belgrádban volt műterme. Ez utóbbit sem adta fel, azt felesége vezette tovább. Célja az volt, hogy váci műterme „teljes berendezésben olyan legyen, hogy a mérkőzést és versenyt Nyugat - Európa első rendű városainak fényképészeti termeivel felvehesse, ekként Vác és vidékeinek mélyen tisztelt közönsége itt, saját lakhelyén találhasson olyan magas színvonalra helyezett fotográfiai intézetet, mely számára felesleges és nélkülözhetővé tegye a fővárosi műtermek igénybevételét.” (9.) A főváros közelsége, s a vasúti közlekedés jóvoltából az iparosoknak a fővárosi konkurencia jelenlétével is kellett számolniuk.

Regetzky megörökítette a város akkori képét, a jellegzetes váci alakokat, például a jelesebb ünnepeken felvonuló parasztbandlerialistát. Tájképeiből képeslapok is készültek, melyeket helyi papírkereskedések forgalmaztak. A történeti dokumentációs gyűjteményben van Regetzky-képről készített képeslap.

A múlt század végétől maradt fenn Kléber Elemér honvédtiszt családi fénykép-albuma. Az album érdekessége, hogy első képe Kossuth Lajost, a második Deák Ferencet ábrázolja, s csak ezek után következnek a családtagokról készült felvételek.

A századfordulón női fényképész is jelen volt a városban: Schubert Augusztia. Vízit- és kabinet képeket is készített, s a műtermi felvételeken kívül táj- és városfotókat is. Őnarcképe is megtalálható a múzeumban.

A század '10-es éveitől 1922 februárjáig a Mária Terézia rakpart 7. szám alatt - a Korzón - volt műterme Kulcsár Gizellának. (10.) A műterem nem működött folyamatosan, az I. világháború végétől 1920. november 14-ig szünetelt a munka. (11.) Készített portrékat és városképeket egyaránt. Az ő városfotóiból is készült képeslap.

Kulcsár Gizella műtermét Fischer Juci vette át. (12.) Gyermekfotókra szakosodott, így is hirdette műtermét a helyi lapokban. A hirdető fényképészek közül ő volt az egyetlen, aki a versenytársak ellen a specializálódást használta fel eszközként. Tőle képet nem őriz a múzeum.

A századelő és a két világháború közötti korszak jelesebb fotográfusai még: Báskay Dezső, Hlatky Lajos és Vasas Sándor.

Báskay 1908-tól hivatásos fényképész Vácott. 1947-ig, haláláig dolgozott, majd felesége vette át a műterem irányítását. (13.) A kőnyék falvaiból is szívesen keresték fel. Néprajzi dokumentum értéke van a sződi mátkapárt, jegyespárt, a kosdi lakodalmost ábrázoló fotóinak. Érettségi tablókat is készített. Megörököltette a Váci Honvéd Hadikórház személyzetét és betegeit az I. világháború alatt. Hat képet őrzünk ezek közül.

Hlatky Lajos 1913 és 1940 között dolgozott a városban. (14.) Báskay és Hlatky között komoly konkurenciaharc alakult ki. Báskay 1913. május 4-én jelentette be a Váci Hírlapban, hogy új műtermet rendezett be az Iparbank új palotájában, a gróf Csáky Károly út 16. szám alatt. Két héttel később már kedvezményt ígért: „Ingyen adok egy fényképnagyítást mindenkinek, aki 6 drb. fényképet rendel nálam.” (15.) Hlatky Lajos 1913 júniusában nyitotta meg műtermét a Budapesti Fő út 22. szám alatt. (16.) Hasonló stratégiát választott, mint Báskay, ő is engedmény adásával igyekezett műhelyébe csalogatni a közönséget. „Hat darab fénykép rendelésénél egy csinosan kidolgozott 47x63 cm nagyságú fényképnagyítást passeparturával” készít díjtalanul. A Váci Hírlapban több lapszámon keresztül szinte egymás mellett jelent meg a két fényképész hirdetése. Ennek a versenynek a városi polgárok látták a hasznát. Hlatky hívásra házhoz és vidékre is ment.

A múzeum történeti dokumentációs gyűjteményében található egy fényképalbum, amelynek képein a Váci Honvéd Hadikórház tisztikarát és önkéntes ápolónőit örököltette meg Hlatky Lajos.

Vasas Sándor 1915 és 1933 között tartott fenn műtermet a Széchenyi utca 15. számú házban. (17.) Gagel Ede hentesmesterről készített felvételei találhatóak a múzeumban.

Megfigyelhető, hogy a múlt század végétől a II. világháborúig a helyi hivatásos fotográfusok meghatározott típusú képeket készítettek, természetesen a társadalmi elvárásoknak megfelelően. A vizit- és kabinet képek részben a vizitkártyát helyettesítették, részben díszes keretben a szalonban, vagy a szerényebb szobákban akasztották a falra, a családtagokról készített festményt helyettesítette, esetleg albumba rendezték.

A XX. század elejétől, különösen a két világháború között megjelentek az üzletekről készített felvételek, amelyek a kereskedőt, vagy az iparost is népszerűsítették. Vác diákváros volt, az érettségi tablók is biztos megrendelést jelentettek. Sajátos típust képviseltek a táj- és városképek. Díszes albumba rendezve értékes ajándéknak használták, vagy nyomdai sokszorosítással képeslapok formájában hozták forgalomba.

Ebből a korból amatőr felvételek is maradtak fenn, sok közülük igen magas színvonalú, s jelentős helytörténeti értékkel bír. 1933. október 15-én az I. világháborús emlékmű leleplezésekor készült Heks Jenő 69 darabból álló fotósorozata,

mely az esemény menetét részletesen bemutatja, s a város és a megye akkori vezetői is láthatóak a fotókon. A képek alapján rekonstruálni lehet a teljes eseménysort.

Bán Márton a váci Piarista Gimnázium tanára volt. Lelkes amatőr fényképezésként művészi színvonalú fényképeken örökítette meg a várost az 1910-es évektől. Nemcsak az impozáns épületeket fotózta le. Képei a kor hangulatát is tükrözik, a sáros utcákat, a kocsmá előtt üldögélő embereket is bemutatja. Felvételei képeslapokon is megjelentek. Érdekeltek az új eljárások, sok színezett fényképe is található a múzeumban. Nemcsak fotózással, filmezéssel is foglalkozott. A Múzeum Egyesület tagjai közé tartozott, s a múzeum vezetője is volt 1941 és 1948 között, ezért gyűjteményünk sok képét őrizi.

Míg a 19. század végén 1-3 fényképész működött egy időben a városban, addig ez a szám a 20. század első felében, különösen a két világháború között megemelkedett. 1930 és 1943 között általában 4-6 fényképész dolgozott egy időben a városban. Az akkori lakosságszámhoz viszonyítva ez azt jelenti, hogy 3600-5500 főre esett egy hivatásos fényképész. (18.) Igaz, hogy ezek a fotográfusok nem csak a város, hanem a környék lakosságát is kiszolgálták, de ez az az időszak, amikor egyre többen vettek fényképező gépet, s váltak amatőr fényképésszé, s csak igen jeles alkalmakkor vették igénybe a hivatásos fotográfus szolgáltatásait.

A II. világháborút követően az '50-es évek elejére a múzeum is mostoha körülmények közé került. Anyagának egy része eltűnt, régi leltárkönyvei megsemmisültek, vagy megsemmisítették azokat. Ismeretlen fényképész fotósorozata mutatja be a várost az '50-es évek elején. Szomorú képek ezek. A háborús sérüléseket magukon viselő, málló vakolatú házak falát éles kontrasztot alkotva Rákosi-képek, plakátok díszítik. A fotókon következetesen az élet semmi jele: sem ember, sem állat nem látszik.

A '60-as '70-es években sok MTI fotó is került hozzánk. Képek örökítik meg a korszak építkezéseit, a régi városrészek lerombolását, s az új egyenlakótelepek megjelenését. A fotók száma folyamatosan nő.

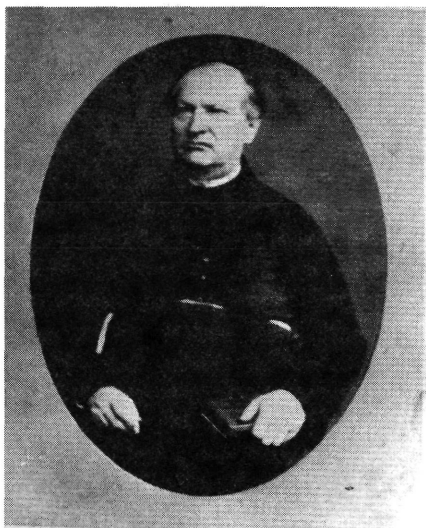
Végül két, a fényképezéshez kapcsolódó dologról szeretnék szót ejteni. A váci születésű Zimmermann Jakab fordította le 1840 elején (Daguerre képei elkészítése módjának leírása"-t. (19.)

A két világháború közötti időszak egyik jelentős váci gyára volt a Kodak. 1922-től dolgozott, s jó minőségű fotópapírral látta el nemcsak az országot, de Közép-sőt Észak-Európát is. (20.)

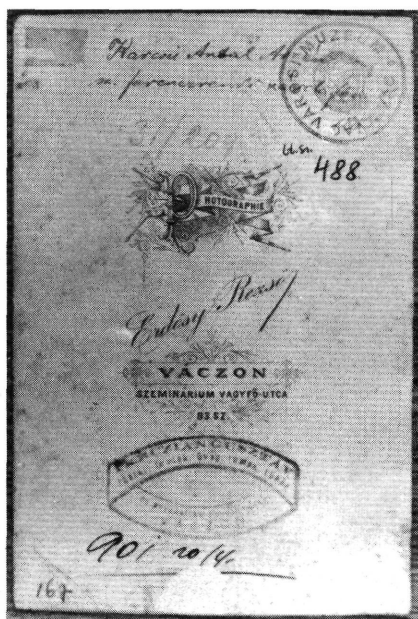
Jegyzetek:

1. Fejér Zoltán: Régi váci fotók a Nemzeti Történeti Fényképtárban. In: Naszály, Váci Fórum 2. évf. 5. szám, 1989. okt. 15. 15. p.
2. Karcsu Antal Arzén: Vác város története. Vác, 1888. IX. köt. 323. p.
3. Vác (hetilap) 1871. szept. 17.
4. Vác, 1872. aug. 11.
5. Karcsu... 323. p.
6. Vác, 1874. máj. 17.
7. Karcsu... 323.p. Az első fotót az album számára Karcsu Antal Arzén ferences rendfőnökről, történetíróról készítette Erdőssy Rezső.
8. Váci Hírlap, 1890. 51. sz.

9. Váci Hírlap, 1894. 28. sz.
10. Váci Hírlap, 1922. febr. 4.
11. Váci Hírlap, 1920. nov. 14.
12. Váci Hírlap, 1922. febr. 4.
13. Vác és Vidéke Ipartestületének évkönyve és beszámolója 1947. Összeáll.: Vajta János, Vác, 1947.
14. Vác és Vidéke Ipartestületének évkönyve és beszámolója 1941. Összeáll.: Weiszbarth János, Vác, 1941.
15. Váci Hírlap, 1913. máj. 18.
16. Váci Hírlap, 1913. jún. 29.
17. A Vác és Vidéke ipartestület ... 1934.
18. A népesség alakulásáról részletesen: Vác története. Szerk.: Sági Vilmos Szentendre, 1983. II. köt. 457. p. In: Studia Comitatusia 14.
A Vác és Vidéke Ipartestület évkönyvei 1930-1944.
19. Dr. Zimmermann Jakab: Daguerre Képei elkészítése módjának leírása. Hasonmás kiadás Karlovits Károly tanulmányával. Budapest, 1984.
20. Tragor Ignác: Vác múltja és jelene. Vác, 1928. 178. p.

Erdőssy Rezső:
Karcsu Antal Arzén
ferences rendfőnök
Vác történetírója

Erdőssy fotójának
hátlapja

Regetzky Ferenc:
A korabeli Vác három
jelentős személye:
Bauer Mihály,
id. Krakker Kálmán és
Zubovich Fedor

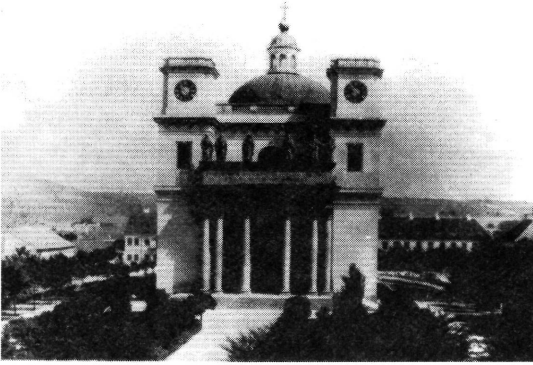

Schubert Auguszt:
Önarckép

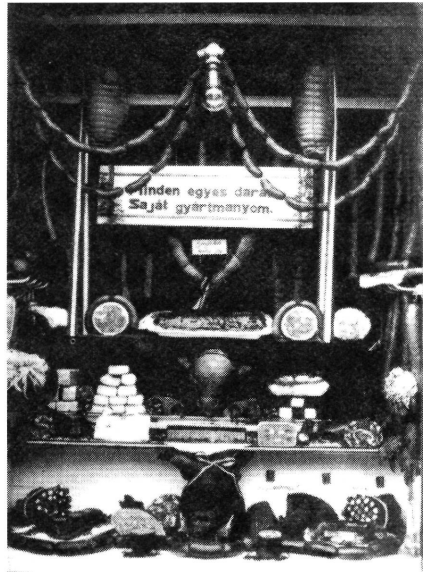

Báskay Dezső:
Sződi jegyespár

Kulcsár Gizella:
A váci
székesegyház

Vasas Sándor:
Gagel Ede
hentesmester
versenykirakata

Bán Márton:
Dunaparti részlet
háttérben a
fegyházzal

ÉRTÉK A FOTÓBAN” - A NÉPRAJZI FÉNYKÉPEZÉS ” KORAI IDŐSZAKÁBAN

Bolykiné Fogarasi Klára
(*Néprajzi Múzeum, Budapest*)

Az alkalmazott fotográfia egyik ága a néprajzi fényképezés. Kezdetre, kialakulása a fotótörténet fejlődésének arra az időszakára esett, amikor a tevékenység gyakorlása már tömegessé vált. (1.) 1871 után, a szárazeljárás bevezetését követően, a technikai feltételek alapvetően megváltoztak, a fényképezés összehasonlíthatatlanul egyszerűbbé vált, s a korábbi kézműves jellegű tevékenység nagyiparrá változott. A magyarországi felvételek készítése és gyűjtése nagy mennyiségben ekkor indult meg.

A Néprajzi Múzeum fényképgyűjteménye 309 000-nél több felvételt őriz: hivatásos fényképészek és a néprajztudomány képviselői örökítették meg a falusi Magyarország, a népi kultúra és életforma tárgyait és jeleneteit a 19. sz. végétől napjainkig. (ld. bővebben: Tari János: A néprajzi fotózás történetéből - Történeti Múzeumi Élmények - 1984/1-2. 100-118. p.)

Az első néprajzi felvételek az 1896-os millenniumi kiállítás kapcsán keletkeztek. Az országot járó előkészítő bizottság egyik tagja volt Jankó János néprajzkutató, aki végigfényképezte a korabeli Magyarország tájegységi, nemzetiségi típusait. Jankó János tehát igen korán - a múlt sz. 90-es éveiben - fölismerte a fénykép lényegét, a hiteles képi dokumentálás fontosságát - ezért amellet, hogy ő maga fényképezett, gyűjtött is - itthon és külföldön egyaránt felvételeket.

A Néprajzi Múzeum szervezése során elkülönítette a tárgyaktól a fotókat és negatívokat - s ezzel megalapította az önálló fényképgyűjteményt. Ezt követően minden lehetőséget megragadott, hogy jelentős sorozatokat megszerezzen. Így kerültek hozzánk Festetics Rudolf, Bíró Lajos, Zichy Jenő, a Néprajzi Missió felvételei - tehát nagyszámú etnológiai anyag is, amelyek nem egy esetben világviszonylatban is egyedülállóak.

A gyűjtemény magyar vonatkozású anyagának fotótörténeti és néprajzi elemzése most van folyamatban. Ezek tanulságaiból érdemes néhány témakört kiemelni, mivel választ kínálnak a konferencia által fölvetett kérdésre (mi az „érték a fotóban?”).

Előljáróban azonban elkerülhetetlen, hogy a fotográfia keletkezésének körülményeire ill. a fotó lényegére - sajtószerszégének leírására - ne történjen utalás.

A fényképezés viszonylag gyors elterjedése, népszerűvé válása kapcsán leg-többször a gazdasági kényszerről esik szó: a polgárság igénye hívott létre egy új

technikai eljárást, amely olcsósága révén a hagyományos, drágább festészetet kiszorította az arcképkészítésben.

A kérdés a megközelíthető azonban más - a társadalom valóságának oldaláról is: a 19. sz. első felében, Ny-Európában a változások gyorsan követik egymást. A polgárosodás, a társadalmi-gazdasági átalakulások az élet egészét megváltoztatják: a fejlődés ritmusa - s vele együtt az élet tempója is - fölgyorsul.

Az időszemlélet gyökeres változása jól tükrözi a kultúra egészének átalakulását: „Az idő a középkori társadalmakban lassan múló, türelmes, hosszadalmas idő, s ... a múlthoz igazodik. A múlt mintegy állandóan visszatér, s ezáltal szilárdságot, súlyt, maradandóságot ad a jelennek.” (2.)

Mindez ekkor is érvényét veszti, teljesen új életszemlélet helyét a jelenre figyelés követelménye váltja fel.

A hagyományos művészeti ágak próbálkoznak a maguk eszközeivel, hogy ezt a változást megjelenítsék: a prózában pl. Balzac Emberi színjátéka hallatlan precizitással megírt képfolyam, filmszerűen pergő társadalmi tabló; vagy a lírában Rimbaud látomásai - lényegében szuggesztív képek: hatalmas vágy, erőteljes törekvés fejeződik ki egy sokkal tágabb, új dimenziókat feltáró művészet felé, amely „minden érzék által” fölfogható, s földrajzi-társadalmi korlátok nélkül, térben és időben szabadon áradó. (3.)

A képzőművészetben eltűnik a centrálperspektíva, az „egynézőpontúság” (4.), megszűnik a hagyományos kompozíció; a statikus szemlélet helyett a formák, színek dinamizmusa kerül bemutatásra (festői eszközökkel) - másrészt az akadémikus festészetben a pusztá látszatok, külsődlegesség válik uralkodóvá. „Mind-en - a tárgyak, az emberek, az egész valóság pusztá látvánnyá változott...” (5.) - írja Németh Lajos. A művészet elvetette a korábbi vallási, ideológiai, esztétikai elkötelezettségeket - „a világ ... csak mint jelenség, látvány válhat(ott) a tudat tartalmává.”

A művészet nem más, mint „érzékileg felfoghatóan megvalósuló tiszta látvány-élmény” - ahogy Konrad Fiedler művészetelméletileg is megfogalmazta. Ilyen értelemben a festészet vált bizonyos esetekben fotószerűvé, vagy a regény képszerűvé. „E folyamat végpontja a fényképezés, amely gépi pontossággal oldotta meg a természet hű visszaadásának a követelményét.” (7.)

A régi formák és keretek megkérdőjelezése mutatta az elégedetlenséget, amelyet a művészek éreztek a hagyományos eszközökkel történő ábrázolás lehetőségei és a modern élet sokszínűségének kifejezhetetlensége között. A régi „műfajok” nem voltak alkalmasak többé az új életritmus maradéktalan kifejezésére. Törvényszerűen létre kellett jönnie egy új eszköznek, művészeti ágának - amely a pillanatonként változó valóságot képes látványszerűségében megragadni. (Nem téveszthet meg bennünket, hogy létrejöttekor ez az eszköz erre még nem alkalmas.)

Az új eljárás lényege a gyors rögzítés képessége, a hiteles, részletgazdag valóságábrázolás. A fényképezőgép által teremtett látvány újszerűsége (a festészethez képest), hogy szenttelen, tárgyilagos, objektív - másrészt egy adott képben egyszerre kapnak, kaphatnak figyelmet a *legapróbb jelenségek* és a *látvány egésze* (totalitás).

A sokrétű, összetett valóság a maga érzékletességében, plaszticitásában jelenik meg - s ez nem csupán mint atmoszférateremtő képesség vagy szempont értékelhető - de ráirányítja a figyelmünket a rész és egész viszonyára, összefüggéseire.

Kimondva-kimondatlanul a 19. sz. második felében életbe lépett egy új elv: hogy létezik egyfajta *képi igazság*. A fotó tömegessé válása tette nyilvánvalóvá jóval később, hogy a fogalmi gondolkodás és a vizualitás nem ugyanaz. A „szem nyelve” ugyanúgy önálló, sajátos nyelv - amely *szavakkal csak körülírható, de verbálisan le nem fordítható*.

Ezért a *fénykép olyan dokumentum, amely semmi mással nem helyettesíthető vagy pótolható*.

A fotó által teremtett képi világ is jelentésrétegekkel bíró struktúra, amely konkrét utalásokat tartalmaz a történelmi, társadalmi-gazdasági, hétköznapi vagy az egyén személyes létére vonatkozóan. Sőt ma már az is nyilvánvaló, hogy a kifejezetten „művészi” jellegű látványokkal szemben - tömegmérétekben - nagyobb igény mutatkozik a hiteles részletgazdag, tényfeltáró képek iránt.

A változó lét tűnékenysége a fotó által leköthető, megragadható, rögzíthető, elraktározható. A fényképezés és az idő viszonya azért is kerül olyan gyakran szóba, mert kapcsolatuk több szempontból meghatározó: a látványban a pillanat konzerválódik - sőt jó fotó esetében „sűrűsödik”; másrészt a megszokott, kronológikusan átélt idővel szemben egy más minőségű idővel szemben egy más minőségű időélményben van részünk (miközben fényképet szemlélünk) az idősíkok egymásratorlódnak; a jelenlét érzése saját világunkban s a fotó ábrázolta térben s időben egyidejűleg hat. Az idő megkettőződik sőt többszöröződik (hiszen vizuális emlékezetünk további képeket hívhat elő).

Fentiek legfontosabb tanulságai a vizuális kultúra kutatói számára - amit a fényképek vizsgálatakor mindig szem előtt kell tartanunk -, hogy a fogalmi gondolkodás és a vizualitás eltérő stuktúrák, s ennek megfelelően a fényképeket - mint a valóság ábrázolásának sajátos törvényekkel rendelkező műfaját - kell vizsgálnunk.

Másrészt - ezen belül - egy néprajzi szempontú vizsgálat tanulságokkal szolgálhat pl. a fotótörténet vagy a fotótörténetész számára és viszont, de még hasznosabb, ha minden esetben a képi igazságból indulunk ki - amely meghatározó és mindenek fölött áll -, s ennek figyelembevételével összetett szempontrendszer, s korszerű módszerek alkalmazásával, minél nyitottabban - mindenfajta szakmai elfogultság nélkül - közelítünk a képekhez.

A Néprajzi Múzeum magyar vonatkozású történeti fotóanyagának vizsgálatát - a részletkutatásokat - tekintve először a *paraszti modellek és a fényképezés viszonya* c. témakörrel essék szó. (I.) A néprajztudósok mint amatőr fényképészek munkáit vizsgálva először Orbán Balázs megjegyzéseire kell utalnunk: (8.) ő a 19. sz. 60-as éveiben járta s fényképezte Erdély falvait, s leírta a falusiak viselkedését: tartózkodását, máskor félelmét a fényképezőgéptől. (Hasonló tapasztalatokról számolt be a 19. sz. közepén Veress Ferenc, s a századfordulón Vikár Béla.)

A félelmek okára nem derült fény, ha a fényképész nem ismerte a paraszti gondolkodásmódot - ilyenkor merő furcsasággént ítélte meg a jelenséget (Veress

Ferenc). Orbán B. leírásai azonban részletesebbek, így az okok is kikövetkeztethetők: bizonyos esetekben a cselekvés váltott ki félelmet (a rájuk szegzett, ágyúcsőre emlékeztető, ijesztő masina látványa elemi tiltakozást váltott ki); máskor a képmás-készítést igyekeztek megakadályozni. Ez utóbbi esetben az ok a népi hitvilágban keresendő, mert „aki lefényképezte magát, az hamar meghal, mivel már úgyis van képmása”, (9.) ill. akinek képmását elkészítik, azt beláthatatlan veszélyek fenyegetik: kiszolgáltatottá válik annak, aki a képmást birtokolja („a lerajzolt személy képével az ő teste-lelke is a rajz tulajdonosának hatalmába kerül”). (10.)

Máskor a félelem oka összetettebb volt: az ismeretlen cselekvéssor, és a baljóslatú fekete szín együttesen váltotta ki, és összekapcsolódott vallási színezetű képzetekkel: a „fekete lepel alatt érthetetlen hókuszpókuszot űző idegen-t az ördög követének, a gépezetet pedig az ördög kelepcéjének hitték, „mellyel a keresztény lelkeket elorozza a földről”. (11.) Ismét más esetben saját - nagyon is földi, történelmi tapasztalataik alapján voltak bizalmatlanok: a fényképállvány a földmérők állványához hasonlított, amelynek előfordulását mindig adónövelés követte.

A fényképezőgépet a parasztság kezdetben tehát többnyire negatív érzelmekkel fogadta. A pozitív viszonyulás ritkább: valószínűleg nem paraszti eredetű volt az a feltételezés, miszerint „a fotográfus igazából aranycsinálás céljából gyűjti gépébe a napsugarakat”. A másik példa már lehetett népi vonatkozású: „a gép lencséjéből különös, betegségeket gyógyító erő árad”. (12.)

Nagyon hasonlóak a Csendes-óceániai szigetcsoport lakóinak reakciói, amelyeket Festetics Rudolf írt le: „Fényképező készülékem különben is mindenféle nagy bizalmatlanságot gerjesztett ... s elégtelenséget ébresztett fel ... a bennszülöttek közt. Hol ágyúnak nézték, hol valami varázsló gépnek, mely rájuk betegséget hoz. Akárhány szigeten pedig csak úgy fényképezhettem, hogy előttem is, mögöttem is fegyveres matróz állott.” (13.)

Érdekességképpen megemlíthető, hogy Kresz Mária még az 1960-as években is találkozott olyan öreg üstfoltozó cigánnyal Bánffyhunyadi főterén, aki átkot szórt a fényképezésre. (14.)

Ugyanakkor már Orbán B. - a tiltakozásokkal egyidőben - arról is beszámolt, hogy mások éppen a fényképkészítésért zaklatják - tehát a fiatalok körében gyorsan népszerűvé vált az eljárás.

A 19. sz. végén, a nagyobb lélekszámú településeken már Magyarországon is működtek fényképszínhelyek; a kisebb falvakban, vásárok, búcsúk idején pedig vándorfényképezészek jártak, dolgoztak. A fényképezés *általában* tehát nem volt ismeretlen jelenség. Kivételt képeztek a világtól elzárt települések.

Bartók visszaemlékezéseiből tudjuk, milyen szempontok alapján választotta ki a területet, ahová gyűjteni indult (először 1905-ben): „... Olyan falvakat kellett keresnünk, amelyek a lehető legtávolabb estek a civilizáció központjaitól és a közlekedési vonalaktól. Abban az időben még igen sok ilyen falu volt Magyarországon” (15.) Máshol ezt írja: a falunak „... sose volt iskolája, se papja; egy ember se tud se írni, se olvasni ... mintaközség!” (16.) De idézhető Illyés Gyula is, aki a századforduló idejének uradalmi cselédeiről írja: „Magyarország művelhető

területeinek csaknem felét a puszták cselédjei művelik ... ez a népréteg ... a falvak mögött ... eldugva ... elzárva, tökéletes elszigeteltségben él. Egész napi, sőt vasárnapi elfoglaltsága miatt a pusztát szinte sohasem hagyja el, lakhelyén hozzáférni pedig a nagy távolság, a rossz utak, a különleges hazai viszonyok miatt, de e nép ősi bizalmatlansága miatt is nehezebb vállalkozás ... mint egy közép-afrikai törzs tanulmányozása.” (17.)

Ilyen távoli települések - a polgárosodástól, így a fényképezés lehetőségétől is távol eső társadalmi csoportok lakóit fényképezve találhatók példák - még a század első évtizedeiben is - a képmásalakítás sajátos változataira.

(Ennek a folyamatnak első, nulladik - azaz képileg nem látható - állomása volt a fényképezés elutasítása.)

Sajnos, az egyes felvételek készítését - a koraiakét különösen nem - nem kísérték írásos feljegyzések. Az írásos hitelesítés hiánya ellenére azonban jól látható, hogy bizonyos esetekben a képmásismeret vagy a helyzetismeret hiánya, bizonytalansága az arckifejezés készületlenségét, rendezetlenségét - máskor komorságot, bizalmatlanságot - eredményezett. Ez a kezdeti állapot úgy jellemezhető, hogy lényegében nincs tudatos képmás-alakítás.

Szembetűnő az a különbség, ha ugyanazon a felvételen két generáció képviselői állnak előttünk; vagy még inkább, ha ezeket a felvételeket a „klasszikus korszak” képeivel összehasonlítjuk. Ott az elkészült kép minden eleme - ünnepi ruha, fegyelmezett testtartás, méltóságteljes arckifejezés - a tudatosan vállalt hovatartozás, a paraszti öntudat kifejeződése, a fénykép pedig az önreprezentáció eszköze.

A képmásalakítás első időszakában mindezek hiánya a jellemző. Itt *társadalomtörténetileg, mentalitástörténetileg - egy korábbi kor „arcképe”, társadalmi közérzet kifejeződése látható.*

Gyűjteményünkben a *Garay Ákos által készített fölvételeken, fotósorozatokon* látható, hogy - mint Bartók a zenében, - ő *képileg* igyekezett archaikus jelenségeket találni. Olyan paraszti modelleket keresett, akiknek hajviselete, ruházata *a még Magyarországon fellelhető legrégebbi vonásokat* őriz. Eközben azonban olyan „mozzanat” is megörökítésre került, amely a fotó készítőjének eredetileg feltehetően nem is állt szándékában - nekünk azonban ritka értékek: a képmásalakítás korai változatainak dokumentumai.

A felvételek sajátos képmásalakításának magyarázatát több - egyidőben létező és ható - jelenségben kell keresnünk: a szegényparasztság körében az egyéni képmás-ismeret elsődleges forrása, a tükör használata is ritka volt (18.); a már említett bizalmatlanság; nem alakultak ki a fényképezőgéppel előtti viselkedésnormák; stb.

A fényképezőgéppel szembeni viselkedésnek ezek a korai sajátosságai később eltűnnek, megváltoznak. A fényképezés elterjedése pedig segíti a parasztság önmagáról kialakított képének változását.

II. A mindennapi élet eseményeit ábrázoló felvételek vizsgálatának tanulságai

A fényképezett témák köre - alkalmazott fotográfiáról lévén szó - többszörösen meghatározott: egyrészt tudománytörténeti szempontoknak alárendelt (legtöbbször a néprajztudomány aktuális témaköréhez kapcsolódik); másrészt jellemző egyfajta

történeti meghatározottság. Az intimszféra körébe tartozott - tehát nem örökítették meg - a tisztálkodás, szépítkezés, napi vallásgyakorlás, fohászzkodás, büntetés megnyilvánulásait, vagy a hétköznapi élet - akkor érdektelennek minősített - eseményeit (közlekedés esőben, elmélyült beszélgetések gusztusai, stb.). Szendrey Ákos foglalkozott a magyar nép jelnyelvének leírásával, az ő kutatásaiból tudjuk, hányféle mozdulat létezett és szállt sírba, amely a népi kultúrának ugyanolyan jelentéstartalmakkal gazdag világa volt, mint pl. a díszítmények szimbólum-rendszere. Nem csupán a műtermi képeket, hanem az eseményfotók nagy részét is jellemzi egyfajta szertartásosság.

A falusi közösségekben szigorú szabályai voltak nemcsak pl. az életkor, stathushelyzet szerinti öltözködésnek - de a testtartásnak is.

Ha az utcára léptek il. ha idegen lépett a házba - attól a pillanattól már nem egymás között voltak - ezért a nyilvánosság előtt viselkedés követelményei léptek életbe: ügyelni kellett a mozdulatokra (fesztes tartás, egyenes hát), a járásra, lépéseik módjára, stb. Mindezek a „hagyománytól megkövetelt” viselkedés részét képezték. (19.)

A gyűjtemény egészét tekintve ezért olyan kevés a hétköznapi élet spontán megnyilvánulásait - magatartását, tevékenységeit - ábrázoló fénykép. A teljes hitelességre törekvés (a manipulálatlan valóság megörökítésének) fontosságát kevesen ismerték fel - amely Orbán B-nak oly természetes volt: a modelleket és a falusi élet eseményeit észrevétlenül kell „lelopni”. (A korai időszakban elháríthatatlan akadály még a fényképezőgépek „tudása” is - a hosszú expozíciós idő.) Szerencsére azonban jónéhány esetben készülnek ilyen képek. Az eseményfotó és a pillanatkép műfaján belül ezek a legértékesebb felvételek.

A Ny-Európai zsánerfestészet - a maga eszközeivel, tartalmi- és stílustörténeti meghatározottságaival - ábrázolta a köznapi élet jeleneteit esetenként. Nem témája ugyanakkor ennek a műfajnak a paraszti munka, a falusi hétköznapi élet ábrázolása - ill. nagyon kevés azon mesterek száma, akik ezt a tematikát választották.

A fotótörténetben sem fordul elő ez a képtípus (a fényképezés - eredete és kezdeti használói révén - a polgársághoz kötődő eszköz és műfaj. Ezért a korai fotótörténet zömében polgári témák vizsgálata, az életkép korai változatai pedig „kvázi” életképek s nem valódiak.)

Az élettér, a paraszti környezet tárgyi elemeit vizsgálva a parasztpolgárosodást megelőző korszak fényképein azt látjuk, hogy a lakótér nem bővelkedik tárgyokban - éppen csak a legszükségesebbek fordulnak elő: a mi szemünknek szokatlan *tárgyszüke* a jellemző. A parasztság szegényebb rétegeinél ebben az időszakban a tárgyak előállítás és beszerezhetősége nem volt könnyű. Az eszközöket, szerszámokat, ruhadarabokat maguk készítették - ritkábban mesteremberektől vásárolták, így azok értéke, megbecsültsége is jóval nagyobb, életkoruk pedig jóval hosszabb volt. Képi bizonyítékai ennek az egymásnak átörökített, s a többszörösen foltozott hétköznapi ruhadarabok gyakorisága. A bútortatban, textiliában, presztizstárgyakban történő értékhalmozás, a tárgyak „megkettőzése” (20.) csak később, a gazdasági fellendülést követően, ill. a módosabb paraszti rétegeknél vált szokássá.

Összegezve: a fotográfia Ny-Európából indult, s alapvetően a polgárság igényeit kielégítő műfaj. Ez a legkorábbi fotók témaválasztásában is érezhető. K-Európa falvaiban azonban a feudális-jellegű agrárnépesség kultúrája ill. ennek elemei még fellelhetőek, s a néprajzi fényképezés jóvoltából a 20. sz. elején még hiteles felvételek készülhettek a polgárosodás előtti hétköznapi világáról, a „mindennapok történelméről” - amelyek Ny-Európában már jóval korábban nyomtalanul eltűntek.

A néprajzi dokumentumfelvételek vizsgálata során - a társadalomtörténeti meghatározottságok alapján - elkülöníthető a fényképek egy csoportja, amelyen Magyarország késői jobbágyvilága jelenik meg áttekinthető rendszerszerűségében (élettér - település, építkezés, tárgykultúra; munkaeszközök, munkavégzés - sőt a „kor” nyomai még az emberi arcon és magatartásformán is tettenérhetőek.)

A Néprajzi Múzeum fényképanyaga több szempontból egyedülálló kultúr-történeti értéket képvisel. A hazai fotóarchívumok anyagát tekintve itt található Magyarország történetének (kultúra, életmód) legrégebbes vonásait őrző fotográfiai anyaga.

De nem csupán a *történelmi kor* az, amely képileg nagyrészt ismeretlen, - hanem a *műfaj* is. A gyűjtemény legértékesebb felvételei az eseményfotók és *pillanatképek*, amelyek a *hétköznapi élet* vagy egy mesterség gyakorlásának természetes pillanatait örökítették meg a századforduló időszakában. Múltunk képekben fölmutatható történetének kezdetei igen hiányosak. Vizuális emlékezetünk kevés képet őriz a 19. sz. végéről, s a 20. sz. elejéről - s ezeket is tematikai és stílárius egyoldalúság jellemzi. A néprajzi felvételek segítségével a századforduló és a századelő falusi Magyarországának sokoldalú, változatos képe lenne bemutatható - a leghitelesebb s szemléletesebb történeti forrás, a fénykép segítségével.

A *képekkel történő „leírás” megkezdése a századfordulón* (Jankó János, Garay Ákos, Györfy István, stb.) *tudománytörténeti jelentőségű* - forráskiadványokban való megjelentetése pedig hiánypótló lenne. Annál is inkább, mert a régi negatívok és képek élettartama véges - s azok a leg gondosabb kezelés ellenére is menthetetlenül pusztulnak - holott értékük - az általuk közvetített információk révén - felbecsülhetetlenek.

Bízunk abban, hogy a gyűjtemény legszebb darabjait - önálló kiállításon vagy albumban - egyszer mégiscsak láthatjuk majd.

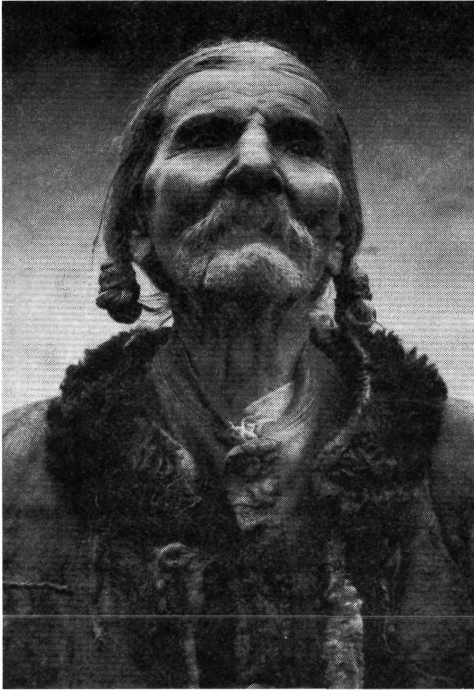
Jegyzetek:

1. Néprajzi felvételek természetesen korábban is készültek: Reguly Antal 1857-ben, a palócok között készített 96 db antropológiai és viseleti felvételt. Ezek azonban sajnos, elvesztek vagy megsemmisültek. (ld. Selmeczi Kovács Attila: Néprajzi fényképezésünk kezdetei - Múzeumi Kurír, Debrecen, XXVIII. 1987. 31-34.) *Orbán Balázs* 1862-72-ig fényképezte végig Erdély falvait. 350 felvételéből kb. 150 maradt ránk. A kor érdeklődésének megfelelően azonban művelődéstörténeti, nép- és tájleíró jellegű munkát készített, a néprajzi fényképek tehát a kollekció egy részét képezik csupán. Másrészt a nyomdatechnika fejletlensége következtében ezek a felvételek nem kerülhettek az olvasó elé, csupán „nyersanyagul szolgáltak a fa- és acélmetasztók számára” (Erdélyi Lajos: *Az ördög kelepcéje* In.: Orbán Balázs Székelyföld képekben, Bukarest, 1971. 21.) Herman Ottó esetében hasonló a helyzet: ő is fotók alapján készítette rajzait. Reguly, Orbán B. és Herman Ottó tevékenysége tehát - a nem hivatásos fényképészek körét vizsgálva - tudomány- és technikátörténetileg egyaránt - inkább előzményként említhető.

2. Gurevics: Az időre vonatkozó elképzelések a középkori Európában - In.: Pszichikum és a tevékenység a mai szovjet pszichológiában (szerk.: Váriné Szilágyi Ibolya) - Gondolat, 1974. 501. p.
3. Arthur Rimbaud: A székelyi alkímia (Deliriumok) - A. R.: Összes költői művei - Európa Könyvkiadó Bp. 1965. 247. p.
4. Németh Lajos: A művészet sorsfordulója - Gondolat, Bp. 1970. 233. p.
5. U.o. 228. p.
6. Konrad Fedler: Moerne Naturalizmus und künstlerische Wahrheit. 1881. közölve K.F.: Schriften über Kunst. Leipzig, 1896. 156. In.: Németh Lajos u.o. 240. p.
7. U.o. 228. p.
8. Erdélyi Lajos: Az ördög kelepcéje In.: Orbán B.: Székelyföld képekben, Bukarest, 1971.
9. Kiss Lajos: Vásárhelyi híres városok (Komédiások c. fejezetből) idézi: Bán András: Vásárhelyi fotós élet a századelőn = Fotóművészet, 74/3. 24. p.
10. Vikár Béla: Somogyi tanulmányutamról = Ethnographia, 1891. 121-122.
11. Orbán B. A Székelyföld képekben - idézi Erdélyi Lajos: Az ördög kelepcéje - 30. p.
12. Kreilisheim György: Régi magyar fényképezés. Officina Bp. 1941. 10. p.
13. Festetics Rudolf: Néprajzi Értesítő, 1902. 53. p.
14. F 196544 sz. fényképfelvétel: Kresz M.: Rézműves cigány nagy katlannal, éppen átkot szór a fényképezőre - Bánffyhyunad (Kolozs m.), 1965.
15. Bartók B.: Magyar népzene és új magyar zene, 1928. BÖI. 68. 750-751. p. In; Bartók Breviárium - Zeneműkiadó, Bp. 1974. 93. p.
16. u.o.: Freund Etelkának, 1911. dec. 31. - u.o. 137. p.
17. Illyés Gyula: Puszták népe - Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1968. 6. p.
18. Kunt Ernő: A fénykép a parasztság életében = Népi Kultúra Népi Társadalom 235-289. p.
19. Szendrey Ákos: A társadalmi érintkezés formái = Ethnographia
20. Hofer Tamás-Fél Edit: Magyar népművészet - Corvina, Bp. 1975. 12. p.

Felhasznált irodalom

- Bartók Breviárium - Zeneműkiadó, Bp. 1974.
- Bán András: Vásárhelyi fotós élet a századelőn = Fotóművészet, 74/3.
- Erdélyi Lajos: Az ördög kelepcéje - In.: Orbán Balázs
- Festetics Rudolf: Csendes-óceáni utazásaim vázlata = Néprajzi Értesítő, 1902. 3. (49-56.)
- Gurevics: Az időre vonatkozó elképzelések a középkori Európában - In.: Pszichikum és a tevékenység a mai szovjet pszichológiában (szerk.: Váriné Szilágyi Ibolya) - Gondolat, 1974.)
- Hofer Tamás - Fél Edit: Magyar népművészet - Corvina, Bp. 1975.
- Illyés Gyula: Puszták népe - Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1968.
- Kreilisheim György: Régi magyar fényképezés - Officina Bp. 1941.
- Kunt Ernő: A fénykép a parasztság életében - Népi Kultúra Népi Társadalom, Akadémia Kiadó Bp. 1987. (235-289.)
- Németh Lajos: A művészet sorsfordulója - Gondolat, Bp. 1970.
- Arthur Rimbaud: Összes költői művei - Európa Könyvkiadó, Bp. 1965.
- Selmeczi Kovács Attila: Néprajzi fényképezésünk kezdetei - Múzeumi Kurir, Debrecen, XXVIII. 1978. (31-34.)
- Szendrey Ákos: A társadalmi érintkezés formái = Ethnographia, 48. évf. (11-24.)
- Vikár Béla: Somogyi Tanulmányutamról = Ethnographia, 1891. (121-122)

Csimbókos magyar - Kisgyalán
(Somogy m.) - fotó: Garay Ákos,
1910. (F 11556)

Bibliaolvasó öregasszony - Berzende
(Somogy m.) - fotó: Gönyey Sándor, (F 69007/b)

FEHÉRVÁRI FÉNYKÉPEK ÉS FÉNYKÉPÉSZEK

Horváth Júlia

(Fejér Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Székesfehérvár)

1990-ben a Fejér Megyei Múzeumegyesület kiadásában egy reprezentatív album jelent meg, a Székesfehérvár Anno... Alcíme: Pillanatképek egy város életétől. A könyv - Demeter Zsófia történész és Gelencsér Ferenc fotóművész munkája - az 1860-as évek közepétől az 1938-ig terjedő időszakban készült felvételekből közöl gazdag válogatást. A Déli Vasút építésétől a Szent István jubileumi évig terjedő hét évtized alatt a város arculata nagyot változott. A belvárost körülvevő csatornák beboltozásával új utak nyíltak meg, új városnegyedek, házsorok, villák és paloták épültek.

A kötetben látható több mint 230 reprodukció eredetijének jelentős része a Szent István Király Múzeum gyűjteményeiben van. A múzeum még nem teljesen rendezett fotóanyaga döntő többségében fehérvári vonatkozású: városképhez, történeti eseményhez vagy helybéli polgárhoz kapcsolódik. A felvételek készítői is elsősorban itteni hivatásos vagy amatőr fényképészek.

Az 1873-ban alakult Fejérvármegyei és Székesfehérvár Városi Történelmi és Régészeti Egylet gyűjteményébe először 1881-ben kerültek fotók. Ebben az évben Nagylókon ásatás folyt, melynek anyagi fedezetét Zichy Nep. János gróf biztosította. Zichy a leleteket, a róluk készült rajzokkal és fényképekkel együtt az egyletnek adományozta.

Az első fehérvári fényképész, aki a múzeum legértékesebb műtárgyairól felvételeket készített Pete Gyula volt. A mester 1910-ben nyitotta meg műtermét. 1912-től folyamatosan kerültek gyűjteményünkbe a város műemlékeit és középületeit megörökítő képei.

Az I. világháború után hirtelen megnőtt a múzeumnak ajándékozott fotók száma. Rajtuk a híres fehérvári huszárok, bevonuló, szabadságos és leszerelő katonák egyaránt láthatók csoportosan, egyedül vagy családjuk körében. Sok a harctéren készült felvétel is. Ebben az időben gazdagodott a gyűjtemény az 1848/49-es szabadságharcban résztvevő, a megtorlást itthon túlélő, vagy emigrációba kényszerült honvédek fényképeivel.

Már haláluk után, a húszas években kerültek a múzeumba a fehérvári mesterek által készített legkorábbi városfotók. 1865 körül nyitott műtermet *Pribék Antal*, Schmidt Vilmos és fényképezett *Klökner Péter*. Pribék Antal a hetvenes években, még a nagyszabású építkezések megindulása előtti időszakban örökölte meg a város utcáit, tereit, így képei felbecsülhetetlen értékű történeti források. Klökner

Péter könyv- és papírkereskedő volt. Kiadásában jelent meg a „Székesfehérvár” című hetilap. Üzletében saját kiadású térképet és képeslapokat is lehetett vásárolni.

A céget 1983-tól Klökner József vette át, aki édesapja fényképfelvételeit a múzeumnak ajándékozta.

Száznál is több Prohászka Ottokárról készült fényképet és 75 üvegnegatívtot őrzünk. A portrékban szegény gyűjtemény jelentős részén a megyéspüspök látható. Megörökítették gyermek- és gimnazista korában, írás, olvasás és misézés közben, püspökké szentelésén, a szószéken, dolgozószobájában és utolsó nyilvános szereplésén. Évtizedeken át minden említésre méltó eseményen megjelent. Felvételek készültek a ravatalánál, a temetésén, az emlékének szentelt templom építésének minden fázisánál, majd hamvainak nagy pompával történt odaszállításánál.

A húszas években folyamatosan gazdagodott a gyűjtemény a hivatásos fehérvári fényképészek munkáival. *Tóth Károly, Virág Sándor, Szigeti Jakab és Fekete Zoltán* városfotóival. Az Aranybulla kiadásának 700. évfordulójára állított emlékmű és az annak alapzatába helyezett okmány fényképe a tervező, Havranek Lajos szobrászművész ajándéka.

A harmincas évek a fényképészet virágkora. Székesfehérvár kettős jubileumra készült. 1938. Szent István király halálának 900. és a város török megszállás alóli felszabadulásának 150. évfordulója. A tudatos városrendezési és városfejlesztési koncepció jegyében új vízmű, strandfürdő, korcsolya- és tenispálya épült, elkészült az ország első fedett sportcsarnoka. A belváros maradandó értékű emlékművekkel és köztéri szobrokkal gazdagodott. Helyreállították a régi épületeket, restaurálták a műemlékeket.

A gyűjteményünkben található fotókon a változások lépésről-lépésre nyomon követhetőek. A fényképészek megörökítették a Szent Anna kápolna és a székesegyház helyreállítás előtti állapotát, a munka folyamatát és eredményét. Többszáz felvétel készült a bazilikában folyó ásatásról: a kultuszminiszter első kapavágásáról, feltárt épületrészekről, faragványokról, a kibontott sírokról; az épülő kőtárról és mauzóleumról, Aba Novák Vilmos freskójáról.

Újjáépült a Városháza is. Kotsis Iván építész a régi épülettomb egyes részeiről, többek között a feltárt börtönről készített 19 képpel gazdagította a gyűjteményt.

1935-ben Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város országos fotópályázatot hirdetett. Eredményeként 72 kép örökíti meg a megye és a város legszebb tájait, hegyeit, vizeit, utcáit, tereit. 1937-ben a mohácsi kiállításra készült több mint 30 fehérvári fénykép. Ezeket az országos fotópályázaton díjat nyert 18 művel együtt a város idegenforgalmi bizottsága letétként a múzeumban helyezte el.

A Múzeumegyesület díszgyűléséről, jubileumi kiállításáról és az Országzászló felavatásáról készült fotókat a múzeum megvásárolta. Az 1938-as év eseményeit megörökítő képeket a város helyezte letétbe. Ezeken a Szent István év ünnepi megnyitása, Pacelli bíboros fogadása, a Szent Jobb megérkezése, királyaink földi maradványainak közös sírba helyezése, az ünnepi országgyűlés, vitézzé avatás, számtalan emlékmű és szobor leleplezése látható.

1938-ban tíz fényképészmester dolgozott a városban, többségük 2-3 segédet és tanoncot foglalkoztatott. A már említettekén kívül a Hege család tagjai által készített felvételek is megtalálhatók gyűjteményünkben.

Hege Károly Fehérváron tanulta a mesterség alapjait, azután Berlinben, Bécsben és Budapesten tökéletesítette tudását, pasztell- és képfestészetet tanult. 1929-ben nyitotta meg műtermét. Az ő tanítványa, később segédje volt *Hege László*. Három évi bécsi gyakorlat után, 1937-ben a grafikai és kísérleti intézetben jeles eredménnyel tett vizsgát művészeti és fényképészeti technikából, optikából valamint reprodukálási művészetből. 1938-ban önálló műtermet rendezett be. Ő készített először Fehérváron bálriport felvételeket. Rendszeresen dolgozott a helyi és budapesti lapoknak.

A korszak legreprezentatívabb mestere, *Tóth Károly* Temesvárott született, de iskoláit már Fehérváron végezte. 1910-ben az akkor tizenöt éves fűszeresinasnt elküldték a fényképészhez a családról készült képekért. Mindaz, amit akkor a műteremben látott, annyira megragadta, hogy pályát változtatott. Elszegődött tanoncnak Pete Gyulához. Mint segéd, előbb Nagykőrösön dolgozott, majd első asszisztens volt a Strelisky műteremben. Az I. világháború után - Grósz Józseffel társulva - Székesfehérváron műtermet nyitott. Grósz néhány év múlva önállósította magát, felköltözött Pestre, ahol a húszas évek végén megalapította a később nagy hírnévre szert tett Mosoly Albuma céget.

Tóth Károly kiváló fényképészeket nevelt, tanítványa volt Inkey Tibor is. Inkey, aki 1922-ben szerződött hozzá inasnak és további három évig segédje volt, könyvében (Egy fényképész visszaemlékezései, Pelikán kiadó, 1993) nagy elismeréssel ír mesteréről.

Tóth Károly művészi értékű portrékat, brómolaj-átnyomással tájképeket és hangulatfelvételeket készített. Fehérvárnak talán nincs is olyan része, amit ne örökített volna meg. 1930-ban a székesegyház tornyából és repülőgépről fényképezte a várost.

1935-től bajonettzárás „Makina” géppel dolgozott. Ebben az időben készített egyórás expozíciós idővel felvételeket a cisztercita templom fafaragásairól.

1930-ban megjelent a Székesfehérvári Kalauz, s azt követően még másik három városba invitáló kiadvány Tóth Károly felvételeivel. Az 1838. augusztus 18-i országgyűlés alkalmából a Dunántúli Hétfői Újság Szent István év Székesfehérvárott címmel mellékletet adott ki, fotóriportot közölt a város kettős jubileumi ünnepeiről. Az eseményekről és a hét évig tartó előkészületekről közel 120 kép számolt be. A felvételek legnagyobb része Tóth Károly munkája.

Kiállításra küldött képeiért először 1928-ban Budapesten, a III. Országos Képzőművészeti Tárlaton kapott „Nagy Aranyérmet”. Első önálló kiállításán - 1993-ban, Fehérváron a megyeházán portrékat mutatott be. Tizenkét világkiállításon vett részt képeivel, többek között Angliában, Japánban, Franciaországban.

1944 októberében műtermét bombatalálat érte, s csak a következő év szeptemberében tudott újra üzletet nyitni. A közbeeső majdnem egy év alatt bejárta és fényképezte a romokban heverő várost.

Az általa készített felvételek jelentős részét múzeumunk őrzi.

1987-ben az adattárunk *Molnár Tibor* jóvoltából 1250 amatőr képpel és negatívval gazdagodott. Molnár Tibor Fehérváron töltötte gyermekkorát. A műegyetemen terveire kiírt pályázat első díját nyerte el, s ezután a mérnöki hivatal hazahívta. Ettől kezdve 26 éven át itt dolgozott. Sokáig városi főmérnök volt, azután 12 esztendeig a Fejér Megyei Tervezőiroda munkatársa.

Közben szenvedélyesen fényképezett, minden változást megörökített, a felvételeket mérnöki pontossággal dokumentálta és rendszerezte. Regiszteres füzetében 250 téma szerepel. A negatívok zacskókba rendezve egy több rekeszes fadobozban, a képek időrend és tematika szerinti csoportosításban füzetekbe ragasztva. A harmincas évek építkezései miatt lebontott épületek, a még le nem fedett csatornák, a már és még nem látható szobrok, emléktáblák, a negyvenes évek rendezett utcái és tervei, a világháború pusztításai és a romokból újjáépülő város szinte minden mozzanata látható ezeken a képeken. Mindezt gondosan megírt tanulmány teszi teljessé: „Molnár Tibor építész, volt városi főmérnök emlékei az 1910-1980 közötti évek Székesfehérvárára.”

KECSKEMÉT VÁROSTÖRTÉNETI ALBUMA AZ 1920-AS ÉVEKBŐL

Székelyné Körösi Ilona

(Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Kecskemét)

A kecskeméti Katona József Múzeumban - amely korábban a Városi Múzeum nevet viselte, most a megyei múzeumi szervezet székhelye - az intézmény létrejöttétől kezdve gyűjtötték a fényképeket. A múlt század végén létrejött kecskeméti könyvtár-levéltár-múzeum intézményegyettesből 1911-ben vált ki a múzeum, 1924-től volt önálló épülete és állandó kiállítása.

A kecskeméti múzeum fotótára jelenleg megközelíti a 100 ezer darabot. Ez egy vegyes, „közös” fotótár, negatívgyűjtemény, amelyben találhatóak századforduló körüli üveglemezek és napjainkban készült reprodukciók, ásatási felvételek, és néprajzi gyűjtések fotóanyaga egyaránt. E „közös” fotótár mellett az eredeti, régi fényképek - témától függően - a néprajzi adattár és a történeti dokumentációs gyűjtemény részeként kaptak helyet. Ez utóbbtól az 1980-as évektől kezdtük elkülöníteni a történeti fotógyűjteményt.

A Katona József Múzeum történeti gyűjteményében őrizzük a címben jelzett, várostörténeti és néprajzi szempontból - számunkra legalábbis - igen becses fényképalbumot.

Az album régi múzeumi leltári számot visel, annak idején a Városi Múzeum könyvtárába sorolták. A leltárkönyv, amelybe beírták, 1944/45 telén a többi leltárkönyvvel és sok műtárggyal együtt megsemmisült, a múzeum épülete ugyanis ezekben a hónapokban orosz tankjavító műhelyként funkcionált. Maga az album azonban megmaradt. A barna bőrkötéses, borítóján a város címerével díszített fényképalbum eredetileg 231 beragasztott képet tartalmazott. Ezek közül 226 ma is megtalálható benne. A hiányzó ötöt minden bizonnyal egy kéz, egyszerre emelte ki. Ezek - a képalírások tanúsága szerint - Horthy Miklós kecskeméti bevonulásáról, valamint a kecskeméti polgármester és a kormányzó szentlőrinci vadászatairól készültek, 1922-ben és 1927-ben.

Az album belső oldalának szövegéből megtudhatjuk, hogy a képes várostörténeti összefoglalás Szalontay Barnabás tanácsnok emlékére készült, 1928 júliusában. Dr. Szalontay Barnabás Kecskemét egyik ismert személyisége, városi tanácsnok volt, aki jogakadémiai tanulmányai és gyakorlóévei után a városi építészeti osztály vezetőjeként vett részt a város építészeti arculatának formálásában. Tevékeny része volt a városrendezési munkákban, az 1920-as évek kecskeméti telekosztási, házépítési akcióiban, és a városi infrastruktúra fejlesztésében.

tésében (utcakövezések, villanytelep bővítése stb.). 1928. május 5-én, munka közben érte a halál.

A város tanácsa ezzel az albummal adózott Szalontay tanácsnok emlékének. De talán nem kisebbítjük az egykori építészeti osztályvezető érdemeit, ha úgy véljük: Szalontay tanácsnok váratlanul bekövetkezett halála és a róla való megemlékezés kötelezettsége csak alkalmat nyújtott az emlékalbum összeállítása. A város más alkalmakkor is fogékonyak mutatkozott hasonló vállalkozásra. Ilyen volt például Lőcsey Árpád Kecskemét-albuma, de említésre méltó az is, hogy 1927-ben városi segítséggel - és költséggel - készültek el azok a nagyszabású tablók, amelyeken 50 év kecskeméti tanítóit örökítették meg. (1927-ben a községi elemi népiskolák fennállásának 50 éves évfordulóját ünnepelték. A pedagógus portrék nagy része egészen biztosan Fanto fényképész kecskeméti műtermében készült.)

Hogy a várostörténeti album összeállítója, szerkesztője ki volt, az magából az albumból nem derül ki, csak sejthető. Levéltári források és korabeli újságcikkek (többek között: Kecskeméti Közlöny 1928. júl. 24.) alapján azonban megállapítható, hogy a városi tanács ezzel a munkával Dr. Szabó Kálmán múzeumigazgatót bízta meg. Az is megállapítható, hogy a képeket a múzeumban őrzött fényképekből válogatták.

A felvételek különböző időpontokban készültek, a fotográfusok nevei nem kerültek be az albumba. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a néprajzi jellegű fotók között Madarassy László néprajzkutató felvételei is helyet kaptak.

A fényképek között található műtermi felvételek, családi képek, portrék, műtárgyfotók, tájak, épületek, tanyák, események, munkafolyamatok.

Az album monografikus igénnyel, történeti és néprajzi szemlélettel készült. Jó áttekintést ad a fotókon keresztül a város akkori közelmúltjáról, látványos tablója a századforduló éveinek. Visszanyúl a helyi fényképezés kezdeti időszakában készült 19. századi képanyaghoz és hitelesen mutatja be az 1920-as évek Kecskemétjét, ragyogásával és árnyoldalaival együtt.

Különösen értékesek e képek az utókor számára, mint történeti és néprajzi dokumentumok, hiszen tudjuk a felvételek helyét és idejét. Az alábbiakban röviden ismertetem, milyen konkrét témákat ölel fel az albumban található 226 fénykép.

Bemutatja a korabeli belváros utcáit, épületeit, a századforduló nagy építkezései és városrendezési munkái során lebontott épületek fotóit. Helyet kaptak a műemlék épületek, a megörökítésre méltónak talált polgári és parasztházak, azok udvarai, régi kereskedőház, vásárállások, kutak, fürdő, csárdák.

Ismerteti a város templomjait, egyházi épületeit, képeket közöl az egykori pusztatemplomok romjairól. A templombelsők és az egyházi edények fotói ma is becses források a művészettörténészek számára.

Számos portrét, családi és csoportképet találunk az albumban a múlt század második feléből, köztük birtokosok, tisztviselők, teológusok, tanárok, országgyűlési képviselők, tűzoltók, orvosok, mérnökök láthatók; valamint a város jeles asszonyai, lányai. (Az összeállító szemléletének megfelelően ezeket főként a Viselet az 1860-as években címszó alá csoportosították. A történetiség kedvéért

e fejezet élére a református egyház anyakönyvében található viseletábrázolások reprodukciói kerültek.)

A város életének néhány nevezetes eseménye is helyet kapott az albumban; például az 1901-es ipari kiállítás; az 1909-es országos dalosverseny, az 1911. júliusi földrengés; sebesült katonák megvendégelése 1918-ban. A múlt század végéről olyan belvárosi életképeket találunk, mint az istentisztelet, a búcsú, az úrnapi körmenet, a planétás.

De nemcsak a belvárosról szól ez az összeállítás, hanem a városszéli cigánytelepről, a tanyákról, szőlőkről, mezőgazdasági munkákról, Bugacról és a pásztorokról, piacokról, vásárokról. Néprajzi értékű képeket és sorozatokat találunk például a Kecskemét-Városföldi szárazmalmokról, mesterségekről - pl. kovács, szűcs, fésűs - amelyeken a munkavégzés folyamata és az eszközök is jól tanulmányozhatók.

Vannak olyan felvételek, amelyek azért fontosak számunkra, mert az adott eseményről más kép nem áll rendelkezésünkre, ilyen például a Városi Múzeum megnyitását, 1924-ben készült felvétel, amelyen többek között Klebelsberg Kunó kultuszminiszter látható.

A kecskeméti Városháza

A ferences templom
bejárata

A kecskeméti
Luther-palota helyén
állott házak
(1910 körül)

Kecskeméti 48-as
honvédek csoportja
1906-ban

Az 1909. évi országos dalosverseny résztvevőinek egy csoportja a kecskeméti városháza előtt.

Dinnyepiac a városközpontban, 1920-as évek

Disznópörkölés egy városszéli, kijelölt disznópörkölő helyen, 1920-as évek.

(Katona József Múzeum Történeti gyűjteménye, Kecskemét. Repro: Kiss Béla)

A PEDAGÓGIAI MÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYE ÉS EGY ORSZÁGOS FOTÓADATBÁZIS MUNKÁLATAI

Munkácsy Gyula

(Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest)

A történeti múzeumokban folyó feltáró-, kutatótevékenység a múltban a fotót csupán másodlagos, adattári anyagként kezelte. Sokszor fordultak hozzá egy-egy cikk, tanulmány, kiadvány és kiállítás illusztrálásának céljából. Általában „visszaköszönő” képek voltak ezek, a legtöbb esetben a forrás, az eredet megjelölése nélkül. A fénykép, mint műtárgy viszonylag újkeletű muzeológiai fogalom.

A fényképezés több mint másfélévszázados története során a fotó információhordozó jelentősége folyamatosan változott. A portréfestészetből kialakuló portréfényképezés érdekes személyes, bensőséges, ugyanakkor néha furcsa - a mai ember számára már természetes - élményt váltott ki, a pillanat megragadásának élményét.

A fotótechnika fejlődésével, elterjedésével egyre bővült a megörökített témák köre. Így maradhattak ránk a múlt század derekáról is városokat, tájakat, népcsoportokat, etnikumokat, különleges mesterségeket, iskolákat stb. megörökítő felvételek.

Az OPKM fotótárának gyűjtőkörébe tartoznak azok a fotóeljárással készült képek, melyek a magyarországi oktatás-, nevelés- és iskolatörténettel kapcsolatosak, de találhatunk felvételeket a gyermek „hétköznapijairól”: a játék, az ifjúsági mozgalmak, a viselet, a család köréből is.

A gyűjtemény kialakításánál különbséget tettünk az iskolai oktatás során taneszközként, segédanyagként használt vizuális szemléltetőképek és eszközök, illetve a számunkra nem funkciójuk, hanem hordozott információjuk alapján fontos fotók és eszközök között.

Fotógyűjteményünkről - röviden

A fényképek szisztematikus gyűjtése 1983-ban kezdődött el. Intézményünkben „fotótár”, „fényképgyűjtemény” korábban nem létezett. Az a pár darab fénykép, mely bekerült a múzeumba a dokumentációstár leltárába került, mint annak kiegészítő eleme. A kialakult szokásrend szerint a fotó és mondjuk egy könyvben szereplő képi ábrázolás egyenértékű volt - illusztrációs, vagy adattári értékkel bírt leginkább.

Napjainkra tudtuk elérni, hogy a fotógyűjtemény gyűjtési, feldolgozási, tárolási és felhasználási szempontok szerint önálló, külön egységet alkot.

Sajnos nem kedvez a gyűjtemények megerősödésének, fejlesztési lehetőségeinknek az a tény - szerencsére kevés múzeum jár hasonló cipőben (talán a Műszaki Múzeum csupán) - hogy latens múzeum vagyunk, majdhogynem kvázi léttel. Állandó kiállítással, illetve - kiállítótérrel nem rendelkezünk, de folyamatosan keressük a lehetőségét.

Az intézményünk nevében szereplő „könyvtár” kb. nyolcvan főt, míg a „múzeum” csupán hat főt jelent, ez az arány is sokat elárul helyzetünkről.

Folyamatosan küzdenünk kell annak elfogadtatásáért, hogy a múzeumi tárgy nem könyvtári egység, nem szabadon forgatható, kölcsönözhető dokumentum, feldolgozásuk, információs feltárásuk nem azonos.

A gyűjtemény főbb részei - tartalmi és formai jegyek alapján - a következők:

- ismertebb tanárok, közéleti emberek, oktatáspolitikusok, tudósok *portréi*;
- különböző korokból és iskolatípusokból származó *csoport- és tablóképek*;
- *eseményfotók*, pl. tanáregyesületi közgyűlések, tanulmányi kirándulások, taneszköz- és tanszerkiállítások, osztályfoglalkozások, iskolai ünnepek és színelőadások, cserkész- és sportesemények stb;

- *családfelvételek*;
- *épületfotók*: iskolák kertjéről, osztály- és tornatermeiről, szertáraitól, irodáiról, s magukról az iskolaépületekről készült felvételek tartoznak ide;
- *tárgyfotók*: tan- és szemléltetőeszközök, berendezési tárgyak, bútorok stb.;
- *állat- és növényfelvételek*;
- *természeti jelenségek, égitestek és a csillagászati felvételek*;
- *városképek, táj- és látképek*.

Képeslap-különgyűjteményünk a dokumentumgyűjteményből vált ki a célszerűbb feldolgozás és áttekinthetőbb tárolás érdekében. A ma már jelentősnek tekinthető gyűjteménynél nem annyira a - sokszor rendkívül érdekes és jellemző - „írásos üzenet” fontos számunkra, hanem az a képi információ, amelyet az ábrázolás közvetít. E több mint négyezer darabos különgyűjteményben - az 1890-es évektől kezdve - zömmel a történeti Magyarország településeiről találhatunk felvételeket. Így különböző iskolák épületei, tantermei, szertárai, internátusai stb. jelennek meg a képeken. (Gyakran megörökítették pl. a legapróbb települések iskoláját is, mint az egyetlen helyi nevezetességet a templom mellett.)

Az 1910-es évektől nagy jelentősége volt az iskolai szemléltetésben és a vizualitás fejlesztésében, illetve az ismeretterjesztésben a különböző témájú szemléltető diasorozatoknak. Többek között megtalálhatjuk a gyűjteményben az Uránia Szemléltető Taneszközök Gyára R.T. által gyártot művészettörténeti, történelmi, természettani, irodalmi, Magyarország tájait, településeit bemutató diasorozatokat.

Külön említést érdemelnek a diapozitívok elődjai, a kézzel festett és színezett üveglemezek, melyeket a mai diavetítő óséhoz a „laterna magica”-hoz készítettek. Annak ellenére, hogy nem fotóeljárással készültek, nagy becsben tartott darabjai gyűjteményünknek, mint a vetített diaképek előfutára.

Érdekességnek számítanak a sztereonézóban használható kettős pozitív képek, melyek a térbeli megjelenítés imitálásával még élményszerűbbé tették a látnivalót.

A következő egységet gyűjteményünkben az adattári fotók képviselik. Ebbe a csoportba tartoznak az elmúlt két- három évtized reprodukciós felvételei, az általános iskolák, a szakiskolák és a középiskolák életéről, illetve a reprodukciós portrék.

Külön egységet képvisel a film- és videotár. Gondot, problémát jelent a videofilmek, kazetták megőrzése, múzeumi archiválása. Ez a nem oly régi rögzítési technika napjainkban lép abba a korba, hogy tömegesen jelentkeznek a minőségi problémák. Gyűjteményünkben több mint ezerkétszáz videokazetta található, melyek többségét a volt Országos Oktatástechnikai Központ Médiatárától örököltünk. Ezek tartalmi feldolgozása és technikai revíziója jelenleg egyik fő feladatunk.

„School-Photo” - oktatás-, nevelés- és iskolatörténeti fényképek ikonográfiai adatbázisa

A múzeumi törvény és miniszteri rendeletek a múzeumi nyilvántartás menetét pontosan előírják. Muzeológusok körében ismert tény: az érdemi muzeológiai leírások mellett rengeteg időigényes, sokszor megismételt formai adatok rögzítéséről van szó. Pl. leírókartonok, mutatókartonok, leltárkönyvek egyező rubrikáinak többszörös kitöltése, melyekre valóban szükség van, de egyszerűsíthető lenne.

A gyűjteményben való eligazodás legtöbb esetben a gyűjteménykezelő emlékeztén múlik csupán.

Engedjenek meg egy személyes kitérőt: 1982-ben körülbelül fél évet töltöttem az írógép előtt, s kisméretű mutatócédulák ezreit állítottam elő a dokumentációs gyűjtemény mutatókarton-rendszerének kiépítéséhez, annak reményében, hogy a visszakeresést meggyorsítsuk. Már itt jól látszódot, hogy a hatékony, a többszemponútú keresés, a csoportosítás szinte reménytelen, de még az egyszemponútú tájékozódás is körülményes. A jobb használhatóság, a ráfordított idő és munka csökkentése a gépi nyilvántartás és feldolgozás bevezetésével oldható meg.

A számítógép mint az információtárolás, a rendezés és a lekérdezés eszköze már régóta alkalmas az ilyen jellegű problémák megoldására. Az utóbbi évben a „humán” területeken is itt-ott megjelentek a különböző PC-s adatbáziskezelő programok, illetve a számítógépek és perifériák az árak zuhanásával - az olyan kispénzű intézményeknek is, mint a múzeumok - elérhetővé váltak.

Minisztériumi ígérek ellenére sajnos a mai napig a számítógépes leltározás hivatalosan nem engedélyezett. Ezért a hagyományos múzeumi fotótári feldolgozást két éve párhuzamosan végezzük a számítógépes adatbázis építésével.

Az alkalmazás alapja a DataEase 4.2 relációs adatbáziskezelő program. A program a hagyományos múzeumi feldolgozást követi, a tárgy(-ak) beérkezéskori iktatási és gyarapodási adatainak felvételével indul, majd a leltár lap kitöltésével folytatódik. A leltárkönyvekből ismert rovatokon túl ezen a lapon már található a múzeum gyűjtőköréből származó, a lekérdezést szolgáló mezőket. Ilyenek pl. az „intézmény neve”, az „iskolafajta”, a „fenntartó”, vagy a képen látható, illetve a képhez kapcsolódó „személyek neve”, „megjegyzés” és „irodalom” rovat. Itt rögzítjük a „készítés idejét”, a „település nevét”, ha ismert a „készítő (fényképész) nevét”.

A relációs adatbázis program lehetőséget nyújt arra, hogy külön lapokon tároljunk a tárgyhoz kapcsolódó információkat. Logikai összerendelésük kapcsolati szinten valósul meg. A kapcsolatok, a lapkeretek optimális megszervezése lehetővé teszi azt, hogy az adatbevitel számára leegyszerűsített legyen a gépbeírás. Ilyen kapcsolódó lapok: az „iktatási napló”, a „gyarapodási napló”, a „használat adatai”, a „tárgy mozgása”, a „restaurálás adatai”, a „megye és település” lap, illetve a „készítők, fényképészek” lap.

A fotó tartalmának leírása a „főlapon” szabadszövegesen történik, minden formai megkötés nélkül - nem is kívánunk a későbbiekben e mezőre kérdezni.

A képről megfogalmazott tárgyszavakat egy „kulcsok” nevű kapcsolati lapon rögzítjük, természetesen nem korlátozott az adott képhez hozzárendelhető fogalmak száma. Így egy folyamatosan bővülő szabad tárgyszavas adatbázis épül a lekérdezésekhez.

Jelenleg az adatbázis tartalma mintegy 6000 egységnyi adat. A feltárómunkát, a képek meghatározását segítik a folyamatosan bővülő segédadatbázisok: pl. történeti helységnévtár kb. 2000 adat, magyarországi fényképészek név-, cím- és műteremjegyzéke kb. 1600 adat.

Az „1000 éves a magyarországi iskola” alapítvány támogatásával megkezdjük az országos nevelés-, oktatás- és iskolatörténeti ikonográfiai adatbázis munkálatait.

Olyan adatbázis létrehozása a célunk, amely az ország különböző gyűjteményeiből a neveléstörténeti kutatók rendelkezésére állhatna, s az egyre gyakoribb iskolatörténeti, neveléstörténeti regionális kiállításokhoz, és a közelgő millenniumi - „1000 éves a magyarországi iskola” - ünnepségsorozat keretén belül megrendezendő kiállításához forrásként felhasználható lenne.

Eddig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében (1532 db fotó) fejeződött be a feldolgozás, s jelenleg folyik a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeum fényképtárának ilyen szempontú feltárása (eddig kb. 800 tétel).

A többi, nagyobb gyűjteményben fellelhető oktatástörténeti anyag feltérképezése, számbavétele a közeljövő feladata, s ehhez szeretném kérni a jelenlévő kollégák segítségét is.

Amennyiben a technika fejlődése és a közgyűjtemények anyagi helyzete lehetővé teszi - a folyamatosan bővülő szöveges adatbázisok mellé - szeretnénk egy képi archiváló rendszerrel magát a képet is rögzíteni.

ADATTÁRUNK FOTÓARCHÍVUMGYŰJTEMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE

Dr. Knézy Judit

(Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest)

Az adattári gyűjteményeink között sajátos helyet foglal el a VII. számú, úgynevezett Fotóarchívum. Ez az együttes többnyire fényképmásolatokat, nagytasokat tartalmaz az eredeti fényképnegatívok nélkül. A felvételek többsége a millenniumi kiállítást megelőző évtizednél nem régebbi. Alig van néhány korábbi időszakból való kép pl. Klösz Györgynek a bécsi vilákiállításról 1873-ból való képeslap méretű óriáshordóról készült fotója. (1.)

A múzeum alapításától kezdve (2.) gyűjtötte a tárgyak mellett az iratokat, térképeket, képzőművészeti alkotásokat és a fényképeket is. (3.) Az első tárgyi és adattári gyűjtemények úgy jöttek létre, hogy az ezredéves kiállítás bontásakor kiválasztották az agrártörténeti, élelmiszeripari, vízgazdálkodási stb. anyagot. A földművelésügyi miniszter segítségével, felhívások útján felkérték a tulajdonosokat, hogy ajándékképpen vagy eladás útján bocsássák az új múzeum rendelkezésére. A múzeumi gondolat ebben az időben egyedül a kiállítások szervezését, rendezését jelentette. Ezekkel nemcsak a múlt bemutatását célozták, hanem hatni akartak a jelen mezőgazdaságára, oktatni a diákságot, de a kispapokat is. (4.) A kiállítási bemutatókat alapvetően meghatározta, hogy milyen témájú anyagokat sikerült megszerezni. (5.) Mindjárt gondoltak a nyilvántartásra, már az alakulás évében. Vezettek naplót pl. az első két évben az ajándékozókról. Ezután bevételi ún. leltári naplóba írták a muzeális értékű tárgyakat éppúgy, mint a fogyasztóeszközöket (irodabútorok, képkeretek, tárlók stb.). A rovatba általában belekerült az ajándékozó, eladó neve, a tárgy megnevezése, darabszáma, olykor mérete (több tétel esetén nem), néha a készítő neve is és az, hogy melyik kiállításba vagy épületrészbe került. (6.) Ezeket a leltári naplókat, mint az iskolában, minden év júniusától a következő év május 31-ig vezették. Ezenfelül szakleltárkönyveket is vezettek, de ezekben hiányosabbak voltak az adatok. A szakleltárakat kiállítási témaként csoportosítva vezették és minden évben újra kezdték és írták be az egész anyagot. A fényképeknek nem volt külön leltárkönyve, hanem a megfelelő témához a tárgyak közé ezeket is bevették. (7.)

1945 után úgy hitték, hogy a korábbi leltárkönyvek a háborús veszteségek listájára írhatók. Csak 4-5 éve kerültek elő az ún. múzeumdokumentációs gyűjtemény (Adattár IX) még beleltározatlan éves kötegei közül. A leltári naplók 1944-ig megvannak, a szakleltárak leginkább csak az 1920-as évekig. (8.) A múzeum

vezetése annyira kiállítás és oktatáscentrikus volt, hogy a kiállításokból kikerült vagy oda be sem jutott anyagokat főképp különböző egyetemeknek, fő- és szakiskoláknak átadta, de adott át más, a Földművelésügyi Minisztériumhoz tartozó intézményeknek, de múzeumoknak is. (9.) Még az 1950-es években is volt egy ilyen provizórikus leltárkönyv fényképeknek, szobroknak és festményeknek, grafikáknak, kiállítási installációknak, ahol különféle ajándékozások tényét jelezték. (10.)

A legtöbb átadás 1930-44 között történt tárgyakból, makettekől, modellekből, mulázsokból, de fényképekből is. A kiállításokon kívül az agrártörténeti tereben és a könyvtárban is őriztek fényképeket, utóbbi helyen főképp albumokat. A múzeum saját fényképlaboratóriumot 1927-ben alakított ki. Ennek dr. Toborffy Géza volt a felelőse. (11.) Hogy mit fényképeztek, nem szerepelt a leltárkönyvben, negatív-anyaguk ezidáig nem került elő. Valószínű a kiállításokat öröközték meg, s azokhoz készítettek felvételeket.

1945 után a háborús károk felmérését végezték, de ez nagyon felületes lehetett. 1950 körül kezdték el leltározni a tárgyakat és külön volt a képek, fényképek, kiállítási installációk bevételeire a korábban említett elég részletes leltár (általános leltárkönyv 18 rovatos, amelyet provizórikusan használtak 1951-59 között, mivel elég sok selejtezés és ajándékozás történt belőle). 1959-től vezettek egy közös adattári leltárkönyvet 1964 végéig nagyjából főképp az új beszerzésekre. 1965-ben választották szét a különböző gyűjteményekből a tárgyi és adattári anyagokat, (de a fényképek egy része a tárgyi gyűjteményekben maradt) és külön adattárat alapítottak. Az adattárba összeválogatott együttest részben műfajok, részben témák, részben anyagok alapján csoportosították (pl. személyi anyag, múzeumdokumentáció, törzskönyvek, térképek, aprónyomatványok, diagyűjtemény, fotóarchívum és külön a negatívval rendelkező fényképgyűjtemény stb.). Minden adattári gyűjtemény külön leltárkönyvbe került és kapott egy római számot, amely a leltári számba beletartozott. (12.) Sajnos a leltárkönyvekben visszalépés történt, mert részletes fénykép-, irat-, térképleltárkönyv helyett egyszerű bevételi naplótak használtak egységesen egészen az 1983-84-es évekig, amikortól részletes leltárkönyveket vettünk használatba - részben olyanokat, amelyeket a munkatársak terveztek, részben a másutt bevált fényképleltárkönyvet. (13.)

Amint más múzeumokban is, az 1965 előtt bekerült anyagok „rég múzeumi anyag” (RMA) néven szerepeltek a leltárkönyvben és csak az elmúlt néhány évben kezdtük egyes gyűjteményekben megfejteni ezt a kódot a régi leltárkönyvek és múzeumi iratok alapján. Az tudható meg eseteként mikor, kitől, kinek a munkájaként, mennyiért juthatott a múzeum tulajdonába. A fényképarchívumnál egyidejűleg elkezdtem a nevezetes magyar fényképészek munkáit figyelembe venni, és most készül Erdélyi Mór egyik sorozatáról egy tanulmányom. (14.)

A Fotóarchívumban megőrzött legértékesebb anyagok nagyobb többségükben kezdettől az első világháború idejéig érkeztek, ekkor volt a legtöbb ajándékozás, vétel. A két világháború között is voltak kisebb beszerzések. (15.) Az 1950-es évektől kezdték a készülő kiállítások szempontjából vizsgálni, felhasználni, lereprózni a meglévő fényképeket és ekkortól a múzeumnak ismét volt fényképlaboratóriuma. (16.) A munkatársak vidékre is jártak és készültek, ha nem is

nagy számban, felvételek - témájuk: nagyobb részét a kollektív gazdálkodás, országos kiállítások, törzskönyvezések, más múzeumok anyaga, gyűjtőutak stb. A fényképek szisztematikusabb gyűjtése, készítése, régi felvételek vétele az 1960-as évek után rendszeresebben történt és a legutóbbi években hagyott alább. (17.)

A muzeológusok közül más múzeumokhoz képest, aránylag kevesen fényképeztek kiszállásaik alkalmával. Negatívanyag tehát elsősorban az 1950-es évektől maradt fenn, de van ez alól kivétel pl. Walter Béla hagyatéka, Kecskés Sándor gyűjteménye. (18.)

Visszatérve a Fotóarchívum ismertetésére, érdemes szemügyre venni, milyen témájú képek vannak benne. Az első viágháborút megelőző időből kiemelendők a nagybirtokokra vonatkozó sorozatok és egyes darabok. Az első kiállításokhoz főként az állami birtokok (Mezőhegyes, Kisbér, Bábolna, Fogaras) (19.) és koronauradalmak (Gödöllő) és egyes magánbirtokok (pl. békési, székudvari, kigyósi uradalomról gróf Wenckheim Frigyes, Kartalról báró Schlossberger Henrik (20.) majorjairól, állatállományáról, fogatairól, gépeiről, alkalmazottairól való képek. Egyes földbirtokosok éppúgy, mint pl. egyes megyei gazdasági egyesületek megőrkítették a kisbirtokosok gazdaságait is, és ajándékoztak ebből a képanyagból. (21.) Rendkívül fontos téma kezdettől máig a szakoktatás, kísérletügy (22.), mezőgazdaságunk nagyjai (tanárok, kísérletezők, nagybirtokosok, minisztériumi nagyságok), élelmiszeripar (malmok, közvágóhidak, szeszgyárok). A vadászat, erdészet, növénytermelés, kertészet (pl. dohánytermelés, szőlészetborászat), az állattartás különböző ágazatai és az élelmiszeripara nem egyforma arányban van ebben az anyagban képviselve, de számos értéket lehet találni ezekben a témakörökben. A múzeum korábbi kiállításainak témája a gazdasági építészet is volt: modellek, rajzok és fényképek mutatták be ezen az uradalmi és paraszti épületegyütteseket és sokszor a terveket is. Pl. Szolnok-Doboka vármegye gazdasági egyesülete éppúgy küldött be képeket az uradalmakról, mint a paraszti gazdasági épületekről és modelleket is. Ilyenek pl. a lilásra barnított, szép szecessziós paszpartura tett képek, Gábre Árpád, dési fényképész munkái, sajnos nincs jelezve, milyen helységeket és kinek a birtokát mutatja. Nagyon fontos sorozatok kerültek be a világ- (pl. 1873-as bécsi, 1900-as párizsi) (23.) és az országos (pl. pozsonyi) (24.) mezőgazdasági vásárokról és vidéki szakkiállításokról is, (25.) a pesti rendezvények közül szép számmal van képviselve az 1885-ös kiállítás (26.), és a millenniumi ünnepek anyaga. (27.) Nagyon kedvelték a vadászat, nevezetesen elsősorban az úri vadászat megőrkítéseit: ilyen felvételek szinte minden időszakban jutottak be vagy adtak el a múzeumnak. A paraszti vadászatról jóformán semmi fotónk nincs. Rendszeresen fényképeztették a múzeum környezetét, épületeit és kiállításait: híres fényképészek (Erdélyi Mór, Klósz György, id. Weinwurm Antal) (28.) éppúgy megőrkítették, mint amatőrök.

A két világháború alatt - a korszellemnek megfelelően - a kor előkelőségei, tisztségviselői kaptak különös hangsúlyt, szerencsére közöttük híres kutatók, gazdák, oktatók is, az ő képeiket, szobraikat, életük eseményeit megőrkítő sorozatokat vette a múzeum. Nem maradt fenn az a nagyméretű vadászati sorozat teljes egészében, csak töredékeiben, a hercegi, főúri vadászatokról, amelyeket Kallós Oszkártól vásároltak; kisebb méretben jóval később hagyatékából vettük meg

ugyanezeket. (29.) De ekkor jutott a múzeum birtokába a „Devecseri uradalom beruházásai” című, Erdélyi Mór fényképeivel (s talán másokéval is) illusztrált album. (30.) Hasonlóan értékes a Darányi Ignác-hagyaték kép- és könyvrészlege, melynek elhelyezéséről leveleztek 1938-ban, közte pl. albumok Darányi Ignác birtokairól. (31.)

Vásár- és piac-, állatfajtafelvételek, a szövetkezeti mozgalom és parasztnak rendezett gazdasági tanfolyamok képei ebben az időben is érdekelték a múzeum munkatársait. A Magyar Fotó képeiből is érkeztek. A Magyar Föld és Új Magyar Föld szerkesztése nyomán megőrzött paraszti témájú fényképeket a szerkesztő, s később múzeum igazgató S. Szabó Ferenc őrizte meg főképp az 1940-es évektől. (Oláh Károly, Kankovszky Ervin, Macsi András munkáit): (32.) munkafolyamat fényképeket, paraszti portrékat s pl. egy kisbírókról szóló sorozatot. Nagyon jelentős részlete a gyűjteménynek az MTI kislejeztett 1955-62 között készült levelezőlap nagyságú képanyaga szinte minden mezőgazdasági témából. (33.)

Nagyszokolyi Béla adta el gyűjteményéből nekünk, de a Legújabbkori Történeti Múzeumnak is a főhercegi (Bellye, Karapanca stb.) uradalmak vadászati anyagát a századforduló időszakából és az 1920-as évektől, jelentős részben Izabella főhercegnő, s talán kisebb részben Jelfy Gyula felvételeit. (34.) Vadászatok képei kerültek be a Főnagy és Kallós (35.) hagyatékka is. Orosháza és környéke földművelésének szinte minden részlete látható Nagy Gyula fényképmásolat sorozatán; sajnos anyagát negatív nélkül adta el. (36.)

Khin Antal az 1920-as években készített Győr környéki halászati és dunai tájfelvételeket adott a múzeumnak, csalóközi munkásságának emlékeit. (37.) Juhász Árpád dohánytermesztési és - kísérleti anyaga mind a Tiszántúl, de az ország más vidékeinek dohánymunkájáról - jelentős együttest őrzött meg. (38.) Az 1980-as években folytatták mezőgazdaságunk nagyjainak életéről, emlékanyagáról a felméréseket és sok fénykép jutott így a múzeum birtokába. Ugyanígy a volt gazdatisztek visszaemlékezéseinek gyűjtése uradalmi fényképgyűjtesek előkerülését is eredményezte - dr. Für Lajos és dr. Pintér János munkája nyomán - így a mernyei custodiátus 1895-ből való sorozata. (39.) Került be a budapesti hitelbank különféle uradalmi bérleteiről is képsorozat (40.), album az 1940-es évek szarvasmarha fajtakísérleteiről. (41.) Az említett témákon kívül számos felvétel van talajművelésről, mezőgazdasági gépekről, gabonatermelésről, aratásról, cséplésről, szénamunkáról, a szőlészet-borászat témájából, kertészetről. Általában a munkafolyamat kép kevés. Az állattenyésztés köréből az egyes fajták, a nyájak, gazdasági épületek megőrkítései a legjelentősebbek. A ló-, marha-, sertés- és baromfifelvételek képei nagyjából ugyanazokból az uradalmakból származnak, paraszti gazdaságoknál ez sokkal esetlegesebb. A méhészet témáját az első évtizedek után nagyon hanyagolták, képanyaga jelentéktelen. A lóversenyzés, fogatok, kocsifélék kedvelt témája volt a kiállításoknak, így fényképekben is nagyon sokféle dokumentumait gyűjtötték. (42.) A húsfeldolgozás köréből a korábbi vágóhídi külső felvételek után húsgyári belsők sorozatai is bekerültek, ezenkívül más élelmiszeripari képek is. Gondosan válogatták mindig ki a tejfeldolgozás eszközeinek, munkálatainak, tejbegyűjtő épületeknek dokumentumait is. A kísérletügy, szakoktatás, mezőgazdasági szövetkezetek, egyesületek, háziipar,

mezőgazdasággal kapcsolatos egyes kismesterségek (főként bográn, kovács), agrártörténeti műemlékek stb. témakörben is érdemes kutatni a fényképarchívumban.

A fényképeket készítő mesterek, amatőrök kilétének kutatását csak az utóbbi években kezdtük meg. Sajnos sokszor nincs a leltárkönyvben a készítő neve, és a fénykép sincs aláírva. Talán legkövetkezetesebben Erdélyi Mór írta alá nevét, vagy préselte be szignóját. Egyébként neki volt a legnagyobb szerepe a múzeum 1896-1930 közötti időszakában. Először a minisztérium ajándékozta oda millenniumi állatfelvételeit a múzeumnak, de már a kerepesi úti kiállítások megörökítésére is őt hívták meg 1899-ben.

Tőle vették meg a mezőgazdasági munkásépületek című sorozatot 131 db-ot, melyből csak mintegy 32 db maradt meg. (43.) Ezenkívül még számos képe, albuma került tőle magától vagy másoktól a gyűjteménybe. Id. Weinwurm Antal is házfényképésznek számított az 1930-as évekig, a múzeum épületeiről, (44.) kiállításairól, híres mezőgazdászokról és előkelőségekről adott el fényképeket, de olajjal festett fényképportrékat is kliséket is. (45.) Ellinger Ede anyaga még a legjelentősebb és a legszínvonalasabb. Ő volt mestere Erdélyi Mórnak. Sajnos sok fényképét nem írta alá. A legtöbb mezőhegyesi 1880-1910 között uradalmi fénykép az övé, (46.) de van más mesterektől is. Művésze volt a szép táj, nyáj, épületfelvételeknek, nagyszerűen megtervezett pannókat (táj, épület, fogatok, gépek, embercsoportok együttese) hagyott ránk. Klösz György (47.), Plohn József (48.) felvételeiből alig maradt. Első világháborús és 1915-20-ból való szociofotó sorozat Müllmann Jánostól került a gyűjteménybe. (49.) A vadászfényképek művészei közül említettem Jelfy Gyulát, Izabella hercegnőt, Kallós Oszkárt, Kankovszky Ervint. (50.) Még nem sikerült kiderítenem, ki rejlik a mernyei uradalom 1895-ben készített fényképsorozata mögött. (50.) Az a fajta gondos megtervezés, műgond jellemző e festői képekre, amely Ellinger Ede munkáiról is elmondható, akinek Siófokon is volt műhelye; de igen igényes szép munkái voltak ebben az időben a kaposvári Langsfeld Mórnak is.

Emlegettem amatőröket is. A legutóbbi évek beszerzései közül egyik legszebb sorozat egy Pálvölgyi János nevű ügyvéd anyaga kb. 1913-tól 1940-ig, aki a Somogy megye Nyírespusztán, Mezőcsokonya mellett gyerekeskedett és kedvenc időtöltése volt a fényképezés Nyírespuszta, Kaposfő, később Somogyfajsz, de Pest környéki, Szabolcs megyei felvételei is készültek. Tudomásom van nagyon szép budapesti munkáiról is. (51.)

A múzeum Adattárának másik fotógyűjteményei a negatívokkal rendelkező Fényképleírókarton gyűjtemény (VII. A.), a Munkaeszköztörténeti Archívum (VI.) az Agrártörténeti emlékek kartonanyaga (XVIII) film (XII) és diagyűjtemény (XII.A.). A negatívokat egységesen vezetjük egy leltárkönyvbe (VII.A.-val jelöljük).

Jegyzetek:

1. Magyar Mezőgazdasági Múzeum Adattára (továbbiakban MMgMA) Fotóarchívuma VII. 10418
2. 1896. jún. 20. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter levele az OMGE-nak, és határozata 13.3561/1896. ld. S. Szabó Ferenc 1956.47. Dr. Szabó Lóránd 1986.7.

3. Az Adattár történetéről, gyűjteményeinek ismertetésével első összefoglaló Knézy Judit 1986. 147-156. Balázs Árpád levelezése MMgMA IX. (Múzeumdokumentációs gyűjtemény) 867.868. 1897-ből.
4. Balázs Árpád 1897. 1810. p. idézi Pintér János is 1896. 35-36. Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum tájékoztatója... 1899. 1902. 1913.
5. Bizottság választotta ki az anyagot és levélben terjesztette fel a miniszterhez (MMgMA IX. 867/9). A következő témák voltak: 1. Természettudományok, 2. Növénytermelés 3. Állattenyésztés 4. Kertészet 5. Gazdaság-technika (vízügy-gépek) 6. Statisztika 7. Üzleti csoport 8. Gazdasági és háziipar, néprajz.
6. Pl. 1896-ban az 1620. tétel: Szabó, Kréner és Próner szőlészeti fénykép 4 db 200 Ft Jáki Templom (Főleltárkönyv 1896-1902)
7. Pl. Főleltárkönyv 1909-1920. 8. bejegyzés 1909-ben „Fénykép a múzeumi épületcsoportról” 2 db Klósz György
8. Szakleltárkönyvekről ld. P. Erményi Magdolna: A Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményeinek szakleltárkönyvei. Bp. 1991. MMgMA kézirat IV.821.
9. Már 1897-ben volt ilyen napló: tárgyak kiadása és bevétele MMgMA IX.868/14. 24. p. 1897-99. Pl. ebben van az 93. bejegyzés „nov. 17-én: Grünwald Bernát-Benkő Henrik a „renaissance épület bontása 1899. nov. 17-én, 1 db 5 Ft Igazgatóság vétel” - ez a fénykép pontosan mutatja, hogy a fából való épületszárny mennyire más volt, mint a később szilárd anyagból készített.
9. Már 1897-ben sor került selejtezésre pl. az aszódi nevelőintézet számára adtak át szemléltető anyagokat, a selejtezési jegyzőkönyvet megküldték a minisztériumnak (MMgMA IX.868/333.) Adott pl. át a Néprajzi Múzeumnak az 1938-ban kubikus (58 db) és csikós készség (31 db) tárgyait. Ld. P. Erményi Magdolna 1986. 80.
10. Fényképleltárkönyv 1951-59 között, ebbe belekerültek olyan képek is, amelyek már „házilag” készültek, tehát volt negatívjuk. 1952 óta volt fotólabor. Az Adattár 1959-től alakult, de a fenti leltárkönyv szerint a fényképek egy részét adták csak át 1965-ben.
11. A leltári napló (1917-34) 1927/28. évi bejegyzés 46-54. tétel fényképlaboratórium felszerelése „Wancsa Józseftől dr. Toborffy kezelése alatt”, vétel.
12. A tervezetet Balassa Iván készítette MMgMA 1964. évi irattár. Ld. még Knézy Judit 1986. 147-56.
13. Készült iratleltárkönyv több gyűjteményhez (III. irat, IV. kézirat, X. Aprónyomtatvány) egy a regesztákhoz és másolatokhoz (XV.) való is. A negatívokat és a negatív nélküli másolatokat külön leltározták egyik VII/A másik VII. számot kapott az arab szám előtt.
14. Az anyag az 1909-1920. között vezetett leltári napló 1910. 140. bejegyzése: „Vidéki munkásházak” 131 db 16/21 cm 350 korona + kizetta 43 korona. nov. 11. Munkásügyi o-hoz.
15. Pl. nagyon sok nagyméretű fénykép, vízgazdálkodási (kubikus képek), amelyek nem tudni hova kerültek, valamint Kallós Oszkár nagyméretű vadászképei (1928/29-ben 32 db előkelőségekkel (50x60 cm-esek)
16. S. Szabó Ferenc 1956. 110-6.
17. Az 1960-65 előtti ún. régi fotóanyagot, 7000 db-ra becsülték. A leltárkönyvi bejegyzések alapján csak a tételszám 7700-7800 körül van, s a darabszám ennél sokkal több, de beleltároztak még 1965 után is a fotóarchívum leltárkönyvébe rajzokat, grafikákat, újságokból kivágott nyomtatott képeket is, sőt diákat is.
18. Walter Berta díjnyertes haszonállatok és versenylovakat fényképezett, 1954-ben már leltárba kerültek képei. Munkatársa is volt egy ideig a múzeumnak. Anyagának nagyobb része negatívval rendelkezik, közöttük üvegnegatívok is vannak, ezért gyűjteményét külön kezeljük és WB-vel jelöljük a leltári számokat. Kecskés Sándor képei 5000 db körül vannak, 6 több ízben ajándékozott marhatörzskönyvezési és tejszövetkezeti képeket.
19. Ezek fényképanyagából főképp a mezőhegyesi, kisbéri, kisebb mértékben a bábolnai és fogarasi is fennmaradt, a legtöbbféle a mezőhegyesi anyag.
20. Pl. a Wenckheim uradalmakból a kigyósi: VII. 148.1906. 10 391-4; Schlossberger kartali uradalmából; VII.1547-56. 3879,10 381-90.
21. Szolnok-Doboka vármegyei felvételek VII.197-231,1487. (36 db) eredetileg 159 db volt (Főleltárkönyv 1896-1902.1721. bejegyzés)

22. Kísérletügyi intézményektől a XIX. század végén került be a legtöbb album, de néhány később is VII.41-68.
23. Erdélyi Mór felvételei VII.1306-15, 1490-92. 1606-1752.10 273-293.
24. Pozsonyi kiállítás VII.11753-1865. 1520-43. képei a FM ajándékaként kerültek 1902-ben a múzeumba, Erdélyi Mór munkái.
25. Ebben az időben a legfontosabbak az állatbemutatók, tejjgazdasági kiállítások, a mezőgazdasági gépek seregszemléi voltak.
26. MMgMA VII. 7556, 7900.
27. Klósz György felvételei: VII.1383-94.
28. Pl. 1911-ben 8 külső, 10 belső felvételt készített és a negatívokat is eladta (Főleltárkönyv 1909-20) id. Weinwurm Antal, Klósz 1899-ben adott el márc. 26-án 38 képet a múzeumról és környékéről. Ebből valószínűleg nem maradt meg.
29. Az 1917-34. között vezetett leltári napló 1928/29. év 83-110. tétele 50x60-as méretű vadászati felvételei a legelőkelőbb személyekkel. (38 db 700p)
30. MMgMA VII.9894.
31. Felterjesztés a Darányi hagyaték elhelyezése ... ügyében 325/1938.VII.12. Dr. Badics József igazgató levele. Darányi Ignác uradalmainak albuma VII. 9948.
32. Ebben volt a fekete-fehér diaanyag is, de többségében fényképnagyítások, sokszor gond, hogy nem jelezték honnan való a felvétel. Többségükben paraszti témájúak.
33. MTI-anyag három ízben is került a múzeumba. Először VII.418-528. majd a Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnokának köztételével VII.8765-9458.pl. és Munkásmozgalmi Múzeumtól 10.658.6i72.
34. Dr. Szakács Margit hívta fel rá a figyelmet. Ő egyeztette, milyen anyag van ebből nálunk és milyen a Legújabbkori Történeti Múzeumban és mi van meg mindkét intézménynél. Ő figyelt fel arra, hogy e képeken Jelfy Gyula is szerepel. (Bellye VII. 9959-61. Kőröserdő 10.063-92, Karapancsa 10 093-129. Féltony 10.179-213.)
35. Ld. VII.10. 416/1-16.
36. Pál Istvánné gyűjtése, a képek részletes fényképleírókartonnal vannak ellátva. Orosháza, Zomba, Kardoskút, Doboz (1951-60) VII.8083-8764.
37. Ennek értékes része fekete-fehér nagyméretű diasorozat (XII.A. 667-719) a többi MMgMA 10657.
38. De ezt megelőzte már az 1899-es évektől sok jóminőségű, a dohánymunka folyamatáról, dohánybevéáltásról és feldolgozásról, dohánygyárakról szép számú felvétel. MMgMA VII.5827-6962.
39. VII. 10895-918.
40. MMgMA: VII.10 985-11 003. Somogyi, zalai, szabolcsi felvételek
41. MMgMA VII. 10 984-11 004
42. Ernst József gyűjtései 1988-91 között.
43. MMgMA VII.99-100, 889-91, 922-23, 1063, 1119, 1356, 1418-19, 1520-81, 1582-1602. stb.
44. Pl. egy album a múzeumról VII.11 506.
45. Pl. 1912-ben aquarell a múzeum gótikus épületsoportjáról.
1912-ben Széchenyi Béláról olajfestmény
1918-ban Jankovich Bésán Gyuláról 2 db vadászat közben 31 lelőtt őzbakkal olajfestmény fényképen.
- Ld. leltári napló 1909-1920.
46. MMgMA VII.159, 163-169, 193, 340, 358-76, stb.
47. Pl. MMgMA VII. 1383-4, 1386-94.
48. MMgMA VII. 611 (de ez repró!)
49. MMgMA VII. 1331-52.
50. MMgMA VII. 10 892-922.
51. MMgMA VII. 10981-11004 (Neg. 161.413-449.)

Irodalom:

Balás Árpád

A Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum. Köztelek, 1897. december 25. 1809-1811. p.

Erményi Magdolna, P.

A múzeum tárggyűjtő tevékenysége. IN: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90. éve. Bp., 1986.

Szerk.: dr. Szabó Lóránd 69-104.

Knézy Judit

Az Adattár gyűjteményeinek története. IN: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90. éve. Bp., 1986.

Szerk.: dr. Szabó Lóránd.

Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum tájékoztatója és szakkatalógusai Bp., 1899. 1902. 1913.

Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum ismertetője Bp., 1907, 1912, 1913, 1934.

Pintér János

A múzeum kiállításai az alapítástól napjainkig. IN: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum

90 éve Szerk.: dr. Szabó Lóránd Bp., 1986. 35-68.

Szabó Ferenc, S.

A 60 éves Mezőgazdasági Múzeum Bp., 1956. 242.

Szabó Lóránd

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 90 éves. Bp., 1986. 205.

FÉNYKÉPEK A CEGLÉDI KOSSUTH MÚZEUMBAN

Reznák Erzsébet
(Kossuth Múzeum, Cegléd)

A ceglédi Kossuth Múzeum fényképeit a történeti dokumentációs gyűjtemény őrzi. E kézirat lezárásáig egészen pontosan 987 db fotót leltároztak be, melyeknek tekintélyes része ceglédi műteremből került ki. Természetesen gyűjtjük azokat a felvételeket is, melyek nem helyben készültek, de valamilyen kötődésük mégis van a városhoz (az ábrázolt személy, utca, tér stb.)

Ezúttal csak az első csoportba tartozókról lesz szó, azaz a városbeli fényképezők műveiről.

A ceglédi fényképezők és fényképészeti műtermek története - hasonlóan a korabeli magyar állapothoz - a XIX. század végén, a XX. század elején kezdődött. E keretek között nincs lehetőség valamennyi adat felsorolására, a tájékozódás megkönnyítése érdekében a dolgozat végén elolvashatja az Olvasó a ceglédi „szereplők” jegyzékét.

Források

Mindenekelőtt az Olvasó figyelmébe ajánlom azokat a forrásokat, melyeknek részletes tanulmányozása nélkülözhetetlen volt a jelenlegi kutatáshoz.

1. Az iparajstromok. Ezek Cegléd kereskedőinek, iparosainak legfontosabb működési adatait őrizték meg. A gondosan őrzött köteteket a Polgármesteri Hivatal bocsátotta rendelkezésemre.

2. A helyi újságok. Hirdetési rovatuk fölbecsülhetetlen értékű a téma szempontjából, de szinte valamennyi hírük tartalmazhat idevágó újdonságot.

3. Különböző adattárak, hivatalos név- és utcajegyzékek, naptárak. Szintén értékes helyi adatok lelőhelyei.

4. Levéltári források. A hiteles tájékozódáshoz nélkülözhetetlenek.

5. Visszaemlékezések. Főleg a fényképész szakma régi művelőiről van szó, de rajtuk kívül minden, a gyűjtött fényképekhez kapcsolódó adat is idetartozik. Nekem nagy segítségemre volt Kaczúr Pál ceglédi fényképész, adatait ezúton is köszönöm.

6. A fotótörténeti, helytörténeti irodalom. A szakkifejezések megértéséhez és összehasonlításához adnak nagy segítséget.

7. A fényképek. Itt ugyan a sor végére kerültek, de ez természetesen nem minősítés.

Hátlapjukra a fényképész rányomtatta (rábélyegezte) a műterem helyét, kínálatát, a tulajdonos vagy alkalmazottja nevét: ez a leghasznosabb segítség az

azonosításhoz! De a képen látható háttér, a kellékek, a felvétel technikája, a beállítás módja, a kidolgozás minősége, a modell viselete, személye mind olyan tájékozódási pont, amely nélkülözhetetlen ehhez a munkához.

A ceglédi műterem

Az üzleti vállalkozás sikerében vagy sikertelenségében jelentős része volt a megfelelő helyen álló, megfelelő berendezésű műterem kiválasztásának. Aki boldogulni akart, szem előtt, lehetőleg a főutcán vagy forgalmas helyen nyitotta meg üzletét.

A hirdetésekben derül ki, hogy a *Ceglédre* települő fényképészek nem építettek és nem rendeztek be mindenkor új műtermet, hanem bérbevették az éppen gazdátlanul állót (1.) A *tulajdonos személye* tehát ritkán változott, nem úgy a bérlő! Olyan példa is akadt, hogy a bérlő további „albérlőnek” adta ki a műtermet, miközben maga újabb tevékenységet választott. Ezért gyakori eset, hogy a műterem, függetlenül a bérlő személyétől, egész fennállása alatt az eredeti tulajdonos nevét viselte. Pl. Száger M. fényképészeti és festészeti műterme, Zoltán fényirda. A bevált szokások közé tartozott az is, hogy fantázinevet kapott egy-egy műterem s így öröklődött, pl. „Battyány”, „Danica”, „Hungaria”, „Adelia” (2.) Mindkét elnevezési módnak ugyanaz az oka: a folytonosság, az azonosíthatóság, a fölismerhetőség garanciáját kívánták így biztosítani a fényképészek.

Fontos támpontot jelentett a megrendelőnek a pontos helyszín megjelölése: pl. *Népbank udvar, a Gombos ház, Rákóczi út-Szegfű utca sarok*. (3.) Ugyanígy *alkalmazták megkülönböztetésül* a ház tulajdonosának nevét is: pl. Havorka-féle ház, Unghváry-féle ház. Mivel azonban az egyes műtermek „vándoroltak”, azaz mindenestül települtek át egy újabb telekre vagy a bérlő idővel újabb műterembe költözött, a legtöbbször együtt jelennek meg a fenti adatok a hirdetésekben vagy a fénykép hátlapján. Azaz: a műterem- vagy telektulajdonos neve, a bérlő neve, az utca neve, a házszám. Sajnos, mindezek ellenére sem könnyű eligazodni a korabeli helyszínek között, hiszen az utcák, terek, házak, intézmények gyakran cserélnek nevet, átalakulnak, vagy eltűnnek, feledésbe merülnek, esetleg teljesen megújulva támadnak fel újra.

Helybeli műteremről eddig - egy tervrajzon kívül - ábrázolás még nem került elő, így csak a visszaemlékezések alapján képzelhetjük el egy fényképész műtermét. (4.) Ezek szerint *Cegléden* 1923-ig a fényképészeti műterem (fényirda) fából ácsolt barakkot jelentett, üvegtetővel, észak felé nyitott vagy üveges fallal. A világításról, fűtésről alapvetően a természet „gondoskodott”, bár a fényképész is igyekezett befolyásolni a fényviszonyokat. Derítő függönyökkel, *magnézium-lámpával*, ívlámpával, majd villannyal járult hozzá a természet adományához. (5.) A fűtésről sem feledkezhetett el, ha télen akart dolgozni, hidegben nem fogadhatta a kuncsaftokat. Minőségi különbséget jelentett a fűthető műterem, ezért került a magát ajánló hirdetésekbe a büszke kijelentés: „Állandóan jól fűtött műterem...” (6.)

Lépünk beljebb a műterembe!

Fontos volt a jó háttér. A képeken leggyakrabban festett, polgári, ritkán arisztokrata jellegű lakásbelső láthatóak, ablakkal, drapériával, képekkel (7.). A legtöbb képen bútor (székek, padok, asztalok, virágállványok), szőnyeg is látható.

Mindezek alapján véve nagyon praktikus célt szolgáltak: a modell biztos megtámaszkodását, a hosszú expozíciós idő alatti mozdulatlanságát garantálták.

Van olyan képünk is, ahol a festett háttér *tájat, természeti környezetet* ábrázol, műsziklával, műfüvel. (8.)

Voltak a műteremben kellékek, a fényképeket nézegetve úgy tűnik, igen széles lehetett a választék: újság, könyv, virágok, virágkosarak, zsebkendő, fegyver, játék, fénykép stb. Ezek nem feltétlenül a fényképész tulajdonai voltak, egy részüket általában otthonról hozta a megrendelő.

Míg a berendezés a műterem „tulajdona” volt (időről időre természetesen felújították), addig a fényképezőgéppel bizonyára ki-ki maga rendelkezett. Nem sikerült nyomára bukkanni, vajon hol szerezték be a gépet és a kellékeket, csupán a hátlapok őrizték meg a gyártó nevét, telephelyét. (9.)

A ceglédi fényképészek

Sajnos, igen kevés az, ami ezekről az emberekről elmondható. Az eddig használt források szűkszavúak, legtöbbször csak a fényképész nevét, telephelyét jegyezték fel pontosan, esetleg *születési évét őrizték* meg. Az adat kevés, de sok a kérdőjel: hol, kitől tanultak, honnan jöttek, milyenek voltak jövedelmi viszonyaik, milyen helyet foglaltak el a város iparos társadalmában - hova és miért mentek el, miben különböztek egymástól az egyes állomáshelyeik? Honnan vásároltak gépet, vegyszereket? Hol csináltatták a nagyon praktikus és nagyon szép fényképhátlapokat? Fényképezésen kívül foglalkoztak-e más iparággal is? Hasznosabb volt-e a családi vállalkozás, mint az egyéni? Milyen gyakran költöztek, hány helyen fordultak meg életük során? Hány fényképet készítettek? Mi lett a sorsuk az évek alatt bizonyára komoly mennyiségben főlhalmozódott negatívoknak?

Amit biztosan tudunk róluk kevés, bizonytalan, hiányos. Nevük alapján (Petritz, Szmrecsányi, Conradt, Konfino) - ha ez ugyan bizonyíték ilyesmire - legtöbbször nem magyar származásúnak gondolom. A közismerten sok nemzetiségű birodalomban nem szokatlan dolog a „nemzetköziség”, a határok átjárhatóbbak voltak, a Monarchia egyes területeiről könnyen átköltözhetek a vállalkozókedvű iparosok. A fényképészek legtöbbször igen rövid időt töltött el a városban, akadt köztük olyan is, aki újra visszatért. Volt, aki föl sem adta eredeti, másik városbeli műtermét, *Cegléden* csak időlegesen tartózkodott. Szó esik majd olyanról is, aki éppen fordítva cselekedett: Ceglédet tartotta fő állomáshelyének, miközben ideiglenes nyári műtermet működtetett *Hajdúszoboszlón*. Volt olyan is, aki csak meghatározott időre, vagy alkalomra költözött a városba és ideje letelvéen, továbbállt.

A ránk maradt fényképek a készítőik rendkívül magas szintű szakmai ismereteit bizonyítják. Szinte alig találni életlen, elmosódott képet, némelyik felvétel 90-100 év múltán is hibátlan!

Itt és most csak azokról az iparosokról eshet szó, akik tevékenységük révén kiemelkedtek társaik közül.

Talán az egyik legérdekesebb és legsikeresebb karriertörténet a Száger és Rudda famíliáé *Cegléden*. Néhány adat erejéig érdemes velük megismerkedni.

A Száger M. név mögött Száger Mária személye áll. Az ő portájukon épült egy műterem 1897-ben. Nem tudjuk, ki volt a fényképész, mert az apróhirdetés csak annyit árul el róla, hogy „minden tekintetben ügyes és jártas egyén”, aki a *budapesti* Kollernél és Streliszkynél tanult.

Azt is tudjuk, hogy a Száger családban többen is fényképeztek. Mindenek előtt Száger Mária, akinek nevét viselte a műterem. (Vajon miért a lánykori nevét, s miért nem az asszonynevét írta a cégtáblára?) A család talán *Bécsből* költözött *Magyarországra*, de Mária már *Cegléden* született 1874. augusztus 17-én. Apja fűszerkereskedő volt, a Vasút utcai üzletben lánya is tevékenykedett, 1884-ben legalábbis ehhez kért iparendélyt. Unokája szerint viszont a Száger Mária a fényképész szakmában is jártas volt, sőt ez volt tanult mestersége. Az ugyancsak az unokája ajándékozta, a múzeumban őrzött Száger Mária portréről terebélyes termetű, vidám asszony mosolyog ránk. 1918-ban 44 éves korában halt meg.

Első férje, Rudda Károly, akivel kb. 1892-ben kötött házasságot, szintén rendelkezett fényképész iparjoggal - ő viszont Sőregen született, apja az ottani uradalom erdésze volt. Szágerékhez hasonlóan ő is fűszerüzletet tartott fenn, s hogy ezen kívül még mi mindennel foglalkozott, azt felsorolni szinte lehetetlen!

Az 1899-es iparajstromban neve mellett a fűszerkereskedő foglalkozással együtt ott van a fényképész megnevezés is, 1898-ban 34 forintot fizetett ebből származó jövedelme után. Véleményem szerint azonban a műteremben inkább Herbst Pál fényképész dolgozott, aki ráadásul sógora volt Ruddának. Íme, a családi vállalkozás jellegzetes példája a XIX. századból!

Rudda Imre fiatalon, 33 éves korában halt meg, tevékeny élete végére a tüdővész tett pontot.

A fényképész ipart Mózer Aladár, Száger Mária második férje folytatta a családban. Mózer Alfréd, mert neve így szerepel a hivatalos iratokon, a Pozsony megyei *Királyfalván* született 1874. január 25-én, apja a mocsonoki uradalom gazdatisztje volt. Hogy mikor került Ceglédre, azt nem tudni, Száger Mária unokája szerint az ő nagyapja halála után állt be a céghez, üzletvezetőként. 1901-ben már biztos, hogy itt lakott, mert akkor vette feleségül a megözvegyült Száger Máriát. 1902. november 29-én pedig a fényképész iparjogot is kiváltotta. „Száger M. utóda Mózer Aladár”, ez volt műtermének a neve, így szerepel a fényképek hátlapján is. A műtermében készült felvételek azt bizonyítják, fényképésznek szintén ügyes volt. Mi lehetett az oka, hogy 1909-ben viszont mégis újra a felesége nevére szólt az iparendély? Majd annak halála után, 1919-ben fiára, Rudda Imre Józsefre örökségként szállt át az iparjog. A két utód egy darabig együtt dolgozott, bizonyíték erre egy 1924-es újsághír, amely ugyancsak szencziációt ígért: „Van szerencsénk a mélyen tisztelt közönség tudomására hozni, hogy a budapesti `Eos` chromofotografia műtermével létrejött megállapodásunk alapján abban a helyzetben vagyunk, hogy felvételeinkről a modern fotótechnika eljárása szerint készült színes arc képeket szállíthatunk. Minden alkalommal szép ajándék. Mózer és Rudda fényképészek. *Gombos udvar*.”

Az egykori kortársak barátságos, közvetlen embernek ismerték Mózer Aladárt s egy ilyen egyéniség néz ránk a róla készült képről is. Rudda Imre lánya szerint 1928-ban költözött el végleg Ceglédre.

Így maradt az egész üzlet végül Rudda Imrére, aki az anyjától tanulta meg a mesterség fogásait. Azt lánya mesélte, hogy édesapját súlyos betegsége megakadályozta a folyamatos munkavégzésben, kb. 1936-ban le is bonttatta a *Gombos udvari* műtermet s a *Batthyány u. 14. sz.* házában rendezett be másikat. Dolgozni azonban keveset tudott, a Zsengellér-féle vaskereskedés boltjában láthatták őt gyakran üldögélni. Hosszabb szünet után 1942-ben végleg lemondott az iparról. 1945-ben érte őt a halál.

A hangulat, amely a régi fényképek nézegetésekor körülvesz bennünket, semmihez sem hasonlítható. Ezek a fotók a kézművesség dícséretei, az egyéniség emlékjelei. Arcok, mozdulatok, házak, városok soha vissza nem térő pillanatai - emlékezzünk a múlandóságra, ha archív fénykép kerül a kezünkbe!

Fényképészek és műtermek Cegléden, 1877-1951

Hain János, I. ker. 103. 1877-1879?; Anton Petritz, Vasút u. (Havorka-féle ház) 1884-?; Matsko Károly, Szegfű u. (Fragó Lajosné Háza) 1884. jún. 29-kb. 1884. júl. 13.; Szmrecsányi Miklós, Vasút u. (Szágerné háza) 1884-?, Gombos udvar 1897-?, Vasút u. (Kovács-féle ház) 1900-?; Szigeti Henrik, Jászberényi út (Steiner Ignác háza) 1894-?, Havorka-féle ház 1899; „Száger M. fényképészeti és festészeti műterem”, Vasút u. 32. 1897-1899, Gombos udvar 1899-?; Rudda Károly, I. ker. 32. 1898-?; „Gonda és Társa”, Gombos udvar 1898; Gonda János Frigyes, Gombos udvar 1898-1899; „Adelia” Vasút u. 32. 1900-?; Lőwy Lipót, Vasút u. (Kovács-féle ház), 1900-?, Lukács L. néven Szegfű u. 1902-?; Zoltán Zsigmond (Zoltán Zsigmondné „Zoltán fényképészeti és festészeti műterem, „Zoltán” fényirda), Vasút u. (Rákóczi út-Szegfű u., Mitrusház) 1902-1921; Freund Salamon, I. ker. 98. 1902-1908; Mózer Aladár (Száger M. utóda), Gombos udvar 1902-1909; Conradt Vilma, Népbank udvar 1903-1905; Buchsbaum Gyula, I., Árpád tér 8. 1903-?; Kerpit Károly, Népbank udvar 1905. május-nov. kb.; Kövessy Rezsőné (Herczeg Mária) Népbank udvar 1905-1908; Radványi (Rab) Sándor, Népbank udvar 1908-1921, Rákóczi út 18. 1921-1948; Schück Árminné (Bujáki Terézia), Népbank udvar 1909-1910; Mózer Aladárné Száger Mária, Gombos udvar 1909-1919; Lázi József, VIII. ker. 45. 1910-?; Schweiger Károly, Jászberényi ú. (Unghváry ház) 1911-1912; Tóth Alfréd és Mlinárscsik Antal, III. ker. 138. 1911-1913; Nagy Jenő, Puska-poros u. 26. 1912-?; Adler Zsigmond, Jászberényi u. 2. 1913. júl. 2-júl. 16. kb.; Tóth Alfréd, Batthyány u. 1. 1914-?; Széchenyi Mór és Steinfeld Gyula, Herczeg u. 18. 1916-?; Rudda Imre József, Gombos udvar 1919- kb. 1936, Batthyány u. 14. kb. 1936-1942; Konfino Gábor (Battyány műterem, „Gábor”, Első Ceglédi Fényképnyújtó Vállalat), Batthyány u. 1. 1919-1925; Laczkovich Andor, Arany u. 6. 1919-1937; ifj. Hörömpő Ferenc, Szőlő u. 15. 1920-?; Hörömpő és Hrebik (Battyány műterem), Uránia mozgó udvara 1920-1924;

Ruzicska Gyula (Ruzicska és Halmi) X., Kórház tér 1921-1923?; Czeglédy Sándor („Danica”), Szegfű u. 8. 1921-?; Uránia udvar 1923-?, Rákóczi út 3. 1927-1947, (Hajdúszoboszló) (1935-?);

Szombathy Nővérek, Angyal u. 11. 1923. Angyal u. 10. 1923-1951. 1957-1972; Csernus Mihály, Gombos udvar 1934; Hegedűs Olga, Népkör u. 1. 1940-?, Gudody u. 20. ?-1951; Kaczúr Pál (Kaczúr Fotó), Székely u. 27. 1947-1949, Teleki u. 30. 1949-1978; Czeglédy Testvérek Fotó Stúdió (Czeglédy Tibor, ifj. Czeglédy

Sándor), Rákóczi út 3. 1947-1951; Cegléd és Környéke Fényképész Kisipari Termelőszövetkezet, Rákóczi út f3. 1951-1990?

Rövidítések:

CDMA: a ceglédi Kossuth Múzeum adattára

CKMD: a ceglédi Kossuth Múzeum történeti dokumentációs gyűjteménye

A tanulmány teljes terjedelmében a Studia Comitatus c. sorozat 24. kötetében olvasható.

1. Gonda és Társa hirdetése, Cegléd, 1898. márc. 15. Czeglédy Sándor hirdetése, Ceglédi Kisgazda, 1921. máj. 1. Szombathy Nővérek hirdetése, 1923. márc. 18.
2. Mindkét elnevezési módnak ugyanaz az oka: a folytonosság, az azonosíthatóság, a fölismerhetőség garanciáját kívánták így biztosítani a fényképészek.
3. Conradt Vilma hirdetése, Cegléd, 1901. dec. 22. Szmrecsányi Miklós hirdetése, Cegléd és Vidéke, 1897. júl. 4. Zoltán Zsigmond hirdetése, Cegléd, 1913. dec. 7.
4. Kaczúr Pál visszaemlékezése, CKMA 3167-90.
5. A derítőfüggöny a fény megfelelő helyre való „terelését” szolgálta.
6. Czeglédy Sándor hirdetése, Ceglédi Kisgazda, 1922. nov. 26.
7. A fényképeken látható háttér igen jó azonosító jel, ennek alapján a jelzés nélküli fotó eredete is megállapítható.
8. Pl. Conradt Vilma felvétele, CKMD 83. 1i7. 1.
9. Pl. Pejtsik K. Budapest (Kovessy felv., CKMD 88. 47. 242., Wanaus József Budapest (Hungaria felv., CKMD. 87. 15. 10.) Leop. Loebenstein Wien (Mózer A. felv., CKMD 88. 47. 191.)

FOTÓGYŰJTEMÉNYEK A ZALAI MÚZEUMOKBAN

Kapillerné Megyeri Anna
(Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg)

Dolgozatomban a három zala megyei általános gyűjtőkörű és egy szakmúzeum fotógyűjteményét ismertetem, a nagykanizsai Thúry György Múzeumét, a keszthelyi Balatoni Múzeumét, a zalaegerszegi Göcseji Múzeumét és a zalaegerszegi Olajipari Múzeumét.

A városi múzeumok fotógyűjteményei három nagy részre oszthatók: egyrészt a múzeumok mindenkori kutatói által tudományos kutatómunkájuk segédeszközeként készített fotókra, másrészt a hivatásos fényképészek hagyatékaira, harmadrészt a tárgygyűjtések kapcsán bekerült családi fotótárakra, amelyekben amatőr és hivatásos fényképészek felvételei vannak. Egy-egy képegyüttesben vagy albumban a zalai fényképészek mellett fővárosi, külhoni, s főként a környező megyék nagyobb városaiban élő neves fényképészek által készült fotókkal.

A múzeumainkban fellelhető fotógyűjtemények minősége attól függ, hogy milyen régi alapítású az intézmény, s attól is, hogy az adott városban milyen képességű fényképészek telepedtek le, milyen volt a település gazdasági helyzete, eltartóképessége.

Az első fényképészek az 1860-as években jelentek meg Nagykanizsán, majd Keszthelyen és Zalaegerszegen. Megyénkben az 1860-as évek közepétől 1920-ig 31 fényképész működéséről tudunk. A pezsgő, távoli vidékeket is behálózó kereskedelmi élettel rendelkező Nagykanizsán a kezdeti időszakban is több fényképész élet, Keszthelyre a múlt század végén fellendülő fürdőélet, míg Zalaegerszegen a vármegyei tisztikar jelenléte vonzotta őket. Nem véletlen, hogy a Göcseji Múzeum egyik legrégebbi, nagyon fakult, 45x33 cm-es fotója Zala vármegye tisztikaráról készült 1871-ben.

A felsőbb társadalmi rétegek tagjai még a helyi fényképészek megjelenése után is Pestre vagy nagyobb városokba jártak fényképezkedni, pl. Zalaegerszegről és környékéről Szombathelyre. Az egyszerűbb polgárokat és falusi embereket pedig utazó fényképészek próbálták megnyerni, mint Lovich Antal is Budapestről 1890-ben. (1.)

Városainkban a századfordulót követően 2-3 fényképész dolgozott, az 1920-as években egy Zalaegerszeg vagy Nagykanizsa. (2.) méretű város 4-7 fényképészt tudott eltartani.

A múlt század végén az amatőr fényképészek többsége a tudósok, a tudományt amatőrként, de magas szinten művelő emberek voltak, akik felvételeiket főként

műveik illusztrálásaként készítették. Megyénkben csa a legrégebb múltra visszatekintő múzeum őrizheti ilyen kutatók a század elején, vagy régebben készített felvételeit. Bizonyára e jeles férfiak tevékenysége - dr. Lovassy Sándoré, dr. Csák Árpádé és Sági Jánosé - járult hozzá ahhoz, hogy a millenniumi nagy felbuzdulás idején az ország több városában is felmerült múzeumalapítási gondolat nem enyészett el. Nekik köszönhető az, hogy a Balatoni Múzeum Egyesület munkájának eredményeként 1898-ban létrejött a Balatoni Múzeum, nekik, akik polgári foglalkozásuk mellett a természettudományi, régészeti és néprajzi gyűjtőmunkára áldozták minden szabadidejüket. (3.)

Csák Árpád ásatásokat megörökítő fotói mellett felbecsülhetetlen értékű Sági János mintegy 470 üvegnegatívból és 70 pozitív képből álló hagyatéka, s óriási szerencse, hogy nem pusztult el a II. világháború idején, amikor a múzeum anyagát menekítő vasúti kocsikat bombatalálat érte.

Sági János (1874-1945) a keszthelyi járásbíróóság tisztviselője volt, munkája mellett cikkeket írt a Keszthelyi Hírlapba, útikalauzokat és néprajzi cikkeket jelentetett meg. 1902-1910 között vezette a múzeum néprajzi osztályát. Részt vállalt a Malonyai Dezső által szerkesztett „A magyar nép művészete” című sorozat 2. és 3. kötetének megírásából, s ott jelentette meg e felvételek nagy részét s az általa gyűjtött tárgyak fotóit.

A fényképező kutatók közül többek között Csalog József, Bálványossy László, Darnay Béla, Lóczy Lajos, Lendl Adolf és Dornyai Béla nevét olvashatjuk a leltárkönyv rubrikáiban.

A két másik város múzeumában nem találkozhatunk ilyen ragyogó névsorral, ugyanis ott a múzeumokban folyó kutatómunka jóval később indulhatott meg.

Nagykanizsán 1912-ben határozták el, hogy múzeumot hoznak létre. A város államsegélyt is kapott erre a célra, a polgármester Halis István városi tanácsost bízta meg az intézmény vezetésével 1913-ban, a városházán, majd 1919-ben a város nagy múltú gimnáziumának új épületében kapott két szobát. Halis 1925-ig vezette az intézményt, majd utódai 1948-ig a gimnázium tanárai voltak, gyarapodása jórészt a közönség adakozásától függött. Tárgyi gyűjteménye a gimnázium régiséggyűjtéséből, a diákok által összegyűjtött, jórészt népművészeti anyagból, valamint a város egyik jelentős polgára, Grünhut Alfréd által adományozott metszetekből és numizmatikai gyűjteményből állt. A II. világháborúban a gimnázium katonai kórház lett, a múzeum anyagának nagy része elpusztult. Ezt követően a városban 1949-ben kezdte meg működését Szentmihályi Imre néprajzos, majd egy év múlva Kerecsényi Edit néprajzost bízták meg az intézmény vezetésével. Fényképek gyűjtéséről csak ez időtől beszélhetünk. Kerecsényi Edit, mint a város egyik tiszteletre méltó polgárcsaládjának gyermeke hatalmas energiával kezdett gyűjtőmunkához, s nemcsak a paraszti életforma tárgyait, hanem ismerve Kanizsa lakóit, a városi polgárság emlékeit is jó érzéssel gyűjtötte össze. A múzeum történetéről írott tanulmány szerint Nagykanizsán 1955-ben 585 fotó, 1961-ben már 2987 fotó található a leltárkönyvben, ám a fényképtárat ismertető részletes elemzésben szó sincs régi fotók gyűjtéséről. (4.)

Zalaegerszegen a kezdeti időszakban még kedvezőtlenebbül alakult a múzeum sorsa. Bár Borbély György (1860-1930), az Erdélyből Zalaegerszegré került

magyar-latin szakos gimnáziumi tanár, a századforduló Zalaegerszegének meghatározó egyénisége, a Magyar Paizs című, általa is szerkesztett újságban már 1898-ban cikket jelentetett meg: *Állítsunk néprajzi múzeumot* címmel. Az elképzelt múzeum feladata Göcsej és Hetés sajátos néprajzi kultúrájának megmentése lett volna. Ekkoriban kezdte meg e tájakon néprajzi gyűjtéseit Gönczi Ferenc, munkájának eredményeként egy mai napig egyedülálló monográfia jelent meg. Ennek a hatalmas szellemi erőfeszítésnek lehetett volna élő illusztrációja a Borbély által tervezett múzeum. Ő és tanártársai gondozták a gyűjteményt a gimnáziumban. A háború idején az anyag jobbra elkallódott, s a megmaradt tárgyak 1927-ben a Balatoni Múzeumba kerültek. Ám 1934-ben néhány lelkes férfiú - Fára József levéltáros, Nagy Károly járásbíró - aki maga is kiváló fényképész volt - Czobor Mátyás polgármester támogatásával mozgalmat indított egy Göcseji Gyűjtemény szervezésére, nagyarányú gyűjtőmunkát végeztek. Ám e gyűjteményt pénzübeli támogatás híján s az eredménytelenség következtében egy újságcikk tíz évvel később az ország legkoldusabb múzeumának nevezhette. A háború után Egerszegen nem volt olyan intézmény, amely a rengeteg gazdátlaná vált műkincset megmenthette volna. (5.)

Az 1940-es évek végén Fülöp István tanító, majd könyvtárvezető irányításával működött a Zalai Táj és Népkutató munkaközösség, amely tárgyi anyagot alig, de szellemi néprajzot, fényképeket eredményesen gyűjtött. A mai Göcseji Múzeum alapító okirata 1949-ben kelt, 1950-től bízták meg az intézmény vezetésével Szentmihályi Imrét, akinek hatalmas érdeme van a múzeum gazdag néprajzi anyagának összegyűjtésében, a Göcseji Falumúzeum létrehozásában, ám a városi polgárság életmódjára utaló tárgyak gyűjtésére már nem maradt energiája, s a régi fotográfiák is elkerülték figyelmét.

Az imént említett Fára-féle és a Fülöp István vezette gyűjtőmozgalom eredményeként mégis két értékes fényképegyüttes került a múzeum birtokába. Egyikük Gönczi Ferenc (1861-1948) nyugalmazott kaposvári múzeumigazgató hagyatéka, mely Fülöp Istvánnal kötött barátsága gyümölcseként került végül is múzeumunkba. Az öreg tudós zala megyei gyűjtéseinek kéziratai mellé 56 db, a múlt század végén és a század elején készített fotográfiát ajándékozott Fülöpnek. Közülük szinte valamennyi megjelent 3 Zala megyével foglalkozó kötetében. (Muraköz és népe, Budapest, 1895. Göcsej és kapcsolatos Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése, Kaposvár, 1914. A zalamegyei rendek, Kaposvár 1914.) A fotók többsége nyomdai előkészítés nyomait viseli magán. A felvételeket Gönczi nem maga készítette. A verzók és feliratok tanúsága szerint Fillpics Zsigmond rákospalotai fényképész, Gaal Imre rajztanár Csáktornyról, R. Mosinger varasdi fényképész felvételeit használta fel, többségükön azonban nem szerepel a fényképész neve. Gönczi Ferenc érdekes módon családi fotóit is Fülöp Istvánnak ajándékozta, melyek jó része zalai fényképészműhelyekben készült, s Gönczit fiatalemberként ábrázoló két ferrotípiát is találunk köztük.

A Serényi Árpád fényképész által készített 96 fotográfia pedig Fára József levéltáros és Czobor Mátyás polgármester jóvoltából került a múzeum birtokába. Serényi Árpád (1897-1941) a két világháború közt élt és alkotott a 13 ezer lakosú Zalaegerszegen. (6.) Szakmáját a híres szombathelyi fényképészdinasztia egyik

tagjánál, Knébel Jenőnél sajátította el, ahol mint tanonc 1914-ben szabadult fel jó minősítéssel. A háborúban katonaként szolgált, ott szerzett sérüléseinek nyomát élete végéig viselte, hallása megromlott, jobb keze szinte használhatatlanná vált.

1920-ban került Zalaegerszegre Saly Viktor fényképész özvegyéhez, aki férjét szintén háborús sebesülés következtében veszítette el. Saly Viktor is Knébel Jenő tanítványa volt, 1902-ben nyitott Zalaegerszegen korszerű üvegfedelő műtermet. Fényképezőgépeit és berendezéseinek nagy részét Svájcból hozatta. Halála után felesége egyedül maradt 3 kislánnyal. Egyéb kereseti lehetősége nem lévén, özvegyi jogon folytatta a fényképészetet, hiszen ő és később leányai is értettek a mesterséghez. Serényi kezdetben segédként, később tulajdonostársként dolgozott náluk. 1926-ban már önálló műtermet tudott nyitni, ugyanabban az utcában, ahol Salyék műterme volt, de pár házzal közelebb a város főteréhez. Ezt a lépését a Saly család sosem bocsátotta meg, mert számukra nagy - s szerintük tisztességtelen - konkurrenciát jelentett. Serényit sokoldalú érdeklődéssel és kísérletező kedvvel áldotta meg a sors. Járatva és anyagilag támogatta a Magyar Fotográfia c. szaklapot, újítással jelentkezett, szakmai vitában is részt vett.

Fő jövedelmét a műtermi munka jelentette, ám részben megrendelésre, részben saját kedvtelésére változatosabb témájú felvételeket is készített. Különösen a zalai táj és ember érdekelt. Számos felvételét küldte külföldi és belföldi kiállításokra, ahol több díjat is nyert, pl. Párizsban és Rómában. Sikere talán annak az érdeklődésének köszönhető, amely ismét feltámadt a néprajzi ihletésű fotográfiák iránt. Felvételein szívesen alkalmazott lágy tónusokat és festői kompozíciót.

Művészi ambíciói elismerésre találtak városában, ahol aktívan részt vett a kulturális és társadalmi életben. Cserkészvezetőként az iparos ifjakkal bábszínházhoz hozott létre, a bábokat maga készítette. Mint műtermi fényképész a legkeresettebb volt, noha a városban ez idő tájt még 5 fényképész kereste a megrendelőt kegyeit. Tudását és érdeklődését felismerte a polgármester és Fára József. Megkérték egy Göcsejt ismertető fénykép és diasorozat elkészítésére. A felvételekből képeslapok is készültek, a diákat az országban több helyütt is bemutatták, remélve ettől Zalaegerszeg idegenforgalmának fellendülését. 1934-ben a keszthelyi múzeumban is bemutatkozott egy kiállításon 36, a téli Balatont, a tó környéki várakat, Göcsejt és Zalaegerszeget bemutató képeivel. Sajnos 1942-ben bekövetkezett halála után műtermének berendezését eladták, filmfelvételei, színes diasorozata elkallódott, legalábbis nem tudunk sorsáról. 1980-tól kezdtük fotóit ismét gyűjteni, 80 darabot, főként családi fotográfiákat sikerült beletárolnunk, sok felvételét csak reprodukciókon őrizzük.

Itt kell megemlíteni egy másik fényképész nevét, Tímár Rózsikáét, aki Serényinek volt kortársa, ám a sors kegyeltjeként megélhette a 100. születésnapját. A Balatoni Múzeumban 1988-ban mutatták be azt a több ezer negatívából és nagyításból álló gyűjteményt, amit az akkor 95 éves fényképész apránként ajándékozott a múzeumnak, majd 1987-ben ismét felajánlott 2000 db üvegnegatívot a fotógyűjtemény számára. A felvételek zöme 1930 és 1950 között készült.

Tímár Rózsika 1893 januárjában született Gyulafehérvárott. A fényképész-mesterséget egy évig tanulta Bácsi Lajosnál. A háború után szüleivel és testvéreivel

Magyarországra költözött, 1921-től élt Keszthelyen, fél évszázadig dolgozott itt. Bátran jelent meg a város életének nagy jelentőségű eseményein. Mindjárt 1921-ben megörökítette Horthy kormányzót, amint részt vett a Helikon Emlékmű avatásán. Nehéz gépével - s ez nagyon emlékezetes volt számára - a Somogy-Zalai Lótenyésztő és Lovassport Egyesület nagyszabású concours versenyén is fényképezett. Egy padon ülő idősebb úr - mint kiderült, József főherceg - gratulált ügyességéhez.

Festetics herceggel talán csak egyszer találkozott, viszont 1944-ben a herceg-asszony kérésére megörökíthette a Festetics-kastély belső termeit, mielőtt a hercegi család végleg elhagyta volna Magyarországot.

Tímár Rózsika hivatásnak tekintette szakmáját, kiválóan megtalálta a hangot modelljeivel. Folyamatosan képezte magát, művészi vizsgát is tett. Budapesten felkereste Székely Aladárt, akitől meleg kézfogást és híres portréfotóit tartalmazó dedikált albumot kapott ajándékba.

Visszatérve múzeumaink fotógyűjteményeire megállapíthatjuk, hogy a fényképek gyűjtése intézményeinkben meglehetősen esetleges volt, s a mindenkori muzeológusok érdeklődési körétől függött.

Kezdetben a fényképek jó része egy-egy néprajzi, történeti tárgyegyüttes vagy iratanyag részeként kerültek hozzánk.

Keszthelyen a fényképek leltározása egy fotóleltárkönyvbe történik, a negatívokat és a pozitív képeket egy helyen tárolják. Eddig 33 ezer tétel került a leltárkönyvekbe, ebből mintegy 1500 lehet a műtárgyként vagy archív fotóként értékelhető felvétel. Nagykanizsán és Zalaegerszegen a negatív nélküli papírképeket az 1970-es évektől a történeti dokumentációs gyűjteménybe leltározzuk. A keretezett fotók a tárgyi gyűjteménybe kerülnek, hiszen ezeket főként a lakáskultúrában betöltött szerepük, vagy netán a keret művészi értéke miatt gyűjtötték. Hogy még tarkább legyen a kép, Nagykanizsán, a különösen viselet-történeti szempontból értékes fotókat, a néprajzi gyűjteménybe leltározták.

Zalaegerszegen a fotótárban 1992 végén mintegy 25 ezer negatívot és nagyítást tartottunk számon. Az ide leltározott kb. 900 nagyítás nagy része a harmincas években készült tájkép vagy épületfotó, töredéke századeleji családi kép. A történeti tárgyi gyűjteményben csupán 50 keretezett fotót, a dokumentumgyűjteményben 1079 fotót őrzünk.

Nagykanizsán a fotótárban 1992 végén 25 759 fotót tartottak nyilván, történeti tárgyként 107 darabot, dokumentumként 2998 fotót leltároztak. 113 keret nélküli és 150 keretezett fotó néprajzi tárgyként szerepel. Az itt őrzött fotók között nagy számban található az I. világháború idején többnyire Vértes Antal és Mathea Károly - akinek fényképezőgépét is őrzi a múzeum műtermében készült fotográfiaik.

Egyikükön, a vaskos, asztalos készítette, keretbe foglalt felvételen a három kiskanizsai leányka éppen a vasvári búcsúba indult, mikor lefotografáltatták magukat Mathea Károly műtermében, hogy egyikük háborúba induló vőlegénye magával vihesse menyasszonya képmását.

A tótszerdahelyi Hederics Rémuséktól vásárolt két fotónak nincs párja a gyűjteményben. A horvát parasztcsalád fia az első világháború ellőtt kivándorolt

Amerikába. Az ő kedvéért fényképezte le magát a háromtagúvá vált család Vértes Antal műtermében. Majd távol élő, már polgári ruhát viselő fiúk képét is rámásoltatták a fotóra, s díszes paszpartuba, keretbe foglalva őrizték szobájuk falán.

A megyénkben őzött fotók közül legrégebbi egy ma már alig látható ovális papírkép. Somogy megyéből került a nagykanizsai múzeumba, egy cifraszűrös, hosszúhajú, ősz öregembert ábrázol, Bódis Mózes tekintélyes csurgói gazdát, aki 1848-ban Boros Ferenc nevű társával elindult Bécsbe, hogy ott a robot eltörlését kérje a császártól. Bécsben nagy feltűnést keltett a két paraszt, az udvari fényképész megörökítette őket, s mindegyik kapott egy fényképet. Arról már nem szól a fáma, hogy bejutottak-e a császárhoz, s mit intéztek ott.

A helytörténeti gyűjteményben a kanizsai polgárcsaládok keretes és keret nélküli fotói, családi albumai, valamint olyan társadalmi eseményekről, ünnepi alkalmakról készült fotográfiák és városképek találhatók, melyekhez hasonló típusúakat bármely városi múzeum - így a keszthelyi és zalaegerszegi is - őrizhet.

A Zalaegerszegen 1969-ben létrehozott Olajipari Múzeum számos híres hazai, földtannal, műszaki tudományokkal foglalkozó szakember hagyatékát őrzi. A mintegy nyolc és félezer negatívból, nagyításokból és diákból álló fotógyűjteményéből két értékes együttes emelkedik ki.

Egyik a Magyar Állami Földtani Intézet átadásaként a múzeumba került 594 darabos üveglemezekből, fekete-fehér és színes diákból álló gyűjtemény. A felvételeket dr. Papp Károly (1873-1963) készítette a századfordulón és századunk első negyedében. A tudós geológus - később a Pázmány Péter Tudományegyetem Természettudományi Karának dékánja - Lóczy Lajos tanítványa, majd tanársegédje volt. 1898-ban részt vett Déchy Mór egyik kaukázusi expedíciójában, ahol nemcsak rajzokat, feljegyzéseket készített, hanem fényképezett is. Legjelentősebb összefoglaló munkája az 1915-ben megjelent „A magyar birodalom vasérc és kőszénkészlete” című kötet. Előkészítő munkálatai során kiváló felvételeket készített, ezeket földrajz, geológia, botanika és történelem témájúakra osztotta. (7.)

A másik hagyaték Papp Simon (1886-1970) geológus felvételeiből áll. A magyar kőolajipar történetének egyik legnagyobb egyénisége 1920 és 1939 között az Anglo Persian Oil Company londoni cég megbízásából szénhidrogének után kutatott a világban. Útjai során készített fotóit albumokba ragasztotta, pontosan leírta őket. Így Törökországban, Görögországban, Albániában, Ausztráliában és Pápua Új-Gvineában végzett nemcsak szakmai megfigyeléseket, hanem lefényképezte a falvakat, lakóikat, feljegyezte szokásaikat, leírta használati tárgyaikat.

1933-ban a Dunántúlon végzett olaj- és földgázkutatásokat a MAORT főgeológusaként, ekkor készültek a számunkra legértékesebb zalai fotói. 1940-43 között Erdélyben folytatott kutatásaihoz készített felvételeket. A zalai és erdélyi fotókat egy albumba ragasztotta, 61 oldalon 256 fényképet rendszerezett.

Jegyzetek

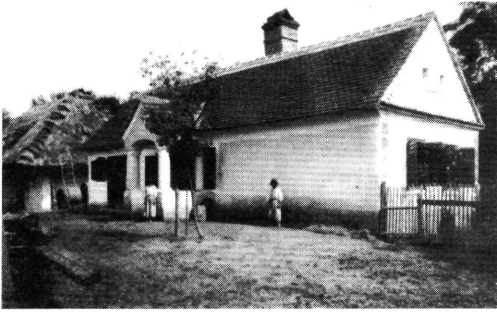
1. Lovich Antal budapesti fényképész hirdetése, Zala megye 1890. okt. 5.
2. Zalaegerszeg népessége 1920-ban 13 239 fő, Nagykanizsáé 30 037 fő - Az 1920. évi népszámlálás, Magyar Statisztikai Közlemények Bp., 1923.
3. dr. Petánovics Katalin: A Zala megyei múzeumok néprajzi gyűjteményének elemzése - Zalai Gyűjtemény, 25. Zalaegerszeg, 19. 309-325. p.
4. H. Kerecsényi Edit: A Thúry György Múzeum története - A nagykanizsai Thúry György múzeum jubileumi emlékkönyve. Nagykanizsa., 1972. 9-67. p.
5. Németh József: Zala megye műemlékvédelmének és múzeumainak története. Göcseji Múzeum, Adattár 1265-87. 123. p.
6. Megyeri Anna: Egy kisvárosi fényképész, Serényi Árpád (1897-1941) - Zalai Gyűjtemény 31. Zalaegerszeg, 1990. 351-1372.
7. Farkas Zoltán: A Fehér-Kőrös és Almás völgyének szénkutatása és bányászata a századforduló éveiben Pap Károly fényképein. Kézirat.

Sági János: Teknővájó cigányok,
Keszthely, Újmajor, 1907
(Balatoni Múzeum 2728.)

Sági János: Vásározó árusok,
Keszthely, 1907 (Balatoni
Múzeum 2722.)

Ismeretlen fényképező: „Küház”
Kisszigeten, 1910 körül
Gönczi Ferenc hagyatéka
(Göcseji Múzeum, Adattár 384.)

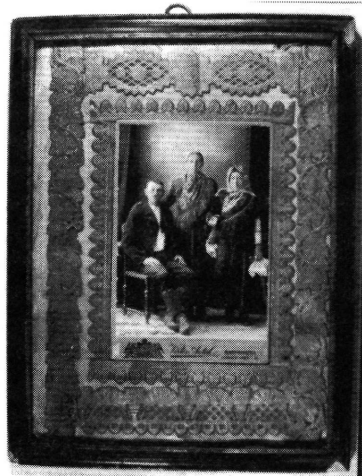

Serényi Árpád: Csoportkép a MÉMOSZ
székház előtt Zalaegerszegen 1930. dec. 7.
Középpütt Szakasits Árpád és Kéthly Anna
(Göcseji Múzeum 88.8.1.)

Serényi Árpád:
Mikekarácsonyfa fűtcája,
1934.
(Göcseji Múzeum 571.)

Vértes Antal: Tótszerdahelyi horvát
parasztcsalád 1916 körül
(Thúry György Múzeum - tovább
TGYM 79.24.7.)

Vértes Antal(?):
Tótszerdahelyi horvát
parasztcsalád 1916 körül
(TGYM 79.24.6.)

Mathea Károly:
Nagykanizsai lányok 1914-
ben
(TGYM 74.1.6.)

Vértes Antal:
Komárvárosi menyecske és
férje 1915
(TGYM 85.14.1.)

Ismeretlen fényképező:
Gyermekek passiójátéka, 1928
(TGYM 91.6.21.)

NÉHÁNY GONDOLAT A WOSINSKY MÓR MÚZEUM FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYÉRŐL

dr. Kápolnás Mária
(*Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd*)

Az újkortörténeti osztály archív fotógyűjteményének tudományos szempontú áttekintése, feldolgozása 1992-ben kezdődött el. Ennek apropója, hogy tárgyi gyűjteményünk számára megvásároltunk egy 1930-as évekbeli falusi fényképész-műhelyt, melyhez sajnos csak gépek, eszközök tartoztak, fénykép vagy negatív egy sem maradt meg. Ez az együttes adta az ötletet egy fotótörténeti kiállítás megrendezésére. Elsődleges célunk képet adni nagyon gazdag gyűjteményünkről, ugyanakkor technikátörténeti bemutatást is nyújtani az érdeklődők számára. Ezért kértünk és kaptunk segítséget a Legújabbkori Történeti Múzeumtól, a Magyar Fotográfiai Múzeumtól, az Országos Műszaki Múzeumtól és Borgula Emiltől, akik a hiányzó tárgyakat rendelkezésünkre bocsátották. A vitrinek mellett berendeztünk egy fényképész-műtermet, laboratóriumot és egy századfordulós polgári szobát, ahol a fotográfia lakásban való megjelenését igyekeztünk érzékeltetni.

A múzeum gyűjteményeiben őrzött fényképek egy része eredetileg tudományos vizsgálódás céljára készült - ezek többnyire ma már a történeti gyűjtemény törzsanyagát képezik -, másik része műtárgyként került a múzeumba. E kettősség ma is fennáll munkánk során.

az 1896-ban alapított múzeum első, tudós régész igazgatója Wosinsky Mór a múlt század végén kutatásai és ismeretterjesztő előadásai során felhasználta a technika adta lehetőségeket, így a fotográfiát is. Itáliai utazásán, majd gróf Zichy Jenővel közös kelet-ázsiai expedícióján számos néprajzi jellegű megfigyelést tett, fényképet készített. Ezek közül 34 darab van jelenleg gyűjteményünkben, melyeken megörökített avar férfit, avar nőt, kínai Tatárország kánját, a boccharai bazárt, karavánjukat stb. Wosinsky érdeklődésének megfelelően lefényképezte a wiadikarkaszi gyűjteményt (15 darab) és a Tiflisi Múzeum (65 darab) ör érdeklő részét, melyeket rendszeresen készített fotódokumentációt. Később került hozzánk, de itt említjük a Wosinsky család albumát, mely 78 darab képet - elsősorban műtermi portrékat - tartalmaz az 1870-1920 közötti időszakból.

Wosinsky Mór halála után Kovách Aladár gyarapította a fényképtárat. 1910-13-ban Szekszárdon és környékén néprajzi felvételeket készített házakról, utcákról, munkafolyamatokról. Antropológiai vizsgálódás céljából előltnézetből, oldalnézetből szekszárdi fényképészekkel fotóztatott idevalósi férfiakat és nőket. Ezek

ma a néprajzi gyűjteményben kartonlapokra kasírozva található meg. Eredeti negatív nem került beleltározásra.

Az I. világháború alatt ez a lendület megszakadt, vagy ha folytatódott is, mára már nyoma veszett. Ugyanis a II. világháború végén nagyon súlyos veszteségek érték a múzeumot. 1945 február-június között szovjet hadikórházak rendeztek be termeiben. A néprajzi gyűjteményt, könyvtárat, nyilvántartásokat kidobálták, összetörték, eltűzelték, kevés tárgy vészelt át a pusztítást.

A fotográfiának mint történeti tárgynak a múzeumba kerülése az 1948-50-es évekre tehető. Az államosított, sokszor már korábban feldúlt és tönkretett kastélyokból, kúriákból előkerült festményekkel iratokkal, bútorokkal együtt számos családi fényképalbumot és nagyméretű fotográfiát a múzeumban illetve a levéltárban helyeztek el. Mivel ekkor a két intézménynek közös igazgatója volt - akinek nagyon sokat köszönhet az utókor az értékek megmentéséért - esetleges, hogy a családi iratanyagból kiemelt albumok (melyek eredete később már alig tisztázható) melyik gyűjteménybe kerültek. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az albumok egy részét az iparművészeti gyűjteménybe - nem a fotó, hanem az album szépsége miatt -, másik részét az újkortörténeti gyűjteménybe sorolták.

Az 1960-as években megindult az irodalomtörténeti gyűjtés is (elsősorban Babits, Garay János, majd Illyés Gyula), mellyel egy újabb archív fotográfiai gyűjtemény keletkezett. A fotók tárolásának, feldolgozásának, egyáltalán megismerésének és értékelésének nagy nehézsége különböző gyűjteményekbe való szétszórtsága. Az archív fotók gyűjtésével párhuzamosan folytatódott a régészeti, néprajzi, helytörténeti fényképek készítése. Az újkortörténészek a fényképeket, negatívokat az 1960-as években a dokumentum, a keretezett fotókat a tárgyi gyűjteménybe sorolták. 1975-től kezdődött meg az archív fényképek és negatívok külön egységként való kezelése, majd a 80-as évek elején a dokumentumokból kiemelése.

Az 1975-ben meghirdetett „Egy iskola - 100 régi fénykép” pályázat jelentős mennyiséggel gyarapította fotóinkat. A főleg 20. századi képek között sok az amatőr felvétel, készítője általában ismeretlen: kézi cséplés, kaszás aratás, selyemgubó-válogatás. Van vasútépítésről, hídépítésről, vályogvetésről, árvízről, műkedvelő színjátszó előadásról, s egyéb eseményekről felvételünk: első világháborús katonaképek, fronton, hátszágban, sorozáskor, hadgyakorlaton készült képek, országhászló avatás, esküvő, lakodalom, temetés. A képek minősége sokszor gyenge, de történeti értéke nagy, mert az ábrázolt személyt és helyet legtöbbször ismerjük.

Ilyen külső segítséggel történő gyűjtemény gyarapítást még Ambrus Vilmos végzett. Lelkes amatorként a nyugdíjas klubban társaitól rengeteg fényképet, több mint ezer darabot szedett össze. Mindegyiket pontosan adatolta, végül a múzeumnak ajándékozta. Számos közülük Bukovinában és a délvidéki székely telepeken készült, de sok származik Szekszárdról és a környékbeli falvakból. Ehhez a témához tartozik egy később vásárolt album is, amely a bácskai székely falvakban készült 31 felvételt tartalmaz.

Gyűjteményünk legértékesebb részéhez sorolhatjuk a már korábban említett, s Wosinsky Mór által Kelet-Ázsiában készített felvételeket, melyekből egy szerény

válogatást ezen a kiállításon is láthatnak. Wosinskyhoz kapcsolódik a század első évtizedéből származó 136 darabos színezett üvegdia-sorozatunk, mely a selyemhernyó tenyésztést propagálja, s múzeumi ismeretterjesztő előadásokon vetítették. A vetítógép ma is működik, selyemtenyésztésről szóló előadásokhoz mi is használjuk. E témához tartozik az 1910-es évek végén készített 31 darabból álló fotósorozat, mely a magyarországi selyemfonodákat, gubóbevéltőket mutatja be.

Fotóalbumaink jelentős része múlt századi képeket őriz. Kelleményi Elemérné Zavaros Ilonától Kölesdről több mint 300 kép került hozzánk. A család kapcsolatban állt a Jeszenszky és Burján famíliákkal, ezért nagyon sok a korai vizitkártya, legtöbbször szerepel az ábrázolt személy neve. Így pl. Apponyi Albert gróf mint Don Quijote, Apponyi Sándor feleségével (Borsos és Doctor), Kozmata Ferenc felvétele Zichy Olgáról, a festő lányáról. Van Barabás Miklós műtermében készült kép, Liszt Ferenc portréja 1865-ből, Jókai Mór képe az 1860-as évekből. Sok felvételt külföldön készítettek: Pazinban, Würzburgban, Bécsben, Berlinben, Marienbadban.

A Kamarás család fotóalbuma 1870-80-as évekbeli portrékat őriz, míg egy Bonyhádon vásárolt gyűjteményben a Dőry és Perczel család tagjait ábrázoló fényképek vannak. A Csapó család albumában a rokonok mellett a barátok is megtalálhatók, kikről Beszédes Sándor, Mayer György, Simonyi, Borsos és Doctor készített felvételeket. Híres politikusok és az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hőseinek albuma az 1860-as években készült, sok portrét festményről másoltak. Kicsit későbbi a művészeti alkotásokat csokorba gyűjtő album, mely elsősorban itáliai múzeumok híres szobrait mutatja be.

Erdélyi származású a Léczfalvy Gyárfás Erzsébet fotóművésztől és Molnár Aladárné Szontágh Máriaától bekerült képek jó része. Sepsiszentgyörgyön, Kolozsváron és más erdélyi városokban készültek az 1870-90-es években. Említésre méltó még a szekszárdi Balogh Erzsébet hagyatéka. Apja postatisztviselő volt, s a múlt század végétől az 1920-30-as évekig számos helybeli fényképész által készített családi felvételt őriztek meg. Tolnai századfordulós életképek, családi portrék Nahm Olga gyűjtésével kerültek hozzánk.

A többi családi album mellett feltétlenül meg kell említenünk még kettőt: Sztankovánszky Margit 1911-ben készített amatőr albuma családi jellegű, 6x9 cm-es képeket tartalmaz. De megörökítette a tengelici templom tornyára a kereszt felhúzását, az uradalom régi béresének családját, kirándulásokat, a kertet, kúriát, kedvenc háziállatokat és lovakat. A nagydorogi gróf Széchenyi Sándorné albumába 1899-1902 közötti amatőrképeket ragasztottak. Családi fotók mellett készített felvételt a nagydorogi avar temető feltárásáról (Wosinsky Mórral), a szekszárdi múzeum megnyitóján a sárköziek táncáról, a debreceni indóházról, kastélyról, kedvenc kutyákról és lovakról.

Több első és második világháborús albumot, Horthy Miklós szekszárdi látogatásáról készült sorozatot őrzünk. Jelentős számú képeslapot (kb. 300 darab) gyűjtöttünk a megye csaknem valamennyi településéről, emellett van képünk Prágáról, Marienbadról s más külföldi városokról. Újabb szerzeményeink között az 1950-60-as években Tolna megyében készített MTI fotókat és a munkásörség fényképgyűjteményét érdemes megemlíteni.

Fotótechnikai szempontból vizsgálva gyűjteményünket, több különlegességet őrzünk. Elsőként említendő egy 1850 körüli, háromtagú családot ábrázoló színezett daggerotípiá. Sajnos sem a készítője, sem az ábrázolt személyek neve nem ismeretes, annyi valószínűsíthető csupán, hogy közülük lehet a Garay családhoz. 14,5x19,5 cm-es méretű talbotípiánkon egy hölgy és három gyerek, egy másikon, mely kissé színezett, idős hölgy látható. Igen értékesnek tartjuk üvegnegatívról, de sópapírra készített három darabos családi sorozatunkat, melyet olyannyira kifestettek, hogy a laikus szemlélő nem is nézné fotográfiának. Őrzünk három darab panotípiát, egy kisméretű kromotípiá viaszolt papír részét, s nemrégiben bukkant fel a képzőművészeti gyűjteményben egy 45x55 cm-es Koller által szignált kromotípiá. Ferrotípiáink száma nyolc, van egy porcelánfotónk, két tubákos szelencénk Ferenc József fényképevel, s legújabb szerzeményünk egy fém cigarettás doboz, tetején családi fotóval.

Legkorábbi albumin képeink 1850 körüliek, de tömegesen az 1860-as évekből őrzünk vizitkártyákat, köztük Veress Ferenctől és Disderi párizsi műterméből.

Tolna megyében az első állandó fényképész műtermek csak a múlt század utolsó évtizedétől tudtak fennmaradni. Ezért sajnos alig akad korábbi város- vagy településfotónk. Mindössze Bonyhádról van két felvételünk 1892-ből. A községek régebbi arculatát csak a 20. század eleji képeslapokról ismerhetjük meg.

A műtermek megjelenése után már nemcsak a főúri osztály tagjairól őrzünk felvételeket, hanem a városi polgári tisztviselői és módosabb paraszti rétegekről is. Az elsőként megtelepedő Adler Lajos 1877-1896 között Bonyhádon, Harkányban és Szekszárdon működött hosszabb-rövidebb ideig. Wólsek Károly reklámja szerint Bécsben és Szekszárdon tartott fenn műtermet. Sem az ő, sem Rovácsék Pál bátaszéki rajztanár és Roth János tolnai fényképész századfordulós felvételei sem tartoznak a legjobbak közé, de helytörténeti szempontból igen fontosak. Sokkal jelentősebbnek tekinthetjük Futter Gyula 1895-1904 közötti szekszárdi működését, Szigeti 1898-1904, és Kiss Jenő 1908-1910 között készült felvételei, melyek technikailag is igen kiválóak.

Tolna megye és főként a szekszárdi emberek megörökítése szempontjából kiemelkedő jelentőségű a Borgula család tevékenysége. 1910 nyarán Borgula Ede nyitott műtermet a Kossuth (ma Széchenyi) utcában. Korai halála után édesanyja, majd testvéröccse folytatta a fényképezést. Már a két világháború között autóval járták a vidéket, helyben készítettek családi képeket, esküvői felvételeket, megörökítettek felvonulásokat, ünnepségeket, színjátszó előadásokat. A moziban üvegdiákra készült reklámjukat vetítették. Az ipart ma Borgula Emil folytatja, aki maga is elég idős már. Sajnos 1972-ben a régi, tetővilágításos műtermet lebontották az ipari iskola bővítése miatt, s akkor az ott felhalmozódott nagy mennyiségű üvegnegatívot, sok-sok fényképet és fölöslegesnek ítélt tárgyat a szemétre hajították, felbecsülhetetlen kárt okozva.

Negatív gyűjteményünk közel 8000 darabból áll. A selyemtenyésztésről szóló üvegdiá-sorozatunkat már említettük. Több mint ezer darab fekete-fehér üvegdiánk van, melyet a két világháború között iskolai szemléltetésre használtak: építészeti alkotások, festmények, szobrok, múzeumi gyűjtemények másolata csaknem egész Európából.

Feltétlenül említést érdemel még a Mutschenbacher (Miklósi) kőfaragó családtól bekerült száznál több üvegnegatív, amit Borguláék fényképeztek az általuk faragott sírkövekről. Legtöbbször ott áll mellette a megrendelő, az elhunyt egész családja, rokonsága. Azonosítható a helyszín, a temető. Egyaránt található közte katolikus, evangélikus, református, izraelita, magyar és német család síremlékei.

Az újkortörténeti archív fotó- és negatívgyűjtemény feltárásával, feldolgozásával megfelelő őrzési körülmények kialakításával még sok a teendőnk. A folyamat elkezdődött, s remélhetőleg hamarosan még több eredményről számolhatunk be.

A TATAI MÚZEUM RÉVHELYI-HAGYATÉKA. ADATOK TATA BAROKK ARCULATÁHOZ.

Payer Gábor

(Kuny Domokos Múzeum, Tata)

Révhelyi Elemér (1889-1976) művészettörténész hagyatéki anyagának jelentős része 1983-ban került a tatai Kuny Domokos Múzeum birtokába.

Fő kutatási területe a magyarországi barokk építészet volt, ezen belül is a 18. század első felének főúri építkezései (Eszterházyak, Grassalkovichok) álltak kutatásai középpontjában - különös tekintettel az építómesterek tevékenységére.

Művészettörténeti munkásságát a hazai barokk művészet iránt felélénkülő korban, az 1920-as évek második felében kezdte. Annak a tudósnemzedéknek vált meghatározó tagjává (egyetemi társai voltak többek között Zádor Anna, Kapossy János, Pigler Andor) akiknek munkássága - a Heckler Antal által vezetett Művészettörténeti Intézet keretein túlno - nagymértékben hozzájárult a magyarországi barokk művészet újraértékeléséhez, formajegyeinek árnyaltabbá, teljesebbé tételéhez.

1932-ben nyer doktori címet „A régi Buda és Pest Mária Terézia korában” témájú értekezésével. 1945-ig megtartott budapesti rajztanári állása mellett kiterjedt levéltári kutatásokat folytat. Eközben rendezi a tatai Eszterházy-család gyűjteményét. Ennek eredményeként jelenik meg 1938-ban - a tatai múzeum alapjait megvető piarista rendház gyűjteményéről írott - „A tatai piarista rendház és múzeuma”, valamint 1941-ben „A tatai majolika története” c. munkája.

1951-1965-ig a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti tanszékének oktatójaként, majd tanszékvezetőjeként tevékenykedik. Innen vonul nyugdíjba címzetes egyetemi tanárként.

Egyetemi oktatói időszakában kezdett el behatóan foglalkozni az Eszterházyak neves építőmesterének, Fellner Jakabnak életművével, amelyhez az indíttatást a család levéltárában folytatott több éves kutatómunka adta meg. E témában írta meg kandidátusi disszertációját 1957-ben, „Fellner Jakab működésének kezdeti évei” címmel.

További szándéka Fellner teljes oeuvre-jének megrajzolása, a tervbe vett Fellner-monográfia megvalósítása volt. Bár tervezte megjelentetését, a - több évtized kutatásait összegző - monográfia végülis befejezetlen maradt. Tatához, annak muzeális gyűjteményeihez való kötődése folytán az Eszterházy-család, valamint a Fellnerrel kapcsolatos kutatási anyagát végrendeletileg a tatai múzeumra hagyományozta.

Révhelyi Elemér szellemi hagyatéka - noha témájában összetartozó - dokumentumtípusát tekintve három elkülönülő egységből áll.

Egyrészt levéltári kutatásainak (közel 10 000-es nagyságrendű) céduलाanyagára, másrészt a mintegy 2 500 tételnyi (fénykép negatív- és pozitívot tartalmazó) fotóanyagra, harmadrészt pedig az építészeti alkotások felmérési rajzaira (150 lap) tagolódik.

Miután Révhelyi kutatásai a 17-18. századi magyarországi barokk művészet területére koncentráálódtak, így a hagyatéki anyag fentebb említett egységei is elsősorban erre a korszakra vonatkozóan tartalmazznak jelentős értékeket, sok tekintetben ma már pótolhatatlan tudományos feljegyzéseket.

Levéltári kutatásait és kéziratait egészíti ki, pontosabban támasztja alá a fotógyűjtemény, amely úgyszintén jelentős kultúrtörténeti értéket képvisel. A közel 2 500 tételnyi fotóanyag mintegy 2/3-a (1423 felvétel) került a tatai Kuny Domokos Múzeum birtokába. Túlnyomó többségük 1948 előtti, de méginkább 1944 előtti felvétel, koruknak megfelelően különböző méretű üveg, illetve újabkori anyagában 6x6-os síkfilmek.

Témakörét tekintve elsősorban a történeti Magyarország barokk építészetét, fontosabb szobrászati emlékeit dokumentálja. Nagyobb hányadát természetesen az Eszterházyak építető tevékenységével, főként Fellner építészetével kapcsolatos felvételek képezik. Található ugyanakkor közöttük számtalan épületterv, kertterv s korabeli térkép is, amelyeket Révhelyi levéltári kutatásai során fedezett fel. Ugyancsak ő hívja fel a figyelmet azokra a franciás szellemben fogant kastély- és kerttervekre, amelyeket Fellner Jakab 1762-63 folyamán a romos állapotú tatai vár helyére tervezett.

A tervbe vett Fellner-monográfia dokumentációjaként Révhelyi külön kötetbe rendezte Fellnernek az Eszterházy fivérek (Miklós, Ferenc, Károly) uradalmában (tata-gezesi, pápa-ugod-devecseri ill. egri egyházmegye) teljesített megbízásait. Szinte minden fellelhető adatnak utána járt, minden dokumentációt beszerzett, azonosított és gondosan rendszerezett.

Tata barokk arculatának jellegzetes formajegyeit vizsgálva Révhelyi felvételein minden olyan részlet hangsúlyt kap, amelyekkel Fellner sajátos építészeti felfogása megragadható. Fellner művészetének jelentőségét ugyanis éppen az adta, hogy az általa képviselt franciás racionalizmus (Révhelyi megfogalmazásában „klasszicizáló barokk”) túllép az érett barokk stílusjegyein, s - a világi és egyházi építészetben egyaránt teret nyerve - nagymértékben meghatározta a 18. század második felének hazai építészetét. Mindez műveinek nyugodt és súlyos tömegességében, belső tereinek tágas képzésében, s a környezethez való stílusos illeszkedésben vált a korszak jellegzetességévé.

Révhelyi felvételein éppen ezért kap nagyobb hangsúlyt számos kastély illetve templom belső felvétele, amely a fotóanyag tudománytörténeti értékét ugyancsak növeli. (lásd fotó 3-4.)

Ilymódon vált a fotó-dokumentációs anyag - Révhelyi stíluskritikai módszerének eszközeként - tudománytörténeti jelentőségűvé. Felvételei ugyanis nem megrendelésre készültek, hanem topográfiai kutatási koncepciójának lényegi elemét alkották. Az 1928 óta szisztematikusan fényképezett illetve gyűjtött és topografikus

rendbe sorolt anyag - az építészeti objektumok korabeli állapotát rögzítvén - műemlékvédelmi szempontból ugyancsak pótolhatatlan értékekkel bír. (lásd fotó 5-6.)

Révhelyi művészettörténeti munkássága során a Gerevich-iskola topográfia-kutatási módszeréhez mindvégig hű maradt. Vallotta, hogy az építészeti alkotások korabeli állapotát, külső és belső formajegyeit híven megörökítő fényképfelvételek legalább olyan forrásértékkel bírnak, mint a levéltári dokumentumok. Hagyatéki anyagának sajátos jellegét és jelentőségét éppen ez a kettősség határozza meg. Levéltári kutatásait ugyanis a fényképeszeti anyaggal nem kiegészítette, hanem éppen azzal együtt tartotta fontosnak értelmezni.

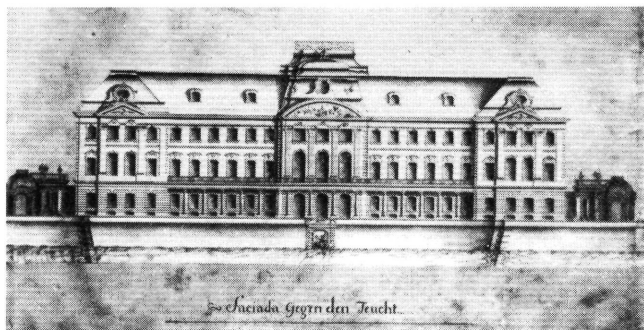
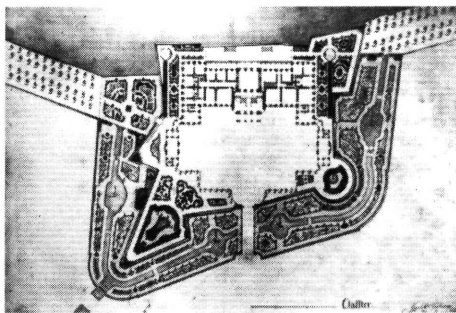
Révhelyi Elemér fotó-gyűjteményi hagyatéka tudománytörténeti vonatkozásaiban éppen ezért túlmutat a két világháború közötti nevesebb műszaki fényképeszek (Seidner Zoltán, Kozelka Tivadar) anyagán, s a művészettörténeti kutatás számára mindmáig pótolhatatlan értékeket őriz.

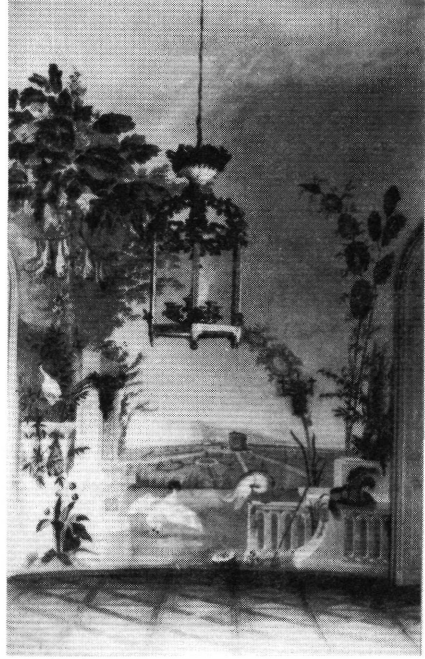
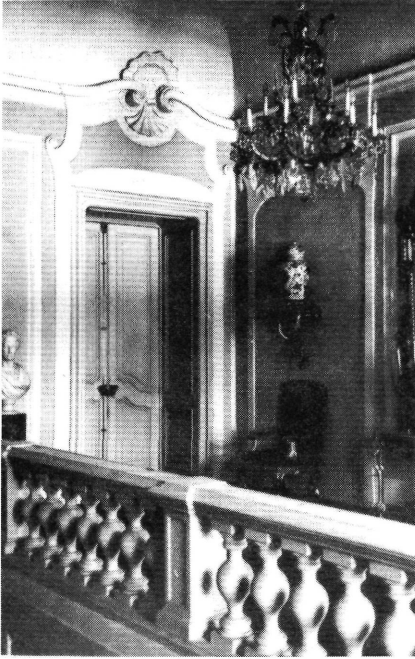
Irodalom:

Hajnóczy Gy.: Dr. Révhelyi Elemér (1889-1976) = Magyar Építőművészet, 1976. 6. sz. 64. p.

Révhelyi Elemér munkássága = Tudományos Füzetek, 4. Sz. (szerk. Payer G.) Tata, 1988.

Fellner Jakab élete és munkássága = Kiállítási katalógus (Bev. Payer G.) Tata, 1993.

MELLÉKLET

„ÉRTÉK A FOTÓBAN”
ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS TATA,
1993. SZEPTEMBER 26-DECEMBER 17.

Salamon Sándor
(Kuny Domokos Múzeum, Tata)

1992-ben Fűrészné Molnár Anikó, Virág Jenő és Kincses Károly úgy gondolták, kell egy országos hírű, jó kiállítást létrehozni. A Tatán nyíló kiállítás anyagát 39 magyarországi múzeum gyűjteményéből válogatták szakemberek, melyből közel 370 db fotográfia került a falra, illetve a tárlókba.

Mindezt egy egyéves előkészítő munka előzte meg, hiszen ennyi közintézményből - határidőre - viszonylag válogatottan, szakszerűen csomagoltan és szállítva hozzájutni ekkora tömegű műtárgyhoz nem egyszerű feladat. Hozzájárult mindehhez, hogy egy felbecsülhetetlen értékű nemzeti vagyronról van szó.

A szervezést a Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Legújabbkori Történeti Múzeum vállalta magára. Előbbinél Fűrészné Molnár Anikó hívta fel a közel 40 közintézményt a részvételre, utóbbinál gyűjtötték a beérkező anyagot, majd ugyanitt történt a válogatás. Szakemberként ezt a munkát Stemmlerné Balog Ilona az - LTM Fotótárának vezetője - és Kincses Károly - a Magyar Fotográfiai Múzeum igazgatója - végezte.

A tatai múzeum munkatársai rendkívül precízen, kellő szakértelemmel és alázattal installálták a fényképeket. Ezzel is megkönnyítették a kiállítás rendezőinek a dolgát, ami még így sem volt könnyű feladat.

A legnagyobb kihívás a fotográfiák száz százalékos védelme volt, hiszen óvni kellett fénytől, hőtől mindegyiket. A fokozott védelemre azért volt szükség, mert igen sok száz év körüli fénykép olyan kémiai eljárással készült, ami a nem megfelelő fényhatásokra megállíthatatlanul rongálódik, sérül.

Sikerült valamennyi fénykép elé 98 %-os szűrőhatású UV fóliát tennünk, valamint olyan mesterséges fényeket alkalmazni, mely lehetővé tette, hogy három hónapig látogatható volt a kiállítás.

Magyarországon eddig így együtt, ilyen hosszú ideig még soha nem lehetett látni a 100 éves hazai fotótörténet legbecsesebb értékeit.

Ezt igazolta a kiállítással egyidőben rendezett fotótörténeti konferencia meghívott szakembereinek egybehangzó véleménye is.

Közel 160 évvel ezelőtt született meg a fotográfia, magyar néven - amely ugyanannyi idős - a fénykép. A világ bizonyára nem juthatott volna előbbre, bármi

mást találtak is fel a fotográfia előtt és után, mivel a múltó idő, a pillanat hiteles, pontos megörökítése egyedül álló technikai vívmány.

1830 körül az emberiség birtokába jutott egy olyan eszköznek két francia kísérletező -Niépce és Daguerre - jóvoltából, ami az időt ugyan nem állított meg, de a pillanatot megőrizhetővé tette. Az a viszonylag kevés töredéke ennek a hihetetlenül fontos találmánynak, ami a 160 év alatt megmaradt, mégis érezteti velünk: ezekből a piszkos, karcos, néha elmozdult, esetleges egyáltalán nem jellemző pillanatokból áll össze múltunk képe.

A fénykép tárgya valamikor, valahol, valóságosan látható volt, s eddig ez a megcáfolhatatlan tény a fotográfia feltalálásáig nem létezett. Bár volt festészet, grafika, mégis a nézőt a valós világot és a valamikori történelmi pillanatot nem lehetett ezidáig így összekötni.

Ezért is kell az ilyen kiállítás - bizonyítandó - mikoris minden egyes először látott kép összeköt az akkori világ adott pillanatában készült dokumentum által, beleívódik emlékezetünkbe, miként egy vers vagy dallam egyes sora, mely talán segít látásmódunk alakulásában, vizuális fantáziánk fejlődésében. Naponta számlálhatatlan képpel, fényképpel találkozunk, emlékezetünkbe mégis visszaköszönnek a fotó „közhelyé” vált példái: Petőfi dagerrotíp arcképe, Székely Aladár Ady-portréja, ismerősen tekint vissza Jókai, Kosztolányi vagy József Attila.

Az is rendkívül ritka esemény, hogy sok híres fotókincsünket most szemtől-szembe eredeti - a művész által elképzelt - méretben és kivitelben láthattuk. A dokumentum érték páratlan, hiszen sokszor már eltűnt, rommá vált vagy egyszerűen egy teljesen átalakult világot láthatunk, amely emberi, tárgyi és kulturális környezetével együtt megszűnt. De ugyanígy szemtanúi lehetünk jelentős, az elmúlt százegynéhány év alatt épült, létrehozott alkotás születésének, mint vasúti pályák, pályaudvarok, hidak, épületek, emlékművek, megannyi másnak.

Bravúros sorozatok tárják eléink a nagy utazások, expedíciók „élményeit”. Láthattuk Déchy Mór által megörökítve a Himalája-expedíciót 1879-ből, a Wosinszky Mór által fényképezett kisázsiai utazást. Xantus János Jáva szigetén készült képét vagy Festetich grófort a Salamon-szigeteken. Csak a fényképező megszállottságával magyarázhatóak ezek a képek, hiszen akkoriban 70-80 kg-ot is nyomott egy fotográfus felszerelése.

Voltak fényképésmesterek, akik a tájkép megörökítését vitték tökélyre, mint Divald Károly és Tátra és a Felvidék tájainak, városainak képeivel és Klösz György a főváros épületeinek, építkezéseinek megörökítésével. Divald nyáron a Tátra üdülőhelyeiről mászta meg a csúcsokat, Klösz egy echós szekéren rendezte be sötétkamráját s úgy fotografálta Pest tereit, utcáit. (Képzelnék mindehhez a többórás expozíciós időt!)

Folyamatos kísérletezéssel teltek ezek az évek, ennek egyik különleges értékes példája is látható volt Tatán, egy 1911-ben készült heliochrómia Veress Ferenctől. A folyamatos újat kereső mester Kolozsvárt 1881-ben hozzákezd a színes fényképezés megvalósításához. Fáradozását siker koronázza és találmányával 1889-ben Párizsban lép a nyilvánosság elé. Egy igen szép, színes fotó-kísérlete volt kiállítva.

A képeket figyelve látható volt a tudatos, a mesterség szeretetével és a velejáró alázattal készült felvételek mellett az ún. „amatőr” fényképész számos alkotása is. Miszerint az „így” készített fényképeknek is jelentős helyük van a magyar „fotóközkincsben”. Ezeket a képeket csak úgy jelzik, hogy ismeretlen fényképező, ezek a fotográfiák mégis nélkülözhetetlenek, bár alkotóinak többsége csoportkép, zsánerkép készített, ritkábban tájkép, ám fotótechnikailag, kultúrtörténetileg gondosan megőrzendők.

A huszadik századra már „tömegek” fényképeztek, a harmincas évek elején Magyarországon 210 000 fényképező gép volt magántulajdonban. Ez magával hozta a további nagyarányú technikai fejlődést. A tizes-húszas években a magyar fényképezést a festőiesség uralja. „A háború után a nemeseljárások (a gumi- és olajmásolás, a brómolaj átnyomás) gyakorlás (fokozatosan) megszűnt (Fotósélet 1937).

A fotókémia bevezette a brómezüstöt mind a negatív, mind a pozitív eljárásokba egyaránt. Eközben már stílusok is kialakultak, így a harmincas évek elején először és utoljára világhírt szerzett fotográfiánk a magyar vagy a magyaros stílus, egyúttal megjelent a szociofotó.

Míg az egyik a mesterség művészi megfogalmazására tört, a másik a szociális érzékenységet mutatta meg.

Igen szép példái voltak láthatóak e kornak híres magyar fényképészeitől: Aszmann Ferenctől, Escher Károlytól, Bárány Nándortól, André Kertészről valamint egy montázs erejéig Moholy-Nagy Lászlótól. A tatai kiállítás a magyar fotográfiát kb. az 1840 és 1940 közötti időszakban mutatta be. A fotografálás világhódító fejlődése során a magyar fényképezés egy pillanatra sem volt hátrányban, sőt olykor hazai találmányokkal segítette azt.

A tatai kiállítás bemutatta, hogy jó nevű alkotóinknak és a fotóművészet világhírű képviselőinek milyen örökséggel szolgál a magyar fotográfia fejlődése. Azok a jeles fényképészek, akik itthon nem lelték vagy nem lelhatték meg a helyüket, a világ fotóművészetét életműveikkel azonban elég döntően meghatározták, ezért az egyetemes fotótörténet számontartja a magyar fényképezést. Ahogy az anekdota mondja: amikor egy külföldi kiadó elutasít egy magyar fotóalbumot azzal, hogy „Mi az hogy magyar fotó?” - a válasz az: „Akkor sorolja el a világ legnagyobb tíz fotóművészt!” - s akkor kiderül, hogy a tízből, hét magyar: Brassai, Kertész, a két Capa, Munkácsi, Moholy-Nagy, Almásy.

Sajnálatos, hogy nem kapott kellő reklámot ez a páratlan kiállítás, sajnálhatják akik nem látták. Bizonyos, hogy a látogatókat megerősítette abban: a magyar fotográfia eddig is ott volt a világ fotófejlődésének élvonalában és amit láttak igazi, valós nemzeti kincs.

A KIÁLLÍTÁSON RÉSZTVEVŐ INTÉZMÉNYEK

Balassa Bálint Múzeum, Esztergom - Balaton Múzeum, Keszthely - Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma - Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága, Szeged - Déri Múzeum, Debrecen - Dobó István Vármúzeum, Eger - Duna Menti Múzeum, Komárom (Szlovákia) - Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye - Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg - Hadtörténeti Múzeum, Budapest - Herman Ottó Múzeum, Miskolc - Janus Pannoniusz Múzeum, Pécs - Katona József Múzeum, Kecskemét - Kossuth Múzeum, Cegléd - Közlekedési Múzeum, Budapest - Kuny Domokos Múzeum, Tata - Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém - Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét - Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest - Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest - Magyar Nemzeti Galéria, Budapest - Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeuma, Budapest - Néprajzi Múzeum, Budapest - Nógrádi Történeti Múzeum, Salgótarján - Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest - OMvH Magyar Építészeti Múzeuma, Budapest - Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest - Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest - Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest - Postamúzeum, Budapest - Savaria Múzeum, Szombathely - Somogy Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Kaposvár - Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár - Tari László Múzeum, Csongrád - Tatabányai Múzeum, Tatabánya - Thúri György Múzeum, Nagykanizsa - Tragor Ignác Múzeum, Vác - Türr István Múzeum, Baja - Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd

ÉRTÉK A FOTÓBAN ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS

A kiállított fotók jegyzéke

- Szent olajtartó szaru a 15. század végéről, 1880-as évek.
Beszédes Sándor felvétele, albumin
BBM Esztergom
Úrkoporsó a 15. századból, 1880-as évek.
Beszédes Sándor felvétele, albumin
BBM Esztergom
Az 1876. évi esztergomi árvíz - tabáni részlet.
Beszédes Sándor felvétele, albumin
BBM Esztergom
Az 1876. évi esztergomi árvíz - a városháza.
Beszédes Sándor felvétele, albumin
BBM Esztergom
Az 1867. évi esztergomi árvíz - Buda utca.
Beszédes Sándor felvétele, albumin
BBM Esztergom
Sörházi tekehősök, Keszthely, 1898.
Ismeretlen fényképező, celloidin
BM Keszthely
Tapolca, tűzvész, 1908.
Sági János felvétele, matt celloidin
BM Keszthely
Teknővájó cigányok, Kaposvár, 1909.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Teknővájó cigányok, Keszthely - Újmajor, 1907.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Teknővájó cigányok, Kaposvár, 1909.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Táborozó cigányok, Keszthely, 1907.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Komp Szántódnál, 1907.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Halászat a Balatonon, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, celloidin
BM Keszthely
Kirándulók az egregyi templomnál, 1907 körül.
Sági János felvétele, celloidin
BM Keszthely
Kórterem a Szent László kórházban, Budapest, 1895 körül.
Klősz György felvétele, albumin
BTM Budapest
Felszállás Godard ballonon a Millenniumi kiállításon 1896.
Kalmár Péter felvétele, celloidin
BTM Budapest
Stóbl Alajos Márkus Emfiliát mintázza, 1899.
Uher Ödön felvétele, celloidin
BTM Budapest
Kádár Béla műtermében, 1907 körül.
Erdélyi Mór felvétele, matt albumin
BTM Budapest

- A Deák tér, Budapest, 1900 körül.
Erdélyi Mór felvétele, albumin
BTM Budapest
- Ünnepély a Dunán, 1865 körül.
Alkér Ede felvétele, albumin
BTM Budapest
- Pest látképe a Rózsadombról, 1860 körül.
Heidenhaus Ede felvétele, albumin
BTM Budapest
- Kardvágás az 1867. évi koronázáson,
Pest.
Heller József felvétele, albumin,
montázs, grafika
BTM Budapest
- A Szilágyi Dezső tér az 1876.
március 16-iki árvíz idején.
Budapest.
Lovich Antal felvétele, albumin
BTM Budapest
- Kettős portré, 1855 körül.
Tiedge János felvétele, színezett
albumin
BTM Budapest
- Szőlőoltási tanfolyam hallgatói,
Kassa, 1894.
Ismeretlen fényképező, albumin
DIM Eger
- Kirándulók csoportja, 1904.
Ismeretlen fényképező, celloidin
DIM Eger
- Bérmálás alkalmából készült
csoportkép, 1911.
Ismeretlen fényképező, matt celloidin
DIM Eger
- Miklóssy Anna, 1894.
Lovag Chylinski György felvétele,
festett celloidin
DM Debrecen
- Mirkovszky Géza, 1890-es évek.
Lovag Chylinski György felvétele,
celloidin
DM Debrecen
- Az ember és műve, 1934 körül.
- Aszmann Ferenc felvétele, zselatin
ezüst
DM Debrecen
- A tavasz érkezése, 1934 körül.
Aszmann Ferenc felvétele, zselatin
ezüst
DM Debrecen
- Párbaj, 1940 körül.
Aszmann Ferenc felvétele, zselatin
ezüst
DM Debrecen
- Mezey Lajos fotográfus, 1858.
Kőrösy József felvétele, színezett
sópapír
DM Debrecen
- Úri társaság kirándulása a
Hortobágyra, 1900-as évek.
Letzter József felvételei 4 db matt
celloidin
DM Debrecen
- A hortobágyi kilenclyukú híd, 1890-
es évek.
Gondy és Egey felvétele, albumin
DM Debrecen
- A komáromi Erzsébet híd, 1892.
augusztus 25.
Ifj. Wittmann Nándor felvétele,
albumin
DMM Komárom, Szlovákia
- Komárom város bandériuma, 1894.
október 10.
Ifj. Wittmann Nándor felvétele,
albumin
DMM Komárom, Szlovákia
- Komáromi polgárasszony a fiával,
1910-es évek.
Ifj. Wittmann Nándor felvétele, matt
celloidin
DMM Komárom, Szlovákia
- Komáromi kéményseprő, 1900-as
évek.
Mager utóda Fritz Pál felvétele,
celloidin
DMM Komárom, Szlovákia

- Kisegítő hadikórház a komáromi Kultúrpalotában, 1916.
Wojtowicz Richárd felvétele, matt celloidin
DMM Komárom, Szlovákia
Szépek albuma, 1870 körül.
56 db 6x9 női portréval, albumin
FSzEK Budapest
Budapest panoráma, 1885. körül.
Kozmata Ferenc felvétele, 10 db 35x26 cm-es képből összeállítva, albumszerű borítóval, albumin
FSzEK Budapest
Az Üllői úti BKVT végállomás, 1880-as évek.
Ismeretlen felvétele, celloidin
FSzEK Budapest
Weisz Péter sütőháza. Kecskeméti utca és Magyar Bástya utca sarok, Pest, 1860-as évek.
Ismeretlen fényképező, albumin
FSzEK Budapest
Az Országház a Géza utca felől, 1900 körül.
Erdélyi Mór felvétele, zselatin ezüst
FSzEK Budapest
Fővásártér, Kolozsvár, 1870-es évek.
Veress Ferenc felvétele, albumin,
Erzsébet királyné albumából
FSzEK Budapest
Éjszakai razzia. Detektívek és elfogottak a rendőrkapitányság udvarán, Budapest, 1900-as évek.
Ismeretlen fényképező, zselatinos napfénypapír
FSzEK Budapest
Krecsányi Kálmán rendőrtanácsos kihallgat egy az éjszakai razzian előállított gyanúsítottat, 1900-as évek.
Ismeretlen fényképező, zselatinos napfénypapír
FSzEK Budapest
- Fényképfelvétel készítése egy bűnözőről, 1900-as évek.
Ismeretlen fényképező, zselatinos napfénypapír
FSzEK Budapest
Lábméret vétel a rendőrkapitányság nyomozóosztályán, 1900-as évek.
Ismeretlen fényképező, zselatinos napfénypapír
FSzEK Budapest
A Magyar Tudományos Akadémia épülete a koronázási dombbal, 1870-es évek.
Klősz György felvétele, albumin
FSzEK Budapest
Horváth János uradalmi bogvár családjával.
Zalaegerszeg, 1918.
Ismeretlen fényképész, zselatinos napfénypapír
GM Zalaegerszeg
Klempa Sándor cs.kir. százados, Verona, 1860.
Ismeretlen fényképész, színezett sópapír
HM Budapest
Türr István és táborkara, 1860.
Pietro Barelli felvétele, albumin
HM Budapest
Reinfeld Dénes olaszországi magyar légiós őrnagy, 1861.
J.H. Gairvard felvétele, színezett albumin
HM Budapest
Rényi György olaszországi magyar légiós százados, 1861.
J. Grillet felvétele, albumin
HM Budapest
850 magyar látogatása Kossuthnál, Turin, 1889.
G. Ambrosetti felvétele, albumin
HM Budapest
1848/49-es veteránok a budai temetőben, honvéd síroknál, 1911.

- Kallós Oszkár felvétele, zselatin ezüst
HM Budapest
Első felszerelés a legénységi
szobában, 1890-es évek
Ismeretlen fényképező, albumin
HM Budapest
Honvéd lovasok reggeli
csuklógyakorlata, 1890-es évek.
Ismeretlen fényképező, albumin
HM Budapest
Leszerelő honvédek, 1890-es évek.
Ismeretlen fényképező, albumin
HM Budapest
A m.kir. Honvéd Főparancsnokság
épülete a Dísz téren a
Hadtestparancsnokság épületének
berajzolt tervével, 1901.
Ismeretlen fényképező, matt celloidin
HM Budapest
Gróf Kullmer Frigyes vezérőrnagy,
1871.
Gévay Béla felvétele, albumin
HM Budapest
Déchy Mór Himalája expedíciója,
1879.
Déchy Mór felvételei, albumin
HOM Miskolc
Bükki zsványok két pandúrral, jobb
szélen a csendbiztos, 1860 körül.
Ismeretlen fényképező, albumin
HOM Miskolc
A MÁV miskolci műhelyében a
párizsi nemzetközi kiállításra készült
fogaskerekű mozdony mintakészítői,
1900.
Vánca Emma felvételei, tabló,
celloidin
HOM Miskolc
A MÁV miskolci műhelyének
munkásai és alkalmazottai, 1912.
Stern S. felvétele, matt celloidin
HOM Miskolc
Férfi arckép, 1850-es évek.
- Ismeretlen fényképező felvétele,
dagerrotíphia
HOM Miskolc
Egressy Gábor önarcképe, 1840.
Dagerrotíphia
HOM Miskolc
Örkényi Ferency Barnabás, 1856
körüli.
Ismeretlen fényképező, ambrotíphia
HOM Miskolc
A Pécsi Atlétikai Club kerékpárosai,
1896.
Hamedli Gyula felvétele, albumin
JPM Pécs
Szabó Gallusz sütődéje, Pécs, 1913.
Könnyű József felvétele, celloidin
JPM Pécs
Ferenc József fogadtatása a restaurált
székesegyház felszentelésekor, Pécs,
1891. június 22.
Zelesny Károly felvétele, albumin
JPM Pécs
A Zsolnay gyár pavilonja a milánói
kiállításon, 1906.
Ifj. Weiwurm és Tsa felvétele,
albumin
JPM Pécs
A gyermek József Ágost főherceg
első ágyúlövése, Pécs, 1882.
Zelesny Károly felvétele, matt
celloidin
JPM Pécs
A pécsi harctéri kiállítás részletei,
1914.
Zelesny Károly felvételei, celloidin
JPM Pécs
A tatai Esterházy színház nézőtere,
1900 körül.
Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
KDM Tata
A komáromi Hennele család, 1890
körüli.
Mager Ottó felvétele, albumin
KDM Tata

Női arckép, 1910-es évek.
 Friedrich felvétele, színezett selyem
 KDM Tata

Férfi arckép, 1910-es évek.
 Friedrich felvétele, színezett selyem
 KDM Tata

Fischer Károly és felesége, 1855.
 Strelisky felvétele, színezett sópapír
 KDM Tata

Árnycépek, Tata, 1812.
 KDM Tata

Tata látképe a Kálvária felől, 1880 körül.
 Ismeretlen fényképező, albumin 5 részes panoráma
 KDM Tata

Kecskeméti kereskedők Nagy László névnapján. 1912. július 27.
 Fanto Lipót felvétele, zselatinos napfénypapír
 KJM Kecskemét

Sándor István főjegyző díszmagyarban, 1906 körül.
 Fanto Lipót felvétele, zselatinos napfénypapír
 KJM Kecskemét

Ifj. Széll János kecskeméti gazdálkodó gyerekkori képe, 1900-as évek.
 Fanto Lipót felvétele, celloidin
 KJM Kecskemét

A nyíri földnyílás az 1911. évi kecskeméti földrengés után.
 Fanto Lipót felvétele, celloidin
 KJM Kecskemét

Ungváry Sándor kerékpárral, 1900-as évek.
 Gazda J. Frigyes felvétele, celloidin
 KJM Kecskemét

Kecskeméti kereskedők a budapesti Szent István csokoládégyárban, 1928.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
 KJM Kecskemét

Szegedi Gáborné és Magyar Károlyné, 1860 körül.
 Ismeretlen fényképező, albumin, kétalakos montázs
 KJM Kecskemét

Schilhan János találmánya: a szénemelő, 1910 körül.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 TGyM Nagykanizsa

A Főtér, a Suszteralle, Nagykanizsa, 1890-es évek.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 TGyM Nagykanizsa

Üzletek az Erzsébet téren, Nagykanizsa, 1910-es évek.
 Fodor József felvétele, celloidin
 TGyM Nagykanizsa

Iskolás gyerekek passiójátéka, Nagykanizsa, 1930 körül.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
 TGyM Nagykanizsa

Fiatalok a zsidó kaszinó farsangi bálján, Nagykanizsa, 1926.
 Vértés Antal felvétele, zselatin ezüst
 TGyM Nagykanizsa

Budapest székesfőváros küldöttsége Kossuth Lajosnál, Turin, 1890.
 M. Schemboche felvétele, albumin
 KM Cegléd

Kossuth Lajos, Turin, 1933 körül.
 Ellinger Ede felvétele, albumin
 KM Cegléd

A Soproni Kereskedelmi Iskola III. osztálya, 1903/1904.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 KVM Budapest

Élelmiszertüzet, Eger, 1937.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
 KVM Budapest

Szaloncukor díszcsomagolás József főherceg fényképével, 1890-es évek.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 KVM Budapest

Szaloncukor díszcsomagolás a Habsburg család egyik tagjának fényképével, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, albumin
KVM Budapest
Szaloncukor díszcsomagolás Frigyes főherceg fényképével, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, albumin
KVM Budapest
Szaloncukor díszcsomagolás a Habsburg család egyik tagjának fényképével, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, albumin
KVM Budapest
Szaloncukor díszcsomagolás Albrecht főherceg fényképével, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, albumin
KVM Budapest
Báró Korányi Blanka cukrász segéddé avatása a Ruszwurmban, 1932.
Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
KVM Budapest
A Magyar Keleti Vasút Társaság pályaudvara, Segesvár 1874.
Letzter Lázár felvétele, albumin
KzIM Budapest
A Nyugati pályaudvar a megnyitás előtt, Budapest, 1877.
Klősz György felvétele, albumin
KzIM Budapest
A Vaskapu csatorna építése, 1890.
Hutterer Géza felvétele, celloidin
KzIM Budapest
A magyar királyi udvari vonat - a király terme, 1896.
Klősz György felvétele, celloidin
KzIM Budapest
A magyar királyi udvari vonat - a királyné hálóterme, 1896.
Klősz György felvétele, celloidin
KzIM Budapest
A Pesti Közúti Vaspálya Társaság utolsó lóvasúti kocsija, 1898.
Kohn Gyula felvétele, celloidin

KzIM Budapest
Postai táviratkézbeseítő automobil a század elején.
Erdélyi Mór felvétele, matt celloidin
KzIM Budapest
50 lőerős vasúti motorkocsi vezetőfülkéje, 1900 körül.
Ismeretlen fényképező, celloidin
KzIM Budapest
Vitéz Mészáros István fényképész leányával és segédeivel a balatonalmádi strandon, 1903-as évek.
Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst.
LDM Veszprém
Erzsébet királyné szobra a főispáni lak és a pénzügyi palota előtt, 1910-es évek.
Becske Adolf felvétele, celloidin
LDM Veszprém
A Vitézi rend zászlószentelési ünnepe Veszprémben, 1920-as évek.
Vitéz Mészáros István felvétele, zselatin ezüst
LDM Veszprém
A Korona szálló étterme, Veszprém, 1930-as évek.
Ismeretlen fényképező, palládium
LDM Veszprém
Kettős női portré, 1850 körül.
Strelisky Lipót felvétele, daggerotípiá
LTM Budapest
Mezey Lajos és kislánya, Ilka, 1852.
Mezey Lajos felvétele, daggerotípiá
LTM Budapest
Kossuth Lajos, Cincinatti, 1852.
Thomas Faris felvétele, daggerotípiá
LTM Budapest
Női akt, 1850 körül.
Ismeretlen fényképező, sztereo-daggerotípiá, színezett.
LTM Budapest
Női akt, 1850 körül.

Ismeretlen fényképező, sztereo-
 dagerrotíпия, színezett.
 LTM Budapest
 Kiss Ernő honvédtábornok, 1847.
 Kramolin Alajos felvétele, színezett
 kramolinotíпия (talbotíпия)
 LTM Budapest
 Férfi magyaros díszruhában, 1865
 körül.
 Ismeretlen fényképező, pannotíпия
 LTM Budapest
 Petzval József, 1855-60 körül.
 Ismeretlen fényképező, sópapír.
 LTM Budapest
 Mészáros Lázár, 1858.
 Ismeretlen fényképező, ambrotíпия
 LTM Budapest
 Tasnády Gyuláné énekesnő, 1865
 körül.
 Porcelán műterem felvétele, porcelán
 papírkép
 LTM Budapest
 Barabás Miklós családjával, 1862-64
 körül.
 Barabás Miklós felvétele, albumin
 LTM Budapest
 Herman Ottó, 1900-1910 között.
 Veress Ferenc felvétele, selyemkép.
 LTM Budapest
 Fényképes selyem esküvői
 menükártya tartó, 1899.
 Ismeretlen fényképező
 LTM Budapest
 Női portré, 1900-1905 között.
 Ismeretlen fényképező, pergamen,
 kerek fémlapra erősítve
 LTM Budapest
 Kiránduló társaság, 1885-90 között.
 Ismeretlen fényképező, ferrotíпия
 LTM Budapest
 Női portré, 1880 körül.
 Ismeretlen fényképező, ferrotíпия
 LTM Budapest
 Pscherer Miklósné, pesti
 háztulajdonos neje, 1880 körül.
 Koller Károly felvétele, kromotíпия
 LTM Budapest
 Bihar Ferenc honvédelmi miniszter,
 1905-06.
 Ismeretlen fényképező, kromotíпия
 (restaurált)
 LTM Budapest
 Női arckép, Kolozsvár, 1881.
 Veress Ferenc felvétele, fotókerámia
 LTM Budapest
 Porcelán dohánytartó fényképekkel,
 Kolozsvár, 1880 körül.
 Veress Ferenc felvétele, fotókerámia
 LTM Budapest
 Porcelántál Tisza Kálmán portréjával,
 1880 körül.
 Veress Ferenc felvétele, fotókerámia
 LTM Budapest
 Latinovics Gergely portréja
 melltűben, 1890 körül, Kolozsvár.
 Veress Ferenc felvétele, fotókerámia
 LTM Budapest
 Szentpétery József, ötvös, 1854.
 Kawalky Lajos felvétele, színezett
 sópapír
 LTM Budapest
 Molnár Józsefné pesti asztalosmester
 neje és leánya, Emilia, 1861.
 Heller József felvétele, kromotíпия
 LTM Budapest
 Huszár Istvánné Blaskovits Antónia,
 1856.
 Kawalky Lajos felvétele, színezett
 sópapír
 LTM Budapest
 Önarckép, 1860 körül.
 Veress ferenc, cianotíпия
 LTM Budapest
 Enteriőr az oroszvári kastélyból, 1900
 körül.
 Ismeretlen fényképező, cianotíпия
 LTM Budapest

- Ferenc József és Erzsébet, háttérben a Nyugati pályaudvar, 1897.
Koller tanár utódai (Forché és Gálfy) felvétele platinotipia metszet és fénykép)
LTM Budapest
Családi kép, 1896.
Strelicky Sándor felvétele, színezett sópapír
LTM Budapest
Budai látkép a Várral, 1865 körül.
Heidenhaus Ede (?) felvétele, sópapír
LTM Budapest
Brassó látképe, 1895.
Adler Leopold felvétele, 3 részes panorámakép, albumin
LTM Budapest
Zenta képe a 20. században, 1910-es évek.
Divald Károly felvétele, montázs, celloidin
LTM Budapest
Zenta, 1910-es évek.
Divald és Monostory felvétele, celloidin
LTM Budapest
Krasznahorka vára, 1924.
Ismeretlen fényképező, guminyomat
LTM Budapest
A Városház tér, Budapest, 1897 körül.
Klősz György felvétele, sztereokép, albumin
LTM Budapest
A Károly körút, Budapest, 1897 körül.
Klősz György felvétele, sztereokép, albumin
LTM Budapest
A Döbrentei tér, Budapest, 1906.
Ismeretlen fényképező, sztereokép, zselatin ezüst
LTM Budapest
Vadászkunyhó Béklyén, 1903.
Izabella főhercegnő felvétele, platinotipia
LTM Budapest
Halászat Béklyén, 1901.
Izabella főhercegnő felvétele, platinotipia
LTM Budapest
Vadászsákmány, 1910.
Izabella főhercegnő felvétele, platinotipia
LTM Budapest
Károlyi Gyula és családja Tátralomnicon, 1910.
Jelfy Gyula felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
Labdarúgómérkőzés közönsége, emberpiramis, 1915.
Müllner János felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
Szüfrazsett petíciót ad át Esterházy Móric miniszterelnöknek, 1917.
Müllner János felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
Apponyi Albert és Andrássy Gyula a Várban, 1917.
Müllner János felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
A frontról hazaérkező katonák, 1918. november.
Müllner János felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
Rokkant katonák kéregetnek, 1918.
Müllner János felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
Bethlen István miniszterelnök megérkezik a parlamenthez, 1925.
Munkácsy Márton felvétele, zselatin ezüst
LTM Budapest
A tiszazugi arzénasszonyok egy csoportja a börtön udvarán, 1930.
Munkácsy Márton felvétele, zselatin ezüst

- LTM Budapest
 Állástalan értelmiségi, 1930-as évek.
 Escher Károly felvétele, zselatin
 ezüst
 LTM Budapest
 Budafoki barlanglakás lakója, 1934.
 Escher Károly felvétele, zselatin
 ezüst
 LTM Budapest
 Huszti szatócsbolt, 1939.
 Szöllősy Kálmán felvétele, zselatin
 ezüst
 LTM Budapest
 Pólishi strand Munkácson, 1939.
 Szöllősy Kálmán felvétele, zselatin
 ezüst
 LTM Budapest
 Az olaszországi magyar légió
 (Garibaldisták) albuma
 LTM Budapest
 Fényképalbum
 Veress Ferenc (és Koller Károly?)
 felvételeivel, magyar, román, száz
 népviselet.
 LTM Budapest
 Sebesség, 1934.
 Bárány Nándor felvétele, zselatin
 ezüst
 MFM Kecskemét
 Víz alatt úszó, Esztergom, 1917.
 André Kertész felvétele, zselatin
 ezüst
 MFM Kecskemét
 Te meg én, 1931.
 André Kertész felvétele, zselatin
 ezüst
 MFM Kecskemét
 Militarizmus, 1924.
 Moholy-Nagy László felvétele,
 fotóplasztik
 MFM Kecskemét
 Moholy-Nagy László, 1919.
 Landau Erzsébet, zselatinos napfénypapír
 MFM Kecskemét
- Vasúti töltés Bánffyhunяд és Sztána
 között, 1872.
 Veress Ferenc felvétele
 MFM Kecskemét
 Ülő gyermek, 1854 körül.
 Veress Ferenc felvétele, talbotipia
 negatív
 MFM Kecskemét
 Színesfotó-kísérlet, 1911.
 Veress Ferenc felvétele, heliochromia
 MFM Kecskemét
 Tisza part, Szeged, 1872.
 Letzter Lázár felvétele, albumin
 MFM Szeged
 Árvíz, Szeged, 1879.
 Phohn Illés felvétele, albumin
 MFM Szeged
 A szegedi közúti híd építése, 1882.
 Letzter és társa felvétele, albumin
 MFM Szeged
 Tisza Lajos és Munkácsy Mihály,
 1891.
 Letzter és Keglovich felvétele,
 albumin
 MFM Szeged
 Szeged város egyenruhás szolgálói,
 1890.
 Gévay Béla felvétele, albumin, 2
 részből illesztve
 MFM Szeged
 Kotányi János paprikamalma, 1910-es
 évek.
 Brenner testvérek felvétele, celloidin
 MgM Budapest
 Hoffher-Schranz gőzgép-cséplőgép,
 1912 előtt.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 MgM Budapest
 Asztagrakás Mezőhegyesen, 1890-es
 évek.
 Ellinger Ede felvétele, matt celloidin,
 átfestve
 MgM Budapest

Mezőhegyesi major cselédházakkal,
1902 előtt.
Ellinger Ede felvétele, matt celloidin
MgM Budapest
Cselédház, Deés, Szolnok-Doboka
vármegye, 1890-es évek.
Gábre Árpád felvétele, celloidin.
MgM Budapest
Istálló és gazdasági udvar, Deés,
Szolnok-Doboka vármegye, 1890-es
évek.
Gábre Árpád felvétele, celloidin
MgM Budapest
Aggházy Gyula festőművész
jelmezben, 1890 körül.
Elinger Ede felvétele, albumin
MNG Budapest
Delhaes István festőművész
jelmezben, Bécs, 1807-es évek.
Otto Schmidt felvétele, albumin
MNG Budapest
Rippl Rónai József, 1920.
Rónai Dénes felvétele, zselatinos
napfénypapír
MNG Budapest
Fadrusz János szobrászművész
halottas ágyán, Budapest, 1903.
Badovinszky fényirda felvétele, matt
celloidin
MNG Budapest
Hollósy Simon festőművész a técsői
művésziskolában, 1910-es évek.
Ismeretlen fényképező, celloidin
MNG Budapest
Kovásznai Kovács István
festőművész, 1908.
Ismeretlen fényképező, zselatinos
napfénypapír
MNG Budapest
Lotz Károly, 1897.
Strelisky felvétele, albumin
MNG Budapest
Lotz Károly műtermében Lotz
Kornéliával, 1890-es évek.

Morelli Gusztáv felvétele, zselatinos
napfénypapír
MNG Budapest
Iványi Grünwald Béla a kecskeméti
művésztelepen, 1912 körül.
Ismeretlen fényképező, celloidin
MNG Budapest
Balló Ede festőművész műterme,
1896.
Ismeretlen fényképező, celloidin
MNG Budapest
Kiállítás a Műcsarnokban, 1903/04.
Kiszer Nándor felvétele, celloidin
MNG Budapest
Munkácsy Mihály és felesége, 1896.
Koller Károly utódai felvétele,
albumin
MNG Budapest
Modellfotók Munkácsy Mihály
Siralomház című festményéhez,
1869.
Síró nő, albumin
Ködmönös paraszt, albumin
MNG Budapest
Modellfotó négyzethálóval Tornyai
János Juss című festményéhez.
Ismeretlen fényképező, albumin
MNG Budapest
Ujházy Ferenc festőművész, 1854.
Ismeretlen fényképező, sópapír
MNG Budapest
Gyümölcs csendélet
Ujházy Ferenc (?) felvétele, színezett
sópapír kollódiumos üvegnegatívról
MNG Budapest
Szekér parasztházak előtt.
Ujházy Ferenc (?) felvétele, sópapír
kollódiumos üvegnegatívról
MNG Budapest
Zichy Mihály festőművész,
Szentpétervár, 1901.
Rantz és Schrader felvétele,
platinotipia
MNG Budapest

1979. november 15. Felesége emlékére készült sorozatból.
 André Kertész felvétele, CIBA másolat polaroidról
 MNG Budapest
 Ferenczy István és szobrai műterme udvarán, Buda, 1846.
 Gola Ádám felvételei, 6 db dagerrotípiá
 MNG Budapest
 Máttis-Teutsch János, 1910-es évek.
 Rónai Dénes felvétele, zselatinos napfénypapír
 MNG Budapest
 Szász faluvénei - Vermes (Beszterce-Naszód megye), 1860-as évek.
 Glatz Teodor és Koller Károly erdélyi népviseletei sorozatából, albumin
 NM Budapest
 Lakodalmi jelenet - nászajándékok - Kalotaszeg (Kolozs megye), 1899.
 Dunky fivérek felvétele, celloidin
 NM Budapest
 Rutén muzsikások - Verecke (Bereg megye), 1895.
 Jankó János felvétele, zselatin ezüst
 NM Budapest
 Szerb lakodalmások - Cserépalja (Torontál megye), 1895.
 Jankó János felvétele, albumin
 NM Budapest
 Farkas Ferenc mesemondó és hallgatósága - Szentmárton (Somogy megye), 1900.
 Vikár Béla felvétele, albumin
 NM Budapest
 Román keresztelőd - Sugág (Szeben megye), 1908.
 Révész Béla felvétele, matt albumin
 NM Budapest
 Román parasztkor tánca - Pojana (Szeben megye), 1908.
 Révész Béla felvétele, matt albumin
 NM Budapest
 Zsidó férfi - Máramaros sziget (Máramaros megye), 1910 körül.
 Dunky fivérek felvétele, celloidin
 NM Budapest
 Csimbókos magyar - Kisgyalán (Somogy megye), 1910.
 Garay Ákos felvétele, zselatin ezüst
 NM Budapest
 Német karácsonyi játék - Főrév (Pozsony megye), 1911.
 Beluleszko Sándor felvétele, celloidin, nyomdai retus
 NM Budapest
 Gyermekringató lepedőből - Nagybörzsöny (Hont megye), 1932.
 Gönyey Ébner Sándor felvétele, zselatin ezüst
 NM Budapest
 Reggeli Tahiti királynéjánál - Polinézia, 1904.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 NM Budapest
 Temetés - Gyimesközéplek (Csík megye), 1968.
 Hofer Tamás felvétele, zselatin ezüst
 NM Budapest
 Útszéli kereszt - Herszény (Fogarasz megye), 1905.
 Sebők Samu felvétele, celloidin
 NM Budapest
 Keresztrefeszítés - Jáva, 1895.
 Xantus János felvétele, színezett albumin
 NM Budapest
 Rora, Ugi királya - Salamon szigetcsoport - Melanézia, 1904.
 Festetich Rudolf felvétele, celloidin
 NM Budapest
 Tabuház rabolt koponyák őrzésére - Edison sziget - Salamon szigetcsoport, 1904.
 Festetich Rudolf felvétele, celloidin
 NM Budapest

- Búcsúsok - Gyimesközéplak (Csík megye), 1911.
 Gyórfy István felvétele, zselatin ezüst, mai másolat eredeti negatívról
 NM Budapest
- Családi kép - Veszprém környéke, 1914-18.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst, mai másolat eredeti negatívról, montázs
 NM Budapest
- Családi kép - Tatatóváros (Komárom megye)
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst, mai másolat eredeti negatívról
 NM Budapest
- Asszonyok gyermekkel - Balassagyarmat vidéke (Nógrád megye).
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst, mai másolat eredeti negatívról
 NM Budapest
- Öregasszony ravatala - Pápa vidéke (Veszprém megye)
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst, mai másolat eredeti negatívról
 NM Budapest
- A parádi üvegyár munkásai, 1913.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
 NTM Salgótarján
- Az 1848-as emlékünnepek előképe a losonci Vigadóban az Iparoskör rendezésében, 1898.
 NTM Salgótarján
- Illés Károly városi tanácsnok szüreti mulatsága, Losonc, 1910.
 Krúdy Pál felvétele, matt celloidin
 NTM Salgótarján
- Az Acélgári Olvasóegylet olvasósobája, Salgótarján 1910.
 Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
 NTM Salgótarján
- Atlétikai ünnep, Salgótarján, 1886. ápr. 26.
 Koller Károly felvétele, celloidin
 NTM Salgótarján
- A horpácsi szeszgyár, 1910 körül.
 Janák Vendel felvétele, matt albumin
 NTM Salgótarján
- Az inászói Zichy-akna munkásai, 1880-as évek.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 NTM Salgótarján
- Dóm, Kassa, 1906.
 Skalnik A. és Fia felvétele, celloidin
 OMvH Budapest
- Irányi u. 21., 1900 körül.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 OMvH Budapest
- Műtárgyak Szalay Ágoston gyűjteményéből, 1877.
 Klösz György felvétele, albumin
 OMvH Budapest
- Várrom, Bács, 1900 körül.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 OMvH Budapest
- A Mátyás-templom az átépítés előtt, Budapest, 1870 körül.
 Ismeretlen fényképező, albumin, nyomdai retus
 OMvH Budapest
- Szász erődtemplom, Kisdisznód, 1900 körül.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 OMvH Budapest
- A dóm déli kapuja, Kassa, 1902-1904.
 Hollenzer és Okos felvétele, celloidin
 OMvH Budapest
- Vajdahunyad vára, 1902.
 Hollenzer és Okos felvétele, celloidin
 OMvH Budapest
- Magyar építészek Egyiptomban: Sándy Gyula, Alpár Ignác, Havranek Ferenc, Hübner Jenő, 1911.
 Dózsay J. felvétele, zselatinos napfénypapír
 OMvH ÉM Budapest

Münchenben tanuló magyar és német építészek, 1849.
 Ismeretlen fényképező, színezett talbotipia
 OMvH ÉM Budapest
 Münchenben tanuló magyar és német építészek, 1850.
 Ismeretlen fényképező, talbotipia
 OMvH ÉM Budapest
 Az Erzsébet-híd építése, 1901.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 OMvH ÉM Budapest
 Steindl Imre építész műtermében munkatársaival, 1896.
 Divald Károly felvétele, albumin
 OMvH ÉM Budapest
 Gulyás János, Szohner Lajos, Rác, Heinrich Gyula és Schulek Frigyes, 1871.
 Borsos József felvétele, albumin
 OMvH ÉM Budapest
 A budai vár Pest felől, 1890-es évek.
 Weinwurm Antal felvétele, albumin
 OMvH ÉM Budapest
 Walla József cementgyáros Rottembiller utcai lakása.
 Berger Rezső felvétele, zselatinos napfénypapír
 OMvH ÉM Budapest
 A nagyenyedi gyermekotthon neveltjei a nevelővel, 1890.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 OPKM Budapest
 Román elemi népiskola tanulói és tanítójuk, Lugos, 1864.
 Auspitz Sándor lugosi üveges mesterlegény felvétele, albumin
 OPKM Budapest
 A mezőkövesi katolikus főgimnázium zenekara, 1917.
 Graf R. utóda
 Weissbach Rilly felvétele, zselatin ezüst
 OPKM Budapest

Tanítás a szabadban, Budapest, 1934.
 Szombathelyi Kaukál Nándor felvétele, zselatin ezüst
 OPKM Budapest
 A máramarosszigeti m.kir. állami elemi- és polgári fiúiskola tanulói egy tornaünnepélyen az iskola tornatermében, 1913.
 Szabó János felvétele, matt celloidin
 OPKM Budapest
 Gyermek-dalárda az 1890-91. tanévben, Piski.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 OPKM Budapest
 A képzőművészeti főiskola hallgatói a rajzteremben, 1903.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 OPKM Budapest
 Pesti árvaházi bennlakók, 1860.
 Ismeretlen fényképező, albumin
 OPKM Budapest
 Új-aradi elemi népiskolai tanító, 1912.
 Morschl György felvétele, celloidin
 OPKM Budapest
 Eötvös Ilona, 1864-68 között.
 Borsos József felvétele, albumin
 OPKM Budapest
 Eötvös József félalakos portréja, 1850.
 Ismeretlen fényképező, sópapír
 OPKM Budapest
 Herczeg Ferenc Ocskay brigadéros című színművének szereplői, 1910 körül.
 Letzter József felvétele, zselatin ezüst, fotómontázs
 OSzM Budapest
 Bajor Gizi, 1923.
 Pécsi József felvétele, brómolaj-átnyomás
 OSzM Budapest
 Operett díszletének beállítása, Bécs, 1920-as évek.

Willinger felvétele, zselatin ezüst
 OSzM Budapest
 Operett díszletének beállítása, Bécs,
 1920-as évek.
 Willinger felvétele, zselatin ezüst
 OSzM Budapest
 Szerdahelyi Kálmán, 1862 körül.
 Barabás Miklós felvétele, színezett
 sópapír
 OSzM Budapest
 Kolozsvári arcképek, 1850-es évek.
 Veress Ferenc felvétele, albumin,
 montázs
 OSzM Budapest
 Ivánfi Jenő, III. Richárd szerepében,
 1910.
 Ismeretlen fényképező, zselatinos
 napfénypapír
 OSzM Budapest
 A csárdás, 1892.
 Strelisky felvétele, fotómontázs,
 celloidin és fotolitográfia
 OSzM Budapest
 Zrínyi kirohánása. Díszelőadása a
 kolozsvári Nemzeti Színházban,
 1892.
 Dunky fivérek felvétele, zselatinos
 napfénypapír
 OSzM Budapest
 Ady Endre, 1908.
 Székely Aladár felvétele, matt
 albumin
 PIM Budapest
 Léda, 1905 körül.
 Székely Aladár felvétele, matt
 albumin
 PIM Budapest
 Szállodai enteriőr, Párizs, 1928 körül.
 André Kertész felvétele, zselatin
 ezüst
 PIM Budapest
 Ady párizsi szobájának részlete, 1928
 körül.
 André Kertész felvétele, zselatin
 ezüst
 PIM Budapest
 Kosztolányi Dezső 1925 körül.
 Strelisky felvétele, zselatin ezüst
 PIM Budapest
 Budán.
 Székely Aladár felvétele, pigment
 nyomat
 PIM Budapest
 Fahordó munkás
 Székely Aladár felvételei, brómolaj
 nyomat
 PIM Budapest
 Márffy Ödön és Csinszka
 Székely Aladár felvétele, zselatinos
 napfénypapír
 PIM Budapest
 József Attila, 1935.
 Ismeretlen fényképész, zselatin ezüst
 PIM Budapest
 Molnár Ferenc, ferrotipia
 Ismeretlen fényképész
 PIM Budapest
 Jókainé Nagy Bella, 1899.
 Erdélyi Mór felvétele, celloidin
 PIM Budapest
 Arany János, 1867.
 Simonyi Antal felvétele, albumin
 PIM Budapest
 Paul Verlaine
 Dornac és Tsa. felvétele, albumin
 PIM Budapest
 Károlyi Mihály Párizsban
 André Kertész felvétele, zselatin
 ezüst
 PIM Budapest
 Kodály Zoltán, 1930.
 Székely A. László felvétele, zselatin
 ezüst
 PIM Budapest
 Reményi Ede, Hamburg, 1849. -
 daggerotípia
 Stelzner felvétele

PIM Budapest
 Horváth Árpád, 1855.
 Tiedge János felvétele, színezett sópapír
 PIM Budapest
 Petőfi Sándor, 1847.
 Ismeretlen fényképész, daggerotípiá
 PIM Budapest
 Petőfi Zoltán, 1860.
 Frankó Miklós felvétele, albumin
 PIM Budapest
 Kaffka Margit, 1910 körül
 Máté Olga felvétele, matt albumin
 PIM Budapest
 Jókai Mór otthonában, 1892.
 Erdélyi Mór felvétele, albumin
 PIM Budapest
 Magyar királyi postaházak, 1912-25.
 Budapest, 70. számú postahivatal
 Erdélyi Mór felvétele, matt celloidin
 PIM Budapest
 Bevezető torony a budapesti főposta épületén, 1890-es évek.
 Klösz György felvétele, celloidin
 PIM Budapest
 Morse gépterem a Budapesti Központi Táviróhivatalban, 1890-es évek.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 PIM Budapest
 A budapesti főposta levéltovábbító osztálya, 1890-es évek.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 PIM Budapest
 M.kir. távirószolgálat - vonalváltó és vizsgáló terem, 1890-es évek.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 PIM Budapest
 Telefonkábel fektetés a Váci körúton, 1890-es évek.
 Klösz György felvétele, matt celloidin
 PIM Budapest

Éhen Gyula polgármester a Gyöngyös-patak új hídjánál, 1900.
 Ismeretlen fényképező, celloidin
 SM Szombathely
 Knebel Jenő fényképész családja, 1900 körül.
 Knebel Jenő felvétele, celloidin
 SM Szombathely
 Felvételek Knebel Jenő cs. és kir. udvari fényképész kiállításáról, 1933.
 Knebel Jenő felvétele, zselatin ezüst, 2 részes panoráma
 SM Szombathely
 A Kőszegi utcai autószerelő műhely, Szombathely.
 Haber Henrik felvétele, zselatinos napfénypapír
 SM Szombathely
 I. világháborús sebesültek gyógykezelése Szombathelyen, 1914.
 Tihanyi Sándor felvétele, nyomdai retussal
 SM Szombathely
 Berzsényi utca a zsinagógával, Kaposvár, 1890-es évek.
 Langsfeld Mór felvétele, celloidin
 SMMI Kaposvár
 János utca és Fő utca sarok, Kaposvár, 1911.
 Langsfeld Mór felvétele, celloidin
 SMMI Kaposvár
 Sétatér és Zrínyi utca sarok, Kaposvár, 1910 körül.
 Langsfeld Mór felvétele, celloidin
 SMMI Kaposvár
 A régi vasútállomás és pályaudvar, Kaposvár, 1898 körül.
 Langsfeld Mór felvétele, celloidin
 SMMI Kaposvár
 A fenyőházi nyaralótelep uszodája, 1890 körül.
 Klösz György felvétele, albumin
 SMMI Kaposvár

Domborított fotó bársony alapon,
1910-es évek.
Ismeretlen felvétele, zselatin ezüst
SMMI Kaposvár
Emlékkép az első világháborúból.
Színes, hímzett, domborított
fényképpel, celloidin
SMMI Kaposvár
Élelmiszerpiac a Fő téren,
Székesfehérvár, 1891.
Ismeretlen fényképező, albumin
SZIKM Székesfehérvár
Fekete Zoltán fényképészeti
műterme, Székesfehérvár, Bognár u.
2. 1934.
Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
SZIKM Székesfehérvár
Csónakos a Velencei tavon.
Ismeretlen fényképező, celloidin,
nyomdai retus
SZIKM Székesfehérvár
Schilhan János találmánya: a
szénemelő, 1910 k.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TGyM Nagykanizsa
A Fő tér, a Suszteralle, Nagykanizsa,
1990-es évek.
Ismeretlen fényképező, albumin
TGyM Nagykanizsa
Üzletek az Erzsébet téren,
Nagykanizsa, 1910-es évek
Fodor József felvétele, celloidin
TGyM Nagykanizsa
Iskolás gyerekek passiójátéka,
Nagykanizsa, 1930 körül.
Ismeretlen fényképező, zselatin ezüst
TGyM Nagykanizsa
Fiatalok a zsidó kaszinó farsangi
bálgán, Nagykanizsa, 1926.
Vértes Antal felvétele, zselatin ezüst
TGyM Nagykanizsa
Csoportkép a bajai céllövész társulat
fennállásának 100. évfordulóján,
1903.

Goldstein Márk felvétele, celloidin
TIM Baja
Önkéntes tűzoltók, Baja, 1910-es
évek.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TIM Baja
A bajai 1848-49-es Honvédegylet
tagjai, 1898. március 15.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TIM Baja
A Sugovica párt, malomrév, Baja,
1910-es évek.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TIM Baja
Egy bácskai módos gazda házának
udvara a családdal, 1930.
Lőcsey Árpád felvétele, zselatin ezüst
TLM Csongrád
Tanyaudvar a családdal és
jószágokkal a félegyházi
tanyavilágból, 1930.
Lőcsey Árpád felvétele, színezett
zselatin ezüst
TLM Csongrád
Szélmalomról átalakított
hengermalom a tisztviselőkkel és
munkásokkal, 1930-as évek.
Lőcsey Árpád felvétele, zselatin ezüst
TLM Csongrád
Tiszaug község hadviseltjei, 1947.
Lőcsey Árpád felvétele, zselatin ezüst
TLM Csongrád
Emlékalbum Tiles János
főmérnöknek a III. sz. akna
alkalmazottaitól, Tatabánya, 1907.
Ismeretlen fényképező
TM Tatabánya
Bányászcsalád, Brennbergbánya,
1910-es évek.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TM Tatabánya
Bányász munkaruhában, Tatabánya,
1910 körül.
Ismeretlen fényképező, ferrotipia

TM Tatabánya
Az I. akna dolgozói, Tatabánya,
1890-es évek.
Ismeretlen fényképező, celloidin
TM Tatabánya
Bognárműhely az Esterházy uradalom
ipartelepén, 1912.
Dimény Olivér felvétele, celloidin
TM Tatabánya
Az Esterházy uradalom
gáztéglagyárának gépműhelye, 1910-
es évek.
Dimény Olivér felvétele, celloidin
TM Tatabánya
Bányász díszgyenruhában,
Tatabánya, 1930-as évek.
Stinglné Szlávik Rózsi felvétele,
zselatin ezüst
TM Tatabánya
Önarckép, 1910-es évek
Schubert Augusztia felvétele, matt
celloidin
THM Vác
A korabeli Vác három jelentős
személye:
Bauer Mihály, id. Krakker Kálmán,
Zubovich Fedor,
1890-1900 között.

Regetzky Ferenc felvétele, celloidin
THM Vác
Gágel Ede versenykirakata, 1920-as
évek.
Vasas Sándor felvétele, színezett
zselatin ezüst
THM Vác
Gágel Ede boltja, 1930 körül.
Vasas Sándor felvétele, zselatinos
napfénypapír
THM Vác
Gágel Ede versenykirakata, Vác,
1930 körül.
Báskay Dezső felvétele, zselatin ezüst
THM Vác
Dunai részlet, háttérben a fegyház,
Vác, 1910-es évek.
Bán Márton felvétele, celloidin
THM Vác
Dunaparti részlet a Hegyes toronnyal,
Vác, 1910-es évek
Gossman Ferenc felvétele, zselatinos
napfénypapír
THM Vác
Zichy Jenő 1895. évi ázsiai
expedíciója.
Wosinsky Mór felvételei, albumin
WMM Szekszárd

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BBM Esztergom	- Balassa Bálint Múzeum
BM Keszthely	- Balatoni Múzeum
BTM Budapest	- Budapesti Történeti Múzeum
DIM Eger	- Dobó István Múzeum
DM Debrecen	- Déri Múzeum
DMM Komárom, Szlovákia	- Duna Menti Múzeum
FSzEK Budapest	- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
GM Zalaegerszeg	- Göcsej Múzeum
HM Budapest	- Hadtörténeti Múzeum
HOM Miskolc	- Herman Ottó Múzeum
JPM Pécs	- Janus Pannonius Múzeum
KDM Tata	- Kuny Domokos Múzeum
KJM Kecskemét	- Katona József Múzeum
KM Cegléd	- Kossuth Múzeum
KVM Budapest	- Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
KzIM Budapest	- Közlekedési Múzeum
LDM Veszprém	- Laczkó Dezső Múzeum
LTM Budapest	- Legújabbkori Történeti Múzeum
MFM Kecskemét	- Magyar Fotográfiai Múzeum
MFM Szeged	- Móra Ferenc Múzeum
MgM Budapest	- Mezőgazdasági Múzeum
MNG Budapest	- Magyar Nemzeti Galéria
NM Budapest	- Néprajzi Múzeum
NTM Salgótarján	- Nógrádi Történeti Múzeum
OMvH Budapest	- Országos Műemlékvédelmi Hivatal
OMvH ÉM Budapest	- Országos Műemlékvédelmi Hivatal Építészeti Múzeuma
OPKM Budapest	- Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
OSzM Budapest	- Országos Színháztörténeti Múzeum
PIM Budapest	- Petőfi Irodalmi Múzeum
PM Budapest	- Postamúzeum
SM Szombathely	- Savaria Múzeum
SMMI Kaposvár	- Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága
SzIKM Székesfehérvár	- Szent István Király Múzeum
TGyM Nagykanizsa	- Thúry György Múzeum
TIM Baja	- Türr István Múzeum
TLM Csongrád	- Tari László Múzeum
TM Tatabánya	- Tatabányai Múzeum
THM Vác	- Tragar Ignác Múzeum
WMM Szekszárd	- Wosinsky Mór Múzeum

TARTALOM

ÜNNEPI MEGNYITÓ 5

ELŐADÁSOK 9

A FOTÓ ÉRTÉKE - ÉRTÉK A FOTÓBAN

Kincses Károly
(Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét) 11

A FÉNYKÉP MINT TÖRTÉNETI EMLÉK ÉS FORRÁS

Stemlerné Balog Ilona
(Magyar Nemzeti Múzeum
Legújabbkori Történeti Múzeuma, Budapest) 15

1993. SZEPTEMBER 27.

KORREFERÁTUMOK 23

FÉNYKÉPEK A PETŐFI IRODALMI MÚZEUMBAN

Kovács Ida
(Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest) 25

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM

FOTOGÁFIATÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE

Tarcai Béla
(Herman Ottó Múzeum, Miskolc) 32

KATONAFÉNYKÉPEK

Bánffyné Kalavszky Györgyi
(Hadtörténeti Múzeum, Budapest) 36

**A LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM TÖRTÉNETI FÉNYKÉPTÁRÁNAK
SZÁMÍTÓGÉPES NYILVÁNTARTÁSA**

Vágó Károlyné
(Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém) 42

**KÉPI DOKUMENTUMOK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
BUDAPEST GYŰJTEMÉNYÉBEN**

Sándor Tibor

(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest) 49

**KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE NEVES FOTOGRAFUSAI -
A TATABÁNYAI MÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYE**

Fűrészné Molnár Anikó

(Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat

Múzeumainak Igazgatósága, Tata) 56

**EGY CSONGRÁDI FÉNYKÉPÉSZ, LŐCSEY ÁRPÁD RENDHAGYÓ
VÁLLALKOZÁSAI**

Erdélyi Péter

(Tari László Múzeum, Csongrád) 66

**A JANUS PANNONIUS MÚZEUM ÚJ- ÉS LEGÚJABBKORI
OSZTÁLYA FOTÓGYŰJTEMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE**

B. Horváth Csilla

(Janus Pannonius Múzeum, Pécs) 71

**A SOMOGY MEGYEI MÚZEUM ÚJ- ÉS LEGÚJABBKORI
TÖRTÉNETI FOTÓGYŰJTEMÉNYE**

Varga Éva

(Somogy Megyei Önkormányzat Igazgatósága, Kaposvár) 77

RÉGI EGRI KÉPEKRŐL

Pető Ernő

(Dobó István Vármúzeum, Eger) 85

A POSTAMÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYÉNEK ISMERTETÉSE

Hajdú József

(Postamúzeum, Budapest) 91

A BAJAI TÜRRE ISTVÁN MÚZEUM FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYE

Sipos Katalin

(Türr István Múzeum, Baja) 95

FOTÓTÖRTÉNETI ÉRTÉKEK ÉS KUTATÁSOK

A DEBRECENI DÉRI MÚZEUMBAN

Szőllősiné dr. Kürti Katalin

(Déri Múzeum, Debrecen) 99

KÉPEK A NÓGRÁDI TÖRTÉNETI MÚZEUM FÉNYKÉPTÁRÁBÓL

Cs. Sebestyén Kálmán

(Nógrád Megyei Önkormányzat Múzeumainak

Igazgatósága, Salgótarján) 106

**AZ OMVH MAGYAR ÉPÍTÉSZETI MÚZEUMÁNAK
FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYE**

Ritoók Pál

(Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest) 110

1993. SZEPTEMBER 28.

KORREFERÁTUMOK 113

A KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM KÉPTÁRA

dr. Dienes Istvánné

(Közlekedési Múzeum, Budapest) 115

**RÉGI VÁCI FÉNYKÉPÉSZEK KÉPEI A VÁCI TRAGOR IGNÁC
MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBEN**

Forró Katalin

(Tragor Ignác Múzeum, Vác) 121

**„ÉRTÉK A FOTÓBAN”- A NÉPRAJZI FÉNYKÉPEZÉS KORAI
IDŐSZAKÁBAN**

Bolykiné Fogarasi Klára

(Néprajzi Múzeum, Budapest) 128

FEHÉRVÁRI FÉNYKÉPEK ÉS FÉNYKÉPÉSZEK

Horváth Júlia (Fejér Megyei Önkormányzat

Múzeumainak Igazgatósága, Székesfehérvár) 137

KECSKEMÉT VÁROSTÖRTÉNETI ALBUMA

AZ 1920-AS ÉVEKBŐL

Székelyné Körösi Iлона

(Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak
Igazgatósága, Kecskemét) 141

**A PEDAGÓGIAI MÚZEUM FOTÓGYŰJTEMÉNYE ÉS EGY
ORSZÁGOS FOTÓADATBÁZIS MUNKÁLATAI**

Munkácsy Gyula

(Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest) 146

**ADATTÁRUNK FOTÓARCHÍVUMGYŰJTEMÉNYÉNEK
ISMERTETÉSE**

Dr. Knézy Judit

(Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest) 150

FÉNYKÉPEK A CEGLÉDI KOSSUTH MÚZEUMBAN

Reznák Erzsébet

(Kossuth Múzeum, Cegléd) 158

FOTÓGYŰJTEMÉNYEK A ZALAI MÚZEUMOKBAN Kapillerné Megyeri Anna (Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg)	164
NÉHÁNY GONDOLAT A WOSINSKY MÓR MÚZEUM FÉNYKÉPGYŰJTEMÉNYÉRŐL dr. Kápolnás Mária (Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd)	173
A TATAI MÚZEUM RÉVHELYI-HAGYATÉKA. ADATOK TATA BAROKK ARCULATÁHOZ. Payer Gábor (Kuny Domokos Múzeum, Tata).....	178
MELLÉKLET	183
„ÉRTÉK A FOTÓBAN” ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS TATA, 1993. SZEPTEMBER 26-DECEMBER 17. Salamon Sándor (Kuny Domokos Múzeum, Tata).....	185
A KIÁLLÍTÁSON RÉSZTVEVŐ INTÉZMÉNYEK	188
ÉRTÉK A FOTÓBAN ORSZÁGOS FOTÓTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS	189
A kiállított fotók jegyzéke	189
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	206

